

Jämten 1969

OM SAMERNA

Jämten

Föreningen Heimbygdas årsbok 1969

Årgång 63

Heimbygdas förlag, Östersund

Pris 18 kr.

Redaktör: Göran Rosander

Rådgivande kommitté: Mary Bergström, Ragnar Ohlson

Författarna är ensamma ansvariga för sina uppsatsers innehåll

Berndtssons tryckeri, Östersund, 1969

Innehåll

5	Anmälan
7 ROSÉN, BÖRJE	Lappkapellen i Jämtlands län
25 CHRISTIANSSON, HANS	Hur länge har samerna funnits i Jämtland och Härjedalen?
38 MANKER, ERNST	Kroktjärnvallen. Anteckningar från ett syd-samiskt sommarviste 1943
56 KJELLSTRÖM, ROLF	Samer på Uppsalamarknad
59 THOMASSON, NILS	Samer — en bildsvit
69 RUTFJÄLL, SIGRID	Minnen från same-skolan
76 ROSANDER, GÖRAN	Från renskötare till stadsbo. En intervju
79 SVENSSON, TOM G.	Frostvikens Mellersta sameby
110 ÄHRÉN, ANDERS	Samiska organisationssträvanden
115 THOMASSON, LARS	Litteratur om samerna i Jämtlands län. Bibliografiska anteckningar

133	CARLSSON, CARL RUBEN	Skånketraditionen. Ett förslag till lösning
141	BOHMAN, RAGNAR	Två jubilarer. Föreningen Jämtslöjd 60 år. Affären Jämtslöjd 50 år
148	ROSANDER, GÖRAN	Nils Nilsson i Näliden. En jämtländsk naturforskare
151	EKLUND, KARL JOHAN	Vikingatid i Sanne, Hackås
157	BYLUND, THORD	Jämtlänningar och härjedalingar vid Härnösands gymnasium under 200 år. IV. (Åren 1812—1848)
175		Ett unikt bronsfynd
176		Från läns museets nydaning
180		Spelmansstämma i Stugun
181		Nya byamän
182	HANSSON, BIRGITTA	Hänt i länet november 1968—oktober 1969
193	KARLESTEDT, BRITA	Konstkrönika 1968—69
199	THOMSON, SIGRID	Ny litteratur om Jämtland och Härjedalen
204		In memoriam
206	ROSÉN, BÖRJE	Fynd och förvärv. Ur Jämtlands läns museums accession 1969
208		Årsberättelser och ekonomi
221		Annonser

Anmälan

En befolkningsgrupp, som tilldrar sig stort intresse inte minst från turisterna, är samerna. Uppmärksamheten är starkt uppbladdad med nyfikenhet och även vanföreställningar, stundom med romantisk färgning. Många sörlänningar vill i samerna se en förment exotisk minoritet med "naturnära" seder och bruk, ett folk som alltför i färgrika dräkter mjölkar sina renar i den klara fjällluften framför tältkåtan.

Mycket har skrivits om samerna i Lappland, mindre om sydsamerna. För att öka kunskapen om de nutida samernas livsföring och miljö samt deras historiska bakgrund har årsboken denna gång tagit upp samerna i Jämtland och Härjedalen som tema. Ett tiotal uppsatser ansluter till detta.

Dagens vardagsliv skildras av Tom G. Svensson, Stockholm, i en faktaspäckad redogörelse för Frostvikens mellersta sameby. Tyngdpunkten ligger på sociala, ekonomiska och politiska förhållanden. Han är en av de främsta förespråkarna för en socialantropologisk inriktning av den traditionella etnografin. Anders Åhrén, Härbergsdalen, ordförande i Svenska samernas riksförbund, skildrar de samiska organisationssträvandena, där jämtar spelat en framträdande roll. Föreståndaren för Nordiska museets lapska avdelning, intendent Rolf Kjellström, berättar om jämtlandssamer på Distingsmarknaden i Uppsala, och själv har jag i en intervju sökt nå något av livsomställningen för en urbaniserad same, som tidigare varit renskötare.

Förhållandena en generation tillbaka belyses av f. intendenten vid Nordiska museet, FD Ernst Manker, Stockholm, genom en deskriptiv framställning av ett av Tossåsens samebys visten, och av förra nomadskolelärarinnan Sigrid Rutfjäll, Tännadalen, som berättar om sina år i kåtaskolan. Även samefotografen Nils Tho-

masson i Åre dokumenterar ett något äldre skede med en bildsvit.

Den sistnämndes son, rektor Lars Thomasson, Grängen, har sammanställt en viktig och uttömmande bibliografi över allt väsentligt som skrivits om samerna i länet.

Slutligen ger antikvarie Börje Rosén vid läns museet en översikt av de s.k. lappkapellen i länet samt docent Hans Christiansson, Uppsala, aspekter på den ivrigt diskuterade frågan om samernas uppkomst, grundade bl.a. på hans egna forskningar som ledare för ett stort landstingsunderstött projekt, Nordarkeologi.

Utom den temabundna delen finns flera fristående bidrag. Ämneslärare Carl Ruben Carlsson, Jakobsberg, har givit sig i kast med härstamningen av den betydelsefulla jämtska Skänkesläkten. Fil. mag. Thord Bylund, Uppsala, presenterar fjärde och sista avsnittet av matrikeln över jämtar och härjedalingar vid Härnösands gymnasium. Ett register följer nästa år. Försäkringsinspektör Ragnar Bohman, Östersund, tecknar Jämtslöjds historia genom sextio år. Jag ger en liten biografi över en av Heimbygdas stordonatorer, den märklige äggsamlaren och naturforskaren Nils Nilsson i Näliden. Fil. kand. Karl Johan Eklund, bördig från Näs, redogör för en arkeologisk undersökning av gravhögar i Sanne, Hackås.

Årets översikt över vad som hänt i länet har sammanställts av läns museets kanslibiträde Birgitta Hansson, medan konstkrönikan och litteraturöversikten skrivits av teckningslärare Brita Karlstedt resp. länsbibliotekarie Sigrid Thomson, båda Östersund.

Nästa årsbok har redan fått sitt huvudinnehåll bestämt. Den i länets politiska och administrativa liv vid sekelskiftet så välkände lasarettssysslomannen Anders Mattsson i Salom skrev under 1930-talet sina minnen, vilket manuskript Heimbygda äger. Delar har tryckts i årsböckerna. En i början av 40-talet planerad utgåva av memoarerna kom av olika anledningar ej till stånd. Otryckta delar kommer i stället att presenteras i Jämten 1970, redigerade och kommenterade av Per Nilsson-Tannér.

Östersund i oktober 1969.

Göran Rosander

BÖRJE ROSÉN

Lappkapellen i Jämtlands län

INLEDNING

I och med bildandet av Härnösands stift 1647 kom lapparna i Jämtland och Härjedalen på allvar in i svenskt kyrkoliv. Längre visade det sig emellertid svårt att finna lämpliga organisationsformer för undervisning och själavård.¹ Ännu under förra hälften av 1700-talet brister det i åtskilligt, i varje fall att döma av det brev den norske lappmissionären Thomas von Westen skrev till prästerskapet i Jämtland 11 mars 1723. Han framhåller där under jämförelse med norska förhållanden att de svenska lapparna på många håll segare håller fast vid sin hedendom än de norska och t.o.m. uppträder som de sistnämndas ledare och läromästare i trolldom. Westen vill åtminstone till en del förklara detta med att någonting fattas i den svenska missionen. "De Svenske Lappe præster, eller i deres sted Gudfrygtige Catechetæe burde fare om hos Lapperne og leve iblandt dem . . . thi ellers blir de aldrig omvendte og hvad hielper det at de höre nogle gange prædicken om aaret saalaenge afguderiet og Satans samfund er icke af hierted uddreved ved en sand omvendelse, og Guds ords saed faldet ret ind i hierted ved bestandig catechisation og paraenesibus?"²

Under 1700-talet organiserades emellertid religionsvården bland samerna i Jämtland och Härjedalen. 1739 inrättades ett ämbetsverk, Kongl. Direktionen över Ecklesiastikverket i lappmarken, vilket skulle ombesörja lapparnas själavård och undervisning. Nu grundas skolor för den samiska ungdomen. Lärarna i dessa var prästvigda och skulle också förrätta gudstjänst i församlingskyrkan. Från 1740-talet fanns också kateketer, kringvandrande lärare, som undervisade i första hand barnen i läsning och kristendom men dessutom på sön- och helgdagar höll en andaktsstund ute i byalagen.

1746 bildades ett särskilt pastorat för Jämtlands lappmark i Föllinge. Där inrättades också en lappskola med pastor lappnum

som skolmästare. Snart delades det väldiga pastoratet, och komministern i Undersåker fick hand om vårderna av lapparna i Åre, Kall, Offerdal och tidvis Undersåker. Från omkring 1768 ansvarar Hede lappförsamling för samerna i Härjedalen och södra Jämtland. Under åren 1770—1806, då brukspredikant fanns i Ljusnedal, var denne pastor lapponum. Från 1925 hette församlingen Tännäs lappförsamling. Slutligen tillkommer på 1920-talet Hotagens lappförsamling.

I början av 1800-talet upplöstes lappmarksdirektionen, och dess åligganden övertogs först av Kanslersgillet, därefter av Kongl. Kanslistyrelsen och slutligen 1840 av Ecklesiastikdepartementet.

Det kan i någon mån diskuteras vilka kyrkliga byggnader som bör kallas lappkapell. I det följande har den principen följts, att benämningen reserverats för sådana kapell, som tillkommit för att i första hand tillgodose samernas religiösa behov.

HANDÖL

Under vintern kunde samerna bevista högmässan i församlingskyrkan, men detta var i allmänhet omöjligt sommartid, då de vistades i fjällen. Pastores lapponum i Undersåker hade därför i likhet med sina kollegor i de andra lappförsamlingarna sökt nå sina församlingsbor under sommaren genom att utlysa sammankomster i fjällen. Den första gång vi känner till att så skett, är 1789, då lapprästen Anders Borgström möter sin församling i Handöl.³ Hans efterträdare, magister Lars Erik Festin, lyckades utverka domkapitlets tillstånd till "den sökte Inrättningen af Bönehus och Begravningsplats wid Handöl" 1794.⁴ Kostnaderna fördelas så, att byamännen i Handöl och Bunnarswik skall svara för väggar, golv och tak, medan lapparna bekostar dörr, fönster och övrig inredning.

Kapellet kan tagas i bruk sommaren 1804, och från själva färdigställandet har vi en ögonvittnesskildring av den tyske resenären Ernst Moritz Arndt.⁵ Han skriver: "Det lilla träkapellet var rymligt nog för en församling av 150 personer, hade ljusa snygga fönster och var brokigt beprypt på flera ställen, av en bondmålare, med blå och vita strimmor — sannolikt de enda

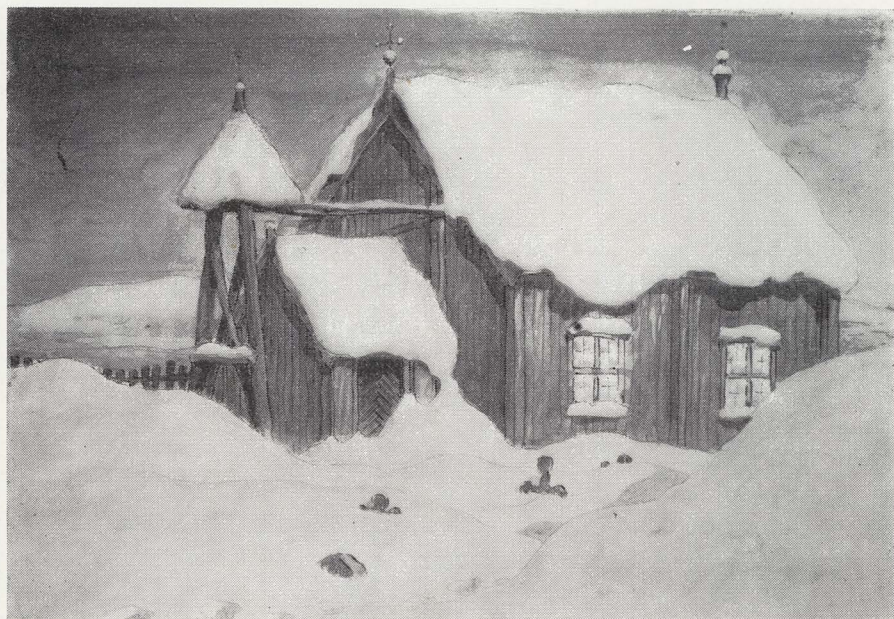

Fig. 1. Handöls kapell. — Akvarell av Ferdinand Boberg.

färger han ägde. Genom prästens driftighet hade hela innanredet dagen förut blivit fullbordat. Bänkar, altare och predikstol gjordes på en dag, allt ganska bra, till en del grant, i den mån man här kunde hava det. Han hade fått altaret och predikstolen ifrån Frösön; båda voro nu provisoriskt uppsatta tills vidare. Den lilla duvan svävande över prästens huvud fattades icke heller ehuru ena vingen var sönderbruten och maskstyng redan syntes här och där i dess kropp. Denna duva och de övriga kyrkoprydnaderna hade förut legat bortgömda i Frösöns kyrka och voro förmodligen sina hundra år gamla.”⁶ Den formella invigningen av kapellet synes ha skett först ett par år senare, den 31 juli 1806.⁷

Kapellets underhåll blev emellertid med tiden alltmer eftersatt, och i början av 1860-talet var byggnaden så dålig, att den inte kunde användas. Sedan den i nära 30 år legat i ruiner, såldes den i befintligt skick av lapparna till Handöls byamän för en uppgiven köpeskilling av 6 kr. Genom stora uppoffringar från byns sida och med frivilliga bidrag av turister blev kapellet nöd- torftigt restaurerat 1891.⁸ Det har sedan undergått restaureringar 1914 och 1946. Sedan lappförsamlingen upplösts är kapellet numera övertaget av Åre församling.

Byggnaden är av trä och utvändigt klädd med stående panel. Taket är spåntäckt. Vapenhuset tillkom vid restaureringen 1946 som ersättning för ett mindre äldre. Vid samma tillfälle nybyggdes klockstolen.

I interiören markerar en enkel list med marmorering i frönst blått och gult övergången mellan de vita väggarna och det ljusblå taket.

Altarskåpet är ett intressant prov på senmedeltida bygdekunst, tyvärr ganska skadat och delvis försett med sentida vit övermålning. Bakstycket har vid restaureringen klätts över med orange-färgat tyg, och korset saknas. Kristusfiguren med grön törnekrona har kraftigt markerat ådernät och blodstänk. En mycket likartad bild finns bevarad i Hotagens kyrka, utan tvivel av samme mästare. Trots den rika veckbildningen i dräkterna är de båda Mariorna med sitt kastanjebruna hår och rosor på kinderna påtagligt stela.

På dörrarnas insida finns rester av målning, på den ena en relativt välbevarad S:t Olof med sina attribut yxa och riksäpple. Han är iförd grön underklädnad med röd mantel, medan attribut, krona och gloria är förgyllda. Ett mycket underligt intryck gör det skeva, nästan dolska leendet, vilket väl får tillskrivas konstnärens bristande förmåga. Då nedersta delen av gestalten saknas, kan man inte avgöra om underliggare funnits. Den andra dörrmålningen är så illa skadad, att man inte längre kan se vem som avbildats där, endast rester av en gloria, ett par fingrar och dräktfragment återstår. Möjligen har det varit S:t Erik, som under senmedeltiden ofta förekom tillsammans med Olof på altarskåpen i skulptur och måleri.⁹ På skåpgavlarnas insida finns rester av schablonmåleri i svart på ljusgrå botten. Skåpet är utvändigt brunmålat.

Altarringen har satts samman av delar av den gamla bänkinredningen från Frösö kyrka. Orneringen består av plattskärning av 1600-talstyp, möjligen utförd av samme mästare som gjort predikstolen. Ornamenten står i träets naturliga färg mot svart botten medan överliggaren är av gråmarmorat trä.

Två medeltida träskulpturer förtjänar också vår uppmärksamhet. Båda har befriats från en sentida vit övermålning, men av den medeltida färgen finns ingenting kvar. Den svarta kontu-

Fig. 2. Handöls kapell. Senmedeltida altarskåp. — Foto förf. 1969.

reringen kring ögonen och kindernas rosor torde vara av senare datum. På altarväggen hänger en madonna med barnet på vänster knä. Hon sitter på ett enkelt säte med dyna. På sätets vänstra sida skymtar svaga rester av ett skuret rutnmönster. Den andra skulpturen föreställer S:t Olof eller S:t Erik, ung och skägglös, stående med äpple och yxa, vilken dock är sekundär men väl ersätter en äldre nu förlorad. Underliggare saknas. I båda figurer-na finns en del drag, som talar för en datering till 1300-talet, men sådana detaljer som ansättningen av bröstveckan på den stående figuren och de strängt parallella vecken med det skarpa tvärvecket nedtill synes mig tala för en datering till 1400-talets senare del. Madonnan påminner en smula om sena 1200-talsarbeten, men också här får parallelliteten i veckbehandlingen fälla utslaget. De tunga ansiktena och de klumpigt utförda händerna kan tyda på en och samma mästare.

Predikstolen är daterad 1649 på ornamentet över predikstols-trappan och torde vara ett arbete av Per Ifwarsson.¹⁰ Den är något stympad, och av de ursprungliga fyra sidorna återstår nu tre, avgränsade från varandra genom kolonnetter, upptill marmorerade i blått och grått med guldstänk, nedtill prydda med platt-

skärning. Längst ner finns lejonprotomer. Hela korgen är rikt försedd med inte helt elegant plattskärning i skiftande färger: guld, blått, grått, rött och svart. I de absidformade bågfälten stod troligen nu förlorade evangelister. I stället ser man där små landskapsmålningar, på den bäst bevarade ett fjällmotiv, kanske från Handöl. Den av Arndt nämnda duvan svävar på sin plats, och maskstyggen är botade. Av predikstolshimlen återstår bara gavelprydnaderna, nu placerade högst upp på altarväggen. Där sitter också symbolen för det eviga ljuset, Jahvenamnet omgivet av solstrålar. Två nummertavlor finns i kapellet, den ena på enkelt stativ framme i koret, den andra, daterad 1744, på västgaveln.

Ljuskronan av järnsmide, en gåva 1969, är ett relativt modernt arbete, som emellertid stilmässigt ansluter sig till inredningen i övrigt.

I kapellet finns också en klotformig fattigbössa av järn. Kanske har den med sin inte helt vanliga form från början varit ett s.k. värmeäpple, pomum calefactivum. Sådana användes av prästen att värma händerna på i de förr oeldade kyrkorna. De fungerade så, att en glöd stoppades in i kulan, som sedan ganska länge avgav en behaglig värme.¹¹

Framme i korfönstret hänger ett votivskepp, klumpigt och ofullbordat men i Jämtland något av en sällsynthet. Endast från ett par andra kyrkor känner vi de i andra delar av landet ganska vanliga prydnaderna.

I kapellet förvaras också en tavla av täljsten med följande inskrift: "Anno 1719 Jan 20 begrofvos här 600 Menniskor". Stenen hittades i en åker i byn och utgör i all sin korthet ett gripande minne av Armfeltska tåget 1719.

VALLBO

Tillkomsten av lappkapellet i Vallbo kan följas i det bevarade arkivmaterialet. Från den 2 januari 1860 föreligger ett protokoll, fört vid sammanträde med "Södra Capellaget af Fjellallmogen" i Nyland i Undersåker. Pastor lapponum var då J. Gerdlund, och sannolikt är han initiativtagaren till det framlagda förslaget att

Fig. 3. Vallbo kapell.
— Foto Lennart
Björkquist 1964.

flytta Handölskapellet till nybygget Movallen i Undersåker.¹² Renbetesmarkerna hade vid senaste avvitrningen förlagts till Undersåkers fjällområden, och härigenom hade vägen till Handöl blivit alltför lång och besvärlig. Man beslutar därför, att hos Domkapitlet anhålla om att få flytta kapellet till Movallen samt begära anslag.

År 1862 har man kommit så långt att entreprenadkontrakt kan upprättas med änkan Kerstin Ersdotter i Vallbo, som lovat skänka mark till kyrka och kyrkogård. I kontraktet beskrivs byggnaden, som skall stå färdig till augustilappmässan 1863. Den skall uppföras på stadig grund av stolpvirke med tre alnar höga, upptill avsatta fönster, tre på vardera långväggen, två på sakristian och två på tornet. Långhusets storlek bestäms till 16 alnars längd och 10 alnars bredd. Byggnaden förses med brädfodring både ut- och invändigt av hyvlade och halvspontade bräder. Inuti skall taket välvas och golv av bräder läggas, vidare vitlimmas väggar och tak. Entreprenaden omfattar åtminstone delvis också inredning: dörrar och bänkar med lås och gångjärn, altare, enkel målning på bänkar och dörrar, altare och altarskrank samt predikstol. Dessutom skall Kerstin låta iordningställa begravnings-

Fig. 4. Vallbo kapell,
läktare med orgelfasad.
— Foto förf. 1969.

plats intill kapellet med trästaket och grind. För allt detta får hon uppbära 1 000 Rdr. Som arbetsledare har sannolikt hennes son Jon Jonsson fungerat, den med tiden så kände Lappkungen eller Vallbokungen.¹³ Han har också byggt orgel till kapellet med pipor av trä.

Allt stod färdigt på utsatt tid. Den förnämsta prydnaden var utan gensägelse predikstolen, som hämtats från Mörsils gamla kyrka. Delar av altaret jämte avlagda mässkläder kom från Undersåkers kyrka.

Vid slutet av 1930-talet var kapellet i behov av en översyn och konservering av de äldre inventarierna, som försetts med övermålning. 1942 kunde återinvigningen ske. Då hade själva byggnaden reparerats och målats och predikstolen återfått sina ursprungliga färger. Knäfall och bönpall var klädda med renskin, berett och skänkt av samerna.

Altaret är av stående bräder, målade i ljusgrått med ornament i gyllenbrunt. Kyrkorummets obestridliga medelpunkt är predikstolen, placerad över altaret. Den är av liksidig barocktyp. Fälten avdelas genom voluter och innehåller i trä skurna figurer av de fyra evangelisterna. Dessa bär dräkter av guld och silver och

Fig. 5. Vallbo kapell, interiör. — Foto Lenart Björkquist 1964.

står mot mörkgrön bakgrund. Voluterna är i silver med ornament i guld och kanter i rött och grönt. På övre kanten grågrön marmoring. I korgens undre kant hänger en frans i silver med grön rand. Predikstolen är ett arbete av Jonas Granberg och har enligt en inventarieförteckning 1831 från Mörsils kyrka tillkommit 1756. Där beskrivs den sålunda. "Predikostol, hvilken i stället för alltartafla ställd ofvan alltaret, framstående med gammalt Bildhuggeri: Fem Engla ansichten och fyra billder; vid den ena af de sednare synes en örn vid den andra ett oxhufvud, framstickande bakom billdens mantell; vid den 3:je ett Lejonhufvud och vid sidan af den 4:de ett bevingadt barn. Öfver om predikostolen är en med bildhuggeri bearbetad båge, ofvanpå hvilken 2:ne Engla bilder sitta".¹⁴

Vid restaureringen 1942 avlägsnades från altarpväggen två snidade ornament, som på den ursprungliga platsen i Mörsil sannolikt utgjort flankprydnader till predikstolen.¹⁵

Skenperspektivet på altarpväggen visar Tron och Hoppet såsom flankörer, vidare blå drapering med guldsnodder samt överst Guds allseende öga och Treenigheten.

Bland övriga inventarier bör nämnas de gamla nattvardskärlen av bleckplåt samt den vackra brudkronan av björkrot, flätad och skänkt av Gertrud Nilsson.

Fig. 6. Ankarede kapell. — Foto Lennart Björkquist.

ANKAREDE

Man vet inte när den första gudstjänstlokalen på platsen uppfördes, men före det nuvarande kapellets byggande fanns en stuga, som fungerade såsom kapell. Till det yttre liknade den närmast en lada med torvtak, men den var inredd med golv och hade framför gavelfönstret ett altarbord med enkel "rektangulär altarring, bestående av knäfall utan klädsel och ett skrank av tre vågräta slår uppburna av fyra släta stolpar".¹⁶ Nummer-tavla, predikstol och bänkar, allt omålat och av enklaste slag, inom de hjälpligt avjämnade timmerväggarna.

Sannolikt har lapparna använt Ankarede som begravningsplats ganska tidigt, men något säkert vet vi inte om detta. Inskriptionen på lillklockan i Ankarede talar emellertid om "Grafstället Ankar Ede" och att klockan gjutits 1825. En begravningsplats fanns alltså detta år, men förmodligen inget riktigt kapell. Ett sockenstämmoprotokoll av den 6.10.1861 uppger, att en begravningsplats invigdes 1820 och att bönehus jämte andra nödvändiga utrymmen uppförts med ett mindre bidrag från lapparna. Man hade då en gång om året haft besök av församlingens pastor.

Bönehuset tycks redan vid denna tid ha varit i ganska dåligt skick, och man söker flera gånger under de följande åren bidrag till underhållet. Utan framgång anhåller man ännu 1880 enligt kyrkostämmoprotokoll 3.10 om 2 000 kr hos Kungl. Maj:t av "Lappmarks Ecclesiastikverks medel... för uppbyggande och underhåll af Ankarede förfallna Kapell samt dermed förenade begravningsplats..." En hjälplig reparation kom emellertid till stånd, och kapellet kunde användas ännu några år, fram till 1895, då det revs, och det nuvarande började byggas. Till detta nya kapell, som invigdes 1896, hade man lyckats få statligt bidrag.

Byggnaden är av trä med liggande panel på torn, långhus och sakristia under spånklätt tak. Tornet avslutas uppåt med en spira, och pånockändarna sitter drakhuvuden. Framför ingången genom tornet finns en förstukvist.

Före den stora restaureringen 1953—54 var interiören helt präglad av den nygotiska stilidealen med ett målat listverk på altarväggen, vilket återkom på läktarbarriären och på predikstolen, där det tjänade som ram kring sidofälten, vilka pryddes med blomstermåleri. I sitt nuvarande skick gör interiören ett renare intryck med väggarnas naturfärgade, stående panel mot det ljusa taket och den sparsamma utsmyckningen av altarväggen. Vid restaureringen tillkom också ny predikstol, vit med ett enstaka ornament mitt fram. Den numera spegelförsedda gråmålade läktaren med sin vackra orgelfasad bärs av vita pelare. Idégivaren till den nya interiören liksom till flera ornamentala detaljer är Gösta Rollin.

Altartavlan har målats av Helge Linden från Umeå. Den föreställer Jesus stillar stormen med på ena sidan ett stormigt sjölandskap och på den andra ett lugnt och fridfullt hav, fyllt av sol. Kristus i båten befinner sig mellan dessa ytterligheter och bildar med sina utsträckta armar ett kors. Ett modernt arbete är också dopfunten av trä med dekor i rött och blått på cuppa och fot.

Speciellt intresse tilldrar sig kapellets armatur. Den är — liksom nummertavlan — tillverkad och skänkt av folkskolläraren och filosofie hedersdoktorn Levi Johansson. På altaret står en trearmad stake som symbol för det gudomliga ljuset i världen, medan de två enkelljusen på predikstolen skall erinra om lag och

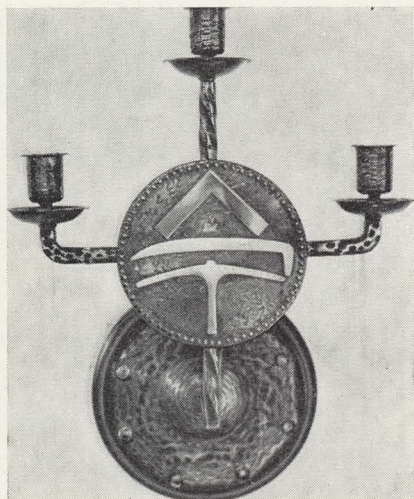

Fig. 7. Ankarede kapell. Ljushållare, formgiven av Levi Johansson. — Foto Jämtlands läns museum.

evangelium. På var och en av de trearmade väggkandelabrarna finns på motsvarande sätt kristna symboler. Nummertavlan av järn och mässing med nummerfack av svartbetsad björk har överst en symbol för lovsången. I stället för den vanliga lyran ses här en liten fågel, som sjunger Skaparens lov på en lövad gren under himmelens båge.¹⁷

Kyrkogården rymmer flera vackra gamla vårdar av trä och järn. Här vilar också Levi Johansson i sin hembygds jord, den hembygd han på ett så föredömligt vis skildrat i flera arbeten, och invid den kyrka, som hyser prov också på hans praktiska begåvning.

KOLÅSEN

År 1842 ingav "fjellallmogen uti Kall och Offerdahl samt deromkring liggande orter", omkring 200 personer, hos Domkapitlet en ansökan om ett anslag på 200 Rdr Banco av allmänna medel till kyrkbygge i Kolåsen. Ansökan beviljades samma år, och beloppet skulle utgå från fjälltraktsmedlen.¹⁸

Länsbyggmästaren D. Andersson från Undersåker lägger ett par år senare fram "Projekt Ritning till ett Cappel för Kall och

Fig. 8. Kolåsens kapell. — Foto Lennart Björkquist.

Offerdahls Fjellallmoge" jämte kostnadsförslag. Arbetet igångsättes 1846 och skall enligt kontraktet vara färdigt omkring 20 augusti följande år, "då Fjellallmogen hafwer sin wanliga årssammankomst", vilket det också torde ha varit i huvudsak.

Kapellet undergick en genomgripande restaurering till 100-årsjubileet 1949, då det bl.a. varmbonades och målades och de äldre inventarierna konserverades.

Kapellet är tornförsedd och har en sakristia i öster. Byggnaden är av trä, utvändigt klädd med stående vitmålad panel. Dörrarna och tornets ljudluckor är röda, och taket täcks av svarttjärad spån. Fönstren har tresidig avslutning upptill. Ovanför entrén i tornet sitter en tavla med texten: BYGD 1849 UNDER CUNG OSCAR D 1 REG.

Interiören visar väggar klädda med stående brädpanel i naturfärg och vitt tak.

Flertalet av inventarierna är inköpta från Alsen. Härom berättar ett "Protokoll hållit wid extra Sockenstämma med Alsens Socknemän den 25 mars 1849". Sockenmännen har vid stämman att avgöra, om man skall "till Kålåsens kapell försälja den gamla altarprydnad som står i Sakristian i gamla Kyrkan, samt der be-

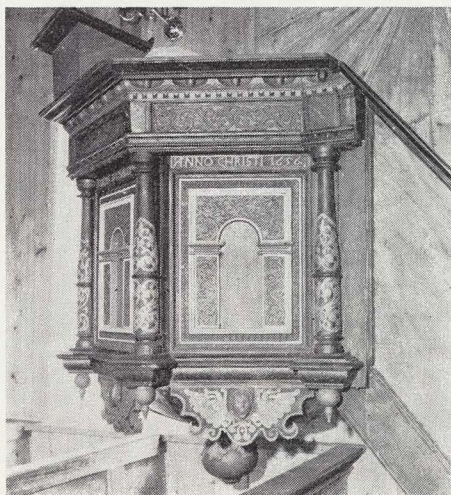

Fig. 9. Kolåsens kapell, interiör. — Foto förf. 1969.

fintlige Predikstol, altarskrank och 18 bänkar med dörrar och framsidan af läktaren. Tillfrågade härom sade sig Socknemännen gerna vilja öfverlämna allt det ofvan uppräknade till nämnda Kapell utan att derför fordra någon betalning för annat än bänkar och dörrarna, hvarför Socknemännen begärde 26 Riksdaler 32 Skilling Bco”.

Altaruppsatsen tillhör den under 1600-talets senare del vanliga typen med en nattvardsframställning som predellamålning och där ovanför två eller tre våningar med Korsfästelsen, Uppståndelsen och ibland Himmelfärden. Tyvärr har uppsatsen i Kolåsen drabbats av hårda öden. Den är stympad, så att åtminstone en våning saknas, kanske för att takhöjden i kapellet gjorde det nödvändigt. Flera av figurerna har tydligen tidigt förlorat sina attribut och fått dem ersatta med nya, felaktiga. Slutligen måste den senaste restaureringen sägas ha varit mycket hård. Då tillkom bl.a. predellamålningen som ersättning för ett äldre landskapsmotiv, och hela uppsatsen försågs med en bjärt övermålning.

Fig. 10. Kolåsens kapell, predikstol. —
Foto förf. 1969.

Altarringen, daterad 1757, visar tidiga rokokoformer. Färgskalan är dämpad med marmorering kring röda fält. Mitt fram finns en kartusch i form av en gyllene krans kring blått fält med texten: "För Herranom den oss gjort haver, ty han är vår Gud".

Också predikstolens färgsättning är ganska mörk med svart, blågrått, grönt och rött som dominerande färger. Den är prydd med rik plattskärning och bär jämte ett skuret citat ur Ps LXXXVII även årtalet 1656. Den är möjligen ett arbete av Erik Eriksson i Bredbyn, Offerdal.

Bänkinredningen har grå bemålning med marmorerade fält. På korets norra sida finns en bänk med plattskärning av 1600-talstyp och under överliggaren en list, identiskt lik den på predikstolen.

På västväggen sitter ovanför dörren en läktarskärm med apostlafigurer i bågfält avgränsade av spiralvridna kolonnetter. Bågarnas plattskärning av 1600-talstyp har senare blivit marmorerade i blågrått, medan apostlarna står mot svart bakgrund.

JÄNSMÄSSHOLMEN

Enligt kungligt brev 2.9.1851 anställdes en kapellpredikant i Hotagen, och den andliga omvårdnaden om samerna i Offerdal

Fig. 11. Jämsmäsöholms kapell. — Foto Göran Rosander 1968.

och Hotagen kom att åvila honom. Dit upp samlades samerna från fjälltrakterna runtomkring till mässa vid midsommar och Mikaeli.¹⁹

På 1860-talet började en fast bebyggelse växa fram i Jämsmäsöholmen, och här byggdes en gudstjänstlokal av enklaste slag omkring 1890. Bygget blev emellertid aldrig helt färdigt, och förfallet satte snart in. Här hölls ändå under en följd av år mässor missionsdagen och senare första söndagen i juli. Flera försök att få till stånd ett nytt bygge strandade på ekonomiska svårigheter, och inte förrän i slutet av 1920-talet kunde man med nästan uteslutande frivilligt insamlade medel skrida till verket.

Invigningen skedde 5 juli 1931, och kapellet har blivit en naturlig samlingspunkt för de årligen återkommande lappmässorna och vid tillfälliga gudstjänster.

Altarprydnaden utgöres av en Kristusbild, skuren i trä av Lina Eriksson och av henne skänkt till kapellet.

De gamla lappförsamlingarna upplöstes i Jämtland på nyåret 1942 och uppgick i moderförsamlingarna. Men ännu firas lappmässor. De är givetvis i första hand avsedda för de nomadiseran-

de lapparna men har visat sig ha stor dragningskraft på både bofasta och turister och har utvecklat sig till verkliga folkfester utan att därför urarta. Lapska kyrkhelger firas en gång om året i Tännäs och Ljusnedal, två gånger årligen i Handöl, Vallbo, Ankarede, Kolåsen och Jänsmässholmen. Sedan värme installerats i flera av kapellen har man också börjat fira julotta där.

NOTER

- ¹ Den historiska utvecklingen av religionsvården bland samerna är utförligt behandlad av flera författare (se litt.fört.), varför den inledande översikten här kan göras tämligen summarisk.
- ² Källskrifter till lapparnas mytologi, s. 4.
- ³ L. Thomasson, Handöls lappkapell, s. 126.
- ⁴ Härnösands Domkapitels protokoll den 22 okt. 1794. Citat efter Thomasson, a.a.s. 128.
- ⁵ A. Behm, Arndts resa genom Jämtland.
- ⁶ A. Behm, a.a.s. 39 f.
- ⁷ L. Thomasson, a.a.s. 132.
- ⁸ P. Hallencreutz, Åre sockens kyrkor, s. 12 f.
- ⁹ R. Norberg, Om andlig beredskap i Norrland under senmedeltiden, s. 95.
- ¹⁰ M. Nodermann, Frösö kyrka, s. 10.
- ¹¹ I. Wilcke-Lindqvist, Söderby-Karls kyrka, s. 858 f. och fig. 751.
- ¹² E. Festin, Vallbo lappkapell, s. 150 ff.
- ¹³ Om denne se Jämten 1909 s. 23 ff.
- ¹⁴ I. E. Forssberg, Något om Mörsils gamla kyrka, s. 109. Även i Mörsils sockenkrönika av Erik Olsson, s. 24.
- ¹⁵ Ett sådant arrangemang har funnits i t.ex. Överhogdals kyrka, också där kring en predikstol av Granberg. Se P. G. Hamberg och U. Berlin-Hamberg, Överhogdals kyrka, s. 298.
- ¹⁶ L. Johansson, Frostvikens kyrkor och kapell, s. 29.
- ¹⁷ E. Festin, Levi Johanssons gåvor till Ankarede lappkapell, s. 155.
- ¹⁸ G. Ullberg ger i Jämten 1949 en väldokumenterad redogörelse för kapellets tillkomst, ur vilken många notiser här hämtats.
- ¹⁹ E. Boman, Jänsmässholmens kapell, s. 425 ff.

KALLOR OCH LITTERATUR

Otryckta

Inventarieförteckningar, kyrkoräkenskaper, visitations- och sockenstämmoprotokoll i Östersunds landsarkiv.

Tryckta

- Ahnlund, N., Jämtlands och Härjedalens historia 1—4. 1945—62.
 Behm, A., Arndts resa genom Jämtland sommaren 1804. (Jämtlands läns fornminnesförenings tidskrift VII. 1919.)
 Boman, E., Jänsmässholmens kapell. (En bok om Offerdal. II. 1962.)
 Festin, E., Levi Johanssons gåvor till Ankarede lappkapell. (Jämten 1942.)
 —, Vallbo lappkapell. (Jämten 1942.)
 Forssberg, I. E., Något om Mörsils gamla kyrka. (Från ådalar och fjäll 1926.)

- Hallencreutz, P., Åre sockens kyrkor. (Jämten 1947.)
- Hamberg, P. G. & U. Berlin-Hamberg, Överhogdals kyrka. (Sveriges kyrkor. Härjedalen.) 1966.
- Hasselberg, C. J. E., Religionsvården bland lapparna i Jämtland och Härjedalen från sextonhundratalets mitt till år 1850. (Fornvårdaren V. 1933.)
- Holm, R., Den svenska missionen bland lapparna och dess möte med lapparnas religion. (Kyrkohistorisk årsskrift 1919.)
- Johansson, L., Kyrkosymboler i Ankarede kapell. (Jämten 1939.)
- , Frostvikens kyrkor och kapell. (Jämten 1949.)
- Källskrifter till lapparnas mytologi, utg. av E. Reuterskiöld. 1910.
- Nodermann, M., Frösö kyrka. (Jämten 1964.)
- Norberg, R., Om andlig beredskap i Norrland under senmedeltiden. (Norrlands Försvar 1941.)
- Olsson, E., Mörsils sockenkrönika. 1905.
- Thomasson, L., Handöls lappkapell. Bidrag till dess äldre historia. (Jämten 1965.)
- Tigerström, H., Sveriges samer och deras kristnande. (Bland Sveriges samer, årsskrift 1953—1954.)
- Ullberg, G., Kolåsens kapell. (Jämten 1949.)
- Wilcke-Lindqvist, I., Söderby-Karls kyrka. (Sveriges kyrkor. Uppland. Lyhundra härad.) 1966.

Hur länge har samerna funnits i Jämtland och Härjedalen?

Rubriken här ovan innehåller en fråga, som ännu ej kan besvaras. Vi kan dock röra oss med vissa hypoteser med hjälp av det stora stenåldersmaterial, som vi känner från Jämtland och Härjedalen och genom att draga slutsatser från utgrävningsarbeten, som skett inom Norrland, främst då Övre Norrland.

I den arkeologiska delen av Jämtland-Härjedalens historia skriver Sverker Janson att det är mycket svårt att av det arkeologiska materialet bedöma frågan om samernas ursprung eller deras uppdykande i Jämtland och Härjedalen.¹ Nu har emellertid nya fynd tillkommit, som gör att frågan dock kan diskuteras ur arkeologisk aspekt, även om något säkert svar ej kan ges.²

Man räknar med att den sista isavsmältningen skedde just inom Jämtland-Härjedalen-Södra Lappland för omkr. 9 000 år sedan.³ Möjligt är att det kommer in människor mycket snart sedan landet blivit isfritt och att dessa kan vara samernas förfäder. Det är också möjligt att samerna bott här knappt 2 000 år eller ännu kortare.⁴ Det är nämligen så att de äldsta säkra spår vi har av samisk kultur knappast går längre tillbaka än till vikingatiden.⁵ Då vet vi genom litterära källor och arkeologiska fynd att det i norra delen av Norrland funnits en samisk befolkning. Även i Nordnorge har det funnits samer vid denna tid och här kan spåren följas ytterligare närmare tusen år tillbaka i tiden.⁶ Men även inom norskt område är det ovisst när samerna först uppträder. Går vi så över till Finland syns det troligt att samer funnits över nästan hela landet ned mot Finska viken utom i kusttrakterna.⁷ När finnarna omkr. Kr. f. kom över från Balticum drevs den äldre befolkningen undan mot norr, och det är möjligt att denna undandrivna befolkning var samer.⁸

En av svårigheterna att få fram samernas ålder i Sverige överhuvud är att vi knappast har något skelettmaterial, som kan sägas vara äldre än från slutet av järnåldern och ej tillhörande nordmannakolonisationen.⁹

En annan sak är att ytterst litet av samernas materiella tillhörigheter, såsom vi nu känner dem, bevarats genom en längre tid. Det är ju huvudsakligast föremål gjorda av ben, trä och textilmaterial. Detta multnar tämligen snabbt under det att föremål av sten, liksom också av järn och brons samt keramik bibehålles längre.

Det finns två huvudteorier om samernas ålder i Sverige.¹⁰ Den ena är att de invandrade tämligen snart efter inlandsisens avsmältning och att de är Norrlands urinvånare. Deras ursprung skulle kunna avledas ur mycket gamla kulturer i Asien eller Europa. Närmast har den s.k. Komsakulturen i nordligaste Norge haft stor betydelse för diskussionen om samernas ursprung. Man har ansett att Komsakulturens bärare, som uppenbarligen existerade för ca 10 000 år sedan, var "protolappar", dvs. de nuvarande samernas förfäder.¹¹ En annan teori menar att samerna invandrade under årtusendet f. Kr. från öster eller sydost samtidigt med att renen kom in. Det skall här inskjutas att vi inte vet när renen uppenbarar sig tidigast i Norrland. Kom den från de norska fjällregionerna eller från öster eller bådadera?¹² Denna fråga är lika svår att besvara som frågan om samernas ursprung.

För närvarande vet vi att Norrland under forntiden varit ett land där människor vistats längs sjöar och vattendrag i mycket större utsträckning än man för bara några decennier kunde ana.¹³ F.n. känner vi nära tre tusen boplatser i Norrland och då är endast en bråkdel av området undersökt. I synnerhet tycks Jämtland och Härjedalen vara rika på stenåldersboplatser.¹⁴ Detta har framkommit i samband med de stora inventeringsarbeten, som riksantikvarieämbetet utfört i samband med kraftverksbyggena under de senaste trettio åren. Särskilt tycks vissa områden ha dragit till sig människor. Det är sådana med gott fiske och god jakt. Främst tycks det ha varit fisk som lax och sik samt kött-djur som älg, som varit de viktigaste villebråden.¹⁵ Ätminstone om vi får döma efter fynden från de boplatser vi nu känner till. Men man måste ha i minnet att de vida områdena mellan de stora

dämda älvarna och sjöarna är ytterst litet undersökta. Det vill synas som om det funnits lika gott om uppehållsställen för människor även i mellanområdena. Av de boplatiskoncentrationer vi känner till inom Jämtland-Härjedalen kan erinras om Ströms vattudal med Bågede samt Kvarnbergsvattnet-Hetögeln-Jorm. Längre söderut kan nämnas Hårkans källsjöar från Valsjön-Hotagen till Sandvikssjön. I Storsjöområdet finns däremot påfallande få boplatser. I Härjedalen är ännu ej så många boplatser kända, men det torde komma att visa sig vara ett mycket intressant stenåldersområde när närmare undersökningar kan sättas in där.¹⁶ Kanske främst kring Lossen och Linsäll samt gränsområdena till Hälsingland.

Redan innan inventeringarna för vattenkraftutbyggnaden började hade under 1930-talet den skicklige boplatssinnaren, amatörarkeologen Knut Tinnberg ägnat sig åt att söka boplatser i Norrland.¹⁷ Han påträffade åtskilliga i Jämtland och Härjedalen, som han ansåg vara mycket gamla. Deras inventarium föreföll honom hänga samman med den ovan nämnda Komsakulturen eller den något yngre Fosnakulturen. Den senare finns på norska västkusten från Möre upp till Nordland.¹⁸ Nu är det emellertid så att vi i Sverige inte känner till någon säker boplatser eller ens något redskap, som med säkerhet kan sägas tillhöra Fosna- eller Komsakulturen. Det har också ansetts att de "tidiga" föremål som Tinnberg påträffat ej är redskap utan naturbildningar, som har ett redskapsliknande utseende.¹⁹ I nordvästra Jämtland vid Kvarnbergsvattnet finns ett flertal sådana fyndplatser, som Tinnberg ansåg vara "Komsaboplatser".²⁰ Med anledning av att det under de sista åren framkommit boplatser från äldre stenålder i Norrland torde det vara skäl i att ånyo undersöka de Tinnbergska fyndlokalerna. Man kanske i viss mån bedömt Tinnbergs material från den ståndpunkten att det ej fanns några boplatser i Norrland, som kunde anses vara äldre än från yngre stenåldern, dvs. från mellan 3 000 och 2 000 f. Kr. Denna bakre tidsgräns har sedan länge varit allmänt accepterad för Norrlands tidigaste bebyggelse.

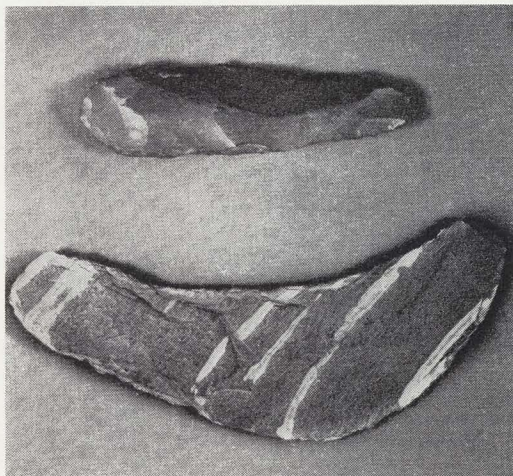
1968 påbörjades emellertid utgrävningen av en boplatser i Västerbotten, Lundfors i Skellefteå, som torde vara omkring 6 000 år gammal.²¹ Ytterligare liknande boplatser har spårats i Skellef-

teåområdet. Med stöd av de iakttagelser, som där gjorts, samt att det i södra Härjedalen och i nordvästra Hälsingland finns boplatser med ett material, som torde höra hemma i äldre stenålder, är det möjligt att Tinnberg trots allt haft rätt. Detta antagande stöds också av att man fått C 14-dateringar, som kan antyda en befolkning i inre Norrland redan för 7 000 år sedan. Bl.a. från Hotingsjön i Ångermanland har man höga värden.²²

Det skall här inskjutas att Tinnberg hade anslag från Jämtlands läns landsting för att driva inventeringar i Jämtland och Härjedalen. Det var ett på sin tid enastående initiativ av ett landsting att satsa på arkeologisk utforskning av det egna länet.²³ Detta initiativ återupptogs 1967 av Jämtlands läns landsting för fortsatt utforskande av länets förhistoria. Det skedde då i ett större sammanhang och med vidare perspektiv. De fyra nordliga länens landsting gick samman för att skapa en mer långsiktig undersökning av Norrlands förhistoriska bebyggelsesociologi. Denna forskning sker i samarbete med Umeå Universitet, de olika läns museerna och Skellefteå Museum. Den norrländska landstingsunderstödda arkeologiska forskningen står under ledning av författaren och syftar ytterst till att bygga upp ett arkeologiskt institut i Norrland. Detta projekt har arbetsnamnet Nordarkeologi. Redan 1962 påbörjades undersökningarna av flintboplatsen Bjurselet norr om Skellefteå.²⁴ Där har man fått fram att det drevs jordbruk och kreaturskötsel i Norrland för snart 4 000 år sedan. Sommaren 1969 har Nordarkeologi utfört en inventering i Härjedalen och ett större antal nya boplatser påträffades. Nu planeras, som en följd av denna inventering en utgrävning vid Linsällsjön. Den skall påbörjas 1970.

Genom de inventeringar, utgrävningar och andra undersökningar, som Nordarkeologi utfört har nya aspekter på Norrlands stenålder kunnat framläggas. Man börjar kunna urskilja vissa stadier i det långa tidsloppet, åtminstone vad gäller de områden, som hittills undersökts i norra Västerbotten och södra Lappland. Många av dessa iakttagelser tycks dock vara allmängiltiga för stora delar av Norrland. Det rör sig i betydande omfattning om ett material från platser, som besökts av människor för jakt och fiske under årtusenden, men där det ej har avsatts någon lager-

Halvfabrikat av skiffer till spjutspets (Junster-näset, Frostviken) resp. krumkniv (Lövberga, Ström). — Foto Len-nart Pettersson, Jämt-lands läns museum.

följd annat än i sällsynta fall. Fynd från helt skilda tider ligger blandade på markytan eller omedelbart under denna.²⁵

Nu är det ju så att det vid kusten av Bottenviken och Bottenhavet sker en landhöjning. Den är för Västerbottens och Ångermanlands del ungefär en meter på hundra år.²⁶ Genom att systematiskt undersöka boplatser på olika nivåer kan man få fram speciella drag i redskapsbeståndet, skiftande i olika tidsskeden. Men det bör vara sådana boplatser, som genom fynd av många sälben kan hävdas ha varit kustbundna. De skall helst ligga inom ett slutet geografiskt område samt vara belägna så att de med tämligen stor säkerhet kan sägas ha varit användbara som fångstplatser endast en kortare tidsrymd. De bör alltså helst ej ligga vid en älv. Sedan kan man med olika naturvetenskapliga hjälpmedel få fram hur flora och fauna varit på platsen när den var befolkad. Mer exakta dateringar åstadkommes om så är möjligt med hjälp av C 14-metoden. Under de senaste åren har Nordarkeologi grävt ett par boplatser i Skellefteåtrakten, som uppenbarligen varit kustbundna och av vilka den ena, Lundfors, ligger på 80 m.ö.h. och den andra, Heden, på 65 m.ö.h. De torde vara ca 6 000 resp. ca 5 000 år. De har ett redskapsbestånd, som nära anknyter till en tidig finsk stenålderskultur, som kallas

Suomusjärvikulturen.²⁷ De bägge boplatserna speglar bara olika faser av denna kultur.

Efter denna fas kommer så för omkring 4 000 år sedan en invandring till Norrland från Sydsandinavien där som nyss nämnts bl.a. åkerbruk och boskapsskötsel förekommer. Den framträder bäst i Västerbottens kustland, där boplatsten Bjurselet totalundersökts. Det är världens nordligaste hittills kända stenåldersjordbruk.²⁸ Det finns skäl att antaga att Storsjöområdet i Jämtland haft en liknande jordbrukskolonisation som den västerbottniska, ehuru fynden av flintyxor är få. Däremot finns ett flertal s.k. båt- eller stridsyxor, som har anknytning till denna kulturfas.²⁹

För omkring 4 000 år sedan kommer också ett starkt östligt inslag tillsynes i Norrland. Det är den s.k. kamkeramiska kulturen, som finns utbredd i Finland, vilken åtminstone med vissa redskapsformer tränger in inte bara i kustområden utan även i Jämtland och Härjedalen. Ett mycket viktigt fynd har gjorts vid Östansjö i Lillhärdals socken.³⁰ Föremålen bestod av två yxor och en spjutspets, som låg nedlagda i röd färg, "rödockra". Man har diskuterat ingående om det är en grav. Liknande gravar har man funnit i Finland på kamkeramiska boplatser under de senaste åren. Men föremålen kan också helt tillfälligt ha lagts ned i järnutfälld jord. Som fallet är med så många viktiga förhistoriska lämningar i Norrland är platsen dock aldrig ordentligt arkeologiskt undersökt.

Ytterligare ett kontaktområde kan man spåra för det som senare blir "Samenorrland", nämligen området norr om Bottniska viken. Där finns ett slags mycket stora, mot eggen slipade stenredskap, de s.k. nordbottniska redskapen.³¹ Man har diskuterat deras ålder och kommit till olika slutsatser. Men nu finns sådana redskap på Bjurseletboplatsten och därmed kan man säga att de måste ha varit i bruk något efter 2 000 f. Kr. Det är dock tänkbart att de använts såväl tidigare som senare. Denna typ av yxor har påträffats också i Jämtland och Härjedalen. Även här understryks alltså det nordliga inslaget. Yxorna i fyndet från Östansjö är av en typ, som är allmänt utbredd i norr, men som också tycks höra hemma i mer östliga områden.³² Det är f.ö. så att yxor är mycket mer sparsamt förekommande i Norrlands in-

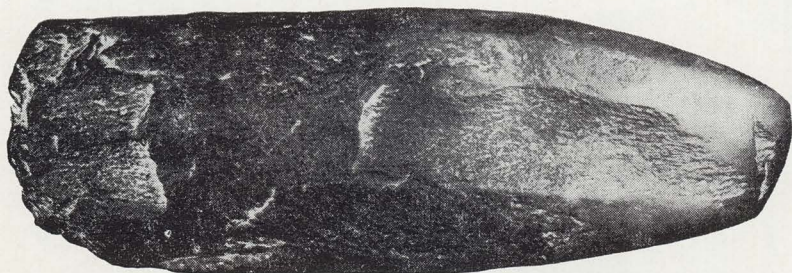

Fynd från Östansjö, Lillhärdal. Föremålen låg inbäddade i rödockra. — Foto Lennart Pettersson, Jämtlands läns museum.

land än i kustområdena, något som antagligen hänger samman med näringsförhållandena.³³ För människor som lever av jakt och fiske behövs ej yxor utan fiskredskap, spjutspetsar och skinnskrapor.

Går vi så ytterligare ett steg längre ned i tiden kommer vi till ett skede med mycket fint tillhuggna pilspetsar, som antagligen vittnar om en influens från öster. Man har endast haft en allmän datering för dessa spetsar till en tid, som i stort sett motsvaras av bronsåldern i Sydsverige. 1969 började Nordarkeologi en utgrävning av en boplatz i Fahlmark nära Skellefteå, som visade sig vara en tillverkningsplats för dessa pilspetsar med tvär, mycket tunn bas.³⁴ Boplatzen ligger på endast 39—40 m.ö.h. och den torde därför ej vara äldre än ca 1 000 f. Kr., snarare är den något yngre. Härmed kunde också för första gången visas att stenåldern varat längre än till Bjurselettid i kustområdet. Stenåldersboplatzen vid Fahlmark är nämligen en av de lägst liggande boplatser vi hittills känner till från Norrlands kustland.

En tillverkningsplats för denna typ av pilspetsar tillsammans med grovt huggna spetsar har framtagits under de två sista åren

Nordbottnisk hacka, "skospetsredskap". Böle, Fors. — Foto Lennart Pettersson, Jämtlands läns museum.

vid Konungens fiskestuga i Tärnafjällen i Lappland. På denna boplatz har för första gången i Norrland framtagits en anläggning, som torde ha varit en hydda med en konstruktion liknande en torvkåta men med hästskoformig härd.³⁵ Pilspetsar med tvär och tunn bas har påträffats på olika boplatser i Jämtland och Härjedalen från Kvarnbergsvattnet och Jorm i norr ned till Lofsjön i söder.³⁶

I en troligen något senare fas men under första årtusendet f. Kr. kommer en klart östlig kulturströmning och uppenbarligen även människor från öster. Det är utlöpare av den ryska ananinokulturen, som har yxor av brons samt givetvis gjutformar, oftast av täljsten. Till denna kulturströmning hör också asbestkeramiken.³⁷ Detta är en speciell typ av keramik, som magrats med den trådiga asbeststenen. Såväl bronsgjutning som keramiktillverkning tycks ha förekommit i Jämtland och Härjedalen. Ett par gjutformar utan exakt fyndplats finns från Revsunds socken.³⁸ Asbestkeramik finns från flera boplatser inom länet.

Det är med denna kulturinfluens, som man antagit att samerna kommit in i Norrland och att de kanske följt renen, som enligt en teori skulle ha invandrat då.³⁹

Den östliga kontakten, tycks ha varit öppen järnåldern i genom. I slutet av järnåldern kommer de lapska offerplatserna med mängder av fynd, som tillhör en kulturkrets, som ligger i sydöstra Finland eller längre mot öst eller sydöst.⁴⁰ Hur Jämtland och Härjedalen berörts av denna importström vet vi ej, inte heller om populationen har påverkats i invandringssammanhang.

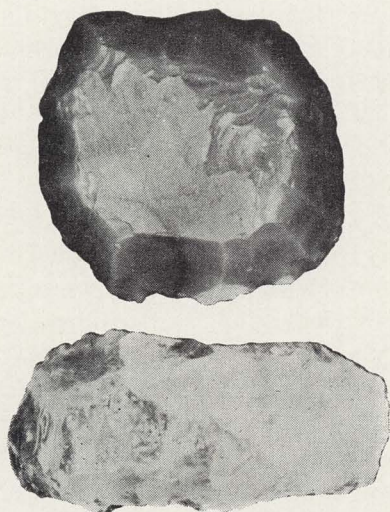
Men nu finns en etablerad bondebygd i bägge landskapen vid denna tid, anknuten till Mellansverige och Norge.⁴¹ Jägare och fiskare av den "gamla" stammen torde dock ha funnits kvar. Vi vet inte än hur länge stenåldern varade i Norrland, men ännu under medeltiden tycks det ha funnits människor, som haft ett blandat sten- och metallinventarium.⁴²

Här har knappast alls vidrörts kontakten med Norge under stenåldern. Det beror på att mycket litet ännu är utforskat om denna. I vart fall vet vi att Tröndelagen spelat en stor roll som förmedlare av kulturimpulser.⁴³ Under slutet av stenåldern importeras bl.a. flintdolkar. Även vissa hållristningar i Jämtland har uppenbarligen direkt samband med hållristningar i Tröndelagen.⁴⁴

Kan vi, med ledning av vad här ovan skissartat berörts om det vi anser oss veta om förhistoriska östliga och sydliga kontakter i Norrland, säga något om samernas ursprung och när de först kom till Jämtland och Härjedalen? Knappast något definitivt. Vissa hypoteser kan man dock möjligen uppställa.

Vi kan konstatera att människor med stor sannolikhet funnits i Jämtland och Härjedalen under den äldre stenåldern och att det under yngre stenålder med säkerhet funnits människor här, som strövat över stora områden längs älvar och sjöar. Vi känner nu flera tusen boplatslämningar i Norrland och säkert kan vi utan vidare tiodubbla antalet när Norrland en gång blivit ingående inventerat. Vilka är då dessa människor? Det är mycket troligt att det är samernas förfäder. När samerna kommer in i historiens ljus betraktas de ju som ett särskilt folkslag. Har de då kommit som nyinflyttare under något skede? T.ex. under årtusendet f. Kr.

Då skulle i så fall ett absolut befolkningsavbrott ha inträffat efter den tydligen mycket livaktiga kulturfase, som finns årtusendet innan. Det är knappast troligt. Vart skulle samernas föregångare ha tagit vägen?⁴⁵ De kan knappast ha fullständigt försvunnit. Är det nu så att de bostadslämningar vi funnit vid Kungens fiskestuga verkligen varit en torvkåta med stödstenar för bågstångskonstruktion, kan det då vara möjligt att denna kåtatyp, som levat kvar i 3 000 år, går ännu längre tillbaka i tiden. Det är något som vi ännu ej kan besvara. Efter vad vi på nuvarande stadium vet, har det dock knappast varit något befolkningsavbrott sedan omkring 1 000 f. Kr.

Skrapor av kvartsit
resp. rosenkvarts.
— Foto Lennart Pet-
tersson, Jämtlands läns
museum.

Hur ser det då ut i tidigare skede? Det verkar som om en befolkning funnits utbredd över hela Nordskandinavien redan under en tidig del av yngre stenåldern och troligen ännu längre tillbaka. Den har funnits ned till de stora skogsområdenas sydgräns där den möter den s.k. östsvenska boplatskulturen i Bergslagen och norra Uppland.⁴⁶ Denna nordliga kulturkrets har med ett något diffust namn kallats för den norrländska skiffer- och kvartsitkulturen. Den har uppenbarligen hela tiden mottagit inskott från öster. Redan på den äldsta boplats vi känner från Norrland, Lundfors, är det den östliga Suomusjärvikulturen vi möter eller en kultur nära besläktad med denna. Det är möjligt att vi har en mängd boplatser av samma tidiga slag i Bottenviksområdet. Den lever uppenbarligen kvar ned genom årtusendena, hur länge vet vi ännu ej, men omkring 2 000 f. Kr. kommer emigration söderifrån. Den berör även Jämtland och Härjedalen, men samtidigt eller snarare något tidigare kommer det ovan nämnda kamkeramiska kulturinskottet. Sedan dyker efter en relativt kort tidrymd de fint tillhuggna pilspetsarna med tvär bas upp tillsammans med grovt tillhuggna spjutspetsar. Möjligt är att deras ursprungsområde är att söka i öster ehuru det även framkastats teorier om att det skulle vara en av flintkulturerna i söder påverkad teknik.⁴⁷ Slutligen kommer så ananinokulturen

med dess kraftiga inslag av nya element: bronsgjutning och keramiktillverkning.

Knappast någon av här behandlade faser med inskott utifrån indikerar en absolut hel befolkningsinnovation. Däremot synes det troligare att samma stam levat i Nordskandinavien hela tiden fram tills nuet. Men gång på gång har det kommit nya inskott utifrån till en population stammande från någon ännu ej upptäckt, äldsta invandringsfas. Kraftigast tycks inskotten ha varit från öster men även från söder har invandrare kommit.⁴⁸ Därigenom har en ständig genetisk förändring pågått. Det måste även inom det ofantligt stora "Sameland" ha ägt rum folkflyttningar i större och mindre skala, såsom skett ända in i sen tid.

Dessa ständiga nyinskott och folkflyttningar som i olika grad berört skilda områden, bör ha åstadkommit att det trots allt är så svårt att skilja ut konkreta drag, gemensamma för samtliga samer, mer än ett allmänt östligt, "mongoliskt" drag. Kanske man kan våga antaga att redan i förhistorisk tid språket varit ett med finskugriskan besläktat språk, som sedan har undergått förändringar genom invandringar och populationsblandningar.⁴⁹

Hur förhållandena tett sig för samerna i Jämtland och Härjedalen är ännu omöjligt att i detalj avgöra, men det är troligt att utvecklingsgången varit som här skisserats. Så länge vi saknar skelettresterna från äldre skeden i Norrland så fullständigt som vi nu gör, är det mycket svårt att uppställa annat än hypoteser.⁵⁰ Troligen kommer dock vidare arkeologiska undersökningar att kasta ljus över hur samernas förhistoria i Jämtland och Härjedalen tett sig.

NOTER

¹ Janson 1962, s. 72. Jfr Wiklund 1928, s. 391 ff.

² Christiansson 1969 a, s. 9 ff och s. 51 ff; Christiansson 1969 c.

³ Lundqvist 1954; Fromm 1953.

⁴ Hallström 1929, s. 88; Wiklund 1947, s. 3 ff.

⁵ Collinder 1953, s. 24 ff.

⁶ Solberg 1909, s. 145 ff.

⁷ Tegengren 1952.

⁸ Jfr Kivikoski 1961, s. 127 f.

⁹ Torgersen & Getz 1968, s. 17 ff o. där anf. litt.

¹⁰ Hallström 1929, s. 88 f; Wiklund 1947, s. 3 ff.

¹¹ Ekholm 1938, s. 17 ff.

¹² Almgren 1957, s. 17 ff och där anf. litt.

- ¹³ Janson 1960.
- ¹⁴ Janson 1962.
- ¹⁵ Hvarfner 1957; Christiansson 1961, s. 173 ff.
- ¹⁶ 1969 har inventering gjorts för planerade utgrävningar i södra Härjedalen inom Nordarkeologis arbetsplan. Det har visat sig att boplatstätheten är stor.
- ¹⁷ Janson 1949, s. 166.
- ¹⁸ Marstrander 1956, s. 6 ff.
- ¹⁹ Janson 1960, s. 19 ff.
- ²⁰ Janson 1962, s. 40.
- ²¹ Christiansson 1969 *b*, s. 53 f.
- ²² Stenberger 1962, s. 363.
- ²³ Rapport i ATA från länsantikvarie E. Festin över Tinnbergs inventeringsarbeten inom Jämtlands län.
- ²⁴ Christiansson 1968, s. 99 ff.
- ²⁵ Janson 1960, s. 23 ff.
- ²⁶ Fromm 1953, bl. 19—20. Man måste givetvis räkna med en snabbare landhöjning ju närmare inlandsisens avsmältning ligger i tiden. Jfr Bergström 1968.
- ²⁷ Luho 1967.
- ²⁸ Christiansson 1968, s. 99 ff.
- ²⁹ Fil. lic. Anna-Brita Nilsson (1969, s. 87) har pekat på fyndtäthet av neolitiska redskap av sydkandinavisk typ inom storsjöområdet.
- ³⁰ Janson 1962, s. 37 f; Edgren 1966.
- ³¹ Moberg 1955; Lundholm 1969, s. 27 ff.
- ³² Kivikoski 1964, s. 50 och anf. litt.
- ³³ Janson 1960, s. 27.
- ³⁴ Christiansson 1969 *c*, s. 242.
- ³⁵ Christiansson 1969 *a*, s. 9 ff.
- ³⁶ Janson 1962, s. 52 ff.
- ³⁷ Linder 1966, s. 140 ff.
- ³⁸ Janson 1962, s. 70 ff.
- ³⁹ Hallström 1929, s. 88 f. Jfr Almgren 1957, s. 17 ff.
- ⁴⁰ Serning 1956.
- ⁴¹ Biörnstad 1962, s. 123 ff.
- ⁴² Hvarfner 1957, s. 83 ff.
- ⁴³ Marstrander 1956.
- ⁴⁴ Hallström 1960.
- ⁴⁵ Westerlund 1969, s. 237 ff.
- ⁴⁶ Löfstrand 1969, s. 81 ff.
- ⁴⁷ Becker 1964, s. 129.
- ⁴⁸ Torgersen & Getz 1968, s. 17 ff.
- ⁴⁹ Collinder 1953, s. 56.
- ⁵⁰ Jfr Christiansson 1969 *b*, s. 53 ff.

LITTERATUR

- Almgren, B., 1957. Till frågan om de T-formade skifferredskapens användning och därmed sammanhängande näringsproblem. (Tor.)
 Becker, C. J., 1964. Sen-neolithicum i Norden. (Tor.)
 Bergström, R., 1968. Stratigrafi och isrecession i södra Västerbotten. (Sveriges geologiska undersökning. Årsbok. 62.)
 Biörnstad, M., 1962. Handel på nordliga vägar under järnåldern. (Proxima Thule.)

- Christiansson, H., 1961. Kring stenåldern i Övre Norrland. (Västerbotten.)
- , 1965. De arkeologiska undersökningarna vid Bjurselet i Byske. (Västerbotten.)
- , 1968. Flintimporten till Övre Norrland. (Norrbottnen.)
- , 1969. a. "Kungaudden". (Nordsvensk forntid. Kungl. Skytteanska Samfundets Handlingar. 6.)
- , 1969. b. Kamkeramiska influenser i Norrland och Norra Svealand. (Nordsvensk forntid. Kungl. Skytteanska Samfundets Handlingar. 6.)
- , 1969. c. = [Korta rapporter ingående i] Aktuellt. (Fornvännen. 1969:3.)
- Collinder, B., 1953. Lapparna.
- Edgren, T., 1966. Jäkärlä-gruppen. En västfinsk kulturgrupp under yngre stenåldern. (Finska Fornminnesföreningens Tidskrift. 64.)
- Ekholm, G., 1938. Från urtid till historia i Norden. (Verdandis småskrifter.)
- Fromm, E., 1953. Nedisning och landhöjning under kvartärtiden. (Atlas över Sverige. Bl. 19—20.)
- Hallström, G., 1929. Kan lapparnas invandringstid fixeras? (Norrlands försvär.)
- , 1960. Monumental Art of Northern Sweden from the Stone Age.
- Hvarfner, H., 1954. Fångstmän och nybyggare i Ångermanälvens källområden under järnåldern. (Arkiv för norrländsk hembygdsforskning. 15.)
- Janson 1960 = Janson, S. & Hvarfner, H., Från norrländsälvar och fjällsjöar.
- Janson 1962 = Janson, S., Hvarfner H. & Björnstad, M., Jämtlands och Härjedalens historia. Arkeologisk inledning.
- Kivikoski, E., 1964. Finlands förhistoria.
- Linder, A., 1966. C-14 datering av norrländsk asbestkeramik. (Fornvännen.)
- Lundholm, K., 1969. Nordbottniska redskap i Pite nedre älvdal. (Nordsvensk forntid. Kungl. Skytteanska Samfundets Handlingar. 6.)
- Luho, W., 1967. Die Suomusjärvikultur. Die mittel- und spätneolitische Zeit in Finland. (Finska Fornminnesföreningens Tidskrift. 66.)
- Lundqvist, G., 1954. Isräfflor och ändmoräner och isrecessionslinjer. (Atlas över Sverige. Bl. 21—22.)
- Löfstrand, L., 1969. Den gropkeramiska kulturens nordgräns och kontakter med norrländsk stenålder. (Nordsvensk forntid. Kungl. Skytteanska Samfundets Handlingar. 6.)
- Marstrander, S., 1956. Hovedlinjer i Trøndelags forhistorie. (Viking.)
- Moberg, C.-A., 1955. Studier i bottnisk stenålder. 1—5. (Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar. Antikvariska serien. 3.)
- Nilsson, A.-B., 1969. Förbindelser mellan nord- och sydsandinavien från mellanneolitisk tid till bronsålder. (Stencil.) (Lic. avh. Uppsala.)
- Serning, I., 1956. Lapska offerplatsfynd från järnålder och medeltid i de svenska lappmarkerna. (Acta Lapponica. 11.)
- Solberg, O., 1909. Eisenzeitfunde aus Ostfinmarken. (Lappländische Studien. Videnskaps-selskabets skrifter. 2. Hist.-fil. klasse.)
- Stenberger, M., 1962. C-14 bestämningar av svenska arkeologiska fynd. (Svensk naturvetenskap.)
- Tegengren, H., 1952., En utdöd lappkultur i Kemi lappmark. (Acta Acad. Aboensis Humaniora. 19:4.)
- Torgersen, J. & Getz, B., 1968. Prehistoric man in Finmark and the Lapps. (Varangerfunnene. 6. Ed. P. Simonsen.)
- Wiklund, K. B., 1947. Lapparna. (Nordisk kultur. 10.)
- , 1928. Hur länge har det funnits lappar i Jämtland och Härjedalen? (Jämtländska studier.)
- Westerlund, E., 1969. Okänt folk eller lappar? (Nordsvensk forntid. Kungl. Skytteanska Samfundets Handlingar. 6.)

ERNST MANKER

Kroktjärnvallen

Anteckningar från ett sydsamiskt sommarviste 1943

Från den etnografiska generalinventering bland samerna, som av den då nystartade "lapska avdelningen" (numera samesektionen) vid Nordiska museet inleddes 1943 och senare, åren 1948—56, genomfördes under samarbete med Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands läns landsantikvarier, inkom till museets lapska arkiv (LA) ett material, som väl till väsentliga delar publicerats i serien *Acta lapponica* men även omfattar ett avsevärt hittills icke publicerat material, detaljstudier, vistebeskrivningar o.dyl., i synnerhet från det sydsamiska området. Ett par prov härpå, fältanteckningarna "Raukasjö och Lobbertjärn", hade jag nöjet lämna som bidrag till Jämten 1966. Här framläggs anteckningarna från sommarvistet Kroktjärnvallen i Tossåsens lappby, härrörande från 1943, då den gamla vistetraditionen här ännu var levande.

Tossåsens lappby, den mest livskraftiga lappbyn i Jämtlands södra fjällområde, hade jag tidigare, 1938, haft tillfälle att studera under en tids vistelse i huvudvistet Glen, och en koncentrerad framställning av den allmänna situationen där har varit införd i såväl "De svenska fjällapparna", 1947, som "The Nomadism of the Swedish Mountain Lapps" (*Acta lapponica* VII), 1953, men materialet från sommarvistet Kroktjärnvallen har till endast mycket ringa del kommit till synes i dessa arbeten.

Enligt arbetsplanen gällde det framför allt att få vistet i dess helhet och dess olika enheter, kåtorna, förrådsbyggnaderna, en äldre renhage etc., uppmätta jämte givetvis ett studium av byggnadskonstruktionerna och andra för vistet och lappbyn karaktäristiska objekt. Som tecknare medverkade konstnären Arvid Hammarström, som inte nöjde sig med sterila uppmätningssritningar utan lyckades förena den exakta uppmätningens proportioner med en artistisk utritning av livfull verkan. Hans detaljstudium synes mig också förtjäna allt erkännande.

Fig. 1. Tossåsens lappby (detalj ur kartan till Acta lapponica VII, 1953).

Innan sommarvistematerialet nu framlägges, det som klarast belyser lappbyns gamla kulturform, må det vara motiverat med en kort sammanfattning av de fakta och data som visar lappbyns allmänna situation vid det aktuella tillfället, i huvudsak grundad på inventeringen 1943—45 och 1944 års renlängd.

Tossåsens lappby (fig. 1) omfattade ett sammanhängande område inom Hallens och Övikens socknar i Jämtland och angränsande Storsjö socken i Härjedalen. Sommarland Dörrsfjället, Tossåsfjället och området däromkring, höst- och vårländ Flatfjället och Öviksfjällen, vinterland huvudsakligen mellan Gruckensjöarna samt (nedom det egentliga byområdet) neråt Skålan och Klövsjöfjällen.

Invånare: 43 personer, varav de renskötande 32, förenade i en sita (bysamfällighet) om 6 familjer, Johansson, Nilsson, Danielsson (2 fam.) och Jonasson (2 fam.). Byordningsman Lars Johansson, f. 1897.

Renskötsel. Renantal 2 904 på 29 renmärken (= antal ägare). Största antal för enskild ägare 800, för familj 1 060. Renskötelsen tämligen extensiv men välordnad. Den regelbundna mjölkningen, med dihinder (munkavel) på kalvarna, förekom till 1925;

FLYTTNING

HÖST VÅR

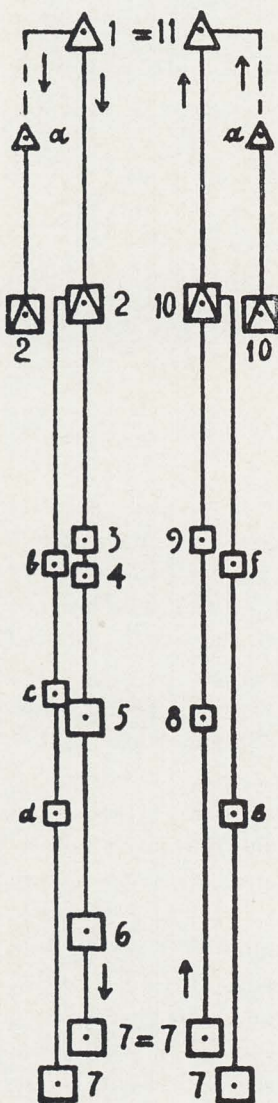

Fig. 2. Sitans nomadiseringsschema (enligt en i Acta lapponica VII för samtliga fjällappbyar tillämpad princip).

Höstflyttning

1. Kroktjärnvallen, sommarviste, början av juli — mitten av augusti.
2. Glen, 23 km (en nordligare och en sydligare led över Tossåsfjället, höstviste, mitten av augusti — början av december (med avbrott för en period i Lövdalen, se alternativ led a).
3. Arånäset, 20 km, ett par veckor, fram till jul.
4. Grundsjön, 3 km, samma tid som punkt 3 (sitan fördelad på de båda ställena).
5. Börtnan, 12 km, vinterkvarter, jul—januari.
6. Fotingen, 18 km, vinterkvarter, januari—februari.
7. Sandviksdalen, 9 km, vinterkvarter, mars—april.

Flyttningens längd 85 km.

Alternativ led: Kroktjärnvallen (1) — Lövdalen (a), 9 km — Glen (2), 15 km; uppehållet i Lövdalen vanligen från mitten av oktober till början av december. — Annan alternerande led: Glen (2) — Torsborg (Nedre Grucken; b), 22 km, jul och nyår — Flåsjögården (c), 11 km, övernattnings eller några dagar, — Gavelåsen (d), 10 km, övernattnings, — Sandviksdalen (7), 23 km, vinterkvarter. Sammanlagd längd 90 km.

Vårflyttning.

7. Sandviksdalen, uppbrott i slutet av april.
- (= 5). Börtnan, 27 km, övernattnings eller några dagar.
- (= 3). Arånäset, 15 km, ev. övernattnings.
- (= 2). Glen, 20 km, vårviste, slutet av april — början av juli.
- (= 1). Kroktjärnvallen, 23 km.

Vårflyttningen vanligen något snabbare på rakare och därmed något kortare leder än höstflyttningen.

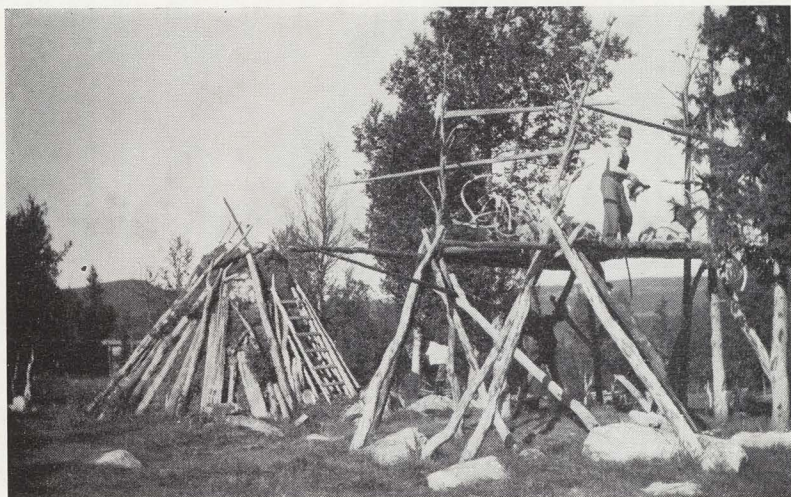

Fig. 3. Kåta och förrådslave på ordningsmannen Lars Johanssons gård i lappbyns huvudviste Glen. Foto förf. 1938.

tillfällig mjölkning, då renhjorden av någon anledning var samlad i hage, kunde dock alltjämt förekomma. Kalvmärkning och sommarskillning företogs under juli och augusti i ett par hagar, rengården, vid Kroktjärnvallen, den ena av gammal palissadtyp, den andra av järntrådsnät; fortsatt märkning samt kastrering av överflödiga handjur ägde rum under slutet av augusti och början av september i en järntrådshage på Kokdalsfjället i västra kanten av Oviksfjällen (fig. 6—7). Slakt för husbehov skedde vid Glen i för tillfället rest hage av säckväv; slakt för avsalu förekom på skilda ställen i vinterlandet, vanligen i tillfälliga säckvävhagar. För renskötarna fanns vaktkåta i Bastudalen och vaktstuga vid Grundsjön; vissa liknande byggnader inom angränsande lappbyar kunde även få disponeras.

Visten och flyttningsleder (fig. 2). Höst- och vårviste Glen i Aråns dalgång under Hundshögen i Oviksfjällen, mitten av augusti—jul och slutet av april—början av juli; sommarviste Kroktjärnvallen, början av juli—mitten av augusti. Under höstperioden alternativt viste i Lövdalen, mitten av oktober—mitten av november. Vinterkvarter Börtnan, Fotingen och Sandviks-

Fig. 4. Ordningsmannens familj, Glen, betraktande en liten silverkåsa. Foto förf. 1938.

dalen, januari—april. Flyttningsleden ca 9 mil. Vanligen går renhjorden en östligare led nedåt och en västligare uppåt. I allmänhet familjerna fortfarande med i flyttningen; en och annan familj stannar dock i Glen över vintern, äldre personer både sommar och vinter, och en familj är bosatt på Arånäset.

Färdsätt. Klövjning av ren har inte förekommit i mannaminne. I stället har man sedan mer än en mansålder klövjat med häst sträckorna mellan Glen, Kroktjärnvallen och Lövdalen. Flera av familjerna har egen häst (fig. 9), för övrigt lånar man häst av bönderna i närliggande byar. Renskjuts med akja var i bruk till omkring 1930. Under vinterflyttningen färdas familjerna sedan dess med hästskjuts mellan Glen och Arånäset och med buss mellan Arånäset och vinterkvarteren.

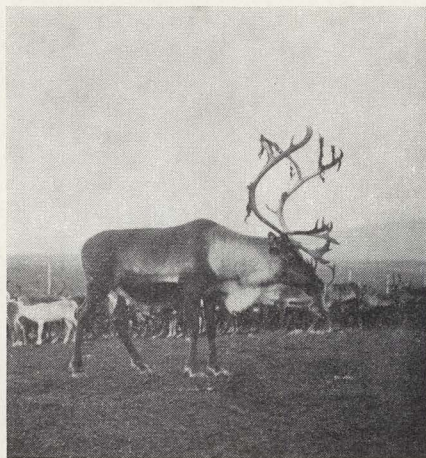
Bostäder. Tältkåtan av bågstångstyp, det medförda nomadtältet, har inte använts under den senare mansåldern, tältkåtan av klykstångstyp (fig 10), med endast duken medförd, har däremot varit i bruk till omkring 1925. I Kroktjärnvallen och Lövdalen bor man i torvtäckta kåtor av både bågstångskonstruktion och klykstångskonstruktion (fig. 12—18), i Glen i stugor, delvis helt moderna, och på sommaren även i torvkåtor (fig. 3). Vinterkvarter hyr man i bondgårdarna.

Fig. 5. Gitarrspelande ungdomar, Glen. Foto Gertrud Nilsson 1913.

Dräkten (fig. 4—5) är den för samerna i Jämtland och Härjedalen vanliga: för mannen koltan öppen, skuren som en rock, och mössan, en blå toppluva, prydd med både tofs och ett uppåtstående bräm runt om, framtill nedfällbart, så att det vid behov

Fig. 6—7. Från rengärdet på Kokdalsfjället i västra kanten av Oviksfjäl-
len: rentjur under hornfejningen före brunsten i september och renko med
diande kalv, samma tid. Foto förf. 1938.

kan bilda en skärm; för kvinnan vanlig sluten kolt med barmglip och röd toppmössa med sparsam garnering; båda könen bär barmkläde och har kolten åtdragen med bälte eller skärp om midjan. Denna traditionella folkdräkt numera vanligen ur bruk i vardagslivet och påtagen endast vid kyrkhelger och andra festliga tillfällen.

Två mil fågelvägen väster om huvudvistet Glen ligger sommarvistet Kroktjärnvallen, även kallat Bartjan (fig. 11), på en öppen, torrlänt platå i sydkanten av den sydjämtska fjällkedjan. Närmast i öster stiger Tossåsfjället till en höjd av drygt tusen meter, i norr och nordväst bildar Dörrsjö- och Lunndörrsfjällen en mäktig fjällvägg av halvannan gång den höjden, genomskuren av dalgångar, som öppnar sig som dörrar i väggen — varav fjällden här topografiskt fått sina namn. Söder om vistet utbreder sig öppna vidder med fjällbjörkskog och myrar neråt Tossåssjön och Rensnävskölen.

Fig. 8. Lappbyns renhjord nere i vinterlandet. Foto Paulus Tannlund.

Fig. 9. Som klövjedjur använder Tossåsen-samerna häst. Lars Johanssons klövvehäst, förd av sonen Fredrik. Foto förf. 1938.

Vid tiden för vår inventering omfattade vistet fem bebodda kåtaplatser, liggande i en oval krets om cirka 100—200 m utsträckning, samt en på något avstånd för sig belägen kåta, tillhörig en nyligen från grannbyn Anariset inflyttad familj. Ett flertal härdar vittnade om äldre kåtor.

Vistet befolkades av 35 personer, fördelade på de sex kåtornas familjer, här tagna i den ordning de av tecknaren markerats på kartskissen (fig. 11):

a. Nils Fredriksson, ägare, 38 år, son till lappbyns förre ordningsman Fredrik Nilsson (83 år, jämte sin hustru Kristina, "Stor-Stina", berömd korgfläterska, 77 år, numera kvarstannande i huvudvistet Glen), en systerson, 21 år, en dräng, 30 år; 3 personer.

Byggnader: torvkåta, typ och konstruktion som *c*; förråds-kåta, källarliknande, uppförd intill en större sten, ett flyttblock, som bildar vägg i inre gaveln och verkar kylande; primitivt kavelvirke under täckning av torv och stenhällar.

b. Elias Jonasson, ägare, 55 år, med hustrun Sigrid, samma ålder, söner Jonas och Rune, 28 resp. 17 år, och dottern Elsa Martina, 9 år; 5 personer (en tredje son, Elis, 14 år, i fortsättningskola i Änge).

Fig. 10. Gamle ren-ägaren och vargjägaren Nikolaus Nilsson gör upp vår kaffeeld under ställningen till en klykstångstältkåta på en gammal rastplats norr om Glensjön.

— Foto förf. 1938.

Byggnader (fig. 12, 17—18): torvkåta med modifierad bågstångskonstruktion, bågstångsparen vidgade med ett mellanstycke; förrådsråta av klykstångskonstruktion, täckt av torv och stenhällar; en ej färdigbyggd stenkällare, en rund mur av flata hällar. På kåtans påssjö-sida en lufttrumma i marken utifrån den sluttande backen, gående in under golvet fram till härden. Kåtans vägg: rundtimmer och klovor under näver- och torvtäckning.

c. Jonas (Jo) Jonasson, ägare, 66 år, hustrun Maria (från Hotagen), 54 år, sonen Anders, 25 år, dottern Märta, 23 år, sonen John Petrus, 20 år, döttrarna Ingrid och Runa, 18 resp. 16 år, sonen Lars Martin, 13 år; två rendrängar; 10 personer. Familjen tidigare hemmahörande i Idre, varifrån den inflyttade 1936.

Byggnader (fig. 13, 19—20): torvkåta av klykstångskonstruktion med väggvirket påfallande grenigt och sammanflätat, något

Fig. 11. Sommarvistet Kroktjärnvallen, "Bartjan": a Nils Fredrikssons kåta, b Elias Jonassons kåta, c Jonas (Jo) Jonassons kåta, d Lars Danielssons kåta, e ordningsmannen Lars Johanssons kåta, f stig till från Anariset inflyttade Anders Torkelssons kåta, g rengärde, modernt, av järntrådsnät; i stig till Kroktjärnen, tvätt- och badplats, j stig till Lunndörssjöfjällen, k stigar till källa, "kalkkälla", l stig till Dörssjöfjället. Uppmätningsskiss av Arvid Hammarström 1943.

Fig. 12. Elias Jonassons kåtaplats med bl.a. bostadskåta och förråadskåta. Foto förf. 1943.

bågböjt rundtimmer; förråadskåta av bågstångskonstruktion; båda med täckning av näver och torv under flata stenhällar och några lösa träklabbar.

Fig. 13. Jonas Jonassons kåtaplats. Hunden god typ för renhund. Foto förf. 1943.

d. Lars Danielsson, ägare, 62 år, hustrun Junetta, 44 år, sonen Martin, 26 år, dottern Maria Kristina, 21 år, och ägarens broder Daniel Danielsson (ogift), 54 år; 5 personer.

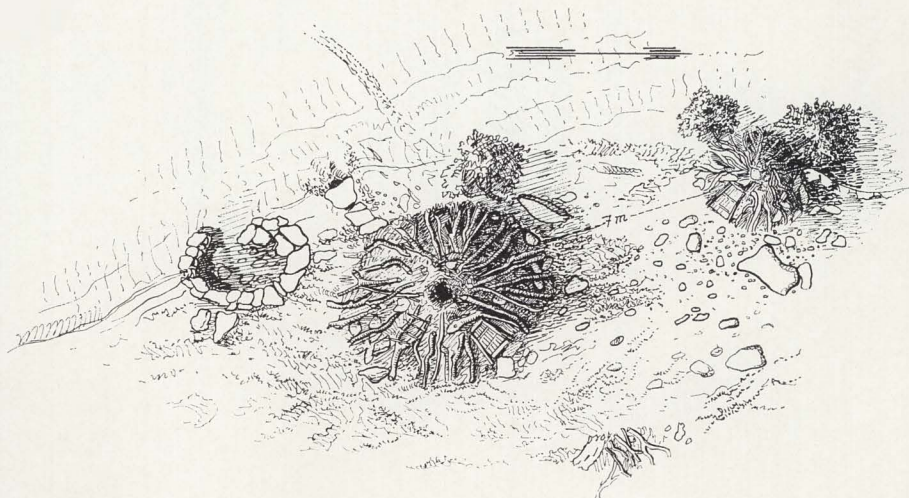
Byggnader: torvkåta av samma konstruktionstyp som *b*, modifierad bågstångsstomme, vidgad medels mellanstycken; förråds-kåta med trävirket av klykstångskonstruktion.

e. Lars Johansson, ägare, lappbyns ordningsman, 46 år, hustrun Elin Kristina, 45 år, söner John Daniel och Fredrik Nikolaus, 22 resp. 20 år, dottern Märta Margareta, 17 år, samt dräng, Daniel Persson, 23 år; 6 personer.

Byggnader (fig. 21): moderniserad kåta, av bräder, med täckning av tjärpapp och nertill även av ett tunt lager torv under flata stenhällar; källarliknande förråds-kåta.

f. Anders Torkelsson, ägare, 47 år, hustrun Elin, 37 år, döttrarna Margit och Anna, 17 resp. 5 år, sonen Jacob Ture, 2 år, samt inneboende renägaren Paulus Fjellström (ogift), 40 år; 6 personer. Familjen tillhörande Anariset men inför denna lappbys planerade sammanslagning med Tossåsen (senare förverkligad) delande dess sommarviste.

Fig. 14. Jonassons kåtaplats i uppmätningsskiss av Arvid Hammarström 1943. T.v. på skissen (fågelperspektiv) en stenkällare under byggnad och från backslutningen en lufttrumma in till kåtans hård.

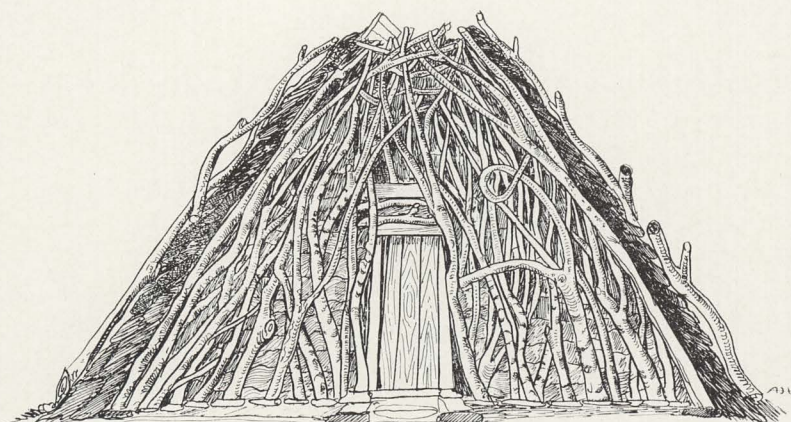
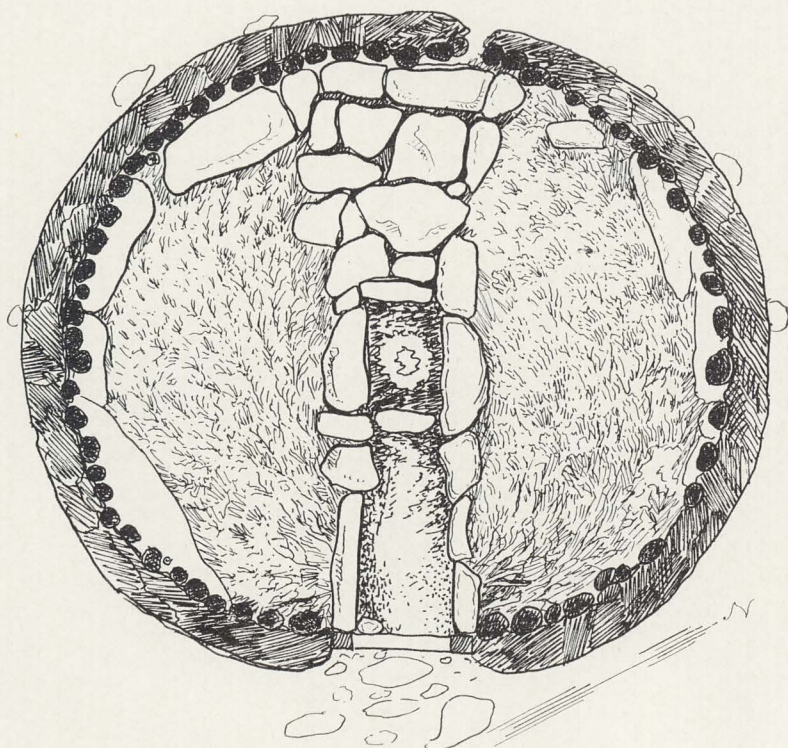

Fig. 15—16. Anders Torkelssons näver- och torvtäckta klykstångskåta med väggvirket mer eller mindre krumvuxet och inflätat i vartannat. I den nästan cirkelrunda golvplanen märks från dörren axeln *ukes-arran-påssjo* (förstugan-härden-köksavdelningen), delande *luoito*, det golvräckta utrymmet för kåtans folk. Uppmätningsskisser av Arvid Hammarström 1943. Inre mått: diam. ca 420 cm, höjd till klykkopplingen och *räppen* ca 230 cm.

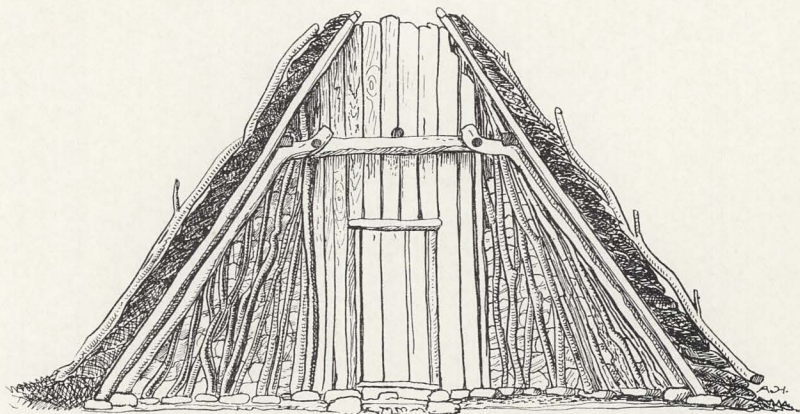
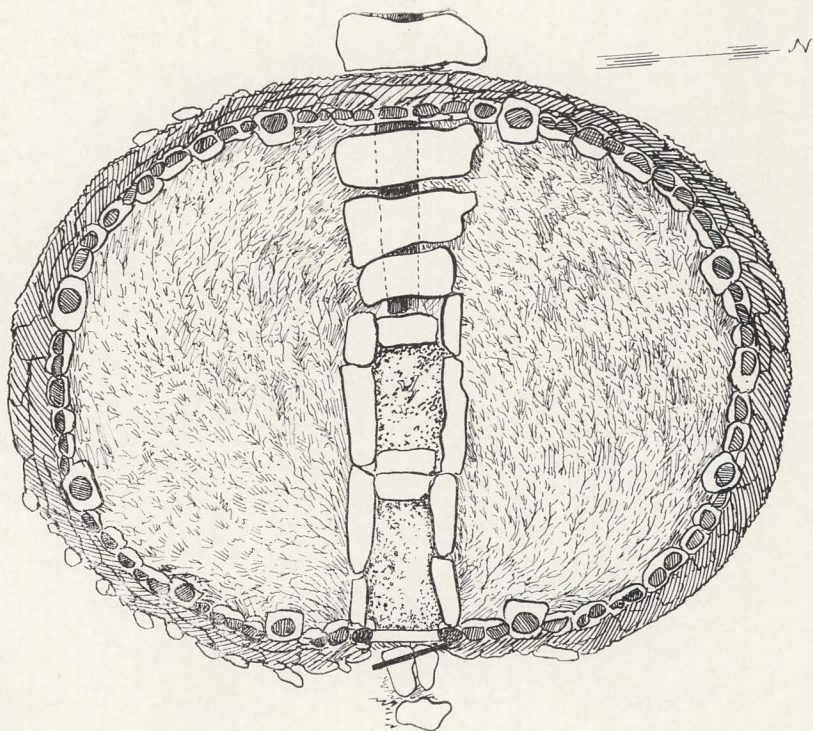

Fig. 17—18. Elias Jonassons näver- och torvtäckta bågstångskåta med bågstångskonstruktionen utbyggd (vidgad) med mellanstycke. På den breddade, ovala, golvplanen samma rumsindelning som i fig. 15—16 men med större *luoito*-utrymme. Den under fig. 14 nämnda lufttrumman till härden här markerad. Uppmätningsskisser av Arvid Hammarström 1943. Inre mått: bredd 420 cm, djup 320 cm, höjd till grytåsen 180 cm, till *räppen* (rököppningen) 260 cm.

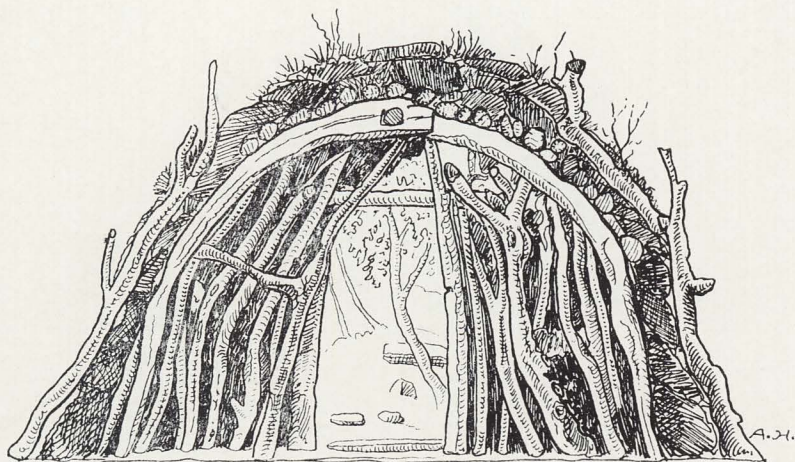

Fig. 19. Källarliknande förrådsåta tillhörande Jonas Jonasson (c), med bågstängskonstruktion under kavel- och torvtäckningen, tvärgenomskärning. Inre mått: bredd (mellan bågstängerna) ca 250 cm, längd ca 300 cm, höjd till åsen 165 cm. Uppmätningsskiss av Arvid Hammarström 1943.

Byggnader (fig. 15—16): bostadsåta, en torvåta av samma konstruktionstyp som c; virke till en förrådsåta framforslat och under bearbetning. Stommen till kåtan omkring 30 år gammal, nyligen hitflyttad.

Fig. 20. Samma åta som fig. 19, längdgenomskärning. Uppmätningsskiss av Arvid Hammarström 1943.

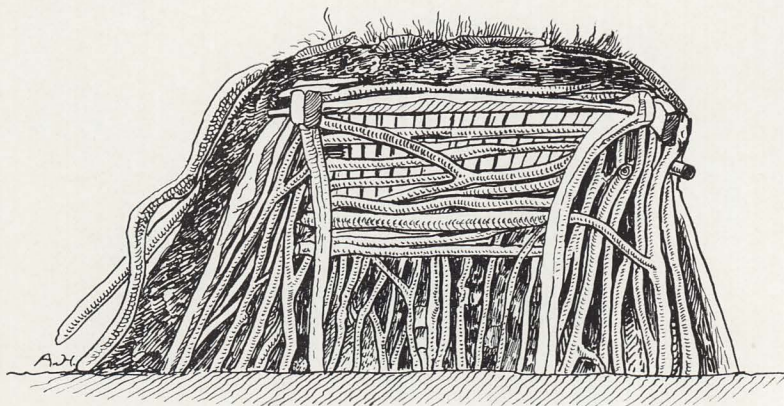

Fig. 21. Ordningsmannen Lars Johanssons moderniserade pappklädda brädkåta med bågstångskåtans golvplan. Bredd 440 cm, djup 380 cm, höjd till grytåsen 200 cm, till räppen 285 cm. Foto förf. 1943.

Till samtliga kåtaplats hörde en öppen vedbacke, vanligen belägen snett framför kåtans dörröppning. Vatten hämtades framför allt från en s.k. kallkälla strax väster om den gamla visteplatsen. Allmän tvättplats hade man i den närliggande Kroktjärnen.

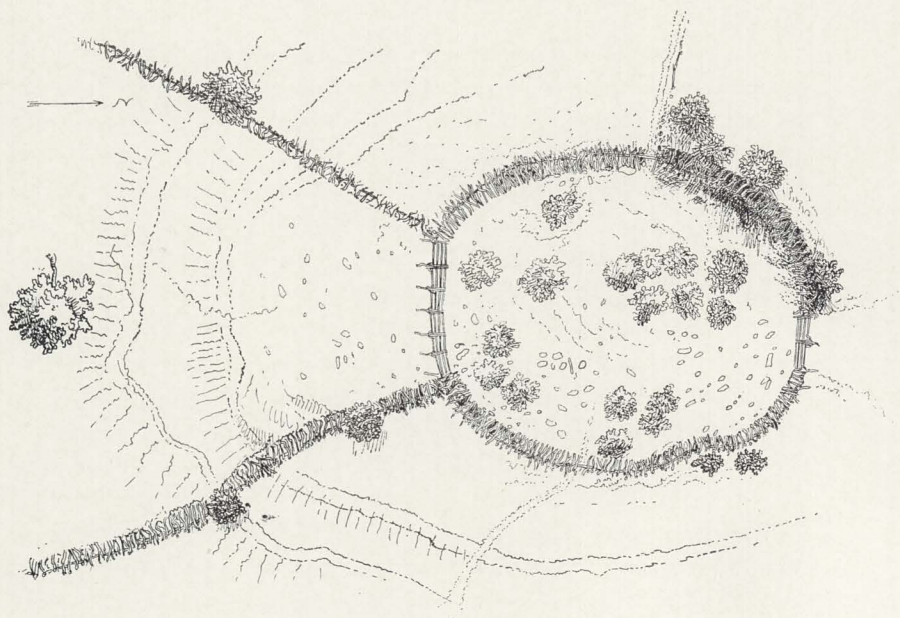
På den gamla visteplatsen ett glest bestånd av fjällbjörk; de kvarstående träden vanligen sparade för tillfällig upphängning av bohagsting samt för kläder till tork och vädring. Torkelssons kåta belägen i ett tätare björkbestånd.

Om renskötseln vittnade bl.a. ett modernare rengärde av järntrådsnät i det egentliga vistets sydöstra del och ett äldre rengärde av palissadtyp, en "klabbgärda", öster om vistet, mellan detta och Torkelssons kåtaplats. Det äldre rengärdet (fig. 22—23) en oval hage om 70 m längd och 59 m bredd, med två fångstarmar famnande renhjorden mot en 29 m bred inkörsgrind; en motsvarande utsläppningsgrind 10 m. Konstruktionen palissadhagens vanliga: mot en på kryssställda klykstörar vilande slana "klabbarna", störar eller stockar av upptill ett par meters längd, ställda med så pass lutning att de av sin egen tyngd låg säkert; stängslets höjd 150—170 cm. Fjällbjörksstammens krokiga växt bidrar till att göra stängslet stadigt; varken spik eller vidjeband erfordras. Gärdet beläget på en torr, flack höjd; mel-

lan fångstarmarna en mot ingången stigande backe, uppför vilken renhjorden drivs in "undan solen", mot norr. Inom gårdet några björkar sparade, dels för att ge någon skugga och dels för tillfällig bindning av fasttagna djur. Den ena, östliga, fångstarmen ca 300 m, slutande mot Kroktjärn, den andra något kortare, sträckt mot en backe.

Av byggnadstekniskt intresse var isynnerhet iakttagelsen, att bågstångskonstruktionen såsom den mer utvecklade kåtaprincipen mer allmänt var tillämpad i de primitiva källarliknande förråds-kåtorna än i bostadskåtorna, vilka i tre fall (*a*, *c* och *f*) var uppförda enligt klykstångsprincipen och i endast två fall (*b* och *d*) med bågstångsstomme (*åtnåris*). Även om klykstångskonstruktionen, med tre eller flera koniskt sammankopplade klykstänger

Fig. 22. Det äldre rengärdet vid Kroktjärnvallen, "klabbgärda" av den traditionella konstruktionen med lösa stockar lutade mot en horisontell, på klykkopplingar vilande slana. Fångstarmar (här tecknade den närmaste biten) leder mot inkörsgrinden; mitt emot en utsläppsgrind. Hagens längd 70 m, bredd 59. Skiss av Arvid Hammarström 1943.

Samer på Uppsalamarknad

I Uppsala hålls årligen en marknad, som brukar kallas Distingen. Den har traditioner från medeltiden och skulle, enligt historie-skrivaren Olaus Magnus, hållas vid den nymåne som följde på nytändningen efter Heliga tre konungars dag. Marknadens betydelse var förr stor. Dess ekonomiska huvuduppgift var att tjäna varuutbytet mellan norr och söder. De nordligare landsändarnas viltvaror, främst pälsverk, kunde här bytas mot städernas och de fasta bondebygdernas produkter. Även för rättsskipning samt för det politiska och religiösa livet hade Distingen sin betydelse.

Lapparnas produkter kom bl.a. hit med s.k. söderkörare, d.v.s. bönder som ihopsamlade, transporterade och försålde det man köpt upp av lappar och nybyggare i norr. En del lappar kom emellertid själva till marknaden.¹ För ett sekel sedan såg man dem, skriver Knut Hamilton, röra sig som vesslor bland sina mer storvuxna marknadskollegor. Eftersom de — liksom mycket annat marknadsfolk vid denna tid — hade sina hembygdsdräkter på sig, utgjorde marknaden en tavla, "som i lif, färg och egen-domlighet sökte sin like".²

Vid årets marknad (1969) fanns återigen några samer på plats. En av dem var Tomas Thomasson från Mittådalen. Han kom hit första gången år 1932 tillsammans med sin far, som i sin tur började i Uppsala 1901. Fadern är den kände Årefotografen Nils Thomasson. Priserna under dennes första Uppsala-marknad var följande:

stek	1,25 per kilo	rentunga	0,35 per styck
sadel	0,90 " "	lever	0,40 " "
bog	0,75 " "	ripa	0,45 " "
märgben	1,00 " "	järpe	0,60 " "
		tjädertupp	2,00 " "

Samefamilj i Uppsala under Disting. Sekelskiftet? — Foto Upplandsmuseet.

Även renmagar, fyllda med blod, såldes frysta. För hudarna fick man 8 kronor styck, och i Uppsala var det de långhåriga och utvuxna som var mest begärliga.³

När Thomasson kom till Distingen i seklets början, fanns här samer från Norrbotten, som redan då hade försäljningstraditioner på Distingen, som emellertid upphört sedan några decennier. På 50-talet övertog Tomas Thomasson ansvaret för faderns rörelse. Under de senare åren har han arbetat tillsammans med en kusin, Lars Johanson, som i trettiosex år varit ordningsman i Tossåsens lappby. Lars Johanson gjorde sin första resa söderut tillsammans med sina föräldrar till Gävleutställningen 1902. Familjen hade nämligen engagerats av Gävle stad att ge glimtar av lapplivet. För den skull hade man låtit inhägna ett område, inom vilket renar, ackjor och kåta fanns.

En sådan "lappcirkus" kom också till Tierp och en sagesman, Roland Hentzel, betecknar det som ett stort evenemang i sekelskiftets Tierp. Ungdomarna fick själva pröva att här åka efter ren, men det slutade i allmänhet i någon snödriva och att renen fortsatte i galopp. Man beundrade också lapparnas förmåga att infånga renar — och barn. Samernas sätt att linda sina pjäxor

Samerna Thomasson och Johanson säljer renkött på Upplandsmuseets gård vid Distingen 1969. — Foto Nordiska museet.

uppmärksammades, och man tog efter det, så att det blev mode bland ungdomen i Tierp.⁴

Thomassons har försålt sitt kött på fem olika ställen i Uppsala. Man började på Svartbäcksgatan, först nr 14 och senare nr 16, och sedan blev det Vaksala torg och Wohlraths gård och slutligen har Upplandsmuseet de senaste åren välvilligt ställt sin gårdsplan till förfogande.

Thomassons har haft en stor återkommande kundkrets, som har uppskattat deras produkter. Som exempel kan nämnas att vid årets marknad fanns en kund som köpte renkött för sextioförsta året i följd. Det är ett betyg så gott som något. Vi får hoppas, att det lapska inslaget på Distingen också i framtiden får bestå och att redan etablerade traditioner får fortsätta.

NOTER

¹ Campell, Å., Från vildmark till bygd. Uddevalla 1948, s. 5 f.

² Wallén, G., Hälsingarna och distingen. UNT:s julnr 1961, s. 15—17.

³ Campell, s. 7.

⁴ Hentzel, R., Lappcirkus och andra tierpsnöjen när seklet var ungt. UNT:s julnr 1961, s. 20—21.

NILS THOMASSON

Samer - en bildsvit

Den smått legendariske fotografen Nils Thomasson, f. 1880, stammar från en renskötarfamilj. Fadern hade renar innan han gifte sig och skaffade ett torp i Oviken (senare Myssjö), och modern, som var från Tännäs, kom också från en renskötarfamilj. Själv har Nils Thomasson ägt renar i Tännäs och Tossåsen, senare i Mittådalen. De sköttes av en dräng tills en son övertog dem. Det är därför naturligt, att Nils Thomasson utanför ateljén framför allt ägnat sig åt att dokumentera sydsamernas livsföring och miljö.

Familjen Thomasson var vittberest. Då Nils — som genomgått nomadskolan i Änge — vid tolv tretton års ålder följde med sin far till Stockholm, besökte de Johan Tirén, den kände målaren, som tillhörde bekantskapskretsen. Sonen Nils Tirén visade pojken en del målningar, som han gjort — han var också konstnärligt lagd — och denne blev intresserad, tiggde sig till färg och en ”målarbok” och uppnådde med tiden en viss skicklighet med penseln.

Ett par år senare engagerades familjen Thomasson med några renar av en impresario till en turné i Tyskland för att efter tidens smak visa publiken hur en samefamilj levde. På impresarios uppdrag målade Nils en stor pannå med lapskt motiv för att förstärka den exotiska verkan.

I januari 1898 landsteg familjen i Landskrona, där man fick ligga i karantän en vecka. Under tiden fick de besök av den kände lappmarksfotografen Borg Mesch, under många år verksam i Kiruna, vilken skulle avkonterfeja familjen. Denne fick syn på Nils' målning, lovordade den och menade, att inget yrke skulle passa så bra åt honom som fotografens. Han uppmanade Nils att bli lärling hos sig. Denne bad dock om betänketid. På uppvägen passerade familjen Gävle, där Nils' syster Lisa — den ursprungliga Lapp-Lisa — skolades i sång av en organist. Systemen uppmanade också hon Nils att gripa chansen att utbildas sig som fotograf. Denna gång följde han rådet och gick sex månader i lära hos Olof Östling i Gävle.

Våren 1899 ansåg Nils sig kunna nog och reste hem till Myssjö, där fadern under tiden byggt en ordentlig fotoateljé. Fadern hade för övrigt själv fotograferat, då han var med Johan Tirén i Oviksfjällen,

och frågan är om inte Tirén i vissa fall haft dessa foton som förlagor till sina målningar.

Ganska snart hade den unge fotografen gjort sig ett namn. Inte minst besöktes han av de turister, som bodde på Backmans pensionat i Kövra och Magnussons i Hovermo. Han reste också omkring i hembygden och ända nedåt Råtan och Klövsjö och fotograferade vid bröllop.

Ett par år efter sitt giftermål började Nils Thomasson på allvar fundera på att också ägna sig åt naturbilder och göra vykort. Han sökte sig därför till Åre 1910, samma år som linbanan öppnades. Ateljé och mörkrum hyrdes, och några år senare satt han i eget hus. Rörelsen utvidgades också till foto-, souvenir- och så småningom sportaffär. 1919 skaffade han sig en av de första bilarna i Åre för att köra turister till Tännforsen.

Verksamhetsområdet sträckte sig i huvudsak över västra delarna av länet. Sommartid höll familjen — som med tiden bestod av 10 personer — till i Mittådalen, där ju renarna fanns. Fotona ur samemiljö stammar därför ofta just från denna sameby.

För ett par tiotal år sedan slutade Nils Thomasson ateljéfotografera, och firman innehåller nu av en dotter, som lärts upp i yrket.

Nils Thomassons bilder har en dokumentär äkthet och en vardagens dramatik, som gör dem nästan fysiskt påtagliga. För vår kännedom om länets samekultur har de ett oskattbart värde.

G. R.

Fig. 1. Sofia Johansson, f. Mårtensson, hustru till Per Johansson, Åsen, Enafors, diar sitt barn vid en rast i skogen 1916. Mannen är hennes fader, hemmahörande i Orrnäsfjället, Frostviken.

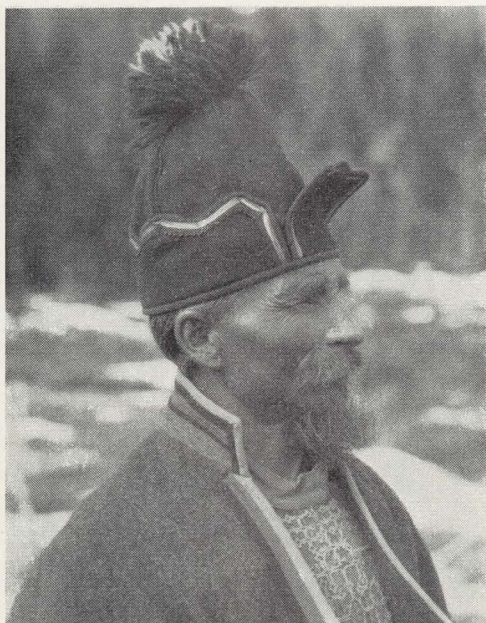

Fig. 2. Jon Jonasson Fjällgren, Mittådalen lappby, känd vältalare. Brukade predika i Undersåkers kyrka var nyårsnatt. 1920-talet?

Fig. 3. Familjen Jakob Olofsson, Glen, från Tossåsens lappby. Omkring 1910. På trädet bakom kåtan hänger blodfyllda renmagar och andra matvaror.

Fig. 4. Lappmäsä i Ljusnedal midsommaren 1907. På kärran sitter Nils Nilsson-Schain från Mittådalen. Längst till höger står Nils Andersson Rensberg. I bakgrunden den sedermera brunna bruksherrgården.

Fig. 5. Lappmäsä i Ankarede en midsommar omkring 1915—20.

Fig. 6. En renflokk om 5—6 000 djur, tillhöriga samer i Handöl och Mittådalen, drivs i ett rengärde i Mittådalen med hjälp av en säckväv samt hundar. 1930.

Fig. 7. Maria Jonsson, Tossåsen och Maria Thomasson, Tranris, vaktar renar. 1909. Kvinnor brukade byta av pojkarna i slutskedet av renarnas hopdrivande.

Fig. 8. Renskjutsar vid Torsberg i Övre Ljungan under seklets förrsta decennium. Fr.v. Anders Danielsson, Lars Doj, Torkil Jonasson och Jonas Torkilsson. Troligen är renarna under inkörning.

Fig. 10. Lars Larsson Kråik med hustru Anna och sonen Anders under mjölkning. Handölsdalens lappby omkring 1915. Som mjölkkärl används en *nahpe*.

Fig. 9. Rentjur kastreras med tänderna. Kråiks renhjord, Tjallingen, Handölsdalen. Omkring 1925.

Fig. 11. Kvinnliga Missionsarbetares (KMA) ålderdomshem i Hålland omkr. 1935. Hemmet, kallat Fjällgård, stod färdigt 1908 och är avsett uteslutande för samer. Flickan i vitt har konfirmationsdräkt. T.h. bakom henne står fröken Hilda Luck, som tillhörde ledningen.

Fig. 12. Stoftet efter Nils Jonsson fraktas från Glens lappläger 1915. Mannen i vit hatt är den avlidnes son Klemet Nilsson.

SIGRID RUTFJÄLL

Minnen från sameskolan

Som pensionerad nomadlärarinna efter en arbetstid av 42 år och därtill en tids vikariat skulle mycket kunna skildras i detalj från denna tid, men jag tar mig friheten att blott berätta om enstaka, lösryckta upplevelser.

1908 började mitt första skolår vid Fridsbergs barnhem i Hillsands by vid Ströms Vattudal. Denna skola var så att säga en privat skola, på frivillighetens väg startad av pastor Michael Sandell, som ömmade för samerna, till stor nytta och välsignelse för alla de samebarn som här fick sin skolundervisning och i internatets hägn tillsyn och omvårdnad. Somrarna tillbringade samebarnen i sina hem för att vid höstterminens början åter infinna sig vid Fridsberg.

Efter avslutad skolgång blev vi konfirmerade av pastor Sandell.

Det var inte bara samebarn som fick sin undervisning här. Skolan var öppen även för andra fattigmansbarn som det hette då. De kom från byar i närheten och långväga ifrån för att bo och undervisas tillsammans med samebarnen. Alltså ingen kategoriklyvning, alla var på samma nivå vad gällde rang och ras. Därför blev kamratandan den allra bästa. Senare i livet var det därför så roligt att råkas och uppliva gamla minnen från barnåren. Lärarinnan vid skolan var fröken Augusta Lindkvist från Stockholm, som gav oss den bästa undervisning efter dåtidens läroböcker och krav.

Undervisningen liksom fostran i övrigt var i huvudsak byggd på kristen grund, vilket blev värdefull färdkost för vandringen ut i livet.

Julhögtiden emotsåg vi barn med stor förväntan. När drängarna spände för den ramsvarta Prinsen och den mörkbruna Flora för att hämta varor vid järnvägsstationen i Strömsund förstod vi att jultomten var på väg.

I skolsalen uppsattes träställningar (bågar) från golv till fönsterhöjd. Granrisgirlander bands av ivriga barnahänder. De virades runt träställningarna och sedan sattes ljus i dem. Fru Anna Sandell var en stor sångbegåvning. Hon övade in många julsånger med oss barn i stämmor och solo samt körsång med folk från byn, som under julhögtidens många festligheter förhöjde stämningen. Höjdpunkten var julottan då alla körer medverkade. Och tänk vilken julstämning, det doftade skog och stearin, vilken sång och glädje bland alla besökare.

Julafton började med renköttkok. Extra kaffekalas med berg av bullar och annat gott. Och sist den härliga risgrynsgröten. Efter kaffekalasets var det julklappsutdelning. I matsalen stod den stora julgranen och under den var det proppfullt med klappar. Farbror Michael satte sig till rätta. Läste julevangeliet och talade om julens under. Vi barn sjöng de inövade julsångerna. Därefter fick vi mottaga julklappar som farbror Michael läste och utdelade till var och en. Med vördnad och tacksamhet ser jag tillbaka på dessa skolår vid Fridsberg, där pastor Sandell i outtröttlig, uppförande kärlek ägnade sin livsgärning åt samefolket.

Efter avslutad skolgång var det att tänka på förvärvsarbete med detsamma. Jag drog till fjälls och blev renvaktare och lillpiga. Ett fritt och härligt liv men dock förenat med slit och hårt arbete. Kombinationen var kanske ej den bästa för mitt brinnande intresse av böcker och läsning. Men min mor och far stödde och uppmuntrade mig i min strävan att någon gång i framtiden bli antagen vid något seminarium för att utbildas till lärarinna. Detta var min högsta önskan. Min dröm blev verklighet den dag jag tillsammans med andra kamrater tog min lärarinne-examen.

Som praktikant under studietiden blev vi utskickade till olika sameläger att under våren och sommaren undervisa barn i kåta. Jag fick min plats anvisad till samerna i Sörkaitum inom Gällivare socken. Här levdes det ursprungliga samelivet i kåta. Många trevliga minnen har jag från denna tid och senare från andra platser där jag verkat, innan jag till sist kom till Mittådalen och senare Tännäs lappby.

Denna ligger två mil söder om Tännäs kyrkby i sydvästra Härjedalen och bestod av ett sameviste om nio familjer jämte en gammal gård med bofasta, vars barn också fick sin första under-

Kåtaskolan i Glen 1908. — Foto Nils Thomasson.

visning vid nomadskolan därstädes. Där bodde också några äldre familjer med vuxna barn. Särskilt bland dessa minns jag siesä Leäspa, mor Elisabeth Rensberg med ärenamnet Fjällsjödrottningen. Där renarna var samlade vinter- eller sommartid var hon alltid tillstädes med sin skinnväska fylld med torkade sönder-smulade kvanneblad blandade med salt och kornmjöl och fuktade med vatten till en lagom röra. Denna serveras sedan i en präktig giva mellan tre fingrar åt de väntande renarna som i flockar samlades runt henne. Mest var det vajor och fjolårskalvar som fick njuta denna läckerhet. I det här fallet var hon ett gott föredöme som borde efterföljts av senare generationer.

Många andra fina exemplar av de äldre vill jag också nämna, men det får bli i förbigående bara med att nämna deras namn: älgjägare O. A. Rensberg, O. A. Kant, Lill-Kanten kallad i dagligt tal, sagoberätterskan Sigrid Rensberg, den försynte och gode Jon N. Rensberg och många många andra, som berikat mitt minne.

Detta sameviste hade namnet Fjällsjön, till skillnad från de bofastas gård med namnet Tjärnsjön, som dock i dagligt tal nämndes Käringsjön. Här inhyrdes skolan hos Eva och Jonas Middagsfjäll, en liten stuga med kammare och ett större rum,

vilket sedermera renoverades till en trevlig skollokal. Hit kom jag första gången en dag i början av maj år 1919. Inom parentes måste jag berätta om färden från Tännäs. Det var slut på vintertföret, föresfall som det heter på bygdespråk, och hart när omöjligt att med häst och släde ta sig fram de två milen till samevistet Fjällsjön. Väg ja. Sommartid en stig för fåbodfolk med kreatur och klövjehästar. Klövjehästar med direkt gång Fjällsjön—Tännäs eller vice versa. Vintertid en någorlunda fin körväg över de frusna myrarna, småtjärnar och åar. Men efter ymniga snöfall blev vägen helt blockerad och oframkomlig. Då var det renarna som fick agera plöjare, på så sätt att renskötarna med hela renhjorden följde med en man som gick före med ledarrenen. Mannen med ledarrenen lockade och de andra renarna följde efter pådrivna av skidande karlar samt hundar. Nu var det alltså maj månad, tö och snösmältning. En av fjällbönderna i Tännäs ställde sig dock villig att köra den unga lärarinnan till samevistet. Tidigt klockan två på morgonen skulle avfärden ske om det var fruset och skare. Men se det blev det inte. I stället var det duggregn och surföre. När så hästen mödosamt släpat sig fram uppför Hållan nåddes äntligen Kölen eller Tjölen, med slätter av myrar och tjärnar. Här uppe skulle två år passeras, nu med smältvatten och svag is innan vårfloden nått sin kulmen. Hästen gick i sakta mak och stegade på Mejsåns is som brast. Och plums där låg pälle och sparkade i is och snösörja. Hastigt frikopplades han från skaklarna och med förenade krafter och mycket möda fick vi upp djuret på rätt sida. Färden fortsattes över de vattenfyllda myrarna så det stänkte om oss. Nu skulle Myskelån passeras.

Vid övergångsstället var det en stor och djup kallkälla alldeles i kanten av vintervägen, som inte observerades vid överfarten, och för andra gången låg hästen i snö och issörja i den bottenlösa kallkällan. Djuret bara sjönk allt djupare. Jag såg med bänan hur fjällbonden skulle förlora sin fina häst och bad honom peka åt det håll där samebyn låg. Där kunde jag kanske hämta hjälp. Emellertid var han tveksam om jag skulle hitta fram, men jag drog iväg hoppande från den ena tuvan till den andra eller vadande i djup snö. Sålunda kom jag snabbt fram till Jon Rensbergs stuga där han sysslade med att hänga renkött till tork. När

Förfallen skolkåta vid Brattrikojornas lappläger, Tännäs sn. I förgrunden "bänkar" av sten för lektion under bar himmel. — Foto Göran Rosander 1969.

jag i hast relaterade min dramatiska färd till samebyn, var han snabbt i färd med att samla de hemmavarande karlarna och med kasttömmar, kälkar och störar bege sig till olycksplatsen. Gråtande och ganska uppriven blev jag så väl omhändertagen av mor Lisa och hennes gamla mor. Efter ett par timmar kom samtliga åter efter väl förrättat värv. Pålle var räddad från att drunkna. Glad och nöjd kunde jag installera mig i den primitiva men ändå så trivsamma skolan. Alltså skulle jag här från och med nu bli bofast. Här skulle jag möta mitt öde, bilda familj och samtidigt upprätthålla tjänsten som nomadskollärlarinna.

Nu har det gått några år. Familjen har utökats med barn. De blev också elever i mammas skola.

Vinterterminen är avslutad för denna gång i och med utgången av maj månad. Juni blir en bråd månad för mig. Som tillsynslärare skall redovisning, statistik, årsberättelser och dagböcker m.m. insändas i tredubbla exemplar till tjänstgörande nomadskolinspektören. Vidare skall allt det skrivna postas. Det blir vid poststationen i Tännäs, en dagsmarsch på fyra mil fram och åter.

Nästa dag packades ryggsäckar och klövjemesar för vandring till Malmagslidens sommarläger. En sista översyn av skolsal, vistehusbod och egen bostad varefter färden kunde börja. Tidigare

hade husmor i sällskap med en del skolbarn, några andra barn samt en flock getter startat vandringen. Därefter kom vi i sällskap med J. N. Rensbergs familj för att fortsätta vandringen till fots med första etappmål Broktjärnarna, där vi kunde få vila samt övernattnig. Husmor och barnen hade redan hunnit fram när vi anlände. Nästa dag fortsattes färden över det trädlösa och vidsträckta Vättafjället. Eftersom hästarna med sina tunga bördor, getter och små barn ej orkade prestera så hög fart, måste uppehåll göras för en stunds vila. Här tändes eld för kaffekokning och man åt och drack samt njöt i fulla drag av en storlagen och fri utsikt. Som fria människor emotsåg vi en hel sommars lägervistelse i kåtor och på fjäll, i flitig kontakt med renar och besök i rengården med mjölkning och märkning av renkalvar.

Framkommen till sameläget och när hästarna befriats från sina bördor och släppts på bete med getflocken i omedelbar närhet, började för oss ett intensivt rengöringsarbete. Visthusboden och de tre kåtorna skulle tömmas på alla kvarlämnade husgerådssaker, sängkläder och andra nyttoting. Där skulle sopas och skuras och alla träkärl rengöras i enevatten. Kaffepannor av koppar och andra kokkärl skulle kokas ur med aska och vatten före användningen. Sängkläderna vädras och piskas och de tomma kåtorna fyllas med toppar av björkris. Till varje kåta åtgick 4—6 bakmesbördor, dvs. så mycket som man orkade bära på ryggen i en så kallad bakmes.

Från och med 1924 och tio år framöver pågick sommarskola på Rutfjället vid sommarvistena Malmagen, Broktjärn och Brattriet. Vintertermin alltid vid Fjällsjön innan skolan där blev indragen och flyttad till Mittådalen, dit jag med familjen följde med skolan. På Rutfjället skedde undervisningen uteslutande i kåta på de nämnda platserna. Barnen satt på det björkristäckta golvet på renhudar liksom lärarinnan, som hade sin plats längst in från dörren räknat.

Varje morgon klockan 8.20 började lektionen för dagen, alltid med psalmsång och andakt. Fyra dagar i veckan var det kristendomslektion. Räkning, svenska och hembygdsundervisning likaså. Sång, lekar och slöjd vissa dagar. Barnens käraste lek under rasterna var renleken. Flickor och pojkar turades om att med båda händerna springande bära de tunga renkronorna medan andra

med lasso svingande infångade renarna. En del skramlade med bjällror och härmade renens råmande. Det var liv och fart över den leken som förekom både vid sommarskolan och vintervistet. Av mina kära samebarn har jag de bästa och roligaste minnen. Det förekom inga problem bland dem. De var alltid glada och lätthanterliga. Mjuka och tillgängliga till sitt väsen. De hade naturbarnets alla fördelar. Vilka härliga minnen för en gammal lärarinna att komma ihåg.

Under lektionstimmarna var det idel öra och stor flit. Men ibland kunde lektionen störas av små skogsmöss som kom in- kilande och nyfiket prasslade omkring och tittade på oss. Då blev det liv och fart bland barnen. Alla tävlade om jakt på dem. Med lärarinnan inberäknad. Stackars möss!

Hembygdsdagar var roliga och fria med utflykter till rengärden, fiskevatten eller andra sevärdheter i trakten. Under exkursionsdagar samlades fjällväxter, fjärilar, mygglarver och andra småkryp. Vilken värdefull undervisning för barn och lärarinna att på detta sätt komma i omedelbar kontakt med den levande fjällnaturens flora och fauna. Efter första snöfallet gjordes också korta turer till fjälls. Där var det underbart att se "sommarens sista ros", fjällfibblan, stå med rötterna under snön, vänligt nickande mot oss i varma solgula färger.

Det har varit omväxlande, minnesrika år i skola och familj. Jag anser till fullo att sommarskolorna fyllt sin uppgift som ett viktigt led i samekulturens bevarande.

GÖRAN ROSANDER

Från renskötare till stadsbo

En intervju

Flyttningar medför nästan jämt ett miljöbyte. Få torde dock uppleva så kraftiga kontraster som de renskötare, som helt bryter med sitt rörliga och fria liv för att slå sig ned i tätorterna och inlemmas i den urbana livsföringen. För att få en uppfattning om de problem och de attityder, som följer med en dylik omflyttning, har jag intervjuat en same, som nu innehar en meriterande post i en tätort. Hans öppenhjärtliga svar ger en inblick i assimilationsprocessen, det förlopp då två etniska kulturer smälter samman.

*

Jag är född 1925. Mina föräldrar tillhör Offerdals sameby, och min far är fortfarande renägare. Far och mor bor nu i ett monteringsfärdigt hus i en liten by. En broder är död, en är renägare och en, den yngste, traktorförare i Stockholm. En syster är lantbrukarhustru och en i Stockholm på arbete.

De första tre skolorna gick jag i kåtaskola, som sommartid ambulerade mellan Mjölkvattnet och Burvattnet. Sen tillbringade jag tre år på skola i Undersåker. Då jag gått ut skolan, hade jag en del småjobb: i skogen, som reparatör, hos en byggmästare. 1953 på sommaren kom jag till fornbyn Jamtli i Östersund som guide. Efter två veckor kom det en grupp som ville se på kåtan där, och jag började reparera den. Blev sedan kvar som biträdande vaktmästare och ordningsvakt. Två renar skaffade jag till Jamtli och byggde en hage åt dom. Till Jamtli återkom jag 1954, 56 och 57.

Jag ville dock bli renägare och tog därför ett statslån på 3 000 och köpte livrenar. Köttet sålde jag genom att resa omkring i en bil, som jag skaffat.

Men jag trivdes inte, jag hade ju provat annat. *Det bar sej inte. Och så kollektivt. Det var inte rätt upplagt, då. En man*

räknades som en man, samma vilken kapacitet det var på'n. Med en annan uppläggning hade det inte varit något problem. Det gjorde sitt till. Förresten skulle jag nog inte ha gillat kollektivt arbete i något annat yrke heller, jag är nog lite av ensam varg. Jag sålde bil, radio, skidor och hund och slaktade sista gången över 100 renar för att få pengar, jag hade bestämt mej för att pröva in vid Katrineholms tekniska skola. Det var 1958. Far sa inget om att jag hoppade av. Han hade slitit något otroligt i fjällen. Han tyckte, hittar du på nå't bättre så... Det var skönt när det var över. Mamma var den som tyckte det var värst. Det var bedrövligt, som hon sa.

I Katrineholm var jag 1 1/2 år, sen fick jag magont och hoppade av. Jag fick anställning hos en byggmästare. Men jag sökte mej tillbaka till skolan och blev klar julen 1962. *I skolan var det svårt innan man setat in sej.* Jag fick jobba nå't otroligt.

Så kom jag till Köping på en framtidsplats. Där var jag ett halvår men trivdes inte, *det var svårt i Köping.* Vändpunkten kom då min fru och jag tittade på en sportstuga, som vi tänkte köpa. Vi tänkte: ska vi verkligen köpa den och fastna här? *Vattenet var dåligt, och jag var ej van att måsta ta med mej vatten i kruka till kaffet.*

Jag bytte ner mej i lön och arbetsförhållanden och hamnade i en ort i Östjämtland sommaren 1963. Där var jag i tre år, sen fick jag en anställning här i Sydjämtland. Jag vill gärna till en fjällkommun.

Omställningen till stadsliv har gått bättre än jag trott, men det är bara för att jag kommit tillbaks till Jämtland. Vi är inte så ofta till fjälls, men dom finns inom räckhåll. Faktiskt var vi hem fler dagar per år när vi bodde i Katrineholm än nu. Nu är min familj i Offerdal ett par tre gånger om året. En viss betydelse har det dock att yngsta dottern är litet ömtålig. Huvudsementern tillbringar vi i min frus föräldrahem i Umeå. Ensam sticker jag hem till fjällen ibland, t.ex. vid slakten. Jag köper då renar av min bror och slaktar upp själv. Köttet tar jag hem till frysen, en tre fyra renar per år. En del kött ger jag till bekanta. Ibland fryser jag ner blod också.

Min far och min renskötande bror gör ingen skillnad i att jag inte längre bor i samebyn. Det värsta är att far räknar med att jag har samma kondition som förr, men det har jag inte.

Min fru är fjällbiten, trivs i fjällen. Någon gång bilar vi till fjällen här i närheten. En sommar, innan ungarna kom, bodde vi i kåta hemma i Offerdal. Mina två äldsta barn trivs bra där uppe. Den äldsta, som är nio år, märker en del skillnader mellan livet här och i fjället. Hon säger: *"Hos farmor är det så skönt på nåt vis, där får jag äta när jag blir hungrig, och så får jag vara uppe länge på kvällarna, och så får jag göra så mycket själv."*

Hemma har jag några få lapska grejor: kaffepåse i skinn, ryggsäck, ett par lasso, några horn, foton. Jag har en sovsäck av renskinn också, men jag använder den inte, *den blir för varm och tung*. Mina flickor har fått kåsor av farfar, frugan rotsmycken av mor. Hon har också fått ett monterat renhorn av sin svärfar.

Jag har en samedräkt, men den är utlånt till en kusin sen tio år.

Mitt renmärke har jag skänkt bort till en brorson.

På våren längtar jag tillbaka. Mina syskon känner nog lika, yngsta brorsan far jämt upp till Offerdal. Det bästa jag vet är att ge mig ut tidigt på mornarna på skaren. Otroligt ljuvligt. Men längtan går över när man slitit en stund. Då känner man att man har det bättre nu.

Intervju 1.8.1969 på den övergivna badplatsen i Svenstavik en knapp morgontimme. Lätt redigering. Ordagrant citerade uttalanden kursiverade. Manuskriptet granskat av informanten.

TOM G. SVENSSON

Frostvikens Mellersta sameby

Inom den samhällsinriktade sameforskningen har hittills ytterst få studier utförts i det sydsamiska området.¹ Följande presentation är ett försök till analys av de samhälleliga förhållandena i Frostvikens M:a sameby i norra Jämtland.² Studien skildrar endast nutiden. Avsikten är inte att monografiskt ge en totalbild av förhållandena i Frostviken M:a, utan endast att skildra de för den sociala verkligheten relevanta aspekterna. Fältarbetet, som denna studie huvudsakligast baseras på, utfördes våren 1966.

EKOLOGI

Enligt 1966 års renlängd finns det i kommunens tre samebyar sammanlagt drygt 4 000 renar fördelade på 23 husbönder. För Frostviken Mellerstas del blir det i runt tal 1 700 renar på 8 husbönder. Renbetesdistriktet består av två huvudområden, dels barmarksbete inom Frostvikens kommun, vilket utnyttjas vår, sommar och höst under tillsammans åtta månader, dels vinterbete, som till största delen är beläget i nordvästra Ångermanland, där man vistas från mitten av december till mitten av april. Vad gäller renbetena är barmarksbetet tillfredsställande, i varje fall sommarbetet, medan vinterbetet är dåligt. Byns vinterområde domineras nämligen av granskog i stället för den för renmossan lämpligare tallheden. (Se även karta.)

Huvudvistena, de visten där man har sina fasta bostäder, är belägna på höst- och vårlandet. I Härbergsdalen finns fem husgårdar, i Blomhöjden två samt i Gransjödal ytterligare ett. I de bägge första byarna finns även ett respektive två kronohemman.

Under sommarens mest intensiva period, kalvmärkningstiden i framför allt juli månad, vistas man vid samebyns gamla sommarläger omedelbart väster om sjön Sippmikken. Där bor man numera i en större barack, som övertagits från Vattenfall för ett tjugotal år sedan, i vilken tre familjer får plats. Dessförinnan

bodde man i kåtor på samma lägerplats, vilken ligger i nära anslutning till kalvmärkningsgårdet intill sjön. 1966 byggdes en ny stuga för ersättningsmedel man fått från vattenregleringar, då den ursprungliga baracken ej uppfyllde moderna krav.

På vintern, efter flyttningen, hyr man in sig hos bofasta i t.ex. byarna Hössjön, Norrby och Jansjö. Vilken by man väljer som vinterboplatz varierar med betesförhållandena. Även under själva flyttningen hyr man in sig på liknande sätt, ofta på samma gårdar år från år. Förändringar i praxis är bl.a. att man ställer högre krav på bostädernas standard numera. Genom att man äger bil i några fall, är man inte heller så beroende av att bo nära renhjorden utan kan välja boplatz mera fritt. Man undviker därför mer och mer småbyar och föredrar att slå sig ned i något samhälle med dess större service. Eftersom man resten av året bor i ödemarksbyar är denna omväxling i social miljö mycket attraherande på renskötarhushållen. Tillgång till bil har alltså skapat fler valmöjligheter vad gäller vinterboplatz, men gamla vänskapsförhållanden spelar fortfarande en roll.

Under sommaren och delvis hösten har Frostviken M:a numera sina renar blandade med den södra byns, vilket område då opererar som en större enhet. Därav den streckade gränsdragningen mellan dessa bägge samebyar. Denna praxis började för ett 20-tal år sedan. (Karta.) Vidare kan noteras att under barmarkstiden inte hela området fram till norska gränsen utnyttjas, utan att man sedan gammalt håller renarna öster om den naturliga gränsen vid det långa sammanhängande sjösystemet från Ankarvattnet ner till Kvarnbergsvattnet. Det resterande området väster om sjöarna utnyttjas av norska sydsamer från Namdalen under sensommaren och hösten. Denna naturliga gräns anses mycket viktig att bibehålla, och då vattenleden mellan L. Blåsjön och L. Väktarsjön torkade ut, anlades så småningom ett renstängsel på initiativ av Frostviken S:a för att spärra av renflykt västerut. Eftersom bägge samebyarna har nytta av stängslet underhålls det gemensamt. Räknat från denna naturliga västgräns blir barmarksbetet i Frostviken M:a ungefär 6 mil i väst-östlig riktning.

Denna inledande redogörelse skall avslutas med en framställning av renskötselns årscykel. För att förstå lokalsamhällets soci-

ala form måste man ha klart för sig hur dessa människor anpassar sig till den dominerande kulturfaktorn, renskötseln, och detta i kalendariskt perspektiv.

I detta sammanhang skall utförligt redogöras för den fas av renskötseln som är mest beroende av de ekologiska betingelserna och därför också känsligast för yttre ingrepp i de rådande förhållandena, nämligen flyttningen. Höstflyttningen tar längst tid, 10—15 dagar, och under denna utnyttjas tre renhagar för utfodring med speciellt renfoder. Raststugor finns till varje sådan hage, där de aktiva renskötarna kan vila över natten. Betet är på vissa ställen numera så dåligt, att en flyttning av den längd det här är fråga om, upp till 15 mil, inte skulle kunna genomföras utan denna utfodring. Kraftigare ingrepp i de geografiska förhållandena har också försvårat själva flyttningen betydligt, såsom t.ex. upp-dämningen av Flåsjön. Den av Vattenfall röjda flyttleden går

Renskötselns årscykel

Vår

15. 4—26. 6 Man lämnar vinterbetet och flyttar med renarna mot barmarksbete, där dessa lämnas för sig själva under kalvningsperioden. Tiden utnyttjas till allehanda bisysslor. *Härbergsdalen, Blomhöjden, Gransjödal.*

Sommar

27. 6— 1. 8 Kalvmärkningstid, 3-4 rengården är nog. *Sippmikken.*
1. 8— 1. 9 Diverse bisysslor. *Härbergsdalen, Blomhöjden, Gransjödal.*

Höst

1. 9—15. 9 Rensamling för sarvslakt, vilket sker före brunsttiden. Under denna sistnämnda tid mellan 2-3 veckor vilar renarbetet igen, och tiden används till andra aktiviteter.
1.10—15.12 Rensamlingar för höstslakt, renskiljningar m.m. Därefter flyttning till vinterbetet. Förutom under själva arbetstillfällena är renskötarna lokaliserade till huvudvistena. *Härbergsdalen, Blomhöjden, Gransjödal.*

Vinter

- 15.12—15. 4 Bevakning av renarna i det närmaste varje dag. *Jänsjö, Hössjön m.fl.*

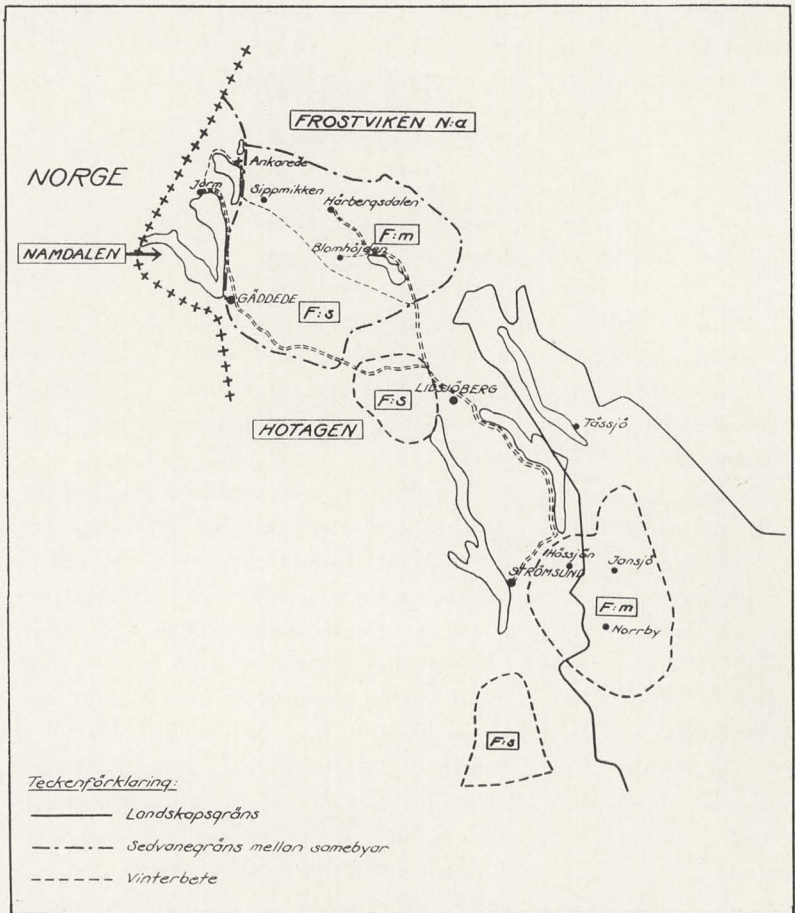
inte att utnyttja lika effektivt som den naturliga flyttleden och man förlorar mycket tid jämfört med när man kunde driva renhjorden på isen. Kalhyggen och vägnätets utbyggande är andra faktorer som inverkar, även om vägarna haft positiv betydelse för renskötarna själva, i varje fall för dem som bor i Härbergsdalen, dit det nu går väg sedan 1964. På våren, då det är skare, går flyttningen avsevärt fortare, 3—4 dagar är i regel tillräckligt.

En redogörelse över en av de tre vintergruppernas flyttning hösten 1965 får sedan mera konkret belysa flyttningsarbetet. Sitan består av två bröder med sina familjer, varav fem man är aktiva i flyttningen.

Renskilningen sker i rengärdet vid Silkentjakk, från vilket man driver hjorden utmed fjällsidan, där den får beta, fram till Bastunäsfjället. En natt ligger männen i Härbergsdalen, innan man driver vidare. Första etappen går till Inviken, där man har gärd med utfodring. Man övernattar hemma i Härbergsdalen, då man nu har bil och det inte är så långt dit. En eller två man stannar och passar hjorden, bär ut fodersäckar m.m. Under flyttningen går i regel ledaren för gruppen först med en ledren, en fasttagen härk som är speciellt tämjd för dylika ändamål, medan resten av mannarna driver på hjorden bakifrån. Grupplederen är också myndighetspersonen i detta sammanhang, delegerar arbetsuppgifterna och är slutligen ansvarig för ett framgångsrikt flyttningsarbete.

Följande dag drivs hjorden till Gielken, där man släpper den direkt på betesmarken och åker skidor tillbaka till Svansele, ca 5 km, där man övernattar. Nästa dag bär det av över Svanseleån, sedan landsvägen 1 km varefter man tar av efter Rieken, där Vattenfall stakat ut och röjt upp en flyttled. Man släpper hjorden på bete nära Harsjön, där man stannar över natten. Därefter går flyttningen vidare till rengärdet med utfodring intill Siljeåsen och sedan Alaviken med det tredje rengärdet. På bägge ställena endast en övernattnig.

Hela nästa dag driver man över Flåsjön, vilket är en mycket besvärlig sträcka. Man måste flytta utmed Flåsjön och inte tvärs över densamma, då sjön inte är isbelagd. Flåsjön fryser mycket sent. Sedan kör man över Flåsjödammen och fortsätter en bit neröver efter ån och släpper renhjorden där. Man övernattar då i Stornäset, vilket är en bra bit därifrån. Här, likaväl som på de övriga ställena där det inte finns rengärde, är det ingen som vaktar renarna över natten. Nästa

Karta över Frostviken M:a och S:a samebyar.

dag släpps renarna på andra sidan järnvägen, varefter man stannar ytterligare en natt i Stornäset. Efter att ha förlorat en stor del av hjorden, vilket förorsakar en hel del extra arbete, fortsätter flyttningen med hjorden till Gesund, där den släpps. Renskötarna övernattar då i Nagasjötjälen. Dagen därpå drivs hjorden ner till Bodumsjön och sedan över järnvägen mellan Rossön och Backe, nedanför vilket område hjorden sedan hålles hela vintern. Jansjö blir sedan vinterviste för denna sita. Efter det att flyttningsarbetet är slutfört hämtas övriga familjemedlemmar ner till vintervistet.

Med denna detaljerade beskrivning avslutas den ekologiska redogörelsen, vars huvudsyfte är att ge en bild av det yttre ramverk innanför vilket den fortsatta diskussionen skall röra sig.

SOCIAL ORGANISATION

1. *Släktskapsförhållanden*

Som en inledning till detta avsnitt är det lämpligt att redogöra för släktskapsnätet i Frostviken M:a, vilket schematiskt kan presenteras enligt diagram 1. Fyra släktnamn, varav inget med samiskt ursprung, förekommer f.n. i denna sameby: Andersson, Nilsson, Pålsson och Åhrén.

De bägge bröderna 20 och 26 har som synes inget släktförhållande med samebyns övriga folk utan knyter sina närmaste släktband utåt till vissa grannbyar, främst Frostviken S:a. Brödernas hustrur kommer också utifrån, varför inga affinala relationer heller etablerats. 19 är inte renskötare men äger renar, vilka sköts av systerson 10. De bägge bröderna 16 och 18 äger också renar och har tidigare varit renskötare. Den ene är numera bofast i Gäddede och hjälper sina bröder vid flyttning o.d., medan den andre, vilken avled 1968, verkade som nomadskollärare i Jokkmokk. På senare år medverkade han också regelbundet i sameradion samt var sedan 1967 sekreterare i Svenska Samernas Riksförbund. 7 slutligen är slöjdkonsulent, också han bosatt i Gäddede. Dessa tre likaväl som 19 är därför fortfarande tillhöriga den samiska gemenskapen, varför de medtagits i detta schema, där i övrigt endast i renskötseln aktiva jämte deras familjemedlemmar förekommer.

Det giftermål som har de strategiskt mest betydelsefulla konsekvenserna är det inringade. Det är det enda för samebyn interna äktenskapet och härigenom knytes två av familjegrupperna samman, likaväl som familjeblocket 1 får släktrrelationer med dessa. Dylika relationer är av strategisk betydelse för samarbetsdynamiken inom en social enhet av samebyns karaktär.

Detta om släktskapsförhållandet i Frostviken M:a sådant det idag ter sig. I det följande skall även sådant släktskap till grann-

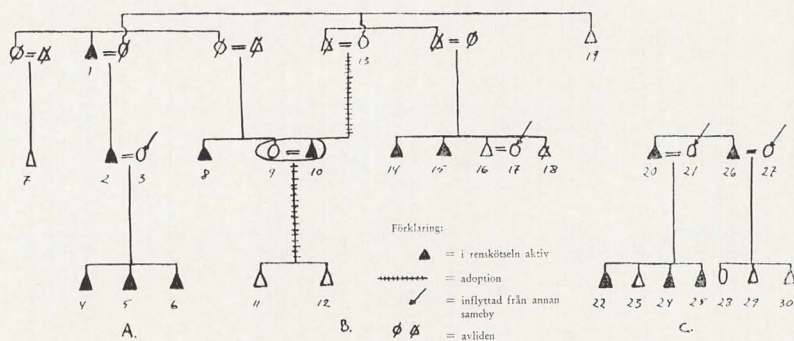

Diagram 1.

byarna, som har social signifikans för människorna i Frostviken M:a, klarläggas. Störst betydelse har här givetvis Frostviken S:a, men även grannbyarna i norr och väster, Frostviken N:a och Namdalen i Norge, spelar en roll. Visserligen finns släktskapsband även utanför detta område, som kan vara av arbetsteknisk betydelse vid t.ex. bevakning av kalvmärkning eller annat inom renskötseln. Då emellertid det mesta av arbetstekniska relationer jämte hämtande av äktenskapspartner är knutet till detta område har det befunnits lämpligt att dra gränsen för det sociala kraftfältet vad rör Frostviken M:a enligt ovan.

Diagram 2 är en god illustration av hur ett släktskapsnät sprider sig bilateralt i rummet. För grupp C finns strategiskt viktiga allianser med samtliga grannbyar, vilket har direkt betydelse i renskötseln. Med andra ord, släktskapsnätet inom byn är svagt, medan det mellan grannbyarna är mycket starkt. Giftermål med strategisk innebörd är här då äldste brodern gifter in sig i södra byn och därmed knyter intima relationer med hela denna sameby, vidare mosterns gifte till Norge, vilket etablerar varaktiga relationer över nationsgränsen, samt slutligen yngste broderns äktenskap med kvinna från stark syskongrupp i norra byn. Dessutom kan noteras att dottern till äldste brodern, indikerad med utgående pil, gift sig i Vilhelmina S:a, samebyn omedelbart norr om Frostviken N:a, varför relationer strategiskt viktiga för syskongruppen förefinns även i denna sameby. Dessa fördelaktiga relationer manifesteras främst i arbetstekniska allianser, där det gäller att öm-

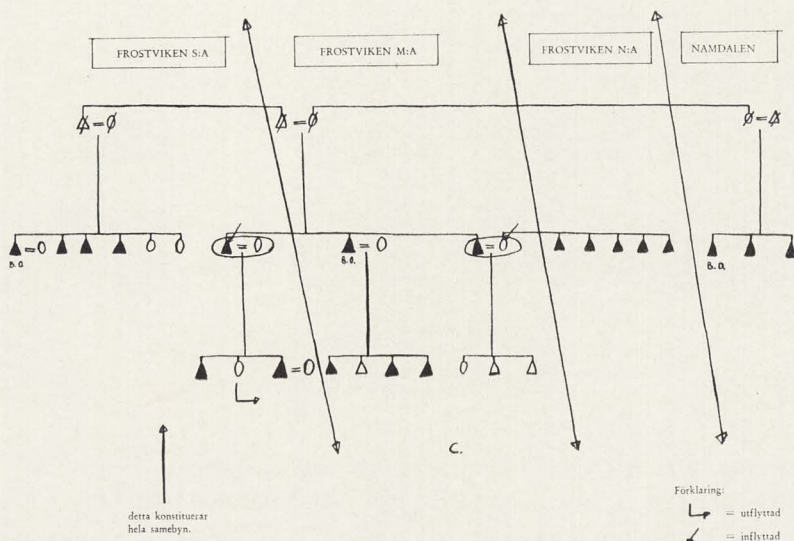

Diagram 2.

sesidigt bistå sina släktingar, då renarna gärna sprider sig över bygränserna. Konkret innebär sådan assistans märkning av kalvar, kastrering av tjurar, slakt och eventuellt försäljning av varandras slaktdjur. Uppgörelse inträffar sedan då man möts personligen. Har man inte dylika nära relationer i ett tillräckligt antal får man ofta göra besök i de olika grannbyarna för att själv bevaka sina ekonomiska intressen. Därmed framstår klart hur betydelsefullt det är med sådana här släktrrelationer, vilka i stort underlättar renarbetet.

Det är också lätt att se hur ekonomiskt fördelaktigt det är att södra och mellersta byarna opererar som en större enhet under vissa perioder. En sådan samarbetsform bygger inte endast på ekologiska betingelser, utan är också till viss del släktskapsmässigt determinerad. Tilläggas bör att området före 1913 administrativt utgjorde en enhet.

Tre av de fyra ordningsmännen (skrives B.O.) finns också med här, varför det mesta av auktoritativt ledarskap är med i detta över byarna gående släktskapsnät. B.O. i Frostviken M:a innehar här den starkaste positionen, då han räknar så nära släkthöllande som 1:a kusiner bilateralt, alltså på både fars- och

Utanför handelsboden
i Lidsjöberg.
— Foto Bo Som-
marström.

morssidan, vilket han är ensam om. Att detta nära släktskapsförhållande med ordningsmännen får betydelse för samebyns externa strategi vad rör rennäringen är uppenbart.

Som väntat blir de släktgrupper som har ett mycket vittförgrenat nätverk av relationer inom byn relativt svaga beträffande externa relationer. Endast på ett ställe kompletteras grupp A t.ex. med en extern relation genom en halvsyster till 2, vars gifte i Frostviken N:a etablerar ett betydelsefullt svågerskap med utvidgad syskonsolidaritet. Då 2 själv gifte sig med en bofast kvinna från en närbelägen bondby begränsas släktskapsnätet för gruppens del sedan till de interna relationerna. För den tredje släktgruppen finns endast interna relationer. Den mest vittgående skillnaden mellan grupp C och grupperna A och B är att den förstnämnda har starka band knutna med hela Frostviken S:a, medan de andra grupperna helt saknar dylika band. Med tanke på de bägge samebyarnas intima samverkan under vissa perioder av året står grupp C därför starkast släktskapsmässigt sett, ehuru den saknar interna relationer.

I det här sammanhanget är det onödigt att lämna en fullständig redogörelse över släktskapsterminologin, eftersom en sådan hu-

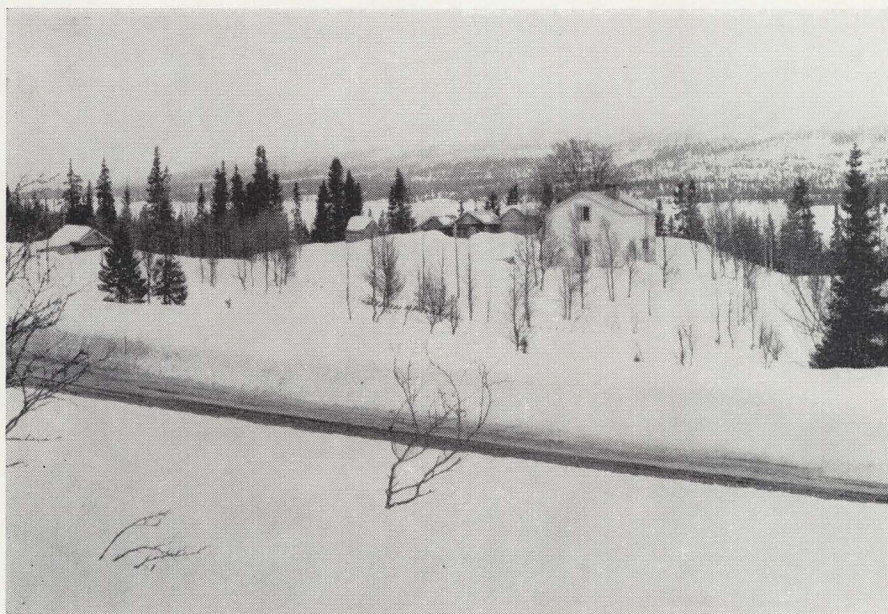
vudsakligast existerar på det teoretiska planet. Lapskan är nämligen på kraftig reträtt som vardagsspråk i detta område. Enklast uttryckt kan man säga att språket mest kvarstår som yrkesspråk, alltså i allt som har med rennäringen att göra, medan vid övriga vardagsaktiviteter språkets ställning är mycket svag. Förhållandena härvidlag är inte lika över hela det sydsamiska området; i Frostviken och södra Lappland har ovannämnda utveckling nått speciellt långt, medan språket i södra delen av Jämtlands län samt på norska sidan behållit en betydligt starkare ställning.

Termer av intresse är dock t.ex. de dubbeltermer som finns för fars bror respektive mors syster. Äldre och yngre bror eller syster till far respektive mor benämnes med olika termer, vilka fortfarande brukas i det dagliga talet. För farbror är termerna exempelvis *jiegie* respektive *giekké*.

Innan vi lämnar släktskap skall något också ordas om härstamningsprinciper. Den del av härstamningen som innebär arv av egendom sker bilateralt, dvs både söner och döttrar ärver egendom, vilket innebär renar med eget inregistrerat märke. Vid relativt tidig ålder får man renar. Renmärke kan inregistreras hur tidigt som helst efter ett barns födsel. Är det bara fråga om en förälders märke försett med ett extra snitt, "avbrott", sker inregistreringen tämligen fort. Ett sådant märke behöver bara tillstyrkas av B.O. I Frostviken M:a har t.ex. B.O.:s äldste son "avbrott" av sin far, och den senare har nu sin fars märke. De andra sönerna har nya separata märken. Oftast är det äldste sonen som har "avbrott" och som kanske sedan helt tar över faderns märke. Men det kan också vara den yngste, om han är den ende som är kvar i hemmet. Hustrurna har egna märken, vilka i regel är de märken de bär med sig varifrån de kommer. Då kvinnor gifter sig för de ofta renar i boet. Emellertid kan det dröja några år innan de flyttas till makens by. Tills detta sker skötes renarna av hustruns släktingar.

2. Bosättningspraxis

Det regelmässiga beteendet vid bosättning är att ingen man gift in sig i Frostviken M:a, medan i stället de flesta fruar kommer utifrån. Både män och kvinnor kan välja äktenskapspart-

En av renskötarbostäderna i Härbergsdalen, belägen en bit ovanför sjön Härbergaren. — Foto Bo Sommarström.

nerns bosättningsort vid giftermål. Vanligast är emellertid att hustrur byter hemort. Om vi utgår från kompletta syskongrupper i samebyn, finner vi även att fissionsprocessen varit begränsad. Av det totala antalet av 16 personer är 11 fortfarande kvar i renskötseln. Av dessa sistnämnda är samtliga utom två verk-samma i Frostvikenområdet. Två systrar har flyttat ut och gift sig med två bröder i Handölsdalens sameby i sydvästra Jämtland. Av de 5 som lämnat renskötargemenskapen är det vidare endast 1 som flyttat från Jämtland. En har slagit sig ned i Gäddede och en i Östersund, medan ytterligare en bror och en syster efter respek-tive giftermål slagit sig ned som bofasta i Hotagen. Brodern sålde dock inte ut renarna utan behöll dessa, vilka vårdades av den kvarvarande brodern.

Håller vi oss sedan till de interna förhållandena, är mönstret vid äktenskaps ingående, att man till en början slår sig ned i när-heten av den ena partners föräldrar, dock inte i samma hushåll. Det finns endast ett avvikande exempel från denna regel, näm-ligen 2:s gifte med bofast kvinna, vilket "blandäktenskap" ogil-lades från faderns sida. Tidigare bodde hela Blomhöjdsgruppen i

Gransjödalen, ehuru man alltid flyttat igenom Blomhöjden och därför hade vänskapsrelationer med bönderna där. De första två åren hyrde de nygifta en övervåning hos en av bönderna, varefter de byggde det första samebostället i Blomhöjden. Något år där-
 efter flyttade syskongruppen 8—9 efter. Denna omgruppering skulle kanske inte ha initierats utan ovannämnda negativa sank-
 tioner.

Att en ogift bror håller till i samma hushåll som en gift bror är inte ovanligt. I grupp C t.ex. var den yngste brodern kvar i hushållet till sitt sena gifte för ett tiotal år sedan. Efter att ha hyrt ett ödehemman i byn sedan giftet, byggde han ett nytt hus i närheten av broderns, vilket var färdigt 1967. Ända till dess fick han dock sin post levererad i broderns postsäck och hade ett par förrådsbodas kvar på broderns tomt, vilka sedan flyttades, då det nya huset var klart. Detta kvardröjande i hushållsgemenskapen stärker solidariteten och bekräftar syskongruppen som den viktigaste komponenten, då det gäller samernas sätt att gruppmissigt aktivera sig.

3. Lokal organisation

Till slut skall också visas hur dessa människor grupperar sig beträffande bostad och arbete. Detta utgör grundvalen för varje aktörs möjligheter till interaktion inom lokalsamhället. För det första är människorna under större delen av barmarkstiden, med undantag av tiden för själva arbetet med renarna, bosatta i tre olika byar. Dessa ligger långt från varandra och är svåra att nå, då väg än så länge endast går till Härbergsdalen. Två timmars besvärlig fotvandring eller mer utgör ett starkt hinder mot alltför flitigt umgänge vistena emellan. Det mesta umgänget inträffar därför i direkt anslutning till renarbetet. En viktig förbättring härvidlag kommer den planerade vägen till Blomhöjden att utgöra, något som hela samebyn ser fram emot. Den förbättrade kommunikationsmöjligheten per landsväg utgör här en väsentlig faktor vid sammanlänkandet av de bägge vistena inom samebyn.

Splittringen av samebyns medlemmar är ändå större under vintern, då man på grund av ekologiska betingelser måste hålla

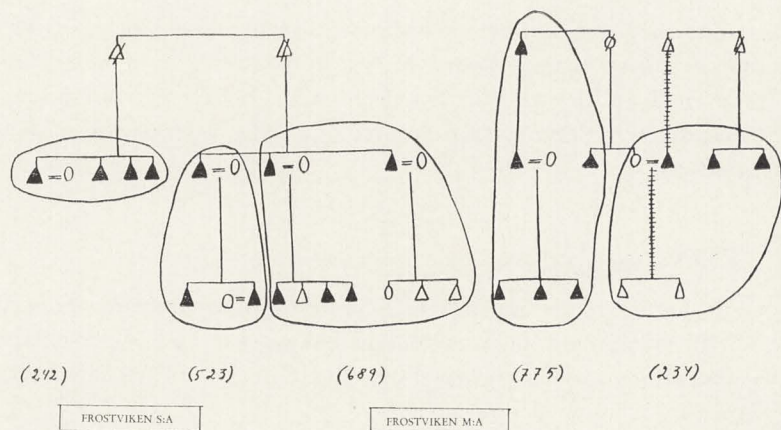

Diagram 3. Siffrorna indikerar renantalet enligt 1965 års renlängd.

mindre renhjordar skilda från varandra. Denna vintersegmentering intar ett rätt stabilt mönster. Den mellersta och södra samebyn, sammanslagna under större delen av barmarkstiden, utgörs av två större släktblock. Vintersegmenteringen för säsongen 1965—66 visas i diagram 3.

Av diagrammet framgår att den strukturella principen vid segmenteringen är klart släktskapsdeterminerad. I samtliga fall väljer man att gruppera sig med närmast tänkbara släkt. Finns sålunda inte bröder får far-son- eller kusinrelationer ersätta. Den mest påtagliga skillnaden under den senaste 15-årsperioden är tendensen att övergå från flera och mindre grupper till färre och större sådana, något som förresten kulminerade under vintern 1966, då den mindre gruppen på grund av dåliga betesförhållanden smälte ihop med en av de två större grupperna. Nämnas kan också att 1967 var första året som familjer ej flyttade utan stannade i huvudvistena under vintern.

EKONOMISK ORGANISATION

Vid studiet av ekonomi är vi huvudsakligast intresserade av de resurser i området, vilka erbjuder ekonomiska värden, och om vilka människorna konkurrerar. Förutom renskötsel, vilken är

huvudnäring, förekommer binäringar såsom skogsarbete, fiske, jakt och turismnäring. Vidare är vi intresserade av hur värden flyter, med andra ord hur värdeenheter konverteras till andra värdeenheter. I detta avsnitt kommer även konsumtionsaspekten att belysas.

1. Renskötsel

Vad beträffar de renskötande samernas huvudnäring är det speciellt viktigt att lägga ekonomiska aspekter på den sociala organisationen, för att därigenom finna ut på vilket sätt man grupperar sig inom denna näring.

Produktionsfaktorerna sätts in enligt följande beslutsprocess. Före en arbetsaktion samlas alla aktiva, även de yngre, till möte, där man diskuterar igenom vilka aktioner som skall vidtagas för ett speciellt syfte. Arbetsfördelning, tidpunkt och geografisk sträckning är här de väsentligaste spörsmålen att ta ställning till. Även om de yngre är med, alltså vuxna söner som ännu ej är husbönder, är det de äldre, husbönderna, som har mest inflytande. Deras ekonomiska ställning jämte långvarig erfarenhet betingar detta förhållande. Den kunskap som krävts för att fatta de för ekonomin så betydelsefulla besluten framträder också självfallet främst hos dessa äldre renskötare.

Vad sedan själva grovarbetet i renskötseln beträffar, samlingsarbetet, deltar där i första hand de yngre jämte de två stora renägarna, medan de mindre renägarna mera sporadiskt deltar i denna sida av det kooperativa arbetet. I själva rengärdesarbetet och för- och efterarbetet därtill är naturligtvis samtliga män med. Ett par av de mindre renägarna har för övrigt under vissa perioder av året lejt bort sin renegendom under kontraktuella förhållanden med i ena fallet en bror och i andra en kusin, för att därigenom skapa möjlighet till annan förvärvsverksamhet.

Detta under barmarkstiden. På vintern, då man driver renar i mindre grupper, förekommer en mer intensiv bevakning. Bevakningsintensiteten skiftar dock beroende på de rådande betesförhållandena. Är det dåligt bete i skogslandet t.ex. är det fördelaktigt att lämna renarna sedan man passerat vissa naturliga gränser, för att de därigenom lättare skall nå fjällbete exempel-

vis på våren. Isskikten släpper nämligen tidigare på fjället än i skogslandet. Bevakning för att skydda renhjorden från rovdjur är alltid nödvändig. När man skall flytta hjorden för bättre bete, är man flera i aktion. Dessutom vad beträffar vintersegmenteringen är det symptomatiskt, att den mindre gruppen spelar på de två större, en strategi som erbjuder viss ekonomisk säkerhet. Vintern 1965—66, som var dålig ur betessynpunkt, lät man t.ex. sina renar blandas med en av de två övriga gruppernas, därför att man litar på de större renägarna, vilka ju måste vara speciellt angelägna att söka upp gott bete och också har större personella resurser härför.

Sammanfattningsvis kan tilläggas att det typiskt nog är de två stora renägarna som har många söner, vilket utgör styrka, rikedom (se diagram 3). De agerar som starka familjebolag och tendensen är en allt mera stegrad dominans från deras sida visavi samebyns övriga medlemmar.

Går vi sedan utanför samebyn är förhållandena de följande. Frostviken S:a bevakar åt Frostviken M:a i Hotagen, som alltså utgör definitiv gräns söderut. Vid dåliga betesförhållanden, då sammanblandningen är större, måste man själv gå dit för att skilja ut byns renar. Vilhelmina S:a utgör å andra sidan nordgräns. Beträffande dessa relativt avlägsna områden säljer man för det mesta ut sina renar på platsen till slakt. Förr däremot skiljde man ut och förde hem renarna. Från Vilhelmina S:a är det emellertid svårt att föra renarna till Frostviken M:a. Det beror också på renmängden om man säljer ut eller driver hem, då för få renar inte går att driva.

Sedan norra samebyn börjat driva renskötsel samman med Vilhelmina S:a under barmarkstiden har sammanblandningar blivit mindre vanliga, vilken förändring har positiva ekonomiska implikationer. Tidigare förekom en hel del sammanblandning, och detta kan även nu förekomma vissa år, då betesförhållandena är speciellt dåliga.

Vad slutligen relationerna till Namdalen angår, far man över till Norge och slaktar ut sina renar. De norska samerna kommer över till Frostviken M:a för samma ändamål. Detta behöver inte ske varje år, då sammanblandning inte är så frekvent, utan anpassas efter behov. Ordningmännen i de bägge samebyarna, som

f.ö. är kusiner, håller kontinuerlig kontakt härvidlag och meddelar t.ex. per telefon när ett rengärde planeras. Norgerelationerna har tilltagit på senare år. En sagesman förklarar det så här:

”Ja, det är en del släktförbindelser och annan personlig kontakt. Det är underligt, men man vill ha kontakt även om det ej rör sig om stora kvantiteter renar — det finns ett känslomässigt motiv som kallas för trivsel.”

Renskötseln består inte endast av arbete i renskogen utan också av *husbandry*. Beträffande detta följer jag Robert Paines distinktion presenterad i ”Folk” 1964, där han skiljer mellan *herding* och *husbandry* som två analytiskt åtskilda termer vid belysandet av rennäringen. Någon likvärdig svensk term står inte att finna, varför jag hädanefter använder den engelska. *Husbandry* innebär det sätt på vilket renägaren strukturerar sin renhjord, alltså hur han uppdelar hjorden i olika sorters djur såsom kor, tjurar, oxar och slaktdjur och vidare innebär det god kunskap om vad man verkligen har, utan vilken kunskap en ekonomisk planering har mindre utsikt att lyckas.

Under den intensiva renskötselns tid var sådan kunskap praxis. Kunskapen i *husbandry* har dock gradvis försämrats, sedan man övergått till mer extensiv renskötsel, dvs intensiv renbevakning endast tidvis, varemellan renarna får ströva fritt, samtidigt som man har större enheter. I de små enheterna som finns i det sydsamiska området är det emellertid ganska bra i detta avseende jämfört med i de större enheterna längre norrut, där en fullt utvecklad extensiv renskötsel bedrivs. I Frostviken M:a t.ex. förekommer en blandning av intensiv och extensiv renskötsel med rätt tama hjordar, varför man där har en tämligen god kännedom om hela sin hjord.

De flesta hushåll har en del oxar, ehuru de inte används som klövje- eller körren mer. Numera nyttjas de mest som ledren vid flyttning och indrivning till rengärdet. Även kor kan tämjas för detta syfte. Vid speciellt mycket snö är det också bra att ha oxar i hjorden, ty de är kraftigast och orkar gräva bäst och gör sålunda förarbetet för de övriga renarna. Oxarna har också en samlande funktion för renflocken, enär de är speciellt lugna vanedjur. Att ha oxar i hjorden underlättar därför renarbetet. Annars är

Gammalt och nytt.
Renskötarhusstrun
fyller på fotogen-
lampan vid sin nya,
rostfria diskbänk. —
Foto Bo Sommarström.

det också så, att oxarna lever kvar från den gamla renskötselns tid, då de utgjorde en klar värdemätare. I rengärdet kunde man t.ex. utläsa hur mycket renar totalt en person ägde på antalet oxren, och att inneha många oxar innebär en extra hög status.

Två sorters slakt förekommer, dels sarvslakt, tjurar som slaktas före brunsttiden, dels vanlig slakt som inträffar både höst och vinter. Vid dessa tillfällen slaktas dels på sensommaren kastrerade tjurar, som alltså den hösten inte går igenom brunsttiden och därigenom behåller sitt hull, så viktigt för försäljningen, dels andra djur som kor och oxar, vilka skall slaktas ut av skilda orsaker. En tjur behålls sällan längre än 5—6 år, efter vilken tid dess avelskapacitet börjar bli nedsatt. Även viktökningen stagnerar därefter.

Sarvslakten är för övrigt en relativt sen företeelse och har införts sedan kommunikationerna förbättrats. Denna slakt kan förekomma dels i ett rengärde vid kraftdammen mellan L. Blåsjön och Sippmikken med landsvägsförbindelse nedåt Gäddede, dels i det nya rengärdet öster om Härbergsdalen, vilket anlagts sedan vägen drogs fram dit. Sarvslakten har den för renägarna största ekonomiska betydelsen, då renarna vid den tiden efter

sommarbetet alltid är i bra kondition och därför betingar högsta pris. Vid all annan slakt nedsätts värdet betydligt, och sämst är slakt efter vinterflyttningen, då renarna kanske förlorat upp till 100 kronors värde i vikt. Tidigare skedde allt slaktuttag på vinterlandet, och denna förändring har kraftigt påverkat lönsamheten för dessa renägare. Vidare kan nämnas att de två större hushållen slaktar 12—15 respektive 8 renar för husbehov per år. Tidigare var denna slakt större, men allt eftersom konsumtionsvanorna ändrats har antalet renar för husbehov sjunkit.

Det transaktionella förhållandet mellan uppköpare och säljare har nu koncentrerats till en stor avnämare, nämligen Slakteriföreningen, efter att tidigare ha sålt till uppköpare från Östersund och Norge, de sistnämnda mycket bra kunder. Numera är hela länet anslutet till Slakteriföreningen, och i det samarbetsorgan som bildades 1965 mellan denna förening och SSR kommer man att årligen i god tid före slaktsäsongens början förhandla om prissättningen. Prisavtalet är kollektivt och gäller för hela den svenska lappmarken med t.ex. ett kilopris av 5:20—5:30 år 1965. Sedan detta nya samarbete etablerats, är det för Frostvikenområdets del endast en privat uppköpare från Östersund som fortsätter sin verksamhet.

När det slutligen gäller hur värde flyter i detta lokalsamhälle, rörande dess huvudnäring, är det omöjligt att leverera exakta siffror. Detta är ej heller nödvändigt, då det är tillfyllest att påvisa ett någorlunda representativt mönster för samebyns familjer härvidlag. För ogifta blir bilden här naturligtvis av mindre omfång. Värdeflödet visar i generella drag på vilket sätt människorna förvaltar den profit, som fås ut av produktionen. Inom socialantropologin har bl.a. Fredrik Barth ingående visat värdet av en sådan modell vid analysen av ett samhälles ekonomiska system (Barth 1967).

Diagram 4 illustrerar ovanstående och som ett förtydligande kan följande nämnas. Pengar som går tillbaks till rennäringen utgörs av investeringar såsom anskaffande av kortvågsradio och snöskoter. För närvarande finns tio stycken radioapparater och två skotrar i samebyn. Beträffande konsumtion är det inte så mycket fråga om rena konsumtionsvaror, då samehushållet fortfarande utgörs av mycket självhushållning — kött, fisk, hem-

I hallen har man
samlat sameslöjden.
— Foto Bo Som-
marström.

bakat bröd — varför inköp för hushållskonsumtion begränsas till mjöl, kaffe, socker och dylika stapelvaror. I stället består konsumtionen här av större nyttigheter såsom hus, bil, garage, transistorradio, mm. Eftersom elektricitet ännu ej finns, utgör detta förhållande ett hinder för inköp av andra önskade nyttigheter som frysbox, tvättmaskin och TV. Frysboxen skulle här väsentligt underlätta samehushållet och bidra till en riktigare hushållsplanering. Härbergsdalen har utsikter att få elkraft, men för Blomhöjdens bägge samehushåll är möjligheterna därtill mycket små. Där vill man emellertid försöka lösa problemet genom att hyra in frysboxen i Sjoutnäs, sedan väg upp till Blomhöjden anlagts. Bil finns också parkerad i Sjoutnäs, varför denna by är slutstation för mycket beträffande Blomhöjdssamernas anpassning till en nyare tid.

Allt det ovannämnda illustrerar den interna ekonomiska cirkulationen. Man kan dock även investera t.ex. i utbildning för någon av familjemedlemmarna, varvid man går in i en sfär med ny cirkulation, eftersom ingenting går tillbaks till hushållet som direkt värde. Härvid lides ekonomisk förlust, med andra ord det förekommer ett kontinuerligt utflöde av kapital, vilket endast kan återfås indirekt i en annan värdeform, nämligen prestige. En

viss värdeform förs därmed tillbaka in i den för samhället interna cirkulationen.

En annan fas, som är mera indirekt förknippad med renskötseln, är olika slag av byggnationer, gärdesanläggningar, stängselbyggen m.m. Dess ekonomiska betydelse är inte oväsentlig, då den skänker tillfällen till extra kapitalinkomst för renägarna.

För att till slut sammanfatta detta avsnitt kan sägas, att mycket gjorts för att hjälpa upp lönsamheten inom rennäringen genom diverse rationaliseringsåtgärder. Ytterligare en faktor som skulle kunna inverka på ekonomisk tillväxt är effektiv decimering av rovdjursstammen, främst lodjuret, vars skadeverkningar vissa år kan vara förödande. En stor lodjursstam påverkar t.ex. renstammens växt, eftersom den är mest kännbar för renko och kalv. Vintern 1965 dödade två stycken lodjur 22 renar på en enda natt, och de senaste vintrarna har lodjursplågan blivit ett allt större problem att övervinna för renägarna. Stora ekonomiska värden är här involverade, eftersom man endast får halva värdet i ersättning, då man kan identifiera renen, vilket dock ingalunda hör till vanligheterna. I de flesta fallen blir det däremot fråga om total förlust.

2. Skogsarbete

Denna binäring är av betydelse endast för ett fåtal av samebyns medlemmar. Det är främst två husbönder, tidigare nämnda, som på senare tid valt att fördela sina direkt produktiva aktiviteter mellan renskötsel och skogsarbete. Då tiden medger, med andra ord då renskötseln ligger nere t.ex. på senvåren efter tillbakaflyttningen, kan även vuxna söner ägna sig åt skilda verksamheter inom skogsbruket. I plantsättning kan alla från ett hushåll samtidigt delta, medan endast en i taget kan syssla med vanligt skogsarbete och flottning. Denna verksamhet erbjuder nödvändig kapitaltillförsel till större hushåll, de tider inkomster från rennäringen uteblir.

3. Fiske

God tillgång på fiskevatten är av stor ekonomisk betydelse för samehushållen. Stora förändringar har emellertid skett genom ett flertal vattenregleringar i området. Sippmikken t.ex. är helt

förstörd efter regleringen och inplantering har inte lyckats. Denna sjö har ju speciell betydelse ur husbehovssynpunkt, då den ligger i nära anslutning till sommarlägret. Vid den tiden pågår flitigt arbete med renarna, kalvmärkning, varför man inte har tid att ligga ute och fiska i andra mera avlägsna sjöar. Ett viktigt tillskott till sommarhushållet har härmed omintetgjorts. När det annars gäller husbehovsfiske finns några undantagssjöar, vilka väl täcker behovet för året i övrigt. Sådan fisk saltas ned i träkaggar. Vid själva huvudvistena, Härbergsdalen och Blomhöjden, är det också dåligt med fisket. Gransjön är dock en undantagssjö som täcker behovet för Blomhöjden.

När det gäller fiske för avsalu, är det mest samerna i Härbergsdalen som utnyttjar denna möjlighet till extra inkomst. I Blomhöjden anses det ta för mycket tid och arbete i anspråk med de långa frakterna för att det skall löna sig. Husbehovsfiske kan ske under skilda perioder av året, medan avsalufiske endast inträffar i september, efter sarvslakten och under brunsttiden en månad framåt. Alla män ligger då ute och fiskar i fjällsjöarna flera dagar i taget. Detta upprepas några gånger. Förr sålde man endast saltad fisk, men sedan landsvägen kom till, finns möjlighet att också sälja färsk ädelfisk, vilket har stor ekonomisk betydelse. Även mängden av fisk man kan sälja har ökat i och med de förbättrade kommunikationerna. All avsalufisk uppköpes av en fiskaffär i Strömsund.

En ytterligare faktor att räkna med är det ökade fritidsfisket, vilket konkurrensförhållande kraftigt inverkar på samehushållens vidare möjlighet till exploatering av denna gamla binäring. I Härbergsvattnet ökade t.ex. fiskekortsintäkterna med 125 % under isfiskesäsongen, sedan väg till Härbergsdalen tillkommit (SET 1965: 1—2). Värre än ett reglerat sportfiske är naturligtvis förekomsten av tjuvfiske. Vid sådana tillfällen används inte sällan nät, varför det kan röra sig om riktigt storfiske. En följdverkan, som också är kännbar för renägarna, är att sådana människor kan vara mindre nogräknade och vandaliserar samernas egendom i fjällen, kåtor och inredningen till dylika, renhudar m.m., jämte renstängsel, vilket används som ved. Enligt fiskerikonsulentens rapport är det speciellt Frostvikens och Ströms kommuner som är utsatta i länet (SET 1964: 2—3). Undantagssjöarna används inte till avsalufiske

utan sparas för husbehov för att därigenom hålla ett konstant fiske för detta ändamål.

4. *Jakt*

Samtliga husbönder ägnar sig åt jakt i någon form. Främst är det den årligen förekommande älgjakten, vilken, om den ger resultat, aktivt bidrar till kosthållet. Om man är speciellt framgångsrik i ett lag, kan man sälja en del kött, annars är denna aktivitet huvudsakligast inriktad på husbehov. Annat byte som kan ge intäkter här är t.ex. björn, av vilken både skinn och allt kött säljes, det sistnämnda till fjällhotell.

I övrigt ägnas den mesta jaktaktiviteten åt att försöka decimera rovdjursstammen. Lodjuret är här det främsta objektet och vintern 1965 avlivades 7 st lodjur inom Frostviken M:as område. Förr gavs 500:— i skottpengar per skjutet lodjur, men nu har denna ersättning avskaffats. Samebyns kassa betalar emellertid 3 st. helöringar, omärkta renar, per skjutet rovdjur, vilket inbringar en inte obetydlig lön för nedlagt arbete. Detta är en naturlig ordning, då rovdjursstammens nedskärning kommer hela samebyn tillgodo. Lodjursstammens ökning i länet belyses av att det 1959 fanns 83 lodjur, medan siffrorna för 1960 och 1961 var 267 respektive 299 (SET 1963:1).

Andra rovdjur, som är till besvär för rennäringen, är järv och i viss mån räv, vilken gärna tar nyfödda kalvar. För Frostvikenområdet är rovdjursskadorna mycket stora, varför en investering i tid beträffande denna binäring har direkt ekonomiska implikationer för huvudnäringen och därför för hela samhällets ekonomiska system. För detta förutsätts dock att jaktsäsongen beträffande rovdjur utökas, liksom vintern 1965, då säsongen förlängdes med en månad på grund av det ökade antalet rovdjurs-skador. Annars är den tillåtna jakttiden december—januari, vilket är den för renskötelsen sämsta tiden, då ingen renskötare har tid med annat än renar. Skall jakttiden ge något resultat, är det därför nödvändigt med en period längre fram på vintern. Småvilt jagas inte av samerna numera, varför det inte råder något konkurrensförhållande med andra intressenter, bofasta och fritidsjägare, i detta avseende. Ej heller är denna jaktverksamhet av så-

dan intensitet, att den menligt inverkar på renskötseln på för denna ogynnsamma tidpunkter.

5. *Turistnäring*

Den mest inkomstbringande sidan av turistnäringen är slöjden. Det är dock fråga om specialistverksamhet, då endast verkligt talangfulla kan skaffa intäkter därigenom. I Frostviken M:a är det en same som helt ägnar sig åt slöjd som förvärvskälla. Han har tidigare skött renar men aldrig varit husbonde. Han är slöjdkonsulent och bosatt i Gäddede. Vidare finns det en aktiv renskötare som ägnar mycken tid åt slöjd, och för vilken denna verksamhet utgör en väsentlig ekonomisk binäring. Även andra kan ägna sig däråt, men då blir intäkterna mycket blygsamma. Intresse för ett utvidgande finns dock och man besöker gärna t.ex. slöjdkurser på Jokkmokks folkhögskola m.fl. platser.

Annat som kan komma ifråga vad rör turistnäringen är uthyrning av kåta eller härbre m.m. till turister och sportfiskare. Sedan bilväg anlades till Härbergsdalen har möjligheterna att locka sportfiskare ökat. Hela sommaren är lämplig för detta ändamål. Även härbre, kåta o.d. på kyrkplatsen i Ankarede kan utnyttjas för turism hela sommaren, då Ankarede ligger i den del av Frostvikens kommun som är mest attraktiv för turister, med landsväg utefter hela sjösystemet. Under samernas stora midsommarfirande kommer det mycket turister till Ankarede, också det ekonomiskt betydelsefullt. Mer om denna helg emellertid längre fram.

6. *Konsumtion*

Avslutningsvis skall också nämnas litet om vilka inköpsmöjligheter samerna har i detta område. Innan landsvägen gick fram till Sjoutnäs, vilken väg anlades för ett tiotal år sedan, gick man till fots 4 mil över fjällen till Jorm för att handla. När det gällde storinköp av stapelvaror förlade man dylika till den tid det var bra snöföre för att kunna köra hem varorna. Nu sedan vägen kommit är situationen en annan. En handlare från Strömsund kommer en dag i veckan och man kan ringa i förväg och beställa sina varor. Sedan man anskaffat bil, utnyttjar man inte denna

möjlighet så mycket, utan väljer att själv göra inköpen i Strömsund, när det gäller storinköp, och i Lidsjöberg vid smärre inköp. Lidsjöberg är närmaste handel och ligger ca 7 mil från Härbergsdalen. Till Strömsund är det 15 mil. Strömsund är dock en tätort som täcker alla konsumtionsbehov, varför man på intet sätt är beroende av Östersund, som för övrigt mycket sällan besöks. De förbättrade kommunikationerna har alltså klart inverkat på samernas inköpsmöjligheter, möjlighet till en mera valfri konsumtion än tidigare.

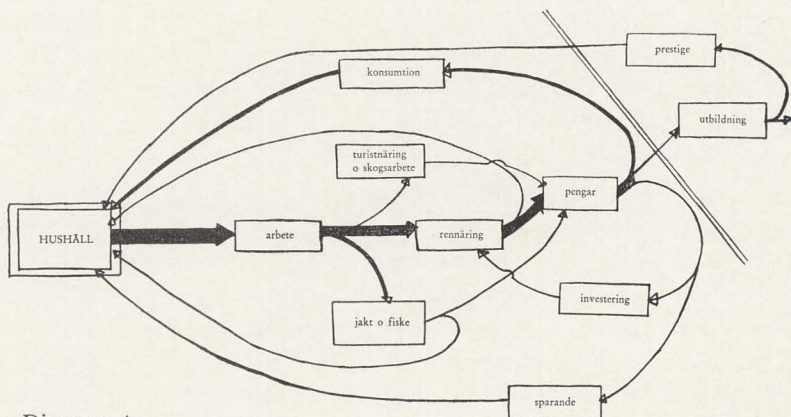
Diagram 4 slutligen visar på vilket sätt binäringarna inordnas i en värdeflödesmodell för att illustrera mönstret för ekonomisk cirkulation i lokalsamhället. Pilarnas olika tjocklek indikerar gradskillnad. Detta mönster är representativt för större hushållsenheter i Frostviken M:a.

I detta avsnitt har redogjorts för lokalsamhällets ekonomiska system. De olika värdeformer, mellan vilka människorna delar sin tid, har beskrivits. Det finns fler aktiviteter av ekonomisk karaktär, än vad man kanske kunnat föreställa sig. Dock är alla binärningar helt anpassade till rennäringen, vilken klart bestämmer i vad mån renskötarna kan investera sin tid i annan verksamhet. Samtliga renskötare ägnar sig åt någon eller några binärningar, då tiden så medger. Det är stor variation på aktivitet mellan de olika individerna. Valmöjligheterna är emellertid inneslutna i det system som ovan skisserats.

POLITISK ORGANISATION

Samerna är sedan mycket länge inordnade i en *plural society*-situation med en invecklad lagstiftning till grund härför. Detta gör att man inte kan studera samisk politik på lokalplanet utan att ta hänsyn till hur samebyn som social enhet inordnas i ett vidare socialt sammanhang, med andra ord dess plats i storsamhället.

Om vi först granskar förhållandena på lokalplanet finner vi att de flesta politiska roller initierats av myndigheterna. Enligt renbeteslagen väljer byns husbönder ordningsman, B.O., på 6 år i taget, ett val som dock måste godkännas av lappväsendet, varför det inte är ett ensidigt inflytande från samernas sida. Vidare

finns en i byn vald fullmäktige, vilken består av B.O. jämte 2 husbönder, fördelade så att en man representerar varje sita enligt nuvarande vintersegmentering. Byfullmäktige fungerar i praktiken sedan 1962 med kontinuerliga sammanträden, där man bereder ärenden vilka skall upp på den årligen förekommande bystämman. Bystämman är det tillfälle då lappväsendets tjänstemän sammanträder med samebyns husbönder och andra intresserade medlemmar av samebyn för att dryfta för länsstyrelsen relevanta ärenden, vilka berör samerna och deras näringsutövande. Fullmäktiges förtroende är ganska stort och i regel ansluter sig samebyn till de rekommendationer fullmäktige kommit fram till, vilka beslut byn sedan som helhet fattar på bystämman.

Politikens innehåll på bystämman kan kategoriseras i fem huvudpunkter: inregistrering av nya renmärken, kassaboksrevision, genomgång av renlängd, olika typer av anläggningar inom renskötseln samt upplåtelseärenden. Det är de sistnämnda som i första hand bereds av fullmäktige och som mest består av fiske- och jakträttigheter i området. Även rätt till fritidsbebyggelse i fjällområdet kan förekomma. I dessa ärenden skall samerna enligt lag höras, innan tillstånd kan avges av länsstyrelsen.

Inom fullmäktige strävar man efter enighet, även om det inte i och för sig är nödvändigt. Röstetalet 2—1 skulle kunna förekomma, men man anser det fördelaktigt att visa enighet i be-

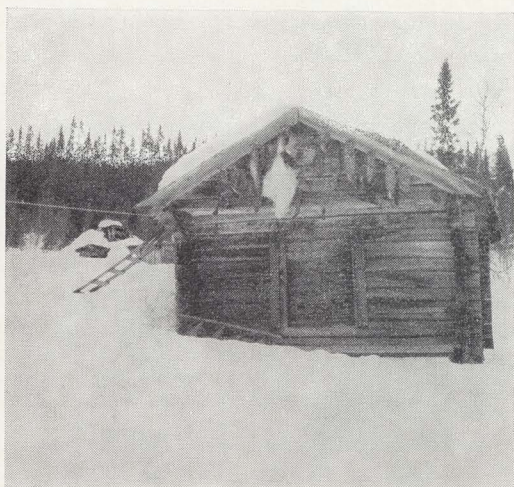
sluten och därmed leverera ett stabilare rättesnöre för byns övriga husbönder vid bystämman. Även extra bymöte inför B.O. kan förekomma, då speciellt viktiga ärenden hopats, till vilket så många husbönder som möjligt kommer. Som revisorer av byakassan fungerar två icke fullmäktigeledamöter. Dessutom leds också som tidigare nämnts beslutsprocessen beträffande arbetet inom renskötseln av B.O.

På riksplanet är det staten, under vars centralorgan, departement m.m., respektive länsstyrelse sorterar med sin speciella renskötselförvaltning. Vidare är alla samebyar sedan 1950 organiserade i Svenska Samernas Riksförbund, till vars landsmöte valda ombud sänds. För Frostviken M:as del är B.O. ombud i SSR. Han är dessutom sedan länge mycket aktiv i förbundets arbete och medlem i flera av dess centrala organ. Sedan 1967 är han även ordförande i SSR. Han satt också med i SSR:s renbeteslagskommitté, vilken överlade med 1964 års Rennäringslagakunniga. Det sistnämnda är en statlig utredning om en ny och mer tidsenlig rennäringslagstiftning, vars betänkande framlades våren 1968. B.O. representerar även Jämtlands län i det samarbetsorgan som bildats mellan SSR och Sveriges Slakteriförening.

B.O. tillhör alltså en politisk elit, vars aktivitet också får sina återverkningar på samebyns övriga husbönder beträffande deras attityder. Samtliga är mycket väl informerade om SSR:s arbete och stor lojalitet visavi SSR är manifest i samebyn. Detta tar sig bl.a. uttryck i allmän uppslutning kring den frivilliga avgiften som stöd åt förbundets verksamhet, något som ingalunda är fallet i alla samebyar, samt flitig läsning av "Samefolkets Egen Tidning" m.m.

SSR har inte engagerat sig i några frågor som direkt berört Frostviken M:a, men ärendet om Fallhöjdens vattenreglering har dock följts upp. Den viktigaste frågan är annars det stora rättsmålet, SSR vs. staten, vilket berör äganderättsförhållandena rörande skattefjällen i Jämtland. Frostvikenbyarna är starkt berörda av denna fråga på grund av de stora områdena Ornnäsfjället, Mellanskogsfjället, Bastunäsfjället, Uredahkefjället och Klumpvattensfjällen. Samerna företräds här av sameombudsmannen, och samtliga 42 samebyar i SSR är med i aktionen för att ge extra tyngd åt käranden, även om inte alla byar är direkt be-

Till de moderna husen hör fortfarande föråldrade förrådsbodar. Lägga märke till raden av torkat renkött under det utskjutande gaveltaket. — Foto Bo Sommarström.

rörda. Det rör sig om enorma ekonomiska konsekvenser för samerna, om äganderätten skulle överflyttas från staten till samebyarna. Det här är dock ett problem som kommer att ta mycket lång tid att lösa, varför det är för tidigt att orda mer därom i detta sammanhang.

En annan fråga som i hög grad berör Frostviken M:a är ett regeringsmeddelande våren 1966, vilket innebär bättre hänsynstagande till rovdjursskadorna, då enligt detta ersättning även bör utgå för merarbete. Denna fråga var uppe till diskussion på landsmötet i Lycksele 1966. Den därpå samlade aktionen gav snabbt resultat, vilket är en klar framgång för riksförbundet och visar dess inflytande i samepolitiska frågor på riksplanet. Detta nya synsätt på rovdjursskadorna skapar betydligt bättre villkor för renägarna.

Ett av de stora problemen har varit vattenregleringarna. Följderna för samerna är av flera slag. Flyttningsvägar har på ett flertal ställen förstörts och hela flyttningsarbetet mellan barmarksbete och vinterbete försvårats. Vidare går en del betesmark förlorad och slutligen kan fisket helt eller delvis bli förstört. För ett 30-tal år sedan skedde första regleringen vid Sjou-

ten. Genom samisk påtryckning erhöles ett juridiskt ombud, varefter kompensation utdömdes. Man erhöles ersättning både för försvårad flyttning och förlorat bete, vilken gick in i en särskild regleringskassa i byn. Dispositionsrätten till denna var dock inte fri, utan man var redovisningsskyldig inför lappväsendet. Numera har samebyn betydligt större frihet härvidlag. Kompensationen kunde därför senare användas till de tre beteshagarna utmed flyttleden samt till viss ersättning för merarbetet i samband med utfodringen. Efter reglering av Tåsjön m.fl. vatten på 1950-talet har en ny flyttled vid sidan av sjön röjts upp. Denna nya led ersätter dock på intet sätt de förlorade.

Om vi därefter även riktar vår uppmärksamhet på politikererna, är det i första hand B.O. som är föremål för vårt intresse. För att rätt förstå dennes status måste vi söka efter determinanterna till fördelning av myndighet. I nedanstående diagram framträder de viktigaste källorna till myndighet. Det råder en växelverkan mellan husböndernas förtroende, manifesterat i val, och de underliggande faktorerna, vilka tillsammans konstituerar den grundval till myndighet som B.O. benyttjar sig av i politisk verksamhet. Renskötseln, Lappväsendet och SSR är sedan de tre politiska sfärer innanför vilka B.O. agerar.

Som ytterligare kommentar till Diagram 5 kan sägas, att alla underliggande faktorer naturligtvis inte behöver vara med för att B.O. skall bli vald. Ju flera av dessa faktorer som är med, desto starkare ställning erhåller han emellertid. B.O. i Frostviken M:a har sålunda en mycket stark ställning. Tilläggas bör även att agerandet inom SSR endast berör ombudsmannastatusen, inte rollen som SSR:s ordförande.

För att fullständiga bilden av politiskt liv i Frostviken M:a måste även något nämnas om förhållandet till kommunen, samt om sameföreningens verksamhet. Kontakten mellan kommunalfullmäktige och samebyn är mycket dålig och i de flesta fall beslutar kommunen i frågor som berör fjällområdena utan att konsultera berörda samer. Att kontakten är så dålig beror till stor del på, att kommunalfullmäktige är så lite insatta i renskötsel-förhållandena. Inför kommunens planerade exploatering av turistnäringen vore det önskvärt att bättre kontakter knöts. Det saknas nämligen inte samerepresentationer med vilka man kan

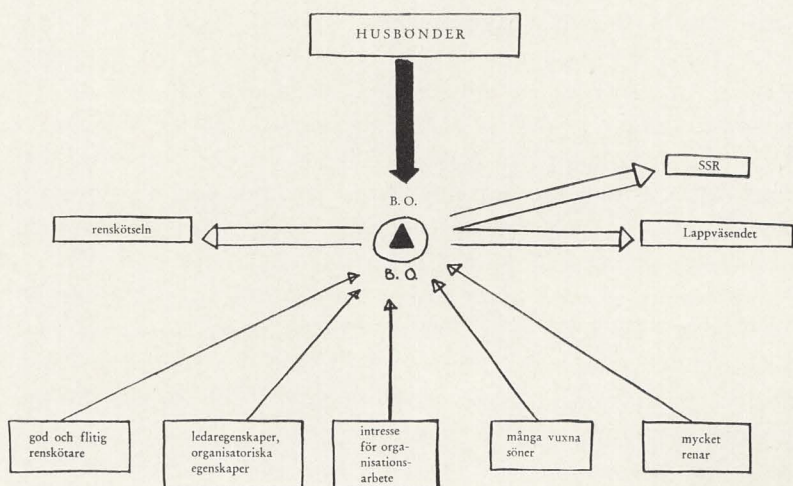

Diagram 5.

konsultera. Den rätt gamla sameföreningen t.ex. är ett sådant organ.

Frostviken-Hotagens Sameförening, som det numera heter, har 50—60 medlemmar. Dess största evenemang är midsommarmötet i Ankarede, då man, förutom såväl sakrala som profana program i samegemenskap, också håller ett årsmöte, där man diskuterar problem som är gemensamma för byarna. Motioner till SSR jämte val av ombud till landsmötet står också på programmet. Vidare tas det upp frågor som rör Ankaredeplatsens bevarande som egen kyrk- och kulturplats, vilken man sätter extra stort värde på. Dessutom informeras de närvarande om SSR:s arbete genom B.O., som också är ordförande i sameföreningen.

Denna Ankaredemässa varar flera dagar och är samernas enda riktiga helg, då man är verkligt ledig och kan koppla av i kulturell gemenskap. Den har därför ett stort socialt värde för samerna. Ankarede utgör samlingsplats för många släktingar och vänner, vilka endast träffas vid detta tillfälle på året. Folk kommer ända från Idre i söder till Kirunatrakten i norr. De norska samerna från Namdalen deltar också rätt talrikt i denna mässa.

Varje dag förekommer någon form av gudstjänst och om kvällarna anordnas dans och annan underhållning speciellt för de yngre. Många turister besöker också Ankarede denna tid, och en hel del slöjdprodukter försäljs därför vid detta tillfälle. En gång i början av 1950-talet var Ankarede hotat av stor reglering men räddades och undgick flyttning. Både samerna och de bofasta i Blåsjötrakten var emot denna flyttning, vilket även länsstyrelsen var. Denna gamla samiska kulturplats är nu säkrad.

Vad som ovan sagts utgör en kortfattad redogörelse för det nuvarande politiska systemet. Systemet befinner sig emellertid i ett slutskede och den nya utredningen kommer att resultera i vittgående förändringar. Förmodligen kommer den största konsekvensen av förändringarna att utgöras av ett allt mer utvecklat samarbete mellan SSR och samebyarna, vilket i sin tur kommer att skapa större inflytande i samepolitiska frågor.

SAMMANFATTNING

De sociala faktorernas inbördes förhållande har påvisats, vilket illustrerar samhällets sociala form. Analysen har varit deskriptiv snarare än förklarande. Det kan dock påpekas att teknologiska förändringar av olika slag genererat förändringar i det ekonomiska systemet, exempelvis övergång till en mera differentierad ekonomiform, vilket även haft effekt på den sociala och politiska organisationen.

Det politiska systemet är i stort ett resultat av storsamhällets tryck på lokalsamhället. Nya former i det komplexa politiska systemet genereras, då samhällstrycket ökar. Detta är emellertid något generellt för lokalsamhällen av det här slaget. Vad som är unikt är i första hand effekten av förändringarna, som karakteriserar den speciella sociala formen i Frostviken M:a.

NOTER

¹ Yngvar Ramstad, Bergen, har bedrivit studier i Namdalen i Norge, vilkas resultat tyvärr ännu ej publicerats. Ramstad har läst igenom en tidigare version av denna uppsats och jag är tacksam för hans kritiska och kompletterande synpunkter.

² Föreliggande artikel om Frostvikens Mellersta sameby var från början tänkt som en monografisk studie av ett sydsamiskt lokalsamhälle, där nya metodkombinationer skulle användas. Undertecknad skulle undersöka de nutida samhällsförhållandena, medan Bo Sommarström skulle komplettera med en granskning av förhållandena under perioden 1945—1965. Den inventering som Ernst Manker utfört 1945 skulle gälla som utgångspunkt för denna del av projektet. På detta sätt skulle förändringsprocessen klarare kunna belysas, samtidigt som nutidsanalysen skulle få en diakronisk relief. Av olika anledningar har denna del av studien inte utförts.

Viss kontroll har emellertid kunnat genomföras. Sommarström var i fält ett år efter undertecknad och hade då en första version av denna uppsats med sig. Han gick igenom uppsatsen med flera av informanterna samt fyllde i vissa luckor i materialet, vilket allt varit till hjälp vid den slutliga bearbetningen. Jag vill framhäva vikten av en sådan kontrollprocess genomförd av en annan forskare och Sommarströms insats är därför inte oväsentlig.

Det kan tilläggas att två mindre studier senare utförts av ett par trebetygsstudenter vid Stockholms Universitet, dels i Offerdal sameby, dels i Idre sameby. Många generella drag av den sociala formen i Frostviken Mellersta bekräftas av dessa studier.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Tryckta

- Barth, Fredrik, *Economic Spheres in Darfur*. 1967.
 Johansson, Levi, *Frostviken 200 år*. 1947.
 Paine, Robert, *Herding and Husbandry*. (Folk, Vol. 6:1. 1964.)
 SET (Samefolkets Egen Tidning) 1963—1966.
 SOU 1966:12, Renbetesmarkerna.
 SSR:s tryckta protokoll över landsmöten, 1963, 64 och 65.

Otryckta

- Kyrkböcker för Frostvikens socken, Gäddede.
 Länsstyrelsens i Östersund arkiv.
 Bystämmoprotokoll 1951—1965.
 Renlängder för de tre Frostvikenbyarna, 1962 och 1965.
 Byordningsmannens protokoll över byfullmäktigesammanträden, 1962—65.

Samiska organisationssträvanden

Forskningen beträffande samerna har under lång tid varit omfattande. Tidigare har den varit inriktad på folklivsforskning, man har studerat trolltrummor och njallabyggen. De juridiska, sociala och ekonomiska synpunkterna på samernas liv har varit grovt försummade. Först på 1960-talet har dessa delar av samernas liv trätt mer i förgrunden inom sameforskningen. Härvid har det spelat stor roll, att Svenska Samernas Riksförbund (SSR), som bildades 1950, år 1962 fått ett fast organiserat förbunds-kansli med säte i Stockholm under ledning av sameombudsmanen Tomas Cramér. Från detta centrum har impulser utgått i många riktningar och bl.a. har ett samesymposium av vetenskaplig karaktär hållits i Stockholm år 1966. Protokollet från detta symposium kan erhållas från Svenska Samernas Riksförbund, Tegnérgatan 16, Stockholm.

Nyligen har utkommit ett stencilerat verk av norrmannen mag. art. Per Otnes, Institutt for Samfundsforskning, Oslo, kallat "Den samiske nasjon, interesseorganisasjonene i samenes politiske historie". Detta är det första allvarligt syftande verk, som redogör för utvecklingen av samernas eget organisationsliv. Boken torde inom kort utkomma från trycket. Ämnet kommer säkerligen att bli föremål för vetenskaplig behandling även i Sverige, då Otnes framförallt uppehåller sig vid de norska förhållandena.

Av stort intresse är, varifrån inspirationen till samernas folk-rörelse kom. Den är ju en avspegling av andra folkgruppers och intressegruppers organisering långt tidigare. Man kan nämna arbetarrörelsen, nykterhetsrörelsen, frikyrkligheten och den ekonomiska bonderörelsen.

Som Otnes visar, hade det första norska samelandsmötet år 1917 en klart socialistisk inspiration från arbetarrörelsen. Det andra samemötet, som det då för tiden hette, dvs. de svenska samernas första landsmöte 1918 i Östersund, hade måhända en

annan idéinspiration. De ledande personerna vid 1918 års landsmöte var sedermera kyrkoherden i Stensele Gustaf Park och sedermera landskanslisten i Falun Torkel Thomasson. På initiativ av dessa beslöt de svenska samerna att icke beträda den partipolitiska vägen i samepolitiken. Detta skedde i viss motsats till den väg, de norska samerna slog in på. Detta kan i sin tur tyda på, att den grundläggande idéinspirationen kom från annat håll än socialismen.

Den allra första föreningsbildningen bland de svenska samerna utgjorde Vilhelmina-Åsele sameförening av 1904. Den första norska lokala föreningsbildningen skedde 1906.

1918 års landsmöte i Östersund hölls på inbjudan av Vilhelmina-Åsele sameförening. Öppningsanförandet hölls av Andreas Wilks, sedermera officer i Frälsningsarmén. Wilks framhöll vikten av samarbetet med de norska samerna, som året förut hållit ett möte i Trondheim, där de svenska samerna blivit mycket välkomnade.

Wilks framhöll vidare, att anledningen till 1918 års möte framförallt var ett riksdagsbeslut 1917, då vissa renbeteslagfrågor uppsköts tills samerna själva fått tillfälle att vid samfällt möte få överlägga om de synpunkter och önsksningar, som enligt deras uppfattning borde tjäna till vägledning för ändringar och tillägg i lagen. Wilks fortsatte:

Tecken på kultur är ju sammanhållning. Det kan därför icke fortgå tiderna igenom, att lapparna enbart skola förbli på var sitt håll i skog och mark, där de litet eller intet känna till, hur den ene och den andre vill i det och det stycket. Det är då helt naturligt och rent av nödvändigt, att vi lappar samlas, ty eljest kan det ju inte bli någonting. Det är endast genom en allsidig diskussion, som man möjligen kan komma till något resultat eller vad vi kalla: besluta om en sak. — Det är emellertid ej allenast förhandenvarande frågor i lappväsendet, som kräva, att vi samlas och rådpläga med varandra. Det är nämligen tid på, att lapparna också samlas och rådpläga om ett *gemensamt mål* och medel för sin egen lyftning. Våra strävanden gå icke ut på att bli några farliga människor i samhället. Vi sträva endast att nå upplysning och komma ifrån en ställning, i vilken man ofta betraktas som stora barn, som icke ha så värst reda på sig, icke ens på sin egen renskötsel.

Redan i öppningsanförandet framträder alltså de juridiska, sociala och ekonomiska frågorna som huvudsaken.

Samerna fick offra osedvanligt mycket för att hålla sin folkrörelse igång. Gustaf Park, som blev centralgestalten i Sverige, hade att utstå hårda duster med myndigheterna, som ej alls ville inse värdet av en samisk folkrörelse. Park betraktades ofta på officiellt håll som en störande skapare av missnöje. Den principen, att man ej bör motarbeta en person, som ägnar sig åt att upplysa nedtryckta grupper om deras rättigheter, hade ännu ej trängt igenom och blivit så självklar, som den framstår i våra dagar.

Även i den närmaste kretsen kring Park fick man vara beredd på stora personliga upppoffringar för att föra organisationsarbetet vidare. Torkel Thomasson och andra tillryggalade många mil på skidor och till fots för att sprida budskapet. På grund av samernas mycket spridda bosättning blev bördan särskilt stor. Ännu på 1950-talet förekom det, att SSR:s företrädare fick åka skidor från Enontekiö i Finland till Kautokeino i Nordnorge för att närvara vid de norska samernas landsmöte. Några som helst ersättningar för detta utgick ej.

Gustaf Park var en stark och hård ledare, men man kan knappast beteckna honom som diplomat.

Det är därför säkerligen riktigt att säga, att SSR:s relationer med centrala och lokala myndigheter blev avsevärt lättare, när sedermera professor Israel Ruong tillträdde som ordförande 1960. Ruong hade verksamt bidragit vid författandet av SSR:s stadgar år 1950 och om hans nedlagda omsorger vittnar, att dessa stadgar fortfarande brukas i oförändrat skick på alla väsentliga punkter. Frågan om stadgerevision har emellertid väckts vid de årliga landsmötena.

Landsmötet har alltmera utvecklat sig till ett centralt forum för aktuella samefrågor. För närvarande är ett stort antal sådana i ett kritiskt skede. Först kan nämnas frågan om en ny renbeteslag, varom proposition väntas framläggas till vårriksdagen 1970. Vidare är den svensk-norska renbetesfrågan aktuell, sedan Norge uppsagt 1919 års renbeteskonvention. Här stöder sig samerna på den gamla kodicillen 1751, som kallas samernas Magna Charta eller stora frihetsbrev, vilket numera i hög grad blivit belyst genom Høyesteretts-dom den 20 april 1968 i mål om reg-

lering av vattnets avrinning ur sjön Altevatn i Troms fylke i Norge. Här hade länsstyrelsen i Norrbottens län till en början utfärdat en fullmakt för norsk advokat att företräda de svenska samernas rätt och bästa. De berörda samebyarna, Saarivuoma och Talma, vände sig emellertid till Cramér med anhållan, att han ville åtaga sig bevakning av deras rätt. Detta ledde efter vidlyftiga utredningar till en fullständig seger genom nämnda Höyesteretts-dom. Samerna fick bifall till alla sina yrkanden och deras privaträttsliga rätt, uppburen av samebyarna, är därigenom klart erkänd i Norge.

En tredje mycket stor fråga är de svenska samernas rättskamp inom Sverige. I detta avseende är främst att märka det kända skattefjällsmålet vid fyra häradsrätter i Jämtlands län. Detta mål gäller rätten till de gamla samiska skattefjällen, som avvittrats enligt ett Kungl. Brev den 20 april 1841 om bestämmande av säkra gränser för lappallmogens i Jämtlands län renbetes-trakter. Målet väntas komma upp till muntlig förhandling vid domstol under år 1970. Till ledning för samernas politik i framtiden tjänar Samernas Samepolitiska program, yttrande av det urtima landsmöte, som hölls i Östersund femtio år efter det första landsmötet därstädes, eller år 1968.

Samernas kamp och rättskamp syftar till samefolkets lyftning för såväl renskötande som icke renskötande samer. Det är samefolkets och samekulturens bevarande, som utgör det yttersta målet för organisationssträvandena. Detta program formuleras redan i förarbetena till 1751 års kodicill, där det talas om nödvändigheten av "den lappiske nationens konserveration". Med konserveration avses här bevarande och i uttrycket ligger, att det är angeläget att bevara ej endast de renskötande utan också de icke renskötande samerna inom en gemensam samisk nation. Målet är verklig jämlikhet för samerna och möjlighet för sameungdomen att "välja samiskt" i sitt liv.

I samernas kulturkamp har det spelat stor roll, att Torkel Thomasson, sedermera följd av Gustaf Park och Israel Ruong som redaktörer, gjort en mycket betydande insats genom utgivningen av tidningen Samefolket alltsedan 1919. De svenska samerna har genom vidmakthållandet av denna tidning, som ibland gått till skarpa angrepp mot olika motparter och då ej minst de

svenska myndigheterna, gjort en stor samekulturell insats. Den rättsliga utvecklingen och samernas kulturella utveckling är, som det heter i Samernas Samepolitiska program, oupplösligt inflätade i varandra.

I en uppsats i Jämten är det naturligt att till slut erinra om den jämtlandsame, som på landsmöte efter landsmöte fört talan för rätten till de gamla skattefjällen och i övrigt för samernas rätt, nämligen Jonas Åhrén, författaren till boken En same berättar.

LARS THOMASSON

Litteratur om samerna i Jämtlands län

Bibliografiska anteckningar

Litteraturen om samerna är vid det här laget mycket omfattande. Märkligt nog tenderar den att trots det snarare öka än minska i omfång. Anmärkningsvärt är också det stora intresse samerna väcker internationellt, ett förhållande som icke minst litteraturen bär vittne om.

I den rikhaltiga litteraturen om samerna ingår, förutom några stora monografier, en mängd specialavhandlingar rörande t.ex. vissa sidor av lappsk kultur, vissa samiska kulturelement eller vissa begränsande geografiska områden. Utöver de rent vetenskapliga arbetena föreligger en hel mängd bidrag av mycket skiftande karaktär och värde. De utgöres inte enbart av uppsatser och artiklar, avsiktligt skrivna om samerna, utan även av uppgifter om samerna och samiska förhållanden i de mest skiftande sammanhang.

Att sovra i det omfattande materialet är därför ingen lätt uppgift och att dessutom göra en geografisk begränsning till Jämtland (här lika med vad som tidigare kallades "Jämtlands lappmark", således även Härjedalen) försvårar uppgiften ytterligare. När jag här vill ge några litteraturanvisningar om samerna i Jämtland, sker det därför med det viktiga förbehållet, att urvalet dels är subjektivt, dels har gjorts restriktivt. Utan sovring vore det enklare att i stort hänvisa till allt som över huvud taget utkommit om samerna, eftersom det mesta i större eller mindre utsträckning också berör samekulturen i Jämtland.

Något samlat verk om enbart samerna i Jämtland finns det inte. De framställningar av mera samlad karaktär, som finns att tillgå, är inte heller många. Den äldsta återfinns i J. O. Hagströms reseskildring från 1751, "Jemtlands oeconomiska Beskrif-

ning", där ett särskilt kapitel ägnas lappmarken. Det är enligt Hagström den första skildringen av Jämtlands lappmark utöver den lilla underrättelse han själv lämnat i *Lärda Tidningarna* 1750. Hagström redogör för lappmarkens utsträckning, lappranta, samernas kroppsväxt och utseende, deras kynne och seder, klädedräkten, handel och köpenskap, renarna, jakten och fisket, de kyrkliga förhållandena, lappskolan (i Föllinge) och (!) samernas sjukdomar. Utöver Hagström utgör Hülphers' beskrivningar av Jämtland och Härjedalen sådan litteratur man inte i något jämtländskt sammanhang kommer förbi, och Hülphers lämnar också, fastän mycket kortfattat, en särskild skildring av lappmarken. En annan sammanfattande redogörelse av äldre datum återfinns i ytterligare en "reseskildring", F. W. Schuberts från 1824, som bl.a. indelar lappmarken i Föllinge (Ströms) lappmark, Undersåkers och Offerdals och Ovikens (och Hede) lappmark. Härjedalens same skildras särskilt. Andra reseskildringar från olika tidpunkter lämnar antingen spridda uppgifter eller berättar om lokala samegrupper. För "Under Jemtlands län lydande lappmarker" redogöres i *Läsning för folket*, årg. 20 (1854) liksom det i von Dübens stora monografi från 1874, "Lappland och lapparne", vars huvudinnehåll också delvis berör sydsamerna, återfinns en mycket kort översikt särskilt över Jämtlands lappmark. En sådan lämnar också Pehr Rissler i sina "Anteckningar om Jämtlands län", 1866.

För en senare tid saknas sammanfattningar av det slag som t.ex. Hagström ville ge. Den översiktslitteratur man nu hänvisas till gör inte anspråk på att omfatta mer än vad som redovisas. En utmärkt koncentrerad framställning om de etnografiska förhållandena i de olika samebyarna i Jämtland — den enda som mig veterligt finns — lämnar dock Ernst Manker i sin handbok, *De svenska fjällapparna*, 1947. Där redogöres för samebyarna i länet: område, invånare och sitor, renskötsel, visten och flyttningsleder, färdsätt, bostäder, dräkt, äldre kulturlämningar och — kyrkhelger. Uppgifterna grundar sig på materialet från Nordiska museets lappmarksinventering 1943—45 (den förmodligen sista av den omfattningen) och på lappväsendets renlängder 1944. Samma material — för en internationell läsekrets — ligger till grund för det stora översiktsarbetet *The nomadism of the Swe-*

dish mountain Lapps, 1953, där också ett separat kartmaterial ingår.

Om samerna under olika tidsepoker redogör de historiska arbetena, i det här fallet närmast Janrik Bromés Jämtlands och Härjedalens historia, delarna 2—3, 1945—54, och del 4, 1963, med bidrag av bl.a. Holger Wichman. En studie av Lars Thomasson avseende tiden från 1700-talets till 1800-talets mitt begränsas till en undersökning om folkmängden och dess förändringar. Ett utomordentligt värdefullt historiskt källmaterial — tyvärr otryckt och därför svåråtkomligt — utgör de tre volymerna Samernas skattefjäll (Samernas stämningsansökan mot kronan den 16 maj 1966), som innehåller av Gunnar Prawitz utförda utredningar om samernas rätt. Volym 2 innehåller en mycket grundlig kartläggning av de jämtländska lappskatteländen (renbetesfjällen) med anteckningar och utdrag rörande samerna, främst ur domböckerna. Ett annat viktigt otryckt material utgör den utredning om jämtlandssamernas renbetestrakter, som Elof Huss framlade 1959 som ett led i kartläggningen av samernas sedvanerätt. Däri ingår också viktiga anteckningar från 1919 av Abraham Staaff angående samernas flyttningar.

Begränsat lokalt till Offerdal har jag bidragit med en historisk framställning om samerna, och beträffande Frostviken finns en mycket intressant redovisning av frostvikssamernas förhållanden vid 1800-talets mitt av A. F. Rennerfeldt. Han redogör för landets beskaffenhet, areal, fördelning (skattefjäll) och folkmängd, för avvitrningen och ekonomiska förhållanden, för levnadssätt, seder och bruk etc. Frostvikssamerna är f.ö. de jämtlandssamer, som verkar ha blivit mest utforskade. Huvudarbetet om Frostviken över huvud taget är ju Levi Johanssons Bebyggelse och folkliv i det gamla Frostviken, 1947. Frans de Brun och Richard Gothe har lämnat andra bidrag i forskningen kring frostvikssamerna. Och en frostvikssame själv, Jonas Åhrén, har också tillfört litteraturen om frostvikssamerna ett värdefullt bidrag.

En viktig fråga i samband med jämtlandssamerna har varit hur länge det funnits samer i de sydligare fjälltrakterna. De olika uppfattningarna redovisas av bl.a. Johan Nordlander och K. B. Wiklund. Nordlander hade tidigare sökt påvisa, att det funnits samer i Jämtland hela medeltiden igenom. Wiklunds uppfatt-

ning — att jämtlandssamerna under senare hälften av 1500-talet börjat invandra från de norr om Jämtland belägna lappmarkerna — har länge varit den rådande. Knut Bergsland har emellertid antytt samisk bosättning i de nuvarande sydsameområdena i både Sverige och Norge långt tidigare. Det skedde senast i ett föredrag vid den sjätte nordiska samekonferensen i Hetta 1968 (Sydsamenes plass i Norges eldre historie, refererat i NU 1969:6).

Kulturkamp förs — och har samerna fört — på olika sätt och olika fronter. En front har gått, där renskötselns och jordbrukets intressen tidigare kolliderat. Motsättningar mellan samer och bofasta bottnade i konkreta intressekonflikter vid ströängar, i jordbrukets utmarker, på samiska sedvaneland nedom fjällen. Motsättningarna kulminerade i Härjedalen mot slutet av förra seklet. "Kulturkampen" i Härjedalen blev ett riksintresse, inte minst genom Johan Tiréns tendensmåleri. Jonas Stadling engagerade sig i frågan genom en artikelserie i Aftonbladet 1891, Striderna i Härjedalen, och både Gustaf af Geijerstam och Chr. L. Tenow har skrivit om kulturkampen. I de kulturhistoriska arbetena i samband med regleringen av sjön Lossen tillkom ett summerande bidrag av Lars-Åke Kvarning, Lapparna och de bofasta (i Lossen, 1961), som berör både tidigare motsättning och tidigare grannsamja. I de stora bildverken, Jämtland, 1961, och Härjedalen, 1968, lämnas också uppgifter om kulturkampen i Härjedalen.

I litteraturen om samerna har de kyrkliga förhållandena, och i samband därmed folkundervisningen bland samerna, avsatt många bidrag. Carl J. E. Hasselberg har kartlagt religionsvården från 1600-talets mitt fram till år 1850 (med bl.a. den första lappskolan i Föllinge), och för tiden därefter redogjort för Svenska missionssällskapets skolor från 1835 till 1930 (med skolorna i Laxsjö och Undersåker). Om religionsundervisningen och skolverksamheten skriver också Bertil Hasselberg och Gudmar Hasselberg i Jämtlands och Härjedalens historia. Och om "lappmässor" saknas sannerligen inte bidrag!

Några viktiga specialarbeten bör uppmärksammas separat, t.ex. Israel Ruongs om renmjölkningen på sydsamiskt område (i *Scandinavica et Fenno-Ugrica*, 1954). En studie i sentrådsspining, tennträdsdragning och bältsmyckegjutning hos samerna i norra

Jämtland lämnar Nils Keyland (i Fataburen 1920) och på det språkliga området har Björn Collinder samlat lapska språkprov från Härjedalen 1942 (efter härjedalssamerna Nils Axman, Tor-
kel Larsson, Elisabeth Rensberg och Nils Rutfjäll). Om sydlap-
skan skriver därutöver både Knut Bergsland och Gustav Hassel-
brink.

Till några samiska gestalter har ett särskilt personintresse knu-
tits. Det gäller t.ex. Anders Torkilsson Lapp — förmodligen iden-
tisk med den s.k. Rik-Jonas — som bl.a. bad Karl XI att få
bli kung över lapparna och som fann silvermalm i Härjedals-
fjällen, eller Anders Fjellner, född på Rutfjället i Härjedalen
1795, död som kyrkoherde i Sorsele 1876 och skapare av "Sol-
sönerna", ett märkligt stycke lapsk folklöre, eller också Lapp-
Nils, den legendariske samiske storspelmannen Nils Jonsson (1804
—70), son till en sockenlapp i Hallen, ärad långt efter sin död
med minnessten vid Offerdals kyrka.

De litteraturanvisningar som lämnas nedan kan — såsom an-
tyddes inledningsvis — självfallet kompletteras i vilken utsträck-
ning man själv önskar. Av övriga tillgängliga handböcker och
översiktsarbeten skulle därför, förutom de upptagna von Dübens
och Mankers, också t.ex. Collinders Lapparna, 1953 (The Lapps,
1947), och Ruongs Samerna, 1969, ha kunnat tas med. De olika
statliga utredningarna skulle också kunna ge en mängd uppgifter,
särskilt om rennäringen och dess förhållanden men även om den
renskötande befolkningen under senare år. Utöver länsutred-
ningen för Jämtlands län 1963 (SOU 1963:45), som också be-
handlar renskötseln i länet (och som finns med i förteckningen
nedan) bör den intresserade ta del av t.ex. den s.k. Berglöfska
utredningen angående "åtgärder till stöd för de renskötande
lapparna" från 1940-talet (SOU 1942:45) och från de allra sista
åren betänkandena Renbetesmarkerna (SOU 1966:12) och Ren-
näringen i Sverige (SOU 1968:16) men också Samernas skolgång
(SOU 1960:41) och den otryckta Renutredningen (stencil) 1960.
Om själva renskötseln kan också lantbruksstyrelsens skriftserie,
Rennäringen, lämna viktiga bidrag.

Av övrigt från trycket vill jag fästa uppmärksamheten på den
periodiska tidskriften Samefolket (från 1919, till 1961 Same-

folkets egen tidning) och lantbruksstyrelsens periodiska informationsblad, Rennäringsnytt (från 1967).

Artiklar i dagspressen har helt lämnats åsido.

Aje, Jon Larsson i Oviksfjäll. Ill. (Jämten 1918, s. 78—80.)

[Om Jon Larsson i Glen, död 1918.]

Alenius, Lennart, & Risberg, Bertil, Jämtland och Härjedalen. Två fjällandskap. Sthlm 1960. 48 s. Ill. kart. (Klassbibliotekets landskapsböcker. 15.)

[Samerna i Härjedalen, s. 37—38.]

Allard, Elisabeth, "Bågede lappaltare". Ill. (Jämten 1964, s. 144—145.)

[Gammal lappsk grav- och kultplats vid Bågede i Ströms vattudal.]

Anderberg, Algot, Vallbo kapell. (Från ådalar och fjäll 1943, s. 120—125.)

Arbman, Ernst, Kallbad och rännskjuts. En norrländsk folktradition och dess verklighetsunderlag. Ill. (Festskrift till Iwan Wikström, Lund 1947, s. 11—66.)

[Om lappska dödssätt. Med traditioner bl.a. från Jämtland och Härjedalen.]

Dens., Sagen och verklighet om Lapp-Nils och andra jämtlandsspelmän. Minnen och traditioner från Jämtland och Medelpad, jämte fem jämtlandslåtar upptecknade och kommenterade för Jämten av Ernst Arbman. (Jämten 1935, s. 147—178.)

Arndt, Ernst Moritz, Se: Behm, A., Arndts resa . . .

Axman, Nils, Se: Collinder, B., Lappische Sprachproben . . .

Befolkningsutveckling och näringsliv i Jämtlands län. Grundläggande undersökningar samt förslag till åtgärder. Betänkande avgivet av Länsutredningen för Jämtlands län. Sthlm 1963. 456 s., 1 kartbl. (SOU 1963:45.)

[Renskötselns förhållanden. Lappbybefolkningen. Utvecklingstendenser. Fiske inom renbetesfjällen. Med tabell över lappbyarnas befolkning och renantal. (Kap. Rennäringen, s. 266—276.) Förslag till åtgärder på renskötselns område. (Kap. Åtgärder för näringslivets utbyggnad i länet, s. 347—350.)]

Behm, Alarik, Arndts resa genom Jämtland sommaren 1804. (Jämtlands läns fornminnesförenings tidskrift. 7. Östersund 1919, s. 3—56.)

[Med uppgifter om samerna, bl.a. lappmässan i Handöl 11 juli 1804.]

Berg, Erik, De sista jägarna. Sthlm 1952, 144 s., 11 pl.-bl. Ill.

[Om bl.a. härjedalssamen Jon Jonasson Fjällgren i Mittådalens sameby. (Kap. "Lappkungen" berättar, s. 50—63.)]

Bergsland, Knut, The Lapp dialects south of Lappland. (Commentationes Fennougricae. Helsinki 1962, s. 27—39.)

Dens., Sydsamenes plass i Norges eldre historie. (NU 1969:6, s. 83—95.)

[Med uppgifter även om de svenska sydsamerna.]

Bergsland, Knut, & Hasselbrink, Gustav, Sámiien lukkeme-gärja. Sydlappsk läsebok med grammatik och ordlista. Svensk upplaga. Utg. av grannrikenas sydsamer. Oslo 1957. 74 s.

Bergvall, Sten-Ove, Solsönernas sånger. (Lyrikvännen. 8 (1961), h. 4, s. 13—14.)

[Om Anders Fjellners episka dikter.]

Björkquist, Lennart, En vandring i fjällen för 70 år sedan. Ur lektor Sven Johan Kardells dagbok 1886. Ill. (Jämten 1956, s. 39—50.)

[Med uppgifter om offerdalssamerna.]

Bohman, Ragnar, Lapp-Nils (Nils Jonsson) 1804—1870. En jämtländsk stor-spelman. Tandsbyn 1963. 104 s. Ill. litt. (Bokmalens förlag, Östersund. Ban-brytare och föregångare. 8.)

Boman, Elov, Jämsmäs holmens kapell. Ill. (En bok om Offerdal. Del 2. Östersund 1962, s. 425—442.)

[Religionsvården bland samerna i Offerdal från 1800-talets mitt. Samerna och tillkomsten av kapellet.]

Bromé, Janrik, Jämtlands och Härjedalens historia. Del 2. 1537—1645.

Sthlm 1945. XII+382 s., 1 kartbl. Ill. litt. i noter.

[Samerna i Jämtlands äldre historia. (Kap. Bygden och folket, s. 1—63.)]

Dens., Jämtlands och Härjedalens historia. Del 3. 1645—1720. Sthlm 1954. 536 s. 3 kartbl. Ill. litt. i noter.

[De nomadiserande samernas utbredning i fjälltrakterna söder om Undersåkersdalen och Indalsälvens övre lopp. (Kap. Befolknings- och skatteförhållanden, s. 148—170.) Lapparnas vidskepelse. (Kap. I häxprocessernas tid, s. 391—417.)]

Brun, Frans de, Frostvikens sockens bebyggelse 1750—1825. (Jämtländska studier. Upps. 1928, s. 16—50.)

[Med kort översikt över lapprättarna för de olika skattefjällen. Förteckning över lappmarkshemman med uppgift om vilka hemman som sedermera inköpts av kronan till utvidgning av renbetesfjällen.]

Dens., Strödda anteckningar om Frostvikens socken och dess invånare. (Fornvårdaren. 2. 1929, h. 4, s. 83—122.)

[Med enstaka uppgifter om samerna, bl.a. det s.k. dramat i Sjougden 1812.]

Bure, Fale, Lapp-Nils. Ett samlarbidrag till Jämten af Fale Bure. Ill. (Jämten 1909, s. 57—62.)

Burman, Fale, Konzeptdagböcker, förda under resor i Jämtland åren 1793—1802. I utdrag utgifna av Johan Nordlander. (Norrländska samlingar. 3. Sthlm 1894, s. 83—119.)

[Med enstaka uppgifter om samerna.]

Collinder, Björn, Lappische Sprachproben aus Härjedalen nach Nils Axman, Torkel Larsson, Elisabeth Rensberg und Nils Rutfjäll aufgezeichnet von Björn Collinder. Mit einem Abriss der Nominal- und Verbalbeugung. Upps. 1942. 104 s.

[Med bl.a. käll- och litteraturhänvisningar avseende härjedalslapskan och sydlapskan i särskilt förord.]

Dens., Lappisches Wörterverzeichnis aus Härjedalen. Upps. 1943. X+109 s. (Uppsala universitets årsskrift. 1953:1.)

[*Dens.*] Scandinavica et Fenno-Ugrica. Studier tillägnade Björn Collinder. Se: Ruong, I., Om renmjölkningen . . .

Cramér, Tomas, Har djur bättre rätt än samer? (Samefolket 1962, h. 11—12, s. 161—163.)

[Planerna på ett vilddjursreservat i Sonfjällsområdet. Debattinlägg av Tomas

Cramér och Jan Sundfeldt ur tidningen Vi 1962, h. 35, med ytterligare inlägg av Tomas Cramér för Samefolket.]

Dens., När samerna trängdes undan. Ill. (Samefolket 1962, h. 6—7, s. 75—77.)

[Samerna och avvitringen. Förhållandena i Jämtland 1850 enligt överdirektören i lantmäteriet Ludvig Falkman.]

Dens., Se även: Sundfeldt, J., Sonfjället.

Düben, Gustaf V. J. von, Lappland och lapparne, företrädesvis de svenske. Ethnologiska studier. Sthlm 1874. XIII+528 s., 8 pl.-bl. Ill. litt.

[Om Jämtlands läns lappmarker, s. 442—445.]

Eklöv, Lage, Fjällgård 50 år. Ill. (Jämten 1958, s. 81—86.)

[Jämtlandssamernas ålderdomshem i Undersåker.]

Dens., Jon Pålsson. Fjällmannen-gudsmannen. Ill. (Från ådalar och fjäll 1945, s. 146—155.)

[Om offerdalssamen Jon Pålsson.]

Ellmin, Johan, Se: Tannér, P. Nilsson, Lappmarksdoktor . . .

Eriksson, Jan-Erik, Från Tossåsens sameby till Amsterdams delikatesser. Ill. (Remissan. 20 (1967), h. 1, s. 14—15.)

[Om renskötseln.]

Ett lappbröllop i Handöl för 104 år sedan. Ur tysken Arndts reseskildringar. Ill. (Jämten 1909, s. 31—42.)

[Från "lappmässan" i Handöl 11 juli 1804.]

Ett tidsdokument. (Frostviken 200 år. Östersund 1950, s. 108—110.)

[Kungl. Maj:ts utslag den 29 sept. 1813 angående ett av lappar begånget mord på en nybyggarfamilj i Sjougden i Frostviken.]

Falkman, Ludvig B., Se: Cramér, T., När samerna . . .; Samernas skattefjäll.

[*Festin, Eric*.] Jämtländska studier. Festskrift till Eric Festin. Se: Brun, F. de Frostvikens . . .; Gothe, R., "Finnmork" . . .; Jansson, O., Jonas . . .; Klein, E., Två . . .; Wiklund, K. B., Hur länge . . .

Dens., Vallbo lappkapell. Ur föredrag vid kapellets återinvigning den 16 aug. 1942. Ill. (Jämten 1942, s. 150—154.)

Forsslund, Karl Erik, Som gäst hos fjällfolket. Upps. 1914. IV+149 s. Ill. (Lapparne och deras land. 4.)

[Hos bofaste lappen Jonas Larsson i Mittådalen i Härjedalen (1907). (Kap Två lappgubbar, s. 1—3.) I Raukasjö och hos hotagslappar i Jämtland. (Kap. Hos nybyggare och lappar i Jämtland (1913), s. 134—144.)]

Frostviken-Hotagens sameförening 1919—1969. En festskrift utgiven med anledning av föreningens 50-årsjubileum. Med förord av Gustaf Åhrén. Strömsund 1969. 8 s. Ill.

Frostviken 200 år. Se: Ett tidsdokument; Ifrén, A., Ankaredemässorna;

Åhrén, J., Politik . . .

Geijerstam, Gustaf af, Kulturkampen i Herjedalen. Från striden mellan lappar och bofaste. Sthlm 1891. 60 s.

[Artikelserie från Dagens Nyheter. Kapitelrubriker: Hvad striden gäller. Jordbrukarna i Herjedalen. Göra renarne skada. Hur lappen lever. Förändrade förhållanden bland lapparne. Huru man får rätt enligt lapplagen.

Konflikter vid Ljusnedal. De bofaste renegarne. De närmaste önskningsmålen.]

Gidlund, Martin, Kyrka och väckelse inom Härnösands stift från 1840-talet till omkring 1880. With an English summary, Church and revival in the diocese of Härnösand from the 1840's until c. 1880. Upps. 1955. 393 s. litt. personreg. (Skriften utg. av Svenska kyrkohistoriska föreningen. Ny följd. 2.)

[Svenska Missionssällskapets skolverksamhet bland samerna i Jämtland. Lappskolan i Laxsjö 1846—76. (Kap. Väckelser i Jämtland och Härjedalen, s. 38—123.)]

Gothe, Richard, Bidrag till samefolkets historia i norra Jämtland. Ill. (Jämtan 1937, s. 183—188.)

Dens., Finlierne — den norska gränsbygden — socknarna Sörлие och Norlie och deras förhållande till Jämtland under forna tider. (Fornvårdaren. 5. 1935, h. 3, s. 220—225.)

[Med uppgifter om samerna i nordligaste Jämtland under 1600- och 1700-talen.]

Dens., "Finnmork" och Jämtland. (Jämtländska studier. Upps. 1928, s. 80—91.)

[Om "Finnmork", dvs. lapparnas tillhåll (land) som ett "terra incognita" i norra Jämtland med enstaka uppgifter om samerna.]

Dens., Magister Olof Sebelius. Jämtlands förste lappmarkspräst och nybyggarpionjär. (Fornvårdaren. 5. 1933, h. 1, s. 44—47.)

Dens., Strödda arkivaliska notiser rörande det kyrkliga livet i norra Jämtland under 1700-talet. (Fornvårdaren. 8. 1941, h. 1, s. 43—47.)

[Med uppgifter om samerna.]

Granberg, Georg, Boken om Funäsdalen. Sthlm 1950. 80 s. Ill.

[Om bl.a. samerna i Tännäs kommun. (Kap. Samerna, s. 65—67.)]

Hagström, Johan Otto, Jemtlands oeconomiska Beskrifning eller Känning i akt tagen på en resa sommaren 1749. Sthlm 1751, XII+208 s. Ny, förkortad uppl. Med förord av utgivaren. Tandsbyn 1960. 147 s.

[Om lappmarken, s. 54—61.]

Hasselberg, Bertil, En lappmässa för 200 år sedan. Ill. (Från ådalar och fjäll 1954, s. 134—142.)

[Samernas utbredning i södra Norrland under 1600- och 1700-talen. En lappmässa i Ström nyårsdagen 1755 med samerna i norra Jämtland.]

Dens., Fjällfolket i Härjedalen och dess andliga odling i gångna tider. Ill. (Från ådalar och fjäll 1924, s. 77—93.)

[Om härjedalssamerna.]

Dens., Kyrka och väckelse [i Jämtland och Härjedalen]. Ill. litt. i noter. (Jämtlands och Härjedalens historia. Del 4. Sthlm 1962, s. 586—617.)

[Med uppgifter om religionsvården bland samerna tidsperioden 1810—80.]

Dens., Kyrkoliv och kyrkofromhet [i Jämtland och Härjedalen]. Ill. litt. i noter. (Jämtlands och Härjedalens historia. Del 4. Sthlm 1962, s. 320—371.)

[Med uppgifter om missionen och folkundervisningen bland samerna tidsperioden 1720—1810.]

[*Hasselberg, Carl J. E.*,] Festskrift till Carl J. E. Hasselberg. Se: Stadling, J., Fallgropar . . .

Dens., Religionsvården bland lapparna i Jämtland och Härjedalen från sextonhundralets mitt till år 1850. (Fornvårdaren. 5. 1933, h. 1, s. 15—43.)

Dens., Svenska Missionssällskapets skolor och barnhem i Jämtland. Några data ur sällskapets årsberättelser 1835—1930. (Jämten 1931, s. 95—102.)

[Folkundervisningen bland samerna.]

Hasselberg, Gudmar, Lärdomsskola och folkundervisning [i Jämtland och Härjedalen]. Ill. litt. i noter. (Jämtlands och Härjedalens historia. Del 4. Sthlm 1962, s. 372—378.)

[Med uppgifter om undervisningen bland samerna tidsperioden 1720—1810.]

Hasselbrink, Gustav, Se: Bergsland, K., & Hasselbrink, G.

H.C.G., & O. Th., Om Jemtlands lappskattefjell. (Tidskrift för skogshushållning. 15, Sthlm 1887, s. 115—121.)

[Renbetesfjällens skogar. Deras skötsel bl.a. med hänsyn till samernas behov.]

Huss, E., Utredning rörande renbetestrakter för lapparna i Jämtlands och Kopparbergs län. Med bilaga (av Abraham Staaff verkställd utredning ang. samernas flyttningar 1919). 1959. 365+35 s. (A 4). Kartbl. i pärmficka. Stencil.

[Utredning om jämtlandssamernas renbetesmarker och sedvanerätt 1959. Redovisning av bl.a. ett omfattande intervjumaterial ang. vinterbetestrakterna. Om sedvanerättsinstitutet. Med register över byar, gårdar m.m.]

Hülphers, A. Abr:son, Samlingar til en Beskrifning öfwer Norrland. Andra samlingen om Jämtland. Westerås 1775. 272 s. Tillägg jämte reg. 36 s. Tredje Samlingen om Herjedalen. Westerås 1777. 124 s. Tillägg jämte reg. 8 s. Nytryck i ett band. Sthlm 1912.

[Om Jämtlands lappmark, s. 223—228. Uppgifter om samerna i Härjedalen under Hede socken, s. 69. Därutöver spridda uppgifter.]

Härjedalen. Med Hogdalssocknarna. [Ett bildverk.] Text och bildtexter: Per Nilsson-Tannér under medverkan av Gunnar Svensson. Foto: Jan Mark. Malmö 1968. 316, (3) s., 3 faks.-bl., 1 kartbl. Ill. (Allhems bildböcker: Härjedalen.)

[Med spridda uppgifter om samerna, särsk. i bildtexter. Uppgifter bl.a. om kulturkampen i västra Härjedalen under 1800-talets senare del. Bildsviter och separata bilder om samerna och renskötseln.]

Ifrén, Anna, Ankaredemässorna. Ill. (Frostviken 200 år. Östersund 1950, s. 134—141.)

[Om lappmässorna i Ankarede i Frostviken.]

Jansson, E. Alfred, Ljusnedals bruks krönika. Klippan 1958. 173 s. Ill.

[Striderna mellan brukspatron Farup och samerna i västra Härjedalen under 1870- och 1880-talen. (Kap. William Farup, Ljusnedals siste brukspatron, s. 147—166.)]

Jansson, Olof, Anders Fjellner och hans lapska sagocykel Soldottern. (Festskrift till Iwan Wikström. Lund 1947, s. 132—148.)

Dens., Anders Fjellner 1795—1876. Ödemarksprästen från Rutfjället. Tandsbyn 1962. 75 s. Ill. (Bokmalens förlag. Östersund. Banbrytare och föregångsmän. 9.)

Dens., Jonas Torkilsson Lapp. Ill. (Jämtländska studier. Upps. 1928, s. 212—223.)

[Om härjedalssamen Jonas Torkilsson från 1600-talets senare hälft.]

Dens., Kring Karl XI:s resa genom Jämtland och Härjedalen. Några rapporter och brev meddelade av Olof Jansson. (Festskrift till Erik Modin. Upps. 1937, s. 153—161.)

[Med uppgifter om Jonas Torkilsson Lapp och silverfyndigheterna i västra Härjedalen.]

Dens., Vidskepelse, trolldoms- och häxeriprocesser i Jämtland-Härjedalen. Ill. (Fornvårdaren. 2. 1929, h. 4, s. 83—122.)

[Med uppgifter om lapsk trolldomskonst.]

Johansson, Levi, Bebyggelse och folkliv i det gamla Frostviken. Lund 1947. 360 s., 1 kartbl. Ill. litt. sak-, namn och ordreg. (Skrifter utg. genom Landsmåls- och folkminnesarkivet i Uppsala. Ser. B:3.)

(Även utg. av Frostvikens hembygdsförening 1967.)

[Med talrika uppgifter om samerna, särsk. i kap. Den första kyrkan, s. 37—57; Blåsjöbyggare, s. 75—110; Anders och Olava i Raukasjön, s. 209—220; I Värkarbygget, s. 221—232; Pionjärerna vid Sjouten och Norrsjön, s. 271—284; Nybyggarna och lapparna, s. 326—339.]

Dens., Frieri och giftermål bland gamla tiders frostvikslappar. Ill. (Jämten 1948, s. 49—65.)

Dens., Frostvikens kyrkor och kapell. Upps. 1950, 40 s. Ill. (Jämtlands kyrkor. 2.) (Även i: Jämten 1949, s. 1—40.)

[Med uppgifter om religionsvården bland samerna i norra Jämtland.]

Dens., Frostvikslapparnas födoämnen och maträtter fordomdags. Ill. (Jämten 1947, s. 69—95.)

Dens., Några lapska ortnamn i Frostviken. (Festskrift till Erik Modin. Upps. 1937, s. 169—172.)

Dens., Offerplatser och andra heliga ställen inom Frostvikens lappmark. Ill. (Jämten 1946, s. 56—74.)

Dens., Offerplatser och andra heliga ställen inom Frostvikens lappmark. Komplettering av uppsatsen i Jämten 1946. (Jämten 1947, s. 124—126.)

[Med ett par uppgifter lämnade av frostvikssamerna Jonas Åhrén och Jonas Nilsson.]

Dens., Om frostvikslapparna. En kulturhistorisk överblick. Ill. (Jämten 1945, s. 80—104.)

Dens., Spållappar, tattare och annat "farfolk" i Frostviken. (Jämten 1953, s. 43—53.)

[Minnen av samer från 1800-talets senare del och ännu levande folktradition om samerna.]

Johnsson, Pehr, Hos lapparna i Helagsfjällen. Ur en resedagbok från slutet av 1700-talet. Meddelat av Pehr Johnsson. Ill. (Jämten 1939, s. 132—141.)

[Ur bergmästaren Magnus Robsahms anteckningar i Kungl. biblioteket i Stockholm.]

Jämtland. [Ett bildverk.] Redaktion: Per Nilsson-Tannér, S. Artur Svensson, Richard Holmström. Foto: Erik Liljeroth. Text och bildtexter: Per Nilsson-Tannér. Malmö 1961. 491 (1) s., 1 pl.-bl. 6 faks.-bl. med 2 textbl. Ill. kart. (Allhems bildböcker: Jämtland.)

[Med spridda uppgifter om samerna i bilder och bildtexter, bl.a. kulturkampen i Härjedalen under 1800-talets senare del och Johan Tiréns tendensmåleri.]

Jämtland och Härjedalen, Se: Manker, E., Lapparna...; Thomasson, N., Också fjällen...

Jämtlandslapparnas renbetestrakter 1959, Se: Huss, E., Utredning...

Jämtlands och Härjedalens historia. Delarna 2 och 3. Se: Bromé, J.; Del 4, Se: Hasselberg, B., Kyrka...; Dens., Kyrkoliv...; Hasselberg, G., Lärdomsskola...; Wichman, H., Befolkning...

Kardell, Sven Johan, Se: Björkquist, L., En vandring...

Karlsson, Karl Ol:n, Sockenlapparna i Åre. En detalj ur bondehushållningen för 150 år sedan. (Jämten 1947, s. 33—34.)

Keyland, Nils, Sentrådsspining, tennträdsdragning och bältsmyckegjutning hos lapparna i norra Jämtland. Ill. litt. (Fataburen 1920, s. 145—177.)

Klein, Ernst, Två nya jämtlandslapska byggnader på Skansen. Ill. (Jämtländska studier. Upps. 1928, s. 231—238.)

Kvarning, Lars-Åke, Jakt och fångst [vid Lossen]. Ill. litt. i noter. (Lossen. Liv och arbete vid en härjedalssjö. Lund 1961, s. 74—79.)

[Med uppgifter om vildren och fångstgropar.]

Dens., Lapparna och de bofasta. Litt. i noter. (Lossen. Liv och arbete vid en Härjedalssjö. Lund 1961, s. 158—162.)

[Tidigare motsättningar och tidigare grannsämja mellan samerna och de bofasta i västra Härjedalen.]

Larsson, Lars, Sockenlappen. (Jämten 1953, s. 125—128.)

[Om sockenlappar i Rödön.]

Larsson, Torkel, Se: Collinder, B., Lappische Sprachproben...

L[inde]r, [J. A.], Under Jemtlands län lydande lappmarker. (Läsning för folket, 20, Sthlm 1854, s. 154—178.)

Lindroth, P. G., Se: Nordlander, J., Ur regementfältskären...

Lossen: Se: Kvarning, L.-Å., Jakt...; Dens., Lapparna...

Länsutredningen för Jämtlands län, Se: Befolkningsutveckling...

Madsén, Lars, Folk i fjällen. Ill. (Norrländsk tidskrift. 4 (1955), h. 2, s. 66, 68; h. 3, s. 44—45.)

[Fjällägenheterna och renskötseln i Jämtlands län.]

Manker, Ernst, De svenska fjälllapparna. Sthlm 1947. 548 s., 1 kartbl. Ill. litt. namn- och sakreg. (STF:s handböcker om det svenska fjället. 4.)

[Med bl.a. etnografisk översikt över samebyarna i Jämtlands län, s. 500—529.]

Dens., Fångstgropar och stalotomter. Kulturlämningar från lapsk forntid. With an English summary, Trapping pits and 'Stalo'-sites. Cultural relics from Lappish antiquity. Summary, translated by Robert and Inger-Anna Paine. Sthlm 1960. 406 s. (varav 313—392 är planscher), 1 kartbl. Ill. kart. litt. Ortsreg. (Nordiska museet: Acta lapponica. 11.)

[Med bl.a. översikt över fångstgropssystemen i Jämtlands län, s. 127—136.]

Dens., Kring Flatruet. En lappstudie från Härjedalen. Ill. (Jorden runt. 11 (1939), s. 225—242.)

[I Mittådalens sameby. Jfr Manker, E., Under samma himmel, kap. Kring Flatruet.]

Dens., Lapparna i Jämtlands län. Ill. (Jämtland och Härjedalen. Upps. 1948, s. 522—529.)

Dens., Lapparnas heliga ställen. Kultplatser och offerkult i belysning av Nordiska museets och landsantikvariernas fältundersökningar. With an English summary, The holy places of the Lapps, prepared by Ian Witaker and Norman Smith. Upps. 1957. 462 s., 1 kartbl. Ill. litt. Ortsreg. (Nordiska museet: Acta lapponica. 13.)

[Med bl.a. redovisning av de samiska kultplatserna i Jämtland och Härjedalen, s. 274—290, 439—440. Ur bildsviten kultplatser i Frostviken, bild. 300—322.]

Dens., Markens människor. Folk och upplevelser mellan Idre och Könkämä. Teckningar: Runo J:son Lette. Sthlm 1944. 218 s. Ill.

[Med enstaka uppgifter om jämtlands- och härjedalssamerna.]

Dens., The nomadism of the Swedish mountain Lapps. The Siidas and their migratory routes in 1945. Translated by Robert N. Pehrson. Med svensk resumé, Fjälllapparnas sitor och flyttningsleder. With an appendix: Pehrson, Robert N., Siida I at autumn residence, Octobre 1951. Upps. 1953. 261 s., 2 kartbl. i pärmficka. Ill. litt. kart. (Nordiska museet: Acta lapponica. 13.)

[Med bl.a. etnografisk översikt över samebyarna (Lapp districts) i Jämtlands län, s. 211—242.]

Dens., Offerplatsen på Gudfjellöya. Ill. (Jämten 1956, s. 75—85.)

[Äldre källor och yngre levande tradition i Frostviken om den lapska offerplatsen Gudfjell eller Tunnsjöguden i Tunnsjön, Nordtrøndelags fylke, Norge.]

Dens., Raukasjö och Lobbertjärn. Fältanteckningar från två jämtländska lappvisten. Ill. (Jämten 1966, s. 73—92.)

[Från Nordiska museets lappmarksundersökningar 1950—52 (1948—56) ang. Raukasjö, gammalt sommarviste i Frostvikens norra sameby, och Lobbertjärn, sommarviste i Hotagens sameby.]

Dens., Trerännade lapska vargrännarskidor. Ill. (På skidor 1940, s. 222—228.)

[Om den sydlapska skidan av bottnisk typ. Från Tossåsens sameby i Jämtland.]

Dens., Under samma himmel. Strövtåg och studier bland samer söderut. Sthlm 1939. 223 s. Ill.

[I Tännäs, Mittådalens och Tossåsens samebyar. (Kap. Under Gråstöten, s. 11—31; Kring Flatruet, s. 49—71; Genom Tossåsen, s. 72—114.)]

Dens., Vad lappmarken gömmer. Några intryck och rön från Nordiska museets och landsantikvariernas lappmarksundersökning. Ill. (Jämten 1953, s. 129—150.)

[Med uppgifter om äldre boplatser eller visten, kultplatser, gravar och lämningar från en renjägarkultur före renskötselns tid.]

Dens., Se även: Tirén, K., Die lappiche Volksmusik.

[*Modin, Erik,*] Festskrift till Erik Modin. Se: Jansson, O., Kring Karl XI:s resa...; Johansson, L., Några...

Nielsen, Yngvar, Lapparnes fremrykning mot syd i Throndhjems stift og Hedemarkens amt. (Det norske geografiske selskabs årbog, 1, 1889—1890. Kristiania 1891, s. 19—52.)

[Om samerna i Jämtland och Härjedalen, s. 22—26.]

Nissen, Kristian, Når kom samene til Trøndelag og Sørnorge forøvrigt? Med resumé på finska, Milloin saamelaiset tulivat Trøndelagiin ja muualle Etelä-Norjaan. (Sámiid dilit. Oslo 1957, s. 130—138, 266—267. Även i: The Lapps today, 1, 1960 [The coming of the Lapps to Trøndelag and other parts of Southern Norway], s. 85—87.)

[Med uppgifter även om de sydligaste svenska lappmarkerna.]

Nordlander, Johan, Lapparnes ålder i södra Norrland. (Svenska fornminnesföreningens tidskrift, 10, Sthlm 1899, h. 3, s. 216—228.)

Dens., Några notiser om "Jemtelandz Lappemark". (Svenska fornminnesföreningens tidskrift, 11, Sthlm 1902, h. 3, s. 327—334.)

Dens., Hvarjehanda anteckningar. (Norrländska samlingar. 5. Sthlm 1903, s. 135—179.)

[Med uppgifter om spållappar och lapparnas dödssätt. (Kap. Spå-lapparne, s. 147—149. Om forna riksgränsen, s. 149—150. Lapparnes dödssätt, s. 159—160. Ytterligare om trollkunnigt folk, s. 160—165.)]

Dens., Ur regementsfältskären P. G. Lindroths dagboksanteckningar från en resa genom Jämtland år 1797. (Jämten 1931, s. 143—162.)

[Bland samerna i Kall i samband med en kyrklig förrättning och bland samerna i Aldersfjällen (Oldfjällen) med etnografiska uppgifter.]

Dens., Se även: Burman, F., Konceptdagböcker...

[*Offerdal*] En bok om Offerdal. Se: Boman, E., Jänsmässholmens kapell; Thomasson, L., Den lapska...

Olsson, Erik, Lapp-Nils. Ill. (Jämten 1908, s. 20—28.)

Olsson, Erik, Min hembygd Undersåker. Minnen, uppteckningar m.m. Östersund 1954. 350 s. Ill. Orts- och personreg.

[Vallbo lappkapell. (Kap. Undersåkers kyrkor, s. 53—63.) Folkundervisningen bland samerna. (Kap. Sameskolorna, s. 102—104.) Om samerna i övrigt. (Kap. Samerna i Undersåker, s. 174—184.)]

Paulsson, Nils, Skolor i Föllinge. Ill. (Jämten 1957, s. 17—40.)

[Med uppgifter om lappskolan i Föllinge 1746—1822 och i Laxsjö 1846—78.]

Prawitz, Gunnar, Se: Samernas skattefjäll.

Ravila, Paavo, Commentationes Fenno-Ugricae in honorem Paavo Ravila. Se: Bergsland, K., The Lapp dialects . . .

Rennerfeldt, A. F., Anteckningar öfver Frostviken i Jemtland, med särskildt afseende å de derinom vistande Lappar; samlade under sommaren 1849 af A. F. Rennerfeldt. Afvittrings-Landtmätare. Med förord av Heimer Wikström. (Ströms hembygdsförenings årspublikation 1941, s. 16—27.)

[Om de olika skattefjällen, areal, fördelning, folkmängd. Avvittringen. Samernas ekonomiska förhållanden, levnadssätt, lynne, seder och bruk m.m.]

Rennärningen åren 1962—1966. Sthlm 1967. 45 s. (Kungl. lantbruksstyrelsen. Meddelanden. Ser. B. Lantbruksavdelningen. 70.)

[Med bl.a. rapporter om lappväsendets verksamhet i Jämtland fr.o.m. 1962.]

Rensberg, Elisabeth, Se: Collinder, B., Lappische Sprachproben.

Risberg, Bertil, Se: Alenius, L., & Risberg, B.

Rissler, Pehr, Anteckningar om Jämtlands län. Sthlm 1866. 94 s. Ny uppl. utg av Gunnar Svensson. Med förord av utgivaren. Tandsbyn 1959. 107 s., 1 pl.-bl.

[Samerna i Jämtlands län. (Kap. Om lappska befolkningen i Jemtlands län, s. 66—69.) Ortnamn av lapskt ursprung. (Kap. Om åtskilliga Jemtländska sockennamns härledning, s. 69—75.)]

Rosén, Bo, Härjedalen. Gävle 1957. 32 s. Ill. (Natur och samhälle.)

[Samerna, s. 26—27.]

[*Ruong, Israel*,] Lapponica. Essays presented to Israel Ruong. Se: Thomasson, L., The Lapp chapel . . .

Dens., Om renmjölkningen på sydlapskt område. Avec un résumé en français, De la traite du renne chez les Lapons du sud. Kart. (Scandinavica et Fenno-Ugrica. Upps. 1954, s. 277—301.)

Även i: Svenska landsmål och svenskt folkliv. 76—77 (1953—54), s. 277—301.)

Rutfjäll, Nils, Se: Collinder, B., Lappische Sprachproben . . .

Saether, Torger, Hur ska det gå för samerna? Ill. (Norrländsk tidskrift. 8 (1959), h. 2, s. 43—44, 47.)

[Hos samerna i Tossåsens sameby.]

Sál'magir'je sverji samiida. Gånågasa mierredime miel'de ålgusvaddetum 1958. Sal'bmagir'je ruota samiide. Gånågasa mærrådusa miel'de ålgusad'dujuvvun 1958. [Lapsk psalmbok.] Med efterskrift av psalmbokens redaktör Harald Grundström. Upps. 1958. 263 s.

[Ny lapsk psalmbok med bl.a. 31 psalmer på sydlapska.]

Samernas skattefjäll. 3 volymer i stencil (A 4). Volym 1. Samernas skattefjäll. Samernas stämningsansökan mot kronan den 16 maj 1966. Volym 2. Samernas skattefjäll II. Samernas domstolsinläga den 22 juni 1967. Volym 3. Samernas skattefjäll III. Samernas domstolsinläga den 22 september 1967.

[Volym 1. Stämningsansökan vid Jämtlands norra och västra domsagors häradsrätter, Bergs tingslags häradsrätt och Sveg och Hede tingslags häradsrätt. (5 s.) 3 huvudbilagor: 1. Fastighetsförteckning. (4 s.) 2. Ur protokollet över lagärenden i HD 21/11 1884. (8 s.) 3. Samernas rätt. Utredning av Gun-

nar Prawitz. Inledning, historik och analys (181 s.) jämte 23 bilagor. (70 s.) (I utredningen bl.a. Jämtlands län, s. 174—181. Bland bilagorna bl.a. utdrag ur berättelse av överdirektören vid lantmäteriet L. B. Falkman ang. ämbetsresa genom "Rikets norra län och Gottland", avsnittet "Om Lapparne", med uppgifter om jämtlandslapparna och avvitrningen.)

Volym 2. Renbetesfjällen. Utredning av Gunnar Prawitz. 1. Anteckningar och utdrag rörande samer ur Jämtlands och Härjedalens domböcker före år 1730 (20 s.) jämte bilagor. (47 s.) 2. Utdrag rörande samer ur Jämtlands och Härjedalens domböcker 1730—39. (47 s.) 3. Fjällen i Frostviken och Hotagen. (23 s.) 4. Rättsutvecklingen fram till år 1886. (36 s.) 5. Renbetesfjällen. Bilagor. (93 s.)

Volym 3. 1. Lapps kattelanden. Utredning av Gunnar Prawitz. (32 s.) 2. Odlingsgränsen. Utredning av Gunnar Prawitz. (112 s.) jämte bilagor. (2 s.)

Sandell, Michael, Fridsbergs barnhem. Dess uppkomst, pröfningar, fröjder, verksamhet och stora behof m. m. Östersund 1905. 16 s. Ill.

[Om Fridsbergs skolhem i Hillsand i Ströms socken med undervisning bl.a. för samebarn i norra Jämtland.]

Schubert, F. W., Resa genom Sverige, Norrige samt Finnland och Ingermanland. Översättning från tyskan. 3 delar. Sthlm 1823—1825.

[Ur del 2: Om lappmarken i Jämtland, s. 367, Föllinge (Ströms) lappmark, s. 352—359, Undersåkers och Offerdals, s. 359—364, Ovikens (och Hede), s. 365—366. Härjedalens samer, s. 365—367.]

Sjätte nordiska samekonferensen i Hetta den 16—19 augusti 1968, Se: Bergsland, K., Sydsamenes . . .

Staaff, Abraham, Handlingar rörande lapparnas och den bofasta befolkningens förhållande till varandra i äldre tider. (Jämtlands läns fornminnesförenings tidskrift, 4, Östersund 1909, s. 63—68.)

Dens., Se även: Huss, E., Utredning . . .

Stadling, Jonas, Fallgropar för vildren i Jämtland och Härjedalen. Ill. (Festskrift till Carl J. E. Hasselberg. Upps. 1931, s. 365—375.)

Ståhlbacke, Stig Åke, Johan Tirén — samhällskritiker i bild. Ill. (Norrländsk tidskrift. 13 (1964), h. 1, s. 26—27.)

[Johan Tiréns lappmotiv som inslag i kulturkampen i Härjedalen.]

Sundfeldt, Jan, Sonfjället. Vild faunas sista chans. Ill. (Vi 49 (1962), h. 31/32, s. 14—17.)

[Om rovdjurs- och vildrensreservat i Sonfjällsområdet. Med debatt i Vi. 49 (1962), h. 35, s. 34: Cramér, T., Har djur bättre rätt än samer? och med svar av Jan Sundfeldt.]

Dens., Se även: Cramér, T., Har djur bättre rätt . . .

Svensson, Gunnar, Se: Rissler, P.

Tannér, Per Nilsson-, Anders Fjellner. Härjedalssamen som blev en märklig etnografisk forskare. (Jämten 1934, s. 204—208.)

Dens., I Pelle Molins spår. Sthlm 1951. 224 s. Ill.

[Med uppgift om Johan Tiréns tendensmåleri i samband med kulturkampen

i västra Härjedalen under 1800-talets senare del. (Kap. Johan Tirén och Pelle Molin.)]

Dens., Lappmarksdoktor i Härjedalen för 100 år sedan. Ill. Norrländsk tidsskrift. 11 (1962), h. 3, s. 35—36.)

[Om provinsialläkaren Johan Ellmins resor bland samerna i Härjedalen år 1859.]

Dens., Lapp-Nils — en sagogestalt från folkdjupet. Ill. (Jämten 1953, s. 29—34.)

Dens., Se även: Touscherus, D., *Adumbratium* . . .

Tenow, Chr. L., I lappfrågan. Anteckningar och erinringar. Sthlm 1893. 136 s. [Fortsättning på och komplettering av "Om rättsförhållandet mellan lapparne och de bofaste i Herjeådalen", 1891. Om samernas utbredning mot söder. Om renarnas skadegörelse på skog, "lapparnes vårdslöshet i vården av sina renar" och om renmärken (bl.a. i Jämtlands län). Förslag till "ny lapplag" för Jämtlands län.]

Dens., Om rättsförhållandet mellan lapparne och de bofaste i Herjeådalen. Bidrag till utredning af en brännande fråga av C.L.T. Med ett bihang, innefattande lagen af den 4 juni 1886 angående de svenske lapparnes rätt till renbete i Sverige. Sthlm 1891. 79 s.

Thomasson, Lars, Den lapska bebyggelsen i Offerdal. Avec un résumé en français, Le peuplement lapon à Offerdal (Jämtland). Ill. kart. litt. (Svenska landsmål och svenskt folkliv. 83 (1960), s. 137—182.

Även i: En bok om Offerdal. Del. 2. Östersund 1962, s. 81—127.)

Dens., The Lapp chapel at Handöl. A contribution to its early history. Ill. litt. i noter. (Lapponica. Lund 1964, s. 283—294.

Även i: Jämten 1965 [Handöls lappkapell. Bidrag till dess äldre historia], s. 125—136.)

Dens., Om lapparna i Jämtland och Härjedalen. Folkmängden och dess förändringar under ett århundrade. Upp. 1956. 80 s. litt. (Nordiska museet: Acta lapponica. 12.)

[Folkmängdsundersökning tiden 1750—1850. Samernas utbredning. Lappförsamlingarna i Föllinge, Undersåker och Hede.]

Thomasson, Nils, Också fjällen ger försörjning. Ill. (Jämtland och Härjedalen. Upps. 1948, s. 224—228.)

[Med uppgifter om renskötseln.]

Tirén, Karl, Die lappische Volksmusik. Aufzeichnungen von Juoikos-Melodien bei den schwedischen Lappen von Karl Tirén. Mit einer Einleitung von Wilhelm Peterson-Berger. Rekonstruktion und Übersetzung der lappischen Originaltexten von Björn Collinder. Herausgeber: Ernst Manker. Upps. 1942, 236 s., 9 pl.-bl. Ill. (Nordiska museet: Acta lapponica. 3.)

[Med bl.a. redovisning av 18 jojkar från Jämtland (Tossåsens, Hotagens och Frostvikens samebyar, s. 89—93. Särskild presentation av "Lapp-Nils, ett musikaliskt geni", s. 85—86.]

Tomasson, Torkel, Anders Fjellner en efter samiska förhållanden märklig poetisk begåvning. Ill. (Samefolkets egen tidning 1938, h. 3, s. 19—26.)

Dens., Hur länge har det funnits lappar i Jämtland och Härjedalen? (Samefolkets egen tidning 1929, h. 3, s. 27—28.)

Dens., Johan Tirén — konstnären som stod samerna nära. Ill. (Samefolkets egen tidning 1938, h. 2, s. 15—16.)

Dens., När kommo sameh till Sör-Tröndelagen och hur länge har de funnits i Jämtland och Härjedalen? (Samefolkets egen tidning 1929, h. 2, s. 17—18.)

Touscherus, Daniel, Adumbratium alpium quas habet Jemtia, perbrevem. [Akad. avh.] Upps. 1694. En mycket kort beskrivning över Jämtlands fjäll. Med svensk översättning av Ossian Ericson utgiven av Per Nilsson-Tanner. Tandsbyn 1953. 52 s. Nytryck. (Nytryck av äldre skrifter i Jämtlands län. 3.)

[Med uppgift om lapskt träbeläte i Offerdal.]

Ullberg, Gösta, Kolåsens kapell. Upps. 1950. 19 s. (s. 73—92.) Ill. (Jämtlands kyrkor. 3.) (Även i: Jämten 1949, Kolåsens kapell. Några anteckningar med anledning av kapellets 100-åriga tillvaro, s. 73—92.)

[Med uppgifter om religionsvården bland samerna i västra Jämtland till 1800-talets mitt.]

Wærnér, Olof, Anders Fjellner — en märklig sorselepräst. Ill. (Från bygd och vildmark 1960, s. 176—184.)

[Den samiske prästen och författaren Anders Tomasson Fjellner från Härjedalen.]

Wichman, Holger, Befolkning och bebyggelse [i Jämtland och Härjedalen]. Ill. litt. i noter. (Jämtlands och Härjedalens historia. Del 4. Sthlm 1962, s. 63—99, 428—457.)

[Med uppgifter om den lapska bebyggelsen tidsperioden 1720—1880. Tabell över jordbruksbefolkningens yrkesfördelning i Jämtlands län 1880 (med uppgifter om samerna).]

Wiklund, K. B., Hur länge har det funnits lappar i Jämtland och Härjedalen? (Jämtländska studier. Upps. 1928, s. 391—412.)

Dens., Några jämtländska och norska sjönamn af lapskt ursprung. (Namn och bygd, 1, 1913, s. 11—17.)

Dens., Sjoutnäset. En historia om ett ortnamn. (Jämten 1932, s. 41—52.)

[Om ett ortnamn i Frostviken med lapskt ursprung.]

Dens., Urnordiska ortnamn i de södra lappmarkerna. (Namn och bygd, 2, 1914, s. 105—120.)

[*Wikström, Iwan*], Festskrift till Iwan Wikström, Se: Arbman, E., Kallbad...; Jansson, O., Anders Fjellner...

Winblad, Per, En "Lappmessa". (Från ådalar och fjäll 1913, s. 62—70.)

[Från en lappmessa i Vallbo i Undersåkers lappförsamling.]

Åhrén, Jonas, En same berättar. Sant, saga och sägen. Östersund 1963. 154 (1) s. Ill.

[Självbiografiska uppgifter. Sägner, minnen och traditioner.]

Dens., Politik i fjällvärlden. (Frostviken 200 år. Östersund 1950, s. 105—107.)

[Om samerna i Frostviken i äldre tid.]

CARL RUBEN CARLSSON

Skånketraditionen

Ett förslag till lösning

1675 nedskrev Jöns Persson från Hov i Hackås en kungaträdion från Hackås, den s.k. skånketraditionen,¹ som i korthet säger, att skånkesläkten härstammade från en systerson till Magnus den gode. Denne systerson skulle ha sänts till landskapet av Magnus den gode och styrt det i 40 år, innan han på gamla dagar återvände till Norge, där han avled. Ättlingar till honom bosatte sig däremot i landskapet.

I den historiska litteraturen har Magnus den gode vanligen identifierats med Norges store medeltidskonung Magnus Lagaböter (1263—1280) vilken brukade omtalas som den gode.² Identifikationen torde emellertid vara felaktig.

Magnus Lagaböter (lagbättrare) hade två systrar, Kristina som dog barnlös 28 år gammal efter att kort äktenskap med en spansk prins,³ och den utom äktenskapet födda Cecilia.⁴

Cecilia var gift två gånger. Första giftet var med den högättade riddaren Gregorius Andersson,⁴ vilken dock avled efter några års äktenskap. Cecilia ingick ett andra äktenskap med kung Harald Olovsson av Isle of Man. Paret drunknade på bröllopsresan 1248.⁵

Enligt ovanstående skulle systersonen ha burit tillnamnet Gregoriusson. Någon styresman med det namnet är icke känd i Jämtland. Från slutet av 1200-talet till 1394, då den förste kände skånkeättlingen, Karl Pettersson i Hov framträdde, finns 125 rättshandlingar från landskapet bevarade omnämmande omkring 400 jämtlänningar.⁶ Inga som helst spår efter ättlingar till den norska kungasläkten står här att upptäcka. Skånkesläktens dominans på den jämtländska 1400-talsscenen kontrasterar skarpt mot den totala tystnaden tidigare. Slutsatsen ligger nära till hands. Skånkesläktens ursprung är att söka på annat håll.

Landskapets medeltidshistoria kan emellertid utöver en kungatradition även uppvisa ett kungligt vapen. Riddaren Hallsten Torleifsson, omnämnd som landskapets styresman 1326,⁷ förde samma vapen som den siste konungen över det norska riket Isle of Man.⁸ Detta örike beläget mellan England och Irland stod under norskt beskydd till 1266, då det övergick till Skottland, och dess siste kung hette Magnus Olovsson (1251—1266).⁹

Är nu verkligen denne "systerson" och riddare Hallsten samma person? Traditionens uppgifter kan jämföras med tillgängliga rättshandlingar,⁶ och tillfogas bör, att man här har att göra med två av varandra oberoende källor.

1. Enl. traditionen kommer släkten från en konung Magnus: Herr Hallsten förde Magnus Olovssons vapen.⁸
2. "Systersonen var enligt traditionen landskapets styresman": Hallsten Torleifsson var landskapets styresman.⁷
3. Enl. traditionen bosatte sig ättlingar till "systersonen" i landskapet: Herr Hallstens son Nils bosatte sig i Mjälle på Frösön.¹⁰
4. Enl. traditionen sände Magnus den gode denne systerson till landskapet: Herr Hallsten sändes uppenbarligen till Jämtland av Magnus Eriksson eller rättare av hans förmyndarregering, som handlade i Magnus namn.¹¹

Tilläggas kan, att Nils Hallstensson var jordägare på Frösön och i Hackås,¹² och att skänkesläkten i slutet av 1300-talet framträdde på Frösön och i Hackås.¹³ En intressant detalj är, att Våle i Hackås 1348 innehades av Nils Hallstenssons hustru och före 1427 av skänkeättlingen Karl Jörsson i Hov i Hackås enligt en nyligen av J. Liedgren återfunnen rättshandling.¹⁴

I Mjälle bar Nils Hallstenssons efterföljare namnet Magnus i flera hundra år. (Ex. Magnus Turasson,¹⁵ Nils Magnusson omkr. 1400—1467,¹⁶ Magnus Nilsson omkr. 1430—1496.¹⁷) Magnus Nilsson var landskapets fogde 1482 och förde vapensköld.^{17a}

Den klara parallelliteten mellan tradition och rättshandlingar kan knappast vara ett utslag av tillfälligheter. Traditionen från Hackås och kungavapnet från Mjälle bör kopplas samman och därmed kan man också ange traditionens källa, som i detta fall bör vara riddare Hallsten själv. Detta i sin tur ger nya möjligheter till bedömningar av traditionens trovärdighet.

Herr Hallsten omtalas i fyra¹⁸ och hans son Nils likaledes i fyra bevarade handlingar.¹⁹ Tillsammans ge de en god bild av deras sociala ställning

Hallsten Torleifssons namn möter oss första gången i *Diplomatium Norvegicum* (DN) 3:1 nr 53 den 10 juni 1303, då han tillsammans med riddaren Audun Vigleiksson kungör för Verdalsborna i kungens (Håkan Magnussons) namn, att de befallt sysslomannen Thorer att sörja för att Aslak på Lyng och hans medhjälpare gör Korsbröderna i Nidaros redo för tionde och räntor av Haugs kyrka m.m. efter den av kungen stadfästade dom samt i motsatt fall förklara de motstridiga fredlösa och lägga deras gods under kungadömet.

Uppenbart måste kung Håkan hyst ett betydande förtroende för de män, som han i ett så allvarligt rättsfall låter agera i sitt eget namn.

Ytterligare en urkund från 1303 (DN 3:1 nr 56) berör samma ärendes fortsatta handläggning. Riksråden Bjarne Erlingsson från Bjarköj, Erling Amundsson, Snare Aslaksson och Hallsten Thorleifsson har nu uppdraget att fullfölja ärendet.²⁰

Herr Hallsten tycks ha stått i nära och vänskapliga förbindelser med den mäktiga bjarköjssläkten. Norges verklige styresman under Magnus Erikssons förmyndarregering var Bjarne Erlingssons brorson Erling Vidkunsson, drots, riksföreståndare och innehavare av konungens sigill.²¹ I ett brev den 17 juli 1326 (JHD nr 29) rörande åverkan på ärkebiskop Olofs fiske i Ragunda, kallar den norske riksföreståndaren Hallsten Thorleifsson "vördige herre och vän".

Sannolikheten talar också för att herr Hallsten utnämnts till sin sysslomannatjänst av Erling Vidkunsson, som då givetvis handlat i Magnus Erikssons namn.

De anförda handlingarna låter oss ana en lång offentlig verksamhet i framskjutna positioner. Herr Hallsten har befunnit sig i en sådan ställning, att man inte gärna vill tro, att han på felaktiga grunder kunnat föra ett kungligt och för norrmännen välkänt statsvapen och hävda ett ursprung från en för det norska hovet välkänd kungaätt.

Övergår man sedan till att granska Nils Hallstenssons samhällsställning kan man hänvisa till två urkunder från den 18

mars 1345,²² vilka på sitt sätt stärker traditionens trovärdighet.

Nils Hallstensson hade under en färd med faderns svenner gjort sig skyldig till hemfridsbrott och dräpt en Tove i Kolnäs.

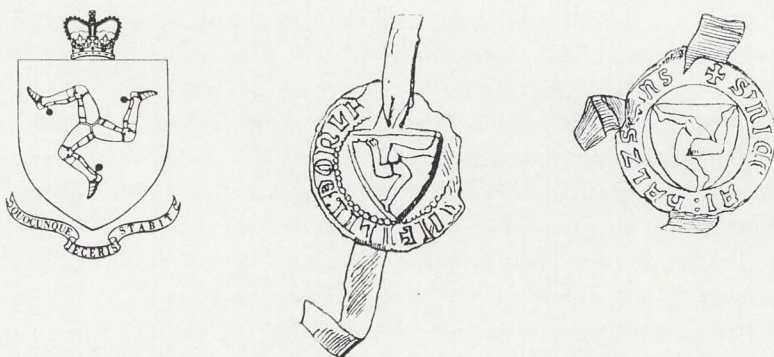
Dråpsmål låg formellt under kungens dom och handlades vanligen så att kungen uppdrog åt några sina handgångna män på orten att undersöka och se till att målet avdömdes. Exempel på detta kan anföras från vår 1300-talshistoria.²³

Målet mot Nils Hallstensson handlades på ett annat sätt. Magnus Eriksson, som då var unionskonung över Sverige och Norge, för själv via Norge upp till frösötinget.²⁴ Från trondheimstrakten anslöts till kungens resällskap den högt respekterade och i officiella sammanhang ofta anlitade norske riddaren Arne Gevaldsson, tidigare styresman för Jämtland. Vid framkomsten till frösötinget utsåg Magnus Eriksson en särskild domstol bestående av lagmannen, Arne Gevaldsson och den småländske riddaren Nils Pettersson, nyttillträdd styresman för landskapet. Eller för att nyttja ett mera nutida språkbruk avgjordes målet av två landshövdingar och en jurist.

Under sin sysslomannatid bodde Arne Gevaldsson åtminstone tidvis på Kungsgården Firir berghi och var där närmaste granne till Nils Hallstensson. Personkännedom kan inte ha saknats.

Under en tidrymd av 42 år har herr Hallsten och hans son följts. Man har sett exempel på visat kungligt förtroende, innehav av betydande uppdrag och sysslor, vänskapliga förbindelser med Norges främsta släkt och ett personligt kungligt ingripande i en rättegång. Härleder sig nu skänketraditionen från dessa två män, ger bakgrunden ett pålitligt för att inte säga svårangripligt intryck.

Muntliga traditioner av den art, som här utnyttjats, brukar inte utmärkas av alltför stor noggrannhet i detaljerna. Kring en kärna av sanning hopas ofta rader av felaktigheter. Magnus Lagaböter, välkänd och respekterad, kan i den muntliga traditionen tänkas ha undanträngt den föga kände Magnus av Man. En fyrtioårig sysslomannatid kan betvivlas. Om man har att göra med en systerson eller dotterson kan ifrågasättas. Ett intressant faktum är, att den då blott tjugofemåriga Magnus av Man enligt *Chronica Reg. Manniae* och Håkan Håkanssons krönika tillbragte två år i början av 1250-talet vid det norska hovet.²⁵

Vapen för Isle of Man, Hallsten Torleifsson (1303) resp. Nils Hallstensson (1345). (De två senare hämtade från H. J. Huitfelt-Kaas, Norske sigiller fra middelalderen.)

Öriket Mans vapen, som för övrigt är öns statsvapen än i dag, har i det norska medeltidsriket endast återfunnits hos herr Hallsten och hans son Nils. Detta har föranlett H. Hildebrand och N. Ahnlund²⁶ att från mera allmänna utgångspunkter hålla någon form av samband mellan ön Man och de jämtländska vapen innehavarna för troligt.

Rent tidsmässigt kan man notera en lucka mellan 1348¹⁹ då Nils Hallstensson försvinner ur handlingarna och 1394,²⁷ då Karl Pettersson i Hov träder in i bilden, eller 1397²⁸ då Karls broder fogden Önd Pettersson, bosatt i Västerhus på Frösön, avlider.

Efter Magnus Erikssons personliga ingripande vid frösötinget 1345 mot Nils Hallstensson kan man emellertid räkna med att släkten hölls eller höll sig borta från det politiska livet till dess att minnet av händelserna sjunkit undan.

De synpunkter som här lagts på skånkeproblemet är inte helt invändningsfria. Källmaterialet räcker inte till en kontinuerlig framställning av ämnet, vilket givetvis är en svaghet. En annan svårighet är skånkevapnets utseende. Jämfört med Nils Hallstenssons vapen finns här både en likhet och en skillnad. Nils' vapen har tre ben i en figur, medan skånkarna har bara ett ben.²⁹ I båda fallen är benen respektive benet avbildat i springande ställning med vinkel i knäleden.

Aldsta avbildningen av skånkevapnet torde återfinnas på skånkestenen i Frösö kyrka med texten att i graven vilar Önd Pedersson, i livstiden Jämtlands fogde och avliden S:t Briccii dag år 1397.¹³ Här befinner man sig i tid och rum så pass nära Nils Hallstensson, att man gärna vill tro, att det senare vapnets utseende påverkats av det förra. Ahnlund ser för sin del skånkevapnet som en förenkling av Nils Hallstenssons vapen.³⁰

Tyvärr är man helt ovetande om hur detta skall förklaras. Öppen är också frågan, om man i första hand skall se till likheten — motivet springande ben — eller till skillnaden — tre ben gentemot ett. Måhända har släkten förts vidare av en för eftervärlden okänd kvinnlig generation.

Anmärkningsvärt är också, att skånkarna inte genomgående förde samma vapen. Sten Öndsson i Västerhus, fogde i landskapet 1413,³¹ förde inte samma vapen som sin fader fogden Önd Pedersson.³² Sten föredrog måhända att markera en egen linje. Samma skäl skulle då också kunna motivera den tredje vapentyp, som fördes av Magnus Nilsson.³³

Några anteckningar om Isle of Mans norska kungar kan kanske vara av intresse.

Magnus of Man tillhörde Gudröds ätt. Fjorton kungar av den ätten styrde öriket åren 1079—1266, och deras historia är nedskriven av munkar i ett kloster på Man. P. A. Munch har utgivit och kommenterat texterna.³⁴ Stamfader var Gudröd Crovan, enligt krönikan son till islänningen Harald den svarte. Gudröd gick i den norske kungen Harald Hårdrådes tjänst och deltog i det berömda slaget vid Stamford Bridge den 25 september 1066. Engelsmännen besegrade norrmännen och Gudröd tog sin tillflykt till Isle of Man.

Han insåg snart att öns försvar var svagt. Efter en tid for Gudröd till Norge, värvade en styrka på 600 man och bortåt 10 skepp, satte kurs mot öriket och erövrade det 1079.

Gudröd var en stor krigare och utvidgade sitt rike till att omfatta Hebriderna och till en tid även Dublin med omgivande landskap Leinster.

Den släktkedja, som i första hand intresserar, skulle bestå av Gudröd Crovan 1079—95 och Olof I Gudrödsson 1113—53, som gifte sig med Ingeborg, dotter till jarl Håkan Pauls son.³⁵ Den vägen uppstod släktskap med de berömda Orkneyjarlarna. Deras son var Gudröd II Olofsson 1153—77. Han ingick äktenskap med den irländska prinses-

san Phingola, dotter till kung Murtough MacLoughlin.³⁶ Olof II Gudrödsson 1226—37 var deras son, och sist i raden följde Olof II:s son Magnus Olofsson 1251—66.

Olof II anses vara den förste kände, som förde det egendomliga och sällsynta vapnet med sina tre springande ben. Vapnet finns avbildat på Isle of Mans statssvärd, som traditionellt tillskrives Olof II. Detta fordrar en datering till omkring 1230. Experter från Brittish Museum har daterat svärdet till omkring 1250.³⁷ Statsvapnet finns också avbildat på ett stenkors vid Maughold Village. Dess ålder är dock okänd.³⁷

NOTER:

- ¹ N. Ahnlund, *Jämtlands och Härjedalens historia* (JHH). 1, s. 296. (Stockholm 1948.)
- ² P. A. Munch, *Det norske folks historia*. 4:1, s. 690. (Christiania 1858.)
- ³ Munch, a.a., s. 188.
- ⁴ Munch, a.a., s. 30.
- ⁵ Munch, a.a., s. 63.
- ⁶ *Jämtlands och Härjedalens Diplomatarium* (JHD). (Uppsala 1943.)
- ⁷ JHD nr 29, s. 39.
- ⁸ De äldsta avbildningarna av vapnet återfinns dels på Maughold Village Cross, ett av Isle of Mans kända stenkors, dock av okänd ålder, och på örikets statssvärd, som tillskrivs Olof II Gudrödsson.
- ⁹ P. A. Munch, *Chronica Regium Manniae*, s. 26. (Christiania 1860.)
- ¹⁰ JHD nr 49, s. 59.
- ¹¹ Magnus Erikssons förmyndarregering varande åren 1319—31, och från 1823 var Vidkun Erlingsson dess ledande man. (P. A. Munch, a.a., 1319—1371, s. 58—59.)
- ¹² JHD nr 74, s. 89.
- ¹³ JHD nr 126, s. 145 och JHH, s. 290.
- ¹⁴ Riksarkivet B:20, a 1427.
- ¹⁵ JHD s. 213.
- ¹⁶ *Diplomatarium Norvegicum* (DN) 14:1, nr 95, 1465; DN 14:1, nr 98, 1466; DN 14:1, nr 101, 1467; JHD a.a. s. 305.
- ¹⁷ DN 16:1, nr 275; DN 14:1, nr 142, 9/4 1480. Brev från Severin Hansson Prest i Ovik, Berg och Myske till Erkebiskop Jakob i Uppsala rörande medel som Mogens Nilsson i Mjelde i Frösö Sogn förvaltar.
- ^{17a} JHH, s. 337 not 2.
- ¹⁸ DN 3:1, nr 53 och 3:1 nr 56; JHD nr 29, 49.
- ¹⁹ JHD nr 49, 50, 73, 74.
- ²⁰ P. A. Munch, *Det norske folks historia*. 4:2, s. 388.
- ²¹ Munch a.a., 1319—1371, s. 58—59.
- ²² JHD nr 49, 50.
- ²³ JHD nr 36, s. 46, 1336.
- ²⁴ JHH, s. 221—24.
- ²⁵ Munch, a.a., s. 68.
- ²⁶ *Sveriges medeltid*. 2, s. 576; JHH, noter s. 223, 606.
- ²⁷ JHD s. 145.
- ²⁸ JHH, s. 290.
- ²⁹ JHH, s. 293, bild av skänkevapnet.

³⁰ JHH, s. 296.

³¹ JHD, s. 169.

³² JHH, s. 297.

³³ JHH, s. 337.

³⁴ P. A. Munch, *Chronica Regium Manniae*.

²⁵ *The Orkneyinga Saga*. Ed. and commented by Alexander B. Taylor, kap. 53, s. 213; kap. 110, s. 345. (London 1938.)

³⁶ Munch, o.a.a., s. 13.

³⁷ Canon E. H. Stenning, *Portrait of The Isle of Man*, s. 143. (London 1958.)

RAGNAR BOHMAN

Två jubilarer

Föreningen Jämtslöjd 60 år

Affären Jämtslöjd 50 år

Medan nymodigheterna söderut snabbt vann mark och naggade det gamla i kanten, stod man i Jämtland och Härjedalen kvar i "gammeltia", självhushållningens tid. Inlandet, de stora avstånden, glesbebyggelsen och dåliga kommunikationer gjorde, att det nya inte hade trängt fram så snabbt häruppe.

Tiden närmast efter sekelskiftet tycks ha präglats av ett allmänt intresse för bildandet av föreningar. Det är belagt, att jämtarna omhuldade föreningslivet alldeles särskilt. Det må sedan gälla ordenssällskap, loger, frikyrkor, lantmanna- eller konsumtionsföreningar. Medan ordenhusen växte upp på landsbygden, med Godtemplarhuset i Östersund som ett "Mekka", började man inom vissa kretsar i staden att intressera sig för allmogekulturen.

Unionsupplösningen hade medfört något av en nationell väckelse och känslan för hembygden väcktes och förstärktes. Arthur Hazelius' anda hade påverkat många och räddningsaktioner hade satts in. Nu hördes dock röster att jämtar och härjedalingar skickat nog med saker till Skansen och Nordiska museet och att tiden var inne att koncentrera insamlandet till länsstaden.

Eftersom så mycket startades i början av sekelskiftet, har femtio- och sextiotalen kommit att framstå som något av jubiléernas decennier. För Heimbygdas del infinner sig alltid jubiléumstankar, när ett årtal infaller, som slutar på siffran åtta. År 1908 bildades Föreningen Jämtslöjd, senare ombildad till Föreningen Heimbygda. Samma år är för Heimbygdas spelmansförbund, bildat 1948, ett märkesår, eftersom den första spelmanstävlingen i länet då ägde rum i Östersund. År 1918 startades butiken Jämtslöjd.

På den Slöjd- och industriutställning, som år 1905 anordnades i Östersund, upptog slöjddavdelningen följande rubriker.

Husslöjd: Vävnader, vadmal, handarbeten, dukar, vantar, lapptäcken.
Träslöjd: Laggkärl, klockfordral, kistor, syskrin, tavelramar, fioler, båtar.

Päls- och skinnslöjd: Fårskinnsfällar, slädfällar, selar, tussar, "turist-säck".

Smiden: Gevär, knivar, liar, yxor.

Övrigt: Hårarbeten, lappslöjd, dockor, borstar, nät m.m.

Jämför husslöjd med norskans husflid. Längre fram används det sammanfattande uttrycket hemslöjd. Fortfarande är väl begreppet litet famlande.

Jämtlands läns Fornminnesförening, som bildats år 1886, hade redan en mängd fornfynd i sina samlingar och började alltmer leda över insamlingsarbetet på allmogekulturens alla bruksföremål. Det var ett tacksamt arbete, då de båda landskapen i mångt och mycket var orört land.

Den textila slöjden blev i hastigheten nästan bortglömd. Kanske berodde det på, att kvinnan inte var representerad i den första hembygdsvårdande föreningens styrelse.

Så var läget, när fröken Agnes Ericson år 1905 övertog de osålda alstren från slöjdtställningen i Östersund. Hon drev sedan flera år en stor syateljé i Östersund kombinerad med sybehörsaffär. Slöjdalstren köpte hon nu in dels i kommission och dels i fast räkning. I affären ordnades en liten avdelning med slöjdsaker, och Östersund fick sin första fasta egentliga hemslöjdsaffär. Här skall dock nämnas pionjären, småskollärarynnan fröken Ingeborg Hallström, som redan före sekelskiftet bedrivit en viss försäljning i mindre skala av s.k. allmogeslöjd. Hon tillfredsställde i första hand turisternas behov av souvenirer i form av diverse småsaker och försäljningen ägde huvudsakligen rum vid Östersunds centralstation. Fröken Ericson inregistrerade år 1906 Jämtlands Hemslöjdsaffär.

Samma år kom landshövdingeparet Widén till Jämtland. Kulturellt intresserade och påverkade av tidens strömningar dröjde det inte länge, förrän de kallade till överläggning på residenset. Den befintliga Fornminnesföreningen i all ära men det behövdes något nytt och mer omspännande. Fru Ellen Widén ville arbeta efter nya linjer. Slöjdtställningen i samband med hembygdskurserna år 1908 hade väckt fru Widéns intresse för länets gamla slöjd, särskilt då den textila. På hösten samma år bildades Jämtslöjd, förening för hemslöjd och konsthantverk i Jämtlands län.

Nu skulle i första hand spillror och rester tillvaratagas och traditionerna hållas vid liv. Fru Widén hade vid sin sida sådana kraftkarlar som bankdirektör Carl Lignell och lasarettssyssloman Anders Mattsson, men hon såg också till att kvinnan blev ordentligt representerad. Grevinnan Maria Wrangel, fröken Agnes Ericson, friherrinnan Dina

Jämtslöjds arbetsutskotts sista sammanträde på residenset 17.9.1923. Fr.v. Anders Mattsson, Carl Lignell, Agnes Ericson, Ellen Widén, Linda Olsén och Eric Festin.

Leijonhufvud, fru Gertrud Lithander, prostinnan Christine Löfvenmark, grevinnan Svea Mörner och fru Kristina Bromée var alla kända för sin duglighet med förmåga att genomföra saker och ting. Bland duktiga medhjälpare fanns också kand. Eric Festin, utsedd till utomlänsbud. Han blev år 1912 föreningens heltidsanställd intendent.

Det blev full fart på arbetet redan från starten. År 1911 anordnades en stor kyrklig utställning i Östersund. Så följde en rad olika kurser i växtfärgning, vävning, smide, fiolbyggeri m.m. Det anordnades spelmanstävlingar.

År 1913 uppstod tanken på ett hemslöjdslotteri. Koncession erhöles i mars 1914 på Jämtslöjdslotteriet för kulturella mål. Vinsterna utgjordes av hemslöjdssaker, inköpta från Agnes Ericsons affär. Då det nu ur lotteriets synpunkt var värdefullt med egna inköp, och dessutom fröken Ericson ville sälja sin butik, föll det sig naturligt, att föreningen från 1 jan. 1918 övertog affären. Den inregistrerades under namnet Jämtslöjds Försäljningsförening u.p.a. Fröken Ericson antogs som affärens föreståndarinna och skulle även förestå lotteriet. År 1923 var tiden mogen att sammanslå Jämtslöjd och Fornminnesföreningen och med tog man även Jämtlands och Härjedalens naturskyddsförening. Så bildades Heimbygda, hembygdsvårdande förening för Jämtland och

Härjedalen. När vi efter år 1923 möter namnet Jämtslöjd avses Heimbygdas butik.

Som angivits i rubriken till den här artikeln var år 1968 något av ett jubiléumsår för både Heimbygda och affären Jämtslöjd.

Går man igenom föreningens årsskrift Jämten ser man att utgivaren tagit vara på alla tillfällen att uppmärksamma allt från 10-års- till 50-årsjubiléer. Ibland har Fornminnessällskapet räknats för sig och ibland lagts ihop med Heimbygda. Med tanke på föreningens många verksamhetsområden är det naturligt att det jubilerats titt och tätt.

Hur skall man kunna fånga upp och redogöra för det fantastiska hembygdsarbete, som utförts i vårt län från tiden omkring sekelskiftet fram till dessa dagar. Ju mer man tränger in i ämnet, ju mer känner man sin litenhet och oförmåga.

Heimbygda, Jämtslöjd, museet med sina samlingar, Jämtli, Slöjdskolan, Konstföreningen, vävkurserna, hembygdsgårdarna på landsbygden, spelmansförbundet är realiteter framskapade under en kort period. Fortfarande lever många som var med vid starten och lystrade till de första upproppen. Begreppet Heimbygda representerar för jämten och härjedalingen något av en fast punkt i länets kulturliv. Föreningen är också modern till våra nära 50-talet hembygdsföreningar.

Många, många personer har under årens lopp gjort stora insatser för hembygdsarbetet i länet. Vissa har uppmärksammats mer, andra mindre, och vissa har utfört arbetet i tysthet och blivit bortglömda. Visst är det lätt att räkna upp namn och börja med Ellen Widén, Agnes Ericson, Eric Festin, Carl Lignell, Anders Mattsson osv., men man känner genast, att man ställs inför de svåraste värderingar.

Insatserna har varit av skiftande art och gjorts inom så olika områden. Vissa personer har vädjat, tiggat och talat. Andra har tyst gett, oftast vackra, kära ting — saker, som ömt vårdats i släkten genom sekler. Den ene kunde ge en byggnad, den andre en silverbägare och den tredje brudkistan och mormorsschalen. Några var skickliga ledare, andra gjorde dagsverken. Det byggdes, från pilgrimsstuga till länsmuseum, och ordnades fester med olika framträdanden. Hembygdstalare, spelmän, dansare och sångare medverkade. Det serverades, diskades och städades. Alla bidrog med sin puzzelbit och alla hade roligt.

Slöjdskolan utbildade väverskor, vilka var och en sedan på sin ort blev rådgivare och pådrivare. Vid vävkurserna runt om i länet blev lärarinnorna även något av Heimbygdas kontaktmän. Värdet av dessa vävkurser kan inte nog uppskattas.

På olika områden bedrevs hembygdsforskning av intresserade och kunniga länsbor. Konst- och textilutställningar anordnades. Länets

Jämtslöjds försäljningsförenings butik, Prästgatan 39, varifrån den 1962 flyttades till Samuel Permansgatan.

slöjd visades upp och beundrades runt om i landet. Grunden lades till det blivande konstmuseet. Spelmanslåtar upptecknades och spelmansstämmor anordnades.

Intresset för vävning och slöjd var stort både i stad och på landsbygd. Vid stadsresan skulle Jämtslöjd besökas. Där handlades vävtillbehör och där gick det att få råd av kunniga personer. Affären var något av en hållplats där man ställde in sina väskor, man hade "kvarter". Ute i byarna var och är fortfarande väverskor och slöjdare i arbete för Jämtslöjds räkning.

Jämtslöjdslotteriet var ett välkänt begrepp och visst saknar man den vackra lottsedeln. Hur många personer sålde inte av enbart ideellt intresse tusentals lottsedlar under årens lopp. Lotteriet, som tidvis gav stora överskott, möjliggjorde uppförandet av Jämtli.

När vi tänker på utförda insatser, skall vi inte glömma allt arbete med uppsorterandet och vården av alla insamlade ting. Hur ömt måste t.ex. inte textilierna behandlas. Arbetet med registrering, katalogisering är enormt. Det syns inte utåt men måste göras. Detta gäller såväl samlingarna i staden som ute i hembygdsföreningarna.

Det saknas inte "stora ögonblick" i Heimbygdas historia. Den 11 oktober 1912 togs första spadtaget på Fornvallen Jämtli. Året därpå stod "Hemminggården" från Sikås, loftet från Orrviken och tingshuset från Gärde i Brunflo på plats. Redan år 1913 döptes "Villa

Björkhem" till Hov. "Väggarna strökos med limfärg, urgamla vävna-der letades fram och vävdes upp efter gamla modeller. Den stora hög-bänken i salen vann mycket erkännande." Redan ett par år tidigare hade konstnären Paul Jonze efter en studieresa hemfört Överhög-dals-tapeten. Värdet av detta fynd kan idag inte nog uppskattas.

Vilken stor dag var det inte för Eric Festin och hans medhjälpare, ja, för hela länet, när Jämtlands läns museum invigdes den 6 september 1930. "Den beräknade kostnaden 510.000 kronor haver icke överskri-dits."

Glädjen måste i Slöjdskolan ha varit stor, när man år 1939 fick flytta till moderna lokaler i f.d. seminariebyggnaden på Litsvägen. I affären kunde man glädja sig åt förbättringar i butikslokalen. Hur lycklig var inte Jämtslöjds föreståndarinna och affärens väverskor den dag år 1940 då alla beställningar var levererade till stadens nya kyrka. Där märktes bl.a. antependium, mässhakar i finnväv och den stora flossamattan till höggolv och trappa.

Från Jämtslöjds butik 1940. Fr.v. Anna Borg-Magnusson, Astrid Månsson, Agnes Mattsson, Greta Johansson, Eva Höglund och föreståndarinnan Alma Gerdeman.

Nu förflyttar vi oss 35 år tillbaka i tiden. Sedan lång tid hade forskningsarbete bedrivits omkring våra sockendräkter. Prover hade vävt upp och den 23 september 1934 samlades 200 deltagare till Slöjdnämndens förberedande dräktuppvisning. Annandag pingst året därpå ägde den gigantiska dräktparaden rum. Tusentalet dräktklädda, representerande 52 av länets 60 socknar, defilerade på Hovvallen inför 5 000 åskådare. Ett 60-tal spelmän deltog.

Hur mycket arbete hade inte föregått detta uppbåd, alltifrån forskningen i sockendräkternas historia fram till nya färdiga dräkter av hemvävt tyg. Här gjorde länets kvinnor en insats, som inte får glömmas.

Nu följde en tid av sjudande intresse för sockendräkterna. De blev accepterade som högtidsdräkten framför alla andra. Kunniga personer på museet, i affären och på fältet gav råd och vägledning. De senaste decennierna har präglats av fortsatt intresse för sockendräkterna. Jämtna har under årens lopp levererat färdiga dräkter och material till 1 000-tals såväl mans- som kvinnodräkter. Våra vackra sockendräkter finns åter ute i gårdarna. Alla de, som, med Slöjdnämnden i spetsen, beredde marken och medverkade i dräktparaden år 1935, gjorde tillsammans en kulturinsats, som vi idag knappast kan överblicka.

Heimbygdas arbete har satt spår överallt i länet. På landsbygden har vävkurserna betytt mycket. Hembygdsföreningar bildas fortfarande och hembygdsarbetet är levande. I staden har vi museet och Jamtli med alla samlingar. Slöjdskolan tillhör de förnämsta. Jämtna har under åren komponerat, vävt och levererat många vackra vävnader och slöjdalster till våra turisthotell, offentliga byggnader och kyrkor.

Sedan år 1913 har Jämten varit Heimbygdas egen årsskrift. Den omtalar och redovisar allt från famlande försöksverksamhet till resultat, som väckt genklang över hela landet. Genom årgångarna av Jämten kan vi följa, hur landvinningarna gjordes, hur svårigheter av olika slag tornade upp sig men övervanns. Den ger anvisningar och råd till oss efterföljare. Vi fick ett arv som förpliktat.

Jubiléer har det goda med sig, att man tvingas att stanna upp och göra tillbakablickar. Idag, i en ny tid, känner vi stor tacksamhet mot alla dem, som var och en på sitt område och efter sin förmåga, skapat vad Heimbygdan representerar.

GÖRAN ROSANDER

Nils Nilsson i Näliden

En jämtländsk naturforskare

Under 1969 har föreningen Heimbygda genom testamentariskt förordnande mottagit en märklig naturhistorisk samling, hopbragt av f. lantbrukaren Nils Nilsson från Önets by nära Näliden.

Donator har visserligen tidigare presenterats i Jämten (1933), men hans insats, inte minst på äldre dagar, är så märklig, att det kan vara motiverat att åter stanna inför hans gärning.

Nils Nilsson (5.9.1876—17.8.1968) framlevde hela sitt liv på sitt hemman Västgården i Önet, som omfattade 132 ha och födde 6—7 kor. Alltsedan tioårsåldern var han en outtröttlig naturforskare och samlare. I ungdomen, då de andra for till dans, strövade han i stället i skogen för att se på fågellivet. Helst skulle han ha velat utbilda sig till skogvaktare, men han fick som ende sonen överta hemmanet. Han gifte sig 1937 med Kristina Jonsdotter från Bredbyn och fick därmed en styvson. Nils Nilsson hade inga kommunala uppdrag men var kassör i Ytterråns hembygdsförening under en lång tid.

Samlarivern koncentrerades främst på fågelägg, som så småningom bildade en av landets allra största privata kollektioner. Däremot handlade han aldrig med äggen. Nils Nilsson blev också en mycket framstående ornitolog samt samlare av uppstoppade fåglar och insekter. Flera gånger årligen var han till fjälls med sin son, tidigare med cykel, från 1952 med bil. Medan sonen fiskade, strövade Nils Nilsson omkring och studerade fågellivet. Ibland deltog också någon bekant med samma intressen. Några gånger gick färderna utom länet för att besöka andra ornitologer, t.ex. i övriga nordiska länder samt i Skåne, Småland, Närke och Dalarna.

Själv mottog han åtskilliga besök. Grannar kom med döda fåglar, som de hittat. Någon gång stoppade han upp dem själv, men oftast sände han dem till någon fackman. Flera kända forskare kom tillresande, såsom Björn Berg, Sten Bergman och Paul Rosenius. Han förde vidare en ganska vidlyftig korrespondens, stundom med utlandet, ehuru han själv inte kunde språk utom det latin, som var nödvändigt för klassificering av samlingarna. De vetenskapliga kontakterna fick till följd ett omfattande byte av ägg.

Nils Nilsson bland sina fåglar. 1968. — Foto Halling.

Äggsamlingen blev som nämnts av yppersta klass. Antalet ägg kom att uppgå till omkring 5 000, representerande ca 640 arter. Samtliga svenska häckfåglar, 240, ingår, med ett par undantag. Äggen förvaras i egenhändigt snickrade skåp. Samlingens stora vetenskapliga värde ligger ej så mycket i storleken som i de utomordentligt noggranna anteckningar, som han med sin sirliga handstil förde in i kataloger. Han gjorde också fältanteckningar samt noterade under decennier ankomstdatum för vissa fågelarter, också det av stort vetenskapligt värde. Däremot förde han aldrig egentlig dagbok men antecknade väderleken under några år.

Bland de ornitologiska fynden märks en häckplats för gråspett, belägen på hans egen mark. Den ihåliga asp, i vilken fågeln häckade, har sågats ned och bodelen bevarats. På hemmanet lät han avsätta ett reservat om 7 hektar, bestående av sumpmark och skog — en förnämlig fågellokal.

Fågelsamlingen växte med tiden till 180 arter. Han samlade och monterade själv också omkring 500 steklar, kusar och andra småkryp. Ofta tog han tillvara larver, som uppodlades. En fjärilssamling ingår också, omfattande omkring 250 exemplar, som han dels fångade själv, dels köpte samt dels fick från en ortsbo, som varit på kommandering i Gaza. Redan som 14-åring monterade han sin första fjäril.

Nils Nilsson ägnade sig också med framgång åt fotografering — faunan, floran och bebyggelsen — först med en åldrig, stor kamera, sedan en bälkkamera och slutligen en spegelreflexkamera. Långt fram i tiden kopierade han själv sina bilder med hjälp av en egenhändigt byggd apparat. Åtskilliga foton är av stort naturhistoriskt intresse.

De många observationerna redovisades i flera vetenskapliga uppsatser, däremot troligen aldrig i tidningsartiklar. Det sista arbetet publicerades i Fauna och Flora blott ett par månader innan han avled.

Nils Nilsson representerar en gammal tradition i Jämtland: bonden som forskare och författare. Hans insats har ett bestående värde.

I väntan på att samlingarna skall kunna beredas en värdig plats i en kommande flygel till länsmuseum har äggkollektionen i brist på utrymme deponerats på Naturhistoriska Riksmuseet för att komma forskningen till största möjliga nytta.

KÄLLOR

Intervju med Anders Öhneby, Önet.

O. Jansson, Nils Nilsson i Önet, Näskott. Bonde och vetenskapsman. (Jämten 1933.)

Artiklar i Dagens Nyheter 22.10.1944, Östersunds-Posten 7.5.1946 och Jämtlands Tidning 12.4.1947.

FÖRTECKNING ÖVER NILS NILSSONS TRYCKTA SKRIFTER

Några iakttagelser över gråspetten (*Picus c. canus* GMEL.) i mellersta Jämtland. (Vår fågelvärd 1942.)

Några iakttagelser över sidensvansen (*Bombycilla garrulus*) och häckning i Jämtland år 1931. (Vår Fågelvärld 1944.)

Fågellivet i socknarna Rödön, Näskott och Alsen i mellersta Jämtland. (Fauna och Flora 1955.)

Anteckningar om videsparvens (*Emberiza rustica*) förekomst i Jämtland. (Fauna och flora 1968.)

KARL JOHAN EKLUND

Vikingatid i Sanne, Hackås

Väster om själva bykärnan i Sanne, Hackås socken, och i sluttningen ned mot Storsjön ligger de s.k. Sannehögarna. Marken kring gravhögarna har sedan gammalt varit uppodlad och högarna har ett fritt läge. De är därför väl synliga både från sjösidan och uppifrån byn. De ligger i rakt nord-sydlig riktning, och avståndet mellan dem är ca 90 m (fig. 1). Den nordligaste högen är störst (diameter ca 20 m) och har därför kommit att kallas Storhögen. Helt naturligt har bybornas uppmärksamhet koncentrerats till den. En stor skatt skulle finnas i högen. Än i dag berättar Sanneborna hur några män tagit sig för att söka efter skatten. Medan de höll på att gräva, fick de se en höna komma dragande på ett hölass. Det orimliga i situationen gjorde att männen bröt den tystnad, som var villkoret för att sökandet skulle lyckas. En annan version är att medan männen höll på att gräva, fick de se att husen på en av gårdarna i byn stod i ljusan låga. De lämnade då skattsökandet för att hjälpa till med släckningen.

Sannehögarna är inte de enda lämningarna från förhistorisk tid i byn. Bara ett hundratal meter sydöst om Storhögen och inne i själva byn finns ytterligare högar (på fastigheterna Sanne 1³ och Sanne 1⁶). Dessa, ursprungligen fyra stycken, är mindre än Sannehögarna och deras läge är inte lika markant (fig. 2). Området med gravhögarna har odlats tidigare, men eftersom marken är stenbunden har brukaren övergått till att använda det som betesmark.

Sensommaren 1968 undersöktes i Riksantikvarieämbetets regi en av dessa högar, eftersom vägen mellan Näkten och Sannsundet skulle byggas om.¹ Gravhögen låg alldeles intill vägen, och hade skadats svårt när vägen byggdes — förmodligen under senare hälften av 1800-talet. Hela dess västra del hade då schaktats bort, och västsidan av högen utgjordes av en schaktkant. Ytterligare skador hade orsakats av att man gjort nedgrävningar för tre ledningsstolpar i gravhögen. Av dessa var en placerad i schaktkanten ut mot vägen, en på högens krön samt en i dennas östra del.

Högen var ca 1,5 m hög och hade en diameter av ca 11 m. Den var uppbyggd av upp till halvmeterstora stenar samt mylla och begränsades av en relativt tätt lagd kantkedja av stenar, som varierade i stor-

lek mellan 0,2 och 0,4 m (fig. 3). Kantstenar saknades i högens sydvästra del. Troligen har dessa tagits bort vid odlingsarbeten.

När ledningsstolpen på gravhögens krön sattes ned, grävdes ett hål, som sträckte sig ned till högens botten. I samband med grävningen för stolpen hade man skadat den centrala av högens båda gravgömmor. Tre ytliga fyndkoncentrationer omkring stolpen bör ha tillkommit genom att jord från gravgömman kastats upp vid grävningsarbetet. I två av koncentrationerna framkom bronsfragment, brända och obrända ben. Den tredje koncentrationen innehöll dessutom två kamfragment och en glasflusspärla med smälta. Denna fyndkoncentration övergick i den orörda gravgömman, som innehöll tre bronsfragment, två fragment av ett hängsmycke i brons, sölja av järn, en bronsvikt, två pärlor, varav en glasstavpärla och en segmenterad glasflusspärla, åtta kamfragment, en järnnit, en slagglump samt brända ben (fig 4).²

Den andra gravgömman var belägen i gravhögens sydvästra del och sträckte sig fram till den schaktkant, som omtalats tidigare. I fynd-

Fig. 1. Flygfoto över Sanne. Till höger om vägen ligger Sannehögarna och till vänster, i höjd med fodersilon, området med den hög, som undersöktes. — Foto Lars Bergström, riksantikvarieämbetet. Återgivet med tillstånd av förvarsstaben.

Fig. 2. Fornlämningsområdet på fastigheterna Sanne 1³ och 1⁶. Längst till höger ligger den hög, som undersöktes. — Foto förf.

lagret framkom en delvis skadad, sammansatt kam (fig. 4), ett kamfragment med smälta, en järnsmälta samt brända ben.³

Enstaka föremål som järnfragment, järnbrodd, glaspärla, bryne och järnsmälta framkom i fyllningsjorden mellan stenarna. Vidare påträffades obrända djurben och djurtänder spridda inom högen.

Med utgångspunkt från fynden och iakttagelser gjorda vid undersökningen kan man dra följande slutsatser: Gravhögen kan dateras till 900-talet. I högen har två människor begravts. Båda har bränts, vilket var det vanligaste i Storsjöområdet under vikingatid. De döda har lagts på likbålet fullt påklädda och försedda med sina personliga tillhörigheter. När bålet brunnit ned, har benen och fragmenten av föremålen samlats ihop och kastats på högen. Därefter har man byggt på denna och gett den dess slutgiltiga form.

Om de båda döda begravts vid samma tillfälle är svårare att avgöra. Vissa omständigheter talar för att det inte är någon tidsskillnad mellan gravsättningarna. De båda gravgömmorna låg nämligen på ungefär samma nivå i högen och båda hade ett fyndlager med relativt stor diameter (i ena fallet 1,75 m och i det andra 2,25 m). Om den ena av de båda gravgömmorna tillkommit senare än den andra, borde inte nivåerna ha överensstämmt så väl som de gjorde. Vidare skulle nog i så fall den senare tillkomna gravgömmans fyndlager ha varit mera begränsat. Högen var ju redan uppförd, och det troligaste är då att man bara grävt en grop i den och lagt ned likbålsresterna efter den senare avlidna människan.

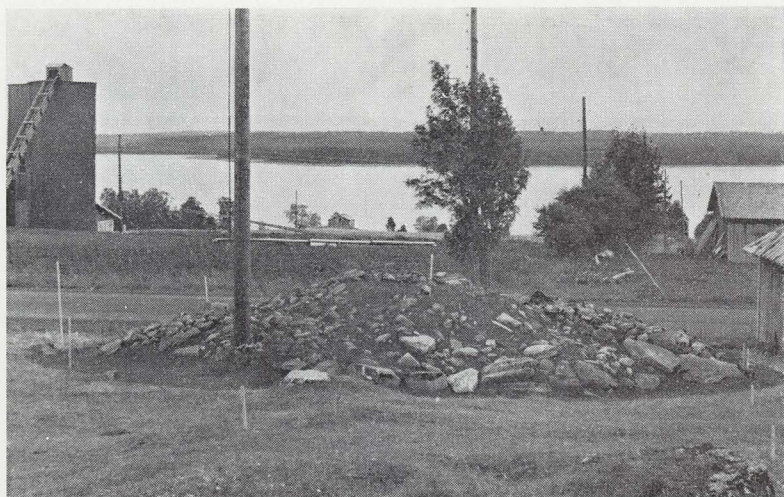

Fig. 3. Gravhögen efter avtorvning och rensning. Kantstenarna är här väl synliga. Från ÖNO. — Foto förf.

Om benen i gravgömmen i den sydvästra delen av högen är rester efter man eller kvinna går inte att avgöra med ledning av föremålen. I gravgömmen framkom ju en kam, men eftersom kammar förekommer i både mans- och kvinnogravar från den tiden, ger den ingen ledning.

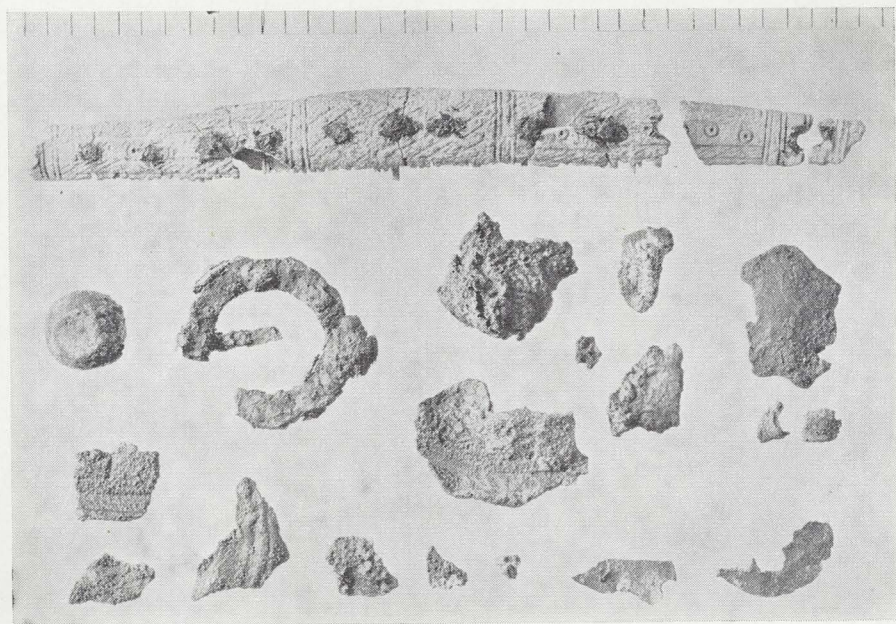
I centralgraven har en kvinna begravts. Bronsfragmenten i gravgömmen är rester av s.k. ovala spännbucklor, de vanligaste smyckena under vikingatid. De bars i par med en vid vardera axeln. Dessa spännbucklor har varit dubbelskaliga dvs. bestått av en slät underskålla och en likadant formad men dekorerad överskålla. Mellan spännbucklorna kunde kvinnan ha ett halsband. De båda pärlorna i gravgömmen har nog ingått i ett sådant halsband liksom också hänget av bronsbleck. Järnsöljan har troligen hört till ett bälte. Även här har en kam ingått i den dödas utrustning.

Det kanske intressantaste föremålet i denna gravgömma är bronsvikten. Under vikingatid användes i Väst- och Mellaneuropa myntat silver som betalningsmedel. I Norden användes också silver, men här vägde man det. En vara kostade en viss viktsenhet silver. Vid vägningen användes en liten balansvåg med två skålar. Silvret placerades i den ena och vikterna i den andra. I Jämtland har balansvågar framkommit i fem gravar. Vågarna anses allmänt som attribut för handelsmän.

Möjligen kan det i den undersökta högen i Sanne ha funnits en våg eller åtminstone delar av en sådan. I samband med grävningen kan resterna av den eventuella vågen ha kastats upp och kommit bort, och endast vikten har blivit kvar i gravgömmen. Kanske har den döda kvinnan tillhört en handelssläkt eller kanske har hon själv drivit handel och som ett tecken på sin verksamhet fått med sig bronsvikten och möjligen också en våg på likbålet och sedan i graven.

Fyndet av bronsvikten kan sättas in i ett större sammanhang. Omkring år 400 e. Kr. bosatte sig troligen inom Storsjöbygden människor, som dels var jordbrukare dels handelsmän. Genom Jämtland gick vid den tiden en viktig handelsväg med Norges västkust och Sveriges östkust som ändstationer. Men Jämtland var inte enbart ett genomfartsområde. Regionen hade egna produkter att erbjuda. Tillgången på vilt bör ha varit stor i de jämtländska skogarna, och päls- och skinnvaror var eftersökta produkter ute i Europa. Orsaken till inflyttningen var

Fig. 4. Överst den kam, som framkom i gravgömmen i högens SV del. Därunder en del av fynden från den centrala gravgömmen. I övre raden till vänster bronsvikten och järnsöljan. Längst ned till höger de två fragmenten av ett hängsmycke i brons. De övriga föremålen är fragment av ovala spännbucklor. — Foto ATA.

nog därför Storsjöbygdens goda läge ur handelssynpunkt. De nyinflyttade kunde köpa upp skinn- och pälsvaror från jägarna i de omgivande bygderna för att sedan sälja dem till sådana som handlade i stor skala. Vid sidan av köpenskapen ägnade de sig antagligen åt jordbruk.

Handelsvägen genom Jämtland behöll sin betydelse under de följande århundradena och under vikingatiden fick den troligen ökad vikt. Man kunde nu erbjuda ytterligare en produkt åtråvärd utanför det jämtländska området: myrmalmsjärnet.

De jordbrukare som bedrev handel blev säkert förmögna och betraktades som stormän i sin egen bygd. Kanske är det just sådana jordbrukare-handelsmän, som ligger begravda i Sannehögarna. Kvinnan som var begravd i den undersökta högen kan — som redan antytts — ha tillhört den samhällsgruppen.

NOTER

¹ Förutom gravhögen undersöktes en sentida husgrund, som låg på fastigheten Sanne 1³ och bara ca 10 m nordnordväst om den undersökta gravhögen. Enligt folktraditionen skulle den vara resterna efter en gammal kyrka. I husgrunden framkom en mässingsknapp, ett pipskaft av krita och ett av ben, en kohornsknopp samt obrända ben.

Vidare undersöktes ett odlingsröse på Sanne 6¹. I detta framkom relativt stora mängder järnslag samt en järndolk från nyare tid. Fullständig rapport över undersökningen finns i Antikvariskt-Topografiskt Arkiv, Stockholm.

² Den centrala gravgömmen var ca 1,75 m i diameter och hade en tjocklek av ca 0,6 m.

³ Gravgömmen i högens sydvästra del hade en diameter av ca 2,25 m och en tjocklek av ca 0,5 m.

LITTERATUR

* *

Biörnstad, Margareta, En handelsman i Brunflo för 1 000 år sedan. Jämten 1963.

Hedqvist, Erik, Järnåldersgravar på Frösön undersökta 1963. Jämten 1964. Janson, Sverker, Biörnstad, Margareta och Hvarfner, Harald, Jämtlands och Härjedalens historia. Arkeologisk inledning, s. 73—137. Stockholm 1962.

Med arkeologen Sverige runt, s. 307—314. När Var Hur-serien. Oskarshamn 1965.

Stenberger, Mårten, Det forntida Sverige, s. 558—578 samt 786—793. Uppsala 1964.

Jämtlänningar och härjedalingar vid Härnösands gymnasium under 200 år

IV

(Åren 1812—1848)

1812

394. *Frisendahl, Nils*,
komm. i Ädals-Liden. f. 19/9 1794 i Krångede, Ragunda, d. 19/1 1869 i Ädals-Liden. *F*: Bonden Nils Eriksson Hök, *M*: Botilda Månsdotter. g.m. Ingrid Dorothea Häggman.
395. *Lidstén, Nils Jonas*,
privatlärare. f. 11/5 1797 i Häste, Rödön, d. 1829. Broder till 377.
396. *Selberg, Magnus*,
komm. i Ström. f. 1/6 1792 i Selet, Ragunda, d. 6/2 1865 i Ström. *F*: Bonden Olof Jonsson, *M*: Magdalena Magnusdotter. g.m. Märta Johanna Borin.
397. *Strömgren, Mårten*,
pastorsadjunkt i Dorotea. f. 10/3 1792 i Tullingsås, Ström, d. 7/7 1825 i Dorotea. *F*: Bonden Mårten Ersson, *M*: Brita Mårtensdotter. g.m. Brita Catharina Rhen.
398. *Sundler, Anders*,
stud. i Uppsala 1817. f. 10/6 1796 i Sörsjö, Bräcke, d. /2 1831. *F*: Bonden Sivert Andersson Sjöström, *M*: Brita Pehrson.
399. *Sörlin, Johan*,
khde i Anundsjö. f. 10/1 1794 i Klövsjö, d. 15/10 1861 i Anundsjö. *F*: Torparen Johan Johansson, *M*: Karin Olsdotter. g.m. Erika Högström, dotter till 267.
400. *Wallén (Wallanger), Olof*,
khde i Frösthult, ärkestiftet. f. 10/11 1792 i Torvalla, Brunflo, d. 18/3 1866 i Frösthult. *F*: Bonden Erik Ersson, *M*: Ingrid Andersdotter. g.m. Christina Abrahamina Arenander.
401. *Widgren, Georg Gustaf*,
lantbrukare i Nätra. f. 2/7 1796 på Frösön, d. 20/3 1870 i Näs-

ke, Nätra. *F*: Kollegan Anders Widgren, *M*: Anna Sofia Bergwik.

1813

402. *Bosén (Näsman), Johan Petter*,
sergeant, pastorsadjunkt i Oviken. f. 28/1 1795 i Näs, d. 21/3 1840 i Oviken. *F*: Fanjunkaren Olof Näsman, *M*: Maria Margareta Bosén, dotter till 148. g.m. Carolina Charlotta Möller.
403. *Granbom, Johan Olof*,
häradsskrivare i Härjedalen. f. 26/12 1797 i Brunflo, d. 15/8 1842 i Backen, Brunflo. *F*: Kronofogden Pehr Wilhelm Granbom, *M*: Elisabet Magdalena Törnsten. g.m. Wilhelmina Elisabet Petré.
404. *Falck, Jonas*,
kvartermästare vid Jämtlands regemente. f. 7/9 1797 på Frösön, d. 7/8 1848 i Stengärde, Näs. Son till 213. g.m. Christina Märta Sundell.
405. *Nordensson, Olof*,
khde i Resele. f. 6/8 1794 i Rise, Lockne, d. 9/5 1868 i Resele. *F*: Kronolänsman Jonas Nord, *M*: Anna Pehrson. g.m. Catharina Christina Biberg.
406. *Nordensson, Pehr*,
khde i Helgum. f. 25/7 1796 i Rise, Lockne, d. 11/6 1882 i Härnösand. Broder till 405. g.m. Ulrika Gröndahl.
407. *Orstadius, Emanuel*,
komm. i Långsele. f. 25/12 1795 i Ljusnedal, d. 16/4 1873 i Långsele. Son till 278 g.m. 1) Charlotta Christina Lundbom, 2) Catharina Amalia Fällström.
408. *Pallén, Carl Johan*,
löjtnant vid flottans mekaniska kår. f. 12/3 1798 på Frösön, d. 185-. *F*: Khden Paul Pallén i Lit, *M*: Maria Christina Sellén.
409. *Tafelin, Erik*,
pastorsadjunkt i Torsåker. f. 25/2 1791 i Tavnäs, Sundsjö, d. 16/2 1835 i Torsåker. Broder till 389. g.m. Fredrika Johanna Fällström.

1814

410. *Fjellner, Anders*,
khde i Sorsele. f. 18/9 1795 i Hede, d. 22/2 1876 i Sorsele. *F*: Fjällappen Thomas Jonsson, *M*: Märta Andersdotter. g.m. Christina Päivadtj.

411. *Näsman, Olof*,
stud. i Uppsala 1819. f. 19/11 i Forsta, Lockne, d. 9/7 1820 i
Roslags-Bro. Broder till 402.
412. *Sparrman, Erik*,
komm. i Ås. f. 4/4 1797 i Undersåker, d. 28/2 1880 i Degerbyn,
Skellefteå lfg. *F*: Bruksinspektoren Erik Axel Sparrman, broder
till 236, *M*: Sara Elisabet Åström, dotter till 102. g.m. Margareta
Elisabet Perman.

1815

413. *Hellström, Olof*,
komm. i Sollentuna, ärkestiftet. f. 12/6 1793 i Helgebacken, Ovi-
ken, d. 17/3 1851 i Sollentuna. *F*: Bonden Nils Andersson, *M*:
Sara Göransdotter. g.m. Hedda Ulrika Bolin.
414. *Wiklund, Anders*,
stud. i Uppsala 1819. f. 24/5 1793 i Joxåsen, Oviken, d. 28/11
1826 i Joxåsen, Oviken. *F*: Bonden Jon Larsson, *M*: Kerstin
Andersdotter.
415. *Winnberg, Erik*,
khde i Sveg. f. 27/12 1799 på Frösön, d. 6/4 1861 i Östersund.
F: Majoren Erik Casimir Winnberg, *M*: Erika Wagenius, dotter
till 185. g.m. 1) Carolina Dorothea Lagervall, 2) Brita Svens-
dotter.

1816

416. *Ekman, Nils*,
kapellpredikant i Stugun. f. 4/11 1796 i Östersund, d. 21/3 1845
i Stugun. *F*: Smeden Nils Henriksson, *M*: Anna Nilsdotter. g.m.
Anna Margareta Agerberg, dotter till 243.
417. *Grundahl, Olof Daniel*,
rådman i Stockholm. f. 27/11 1798 i Marby, d. 14/10 1876 i Stock-
holm. *F*: Khden Nils Grundahl i Sunne, son till 153, *M*: Cathari-
na Sofia Sundell, dotter till 173. g.m. Amalia Charlotta Ulrika
Dybeck.
418. *Lockström, Anders*,
pastorsadjunkt i Oviken. f. 18/12 1791 i Lockåsen, Myssjö, d.
25/6 1835 i Hackås. *F*: Korpralen Per Quick, *M*: Kerstin Jöns-
dotter. g.m. Catharina Christina Nordenberg, syster till 456.

1817

419. *Aspgren, Christian*,
kapten vid Jämtlands regemente, regementskommissarie. f. 26/12 1799 i Mattmar, d. 9/6 1870. *F*: Bruksinspektoren Christian Aspgren, *M*: Susanna Magdalena Burman. g.m. Brita Sofia Nordenmark.
420. *Dahl, Jonas*,
skollärare i Järvsö. f. 30/7 1796 i Överhogdal, d. 27/6 1856 i Bursjö, Järvsö. *F*: Klockaren Pehr Jonsson, *M*: Kerstin Pehrsdotter.
421. *Huss, Samuel*,
pastorsadjunkt i Anundsjö. f. 18/11 1799 i Sveg, d. 30/7 1826 i Anundsjö. *F*: Khden Wilhelm Huss i Ljustorp, *M*: Gertrud Margareta Wagenius, dotter till 209.
422. *Huss, Paul Wilhelm*,
khde i Torsåker. f. 7/6 1801 i Sveg, d. 30/4 1857 i Torsåker. Broder till 421. g.m. Helena Charlotta Burström.
423. *Pallén, Gustaf*,
kollega vid Östersunds läroverk. f. 5/4 1802 på Frösön, d. 14/6 1862. Broder till 408. g.m. Gustava Carolina Göhle, syster till 529.
424. *Zetterström (Dahlbom), Lars*,
komm. i Trönö, ärkestiftet. f. 1/3 1797 i Säter, Överhogdal, d. 23/7 1837 i Trönö. *F*: Bonden och nämndemannen Lars Larsson, *M*: Ella Andersdotter.

1818

425. *Bergstedt, Sven Niclas*,
hospitalspredikant i Härnösand. f. 25/9 1804 i Revsund, d. 26/3 1834 i Härnösand. *F*: Khden Nicodemus Bergstedt i Revsund, *M*: Sara Sophia Hellström, senare omgift med 318.
426. *Lindegren, Lars*,
provinsialläkare i Linköping. f. 2/2 1802 i Faxälven, Näskott, d. 5/4 1863 i Linköping. *F*: Bonden Abraham Olofsson, *M*: Margareta Larsdotter. g.m. Maria Sofia Näsberg.
427. *Nordien, Nils*,
khde i Revsund. f. 17/4 1801 i Noret, Rätan, d. 17/2 1879 i Revsund. *F*: Torparen Nils Nilsson, *M*: Sara Didriksdotter. g.m. 1) Sara Carolina Rodling, 2) Catharina Henrietta Grundén.
428. *Orstadius, Johan Axel*,
kollega vid Umeå skola. f. 21/3 1802 i Ljusnedal, d. 6/7 1834 i Umeå. Son till 278.

429. *Tideman, Olof*,
avvittringslantmätare. f. 4/3 1800 i Säter, Rödön, d. 28/3 1874 i
Ösa, Ås. *F*: Ryttmästaren Herman Tideman, *M*: Anna Falk. g.m.
Margareta Sofia Vestram.
430. *Zetterberg, Nils Gustaf*,
khde i Berg. f. 19/1 1802 i Brunflo, d. 27/1 1881 i Berg. *F*: Khden
Gustaf Wilhelm Zetterberg i Brunflo, *M*: Anna Dahlberg. g.m.
Catharina Charlotta Meijerhöffer. Halvbroder till 340.

1819

431. *Behm, Carl Magnus*,
komm. i Sundsjö. f. 28/6 1803 i Östersund, d. 2/7 1854 i Sundsjö.
F: Lagmannen Johan Magnus Behm, *M*: Johanna Rebecka Lind-
holm, dotter till 193. g.m. Lovisa Margareta Stjernberg, syster
till 471.
432. *Lilliesköld, Johan Adolf*,
komm. i Hallen. f. 28/3 1804 i Oviken, d. 19/11 1887 i Hallen.
F: Majoren Johan Gustaf Lilliesköld, *M*: Christina Elisabet Rot-
hoff. g.m. Erika Catharina Backman, dotter till 283.
433. *Lindberg, Claes Laurentius*,
komm. i Bjärträ. f. 9/1 1801 i Vagled, Frösön, d. 23/10 1856 i
Bjärträ. *F*: Bonden Sven Larsson, *M*: Ingeborg Jakobsdotter. g.m.
Anna Marta Aurén.
434. *Nordenström, Erik Salomon*,
v. häradshövding. f. 24/8 1804 i Offerdal, d. 16/12 1882 i Åt-
vidaberg. Son till 201 i andra giftet. g.m. 1) Anna Gustava No-
rin, 2) Edla Catharina Paulina Norin, den föregåendes syster.
435. *Nordenström, Daniel*,
skollärare i Offerdal. f. 28/7 1806 i Offerdal, d. 11/7 1853 i
Offerdal. Son till 201 i andra giftet.
436. *Winnberg, Johan Gustaf*,
predikant vid Sabbatsbergs fattighusinrättning. f. 20/3 1804 på
Frösön, d. 15/7 1847 i Stockholm. Broder till 415. g.m. 1) Jo-
hanna Maria Björkman, 2) Elisabet Charlotta Lychou.

1820

437. *Åström, Johan Carl*,
”mindre vetande”. f. 28/4 1801 i Berg, d. 13/6 1845 i Eltnäset,
Berg. Son till 234.

438. *Åström, Olof*,
stud. i Uppsala 1825. f. 10/9 1804 i Berg, d. 8/11 1833 i Berg.
Son till 234.

1821

439. *Marcks von Württemberg, Olof Fredrik*,
kammarskrivare, sinnessjuk, f. 19/4 1804 i Lockne, d. 19/9 1841
på Danvikens hospital. F: Kaptenen Gotthard Wilhelm Marcks
von Württemberg, M: Anna Helena Holmberg, dotter till 157.
440. *Nordberg, Erik*,
pastorsadjunkt i Sundsvall. f. 2/3 1803 i Lunderänget, Norderö,
d. 29/8 1841 i Sundsvall. F: Torparen Olof Johansson, M: Brita
Jacobsdotter. g.m. Beata Christina Ångman, dotter till 312 i andra
giftet.

1822

441. *Amnéus, Anders Johan*,
khde i Haverö. f. 29/9 1804 i Ljusnedal, d. 1/6 1866 i Haverö.
F: Magasinsförvaltaren Pehr Amnéus, M: Maria Hedenqvist. g.m.
Anna Lovisa Orstadius, dotter till 278.
442. *Höglund, Henrik*,
khde i Frostviken. f. 25/4 1801 i Bleka, Lockne, d. 4/2 1874 i
Frostviken. F: Bonden och sexmannen Johan Nilsson, M: N. N.
Henriksdotter Byberg. g.m. Märta Johanna Strömqvist.
443. *Nordensson, Erik*,
khde i Munktorp, Västerås stift. f. 2/7 1805 i Rise, Lockne, d.
22/7 1887 i Munktorp. Broder till 405. g.m. 1) Carolina Wilhel-
mina Samuelsson, 2) Jenny Kindeblad.
444. *Weider, Olof Jakob*,
khde i Sunne. f. 3/10 1804 i Brunflo, d. 31/1 1861 i Sunne. F:
Majoren Daniel Fredrik Borin, broder till 287, M: Justina Elisa-
bet Weider, dotter till 202. g.m. Sara Maria Ruuth, dotter till 298
i andra giftet.
445. *Åström, Carl*,
lämnade studierna i dec. 1822 p.g.a. sjukdom. f. 12/11 1801 i
Hallen, d. 22/1 1825 i Marby. Son till 257.

1823

446. *Löf, Nils*,
bataljonspredikant vid Västerbottens regemente. f. 2/5 1806 i
Smedsåsen, Näskott, d. 28/3 1844 i Degerfors. F: Bonden Erik
Jonsson, M: Maria Nilsson.

447. *Nystedt, Erik Martin*,
löjtnant vid Jämtlands regemente. f. 25/4 1806 i Berg, d. 15/11 1841. *F*: Överstelöjtnanten Anders Nystedt, *M*: Magdalena Edholm. g.m. Ingeborg Andersdotter.
448. *Östman, Erik*,
stud. i Uppsala 1828. f. 17/1 1804 i Bredbyn, Offerdal, d. 14/12 1835 i Östersund. *F*: Bonden Pehr Ersson, *M*: Margareta Larsdotter.

1824

449. *Behm, Axel Herman*,
andre stadsläkare i Arboga. f. 13/5 1808 i Oviken, d. 10/5 1889 i Stockholm. Broder till 431. g.m. Sofia Carolina Lenning.
450. *Bergström, Lars*,
khde i Indal. f. 21/9 1803 i Undrom, Rödön, d. 20/11 1888 i Indal. *F*: Regementshovslagaren Johan Fredrik Bergström, *M*: Margareta Zetterström. g.m. Johanna Staaff, dotter till 342.
451. *Lidstén, Carl Aron*,
kapellpredikant i Linsell, avsatt, sedermera tingsskrivare. f. 14/12 1805 i Silje, Rödön, d. 24/10 1849 i Rödön. *F*: Kronobefallningsmannen Aron Lidstén, *M*: Ingeborg Olofsdotter.

1825

452. *Huss, Erik*,
komm. i Edsele. f. 22/9 1806 i Hammerdal, d. 22/12 1857 i Edsele. Son till 309. g.m. Anna Catharina Amrén, dotter till 384.
453. *Hägglund, Pehr*,
lantmäterielev 1829. sedermera torpare. f. 16/9 1804 i Norderåsen, Häggenås, d. 8/8 1868 i Högen, Häggenås. *F*: Bonden Olof Pehrsson, *M*: Märet Andersdotter. g.m. Margret Johansdotter.
454. *Häggqvist, Lars*,
kapellpredikant i Stugun. f. 11/3 1802 i Ljungå, Hällesjö, d. 14/5 1860 i Stugun. *F*: Torparen Erik Eriksson, *M*: Sara Häggqvist. g.m. Sara Margareta Nordenstedt.
455. *Lilliesköld, Carl Gustaf*,
häradshövding i Frösåkers och Närdinghundra tingslag. f. 26/8 1808 i Oviken, d. 14/11 1879 i Stockholm. Broder till 432. g.m. Anna Maria Eugenia Wallmark.
456. *Nordenberg, Johan Erik*,
khde i Boteå. f. 17/1 1809 i Brunflo, d. 26/1 1878 i Boteå. *F*:

Khden Erik Nordenberg i Lit, *M*: Fredrika Sellén, tidigare g.m. 228. g.m. Margareta Carolina Svanberg.

457. *Norrman, Erik,*

khde i Undersåker. f. 24/2 1804 i Byom, Marieby, d. 28/4 1878 i Undersåker. *F*: Bonden Olof Pehrsson, *M*: Anna Ersdotter. g.m. Anna Helena Carlsson.

1826

458. *Backman, Simon Gustaf,*

vice kommissionslantmätare. f. 16/2 1811 på Frösön, d. 9/11 1845 i Hallen. Son till 283. g.m. Maria Lovisa Öhrströmer, omgift med 491.

459. *Lagergren, Carl Magnus,*

flottningsfaktor i Indal. f. 24/3 1809 i Sunne, d. 3/6 1902 i Kävsta, Indal. *F*: Khden Pehr Lagergren i Indal, *M*: Margareta Christina Planting-Bergloo, dotter till 261. g.m. Maria Lundin.

460. *Roos, Anders Gustaf,*

notarie. f. 29/1 1807 i Kall, d. 3/11 1875 på Bergsgården, Kopparberg. *F*: Brukskamreren Nils Gustaf Roos, *M*: Catharina Charlotta Alenius.

461. *Ruuth, Carl Johan,*

stud. i Uppsala 1830. f. 18/8 1812 i Hede, d. 28/12 1832 i Stockholm. Son till 298 i första giftet.

1827

462. *Amnéus, Pehr Erik,*

khde i Nätra. f. 10/9 1810 i Östersund, d. 22/11 1877 i Nätra. Broder till 441. g.m. Clara Henrika Borgström, dotter till 344.

463. *Backman, Simon,*

komm. på Frösön. f. 13/4 1810 i Backen, Rödön, d. 26/9 1890 på Frösön. *F*: Torparen Simon Simonsson, broder till 283, *M*: Kerstin Larsdotter. g.m. 1) Brita Jönsdotter, syster till 536, 2) Johanna Gustava Backman, dotter till 283.

464. *Söderberg, Erik Vilhelm,*

pastorsadjunkt i Offerdal. f. 11/7 1810 i Undersåker, d. 30/4 1834 i Alsen. Son till 327.

465. *Ödberg, Pehr (Ivar),*

regementspastor vid livregementet till häst. f. 27/7 1807 i Byom, Marieby, d. 28/2 1886 i Stockholm. *F*: Bonden Ivar Nilsson, *M*: Lisbet Pehrsson.

1828

466. *Granbom, Carl Olof*,
häradshövding i Hälsinglands västra domsaga. f. 1/12 1810 i Brunflo, d. 12/8 1889 i Strömstad. *F*: Kronofogden Abraham Olof Granbom, *M*: Sara Maria Gestrich, senare omgift med 372. g.m. 1) Sara Maria Wikström, syster till 514, 2) Brita Carolina Dillner, dotter till 334, 3) Hedvig Concordia Maria Fischer.
467. *Hägglöf, Erik*,
komm. i Myssjö. f. 2/3 1808 i Österåsen, Häggenås, d. 3/12 1885 i Myssjö. *F*: Bonden Lars Ersson, *M*: Maria Andersdotter. g.m. 1) Johanna Sofia Christina Broström, 2) Anna Maria Bengtsdotter.
468. *Lilliesköld, Jacob Clemens*,
överstelöjtnant vid Jämtlands regemente. f. 30/4 1809 i Näs, d. 19/1 1895 i Östersund. *F*: Löjtnanten Jacob Georg Lilliesköld, *M*: Anna Margareta Sellin. g.m. Hedvig Eleonora Renström, dotter till 279.
469. *Nordenström, Wilhelm Magnus*,
t.f. stadsläkare i Lindesberg. f. 13/9 1810 i Lit, d. 14/8 1855 i Lindesberg. *F*: Kaptenen Carl Göran Richman, *M*: Ebba Greta Nordenström, dotter till 152 i andra giftet. g.m. Andrietta Hedvig Ottiliana Enholm.
470. *Nystedt, Anders*,
khde i Fellingsbro, Västerås stift. f. 11/8 1811 i Berg, d. 21/10 1882 i Fellingsbro. Broder till 447. g.m. Elna Christina Ågren.
471. *Stjernberg, Carl Gustaf Isac Jonas Oscar*,
komm. i Ytterlänäs. f. 19/3 1812 på Frösön, d. 11/6 1901 i Ytterlänäs. *F*: Majoren Gustaf Adolf Stjernberg, *M*: Anna Margareta Engström. g.m. Brita Christina Starrin.
472. *Tegnander, Erik Daniel*,
bosatt i Norge. f. 27/2 1812 på Frösön, d. okänt när. Son till 308.
473. *Wedin, Nils Peter*,
stadspredikant i Östersund. f. 9/1 1814 i Ragunda, d. 16/10 1863 i Östersund. *F*: Komm. Johan Wedin på Frösön, *M*: Anna Margareta Nilsdotter. g.m. Amalia Augusta Seraphina Norberg.

1829

474. *Björkebaum, Erik Wilhelm*,
postmästare i Åre. f. 24/1 1809 i Kall, d. 7/11 1880 i Åre. Bro-

der till 374. g.m. Lovisa Catharina Nystedt.

475. *Cavallin, Carl Johan*,
häradskrivare i Jämtland. f. 10/2 1816 i Kungsnäset, Näs, d. 29/5 1888 i Östersund. *F*: Häradshövdingen Carl Henrik Cavallin, *M*: Margareta Christina Grundahl, syster till 417. g.m. Catharina Dorotea Adéle Festin, dotter till 368.
476. *Dalin, Olof*,
fanjunkare vid Jämtlands regemente. f. 23/11 1807 i Långå, Hede, d. 4/8 1871 i Österbor, Österfärnebo. *F*: Bonden Mattias Pehrsson, *M*: Anna Svensdotter. g.m. Anna Laura Elisabet Stridsberg.
477. *Genborg, Erik Martin*,
pastorsadjunkt i Föllinge. f. 29/10 1811 i Hamnerdal, d. 29/9 1844 i Östersund. Son till 290.

1830

478. *Dahlström, Olof*,
utnämnd khde i Nederkalix. f. 21/6 1814 i Näs, (u.ä.) d. 15/8 1853 i Skellefteå lfg. *F*: Bonden Michael Larsson, *M*: Kerstin Olofsdotter Dahlström.
479. *Wiklund, Olof*,
khde i Nederkalix. f. 24/9 1809 i Brunflo, d. 4/9 1883 i Stockholm. *F*: Torparen Mårten Wiklund, *M*: Elin Olofsdotter. g.m. Ingeborg Brita Häggmark.

1831

480. *Bosén, Jonas*,
v. kapellpredikant i Stugun, gårdsägare i Östersund. f. 20/3 1811 i Kvitsle, Berg, d. 27/11 1890 i Östersund. *F*: Soldaten Jonas Sand, *M*: Gertrud Olsdotter. g.m. Elisabet Margareta Söderlind.
481. *Burman (Aspgren), Erik Christiansson*,
kapten vid Jämtlands regemente, förste lantmätare i Jämtlands län. f. 15/5 1814 i Mattmar, d. 18/11 1903 i Östersund. Broder till 419. g.m. 1) Sofia Maria Backman, dotter till 283, 2) Charlotta Carolina Backman, syster till den föregående.
482. *Granbom, Jonas Wilhelm*,
kommendant och direktör vid fängelset i Varberg. f. 14/1 1815 i Brunflo, d. 29/12 1875 i Varberg. Broder till 466. g.m. Matilda Fredrika Caspolin.
483. *Medin, Jonas*,
khde i Föllinge. f. 18/2 1812 i Medstugan, Åre, d. 25/11 1889 i

Föllinge. *F*: Bonden Jöran Nilsson, *M*: Kerstin Jonsdotter. g.m. Sofia Charlotta Cavallin, syster till 475.

484. *Sunding, Jonas Petter*,
stadskassör och stadsfiskal i Östersund, slutligen kronolänsman i Berg. f. 13/11 1812 i Brunflo, d. 30/3 1898 i Galhammar, Berg. *F*: Lantmätaren Martin Sunding, *M*: Edla Charlotta Berg, dotter till 220 i andra giftet. g.m. Regina Ocklind, dotter till 379.

1832

485. *Arbman, Ernst*,
khde i Sunne. f. 2/11 1818 i Undersåker, d. 1/7 1890 i Sunne. *F*: Khden Johan Olof Arbman i Offerdal, *M*: Sofia Johanna Dillner, dotter till 225. g.m. Eva Eskelina Dillner, dotter till 334.
486. *Hallström, Anders Hadar Walfrid*,
stud. i Uppsala 1837. f. 14/3 1819 i Sunne, d. 23/6 1838 i Norrtälje. *F*: Regementsskrivaren Pehr Hallström, *M*: Brita Christina Berg, dotter till 220 i första giftet.
487. *Hasselgren, Olof*,
komm. i Häggenås. f. 18/8 1815 i Alsen, d. 13/2 1898 i Häggenås. *F*: Khden Anders Hasselgren i Stöde, *M*: Anna Märta Nordenström, dotter till 201 i första giftet. g.m. Märta Christina Grafström.
488. *Meijerberg, Carl Jonas*,
inspektör vid Stockholms stads folkskolor, riksdagsman. f. 7/10 1816 i Lockne, d. 8/12 1903 i Stockholm. Son till 378.
489. *Palmquist, Göran*
stadspredikant i Östersund. f. 22/1 1811 i Svensåsen, Oviken, d. 27/9 1852 i Östersund. *F*: Bonden Pehr Pehrsson Palm, *M*: Brita Ersdotter. g.m. Fredrika Götilda Linder.
490. *Tannlund, Erik Olof Philip*,
komm. i Attmar. f. 20/11 1815 i Hallen, d. 27/12 1888 i Stöde. Son till 361. g.m. Margareta Catharina Zetterberg.
491. *Zetterberg, Nils Gustaf*,
underlöjtnant vid Jämtlands regemente. f. 18/12 1811 i Mällbyn, Frösön, d. 25/12 1908 i Mo, Hammerdal. *F*: Bonden Anders Nilsson, *M*: Stina Hansdotter. g.m. Maria Lovisa Öhrströmer, tidigare g.m. 458.

1833

492. *Edlund, Johan Fredrik*,
pastorsadjunkt i Lit. f. 28/3 1817 i Oviken, d. 22/7 1843 i Häggenås. Son till 351.

493. *Högström, Anders*,
khde i Nora, Härnösands stift. f. 28/5 1813 i Höge, Marby, d.
29/4 1879 i Nora. *F*: Bonden Olof Andersson, *M*: Brita Ivars-
dotter. g.m. Margareta Helena Augustin.
494. *Ruuth, Johan Olof*,
sockenpredikant i Multrå. f. 2/11 1819 i Hede, d. 10/1 1853 i
Multrå. Son till 298 i andra giftet. g.m. Anna Magdalena Ale-
nius.
495. *Winnberg, Carl Wilhelm*,
bruksinspektör i Nordmaling, slutligen lantbrukare. f. 11/11 1817
i Oviken, d. 19/1 1899 i Obbola, Umeå lfg. *F*: Majoren Johan
Ludvig Winnberg, *M*: Inga Margareta Wasenius. g.m. Helena
Sundqvist.

1834

496. *Grenholm, Erik Magnus*,
provinsialläkare i Vingåker, riksdagsman. f. 5/11 1818 i Rödön,
d. 23/2 1889 i Stockholm. Son till 376 i första giftet. g.m. Karin
Maria Söderberg.
497. *Åström, Pehr*,
khde i Alsen. f. 13/1 1816 i Än, Hallen, d. 18/9 1892 i Alsen.
F: Bonden Bertil Jonsson, *M*: Brita Ersdotter. g.m. Charlotta
Cornelia Huldt.

1835

498. *Holmberg, Erik*,
disponent vid Uddeholms bruks A.B. f. 24/9 1819 i Lit, d. 8/2
1892 i Karlstad. Son till 382. g.m. 1) Ulrika Johanna Dahlgren,
2) Maria Adolphina Fabricius.
499. *Meijerberg, Fredrik Rudolf Oscar*,
stud. i Uppsala 1839, fil.mag. f. 13/2 1820 i Rödön, d. 25/6 1849
i Uppsala. Son till 378.
500. *Tirén, Olof*,
khde i Oviken. f. 22/5 1817 i Berg, d. 23/3 1889 i Oviken. *F*:
Kronolänsmannen Olof Tirén, *M*: Kristina Jönsdotter. g.m. Chri-
stina Holm.

1836

501. *Dillner, Harald*,
brukspatron i Nora, Västmanland. f. 26/7 1821 i Lockne, d.

- 15/8 1891 i Nora. *F*: Majoren Gustaf Emanuel Dillner, son till 225, *M*: Hedvig Charlotta Lovisa Eck. g.m. Nanny Wilhelmina Sundin.
502. *Edlund, Frans Abraham Walfrid*,
komm. i Umeå lfg. f. 12/2 1820 i Oviken, d. 28/3 1892 i Sandvik, Umeå lfg. Son till 351. g.m. Amalia Rebecka Behm, syster till 431.
503. *Hallström, Gabriel*,
kamrer, riksdagsman. f. 31/8 1822 i Sunne, d. 21/12 1889 i Stockholm. Broder till 486. g.m. Matilda Lovisa Margareta Esberg.
504. *Huss, Johan Olof*,
khde i Nätra. f. 24/11 1816 i Föllinge, d. 4/2 1907 i Nätra. *F*: Khden Johan Axel Huss i Fredrika, *M*: Sara Maria Nordenström, dotter till 201 i första giftet. g.m. Margareta Johanna Nylén.
505. *Norrman, Johan Olof*,
komm. i Mattmar. f. 3/8 1817 i Byom, Marieby, d. 5/5 1896 i Mattmar. Broder till 457. g.m. Maria Christina Aspgren, syster till 419.
506. *Wagenius, Sven*,
seminarierektor i Härnösand. f. 25/4 1815 i Rossbol, Lockne, d. 24/8 1877 i Härnösand. *F*: Bonden Håkan Svensson, *M*: Märta Pehrsson. g.m. Sara Christina Edman.
507. *Winnberg, Axel Fredrik*,
khde i Frostviken. f. 2/4 1820 i Oviken, d. 10/2 1906 i Karlstad. Broder till 495. g.m. 1) Kristina Andersdotter, 2) Ada Amalia Billqvist.

1837

508. *Backman, Carl Johan*,
rektor vid Luleå läroverk. f. 2/5 1822 på Frösön, d. 1/5 1898 i Stockholm. Son till 283. g.m. 1) Lucia Ulrika Gavelius, 2) Wilhelmina Sonntag.
509. *Berggren, Erik*,
bankdirektör, riksdagsman. f. 30/11 1818 i Tångeråsen, Offerdal, d. 4/10 1897 i Sundsvall. *F*: Bonden och nämndemannen Abraham Andersson, *M*: Margareta Ersson. g.m. Nathalia Carolina Unander.
510. *Staflin, Jonas*,
komm. i Styrnäs. f. 21/8 1819 i Hovdsjö, Revsund, d. 23/10 1868 i Styrnäs. *F*: Bonden och nämndemannen Olof Jonsson, *M*: Brita Nilsdotter. g.m. Sofia Albertina Andersson.

511. *Stjernefelt, Claes Gustaf Mauriz Theodor*,
e.o. kammarskrivare. f. 30/7 1821 i Östersund, d. 4/9 1855 i
Lockne. *F*: Majoren Gustaf Adolf Stjernefelt, *M*: Hedvig Maria
Planting-Bergloo, dotter till 261.

1838

512. *Rothoff, Johan Axel*,
kronolänsman i Mörsil. f. 6/6 1822 i Föllinge, d. 29/5 1908 i
Rödön. *F*: Khden Carl Axel Rothoff i Föllinge, *M*: Christina
Maria Nauckhoff. g.m. 1) Gertrud Andersdotter, 2) Brita Wid-
mark.
513. *Ruuth, Johan Christoffer*,
khde i Stöde. f. 9/2 1823 i Hede, d. 27/7 1899 i Stöde. Son till
298 i andra giftet. g.m. 1) Ulrika Brandell, 2) Margareta Jo-
hanna Norberg.
514. *Wikström, Magnus*,
e.o. notarie i Svea hovrätt. f. 24/12 1822 i Östersund, d. 1862 i
London. *F*: Ekonomidirektören Pehr Wikström, *M*: Magdalena
Catharina Sparrman, syster till 412.

1839

515. *Lithner, Pehr*,
khde i Torp, riksdagsman. f. 11/6 1825 i Uppland, Mörsil, d.
29/3 1878 i Sundsvall. *F*: Bonden Pehr Olsson, *M*: Ingeborg Pehrs-
dotter. g.m. 1) Johanna Augusta Folcker, 2) Rosa Helena Molan-
der.
516. *Naeslund, Johan Israel*,
khde i Ragunda. f. 26/5 1822 i Vemdalen, d. 19/11 1906 i Ra-
gunda. *F*: Komm. Israel Naeslund i Ytterlännäs, *M*: Johanna
Gustava Ruuth, dotter till 298 i första giftet. g.m. 1) Emma
Maria Falk, 2) Charlotta Sofia Berg.
517. *Staaß, Olof Abraham*,
khde i Offerdal. f. 13/9 1822 i Lillherrdal, d. 21/7 1903 i Offer-
dal. Son till 342. g.m. Sofia Forsgrén.
518. *Thelberg, Johan Gustaf*,
khde i Vännäs. f. 6/3 1821 i Östersund, d. 23/6 1884 i Vännäs.
F: Garvaren och rådmannen Erik Gustaf Thelberg, *M*: Sofia
Catharina Boraeus. g.m. Emelie Christina Elisabet Häggbom.

1840

519. *Byström, Carl*,
fiskodlingsanstaltsföreståndare i Undersåker. f. 14/2 1824 på

- Frösön, d. 11/8 1875. Son till 362. g.m. Sara Brita Henriksson.
520. *Dalén, Johan Erik*,
lektor vid Östersunds läroverk. f. 2/4 1825 i Lit, d. 11/11 1915 i Östersund. *F*: Kronobefallningsmannen Erik Dalén, *M*: Fredrika Magdalena Nordenström, dotter till 201 i andra giftet. g.m. 1) Märta Christina Feltström, dotter till 352, 2) Märta Maria Lenström.
521. *Lindblom, Olof*,
kapellpredikant i Trehörningsjö. f. 16/5 1821 i Sanne, Hackås, d. 19/10 1897 i Trehörningsjö. *F*: Inhyesmannen Johan Pehrsson, *M*: Gölin Israelsdotter. g.m. Brita Bromée.
522. *Meijer, Johan Quintus*,
kanslisekreterare i civildepartementet. f. 5/5 1824 i Offerdal, d. 22/2 1918 i Stockholm. *F*: Majoren Erik Emil Meijer, *M*: Fredrika Charlotta Berlin, syster till 385. g.m. Anna Elisabet Natt och Dag.
523. *Rissler, Pehr Gottlieb*,
landssekreterare i Jämtlands län. f. 8/11 1824 på Frösön, d. 5/7 1907 i Stockholm. *F*: Provinsialläkaren Pehr Rissler, son till 212, *M*: Margareta Charlotta von Horn. g.m. 1) Maria Helena Delin, 2) Julia Andréetta Elisabet Delin, den föregåendes syster.

1841

524. *Huss, Nils Magnus*,
f. 10/12 1825 i Föllinge, d. 4/8 1841 i Mo. Broder till 504.
525. *Huss, Erik Johan*,
stud. i Uppsala 1844. f. 15/5 1824 i Stugun, d. 23/4 1845 i Nordmaling. Son till 341.

1842

526. *Borgström, Henrik Walfrid*,
pastorsadjunkt i Nätra. f. 28/7 1825 på Frösön, d. 21/7 1863 i Nätra. Son till 344.
527. *Byström, Isak*,
komm. i Sundsjö. f. 12/2 1825 på Frösön, d. 6/6 1910 i Sundsjö. Son till 362. g.m. Sofia Margareta Grenholm, dotter till 376 i första giftet.
528. *Grenholm, Pehr August*,
lektor vid Umeå läroverk, skeppsmätare. f. 7/1 1824 i Rödön, d. 14/3 1884 i Umeå. Son till 376 i första giftet. g.m. Sofia Sander.

529. *Göhle, Carl Georg*,
kapten vid Jämtlands fältjägarbatal, v. kommissionslantmätare. f. 14/9 1822 i Berg, d. 29/1 1916 i Östersund. *F*: Majoren och polismästaren Gustaf Adolf Göhle, *M*: Carolina Falck, dotter till 213. g.m. Anna Olava Edvall.
530. *Hedin, Oscar*,
språklärare. f. 22/12 1827 i Ås, d. 14/12 1900 i Skärvsta, Sollefteå. Son till 358 i andra giftet.
531. *Naeslund, Carl Gustaf*,
khde i Arnäs. f. 28/3 1825 i Hede, d. 5/6 1889 i Arnäs. Broder till 516. g.m. 1) Johanna Geijer, 2) Christina Carolina Sjöström.
532. *Winter, Christian Hjalmar Rudolf Michael*,
kronofogde i Hälsingland, slutligen t.f. häradsskrivare i Vedbo härad. f. 13/11 1825 i Östersund, d. 28/4 1885 i Eksjö. *F*: Landssekreteraren Claes Georg Winter, *M*: Maria Charlotta Weinberg. g.m. Wilhelmina Magdalena Höckert.

1843

533. *Edvall, Karl Johan*,
khde i Torsåker. f. 14/9 1826 i Oviken, d. 22/12 1908 i Torsåker. Son till 363. g.m. Margareta Andersson.
534. *Ocklind, Carl*,
rektor vid Skellefteå läroverk. f. 9/10 1825 i Östersund, d. 19/8 1905 i Skellefteå. Son till 379. g.m. 1) Sofia Amalia Normelin, 2) Eofrosyne Markstedt.
535. *Åström, Magnus*,
stud. i Uppsala 1847. f. 21/9 1827 i Östersund, d. 1853 i Mar-sailles. *F*: Glasmästaren Pehr Åström, *M*: Anna Christina Pehrs-dotter.

1844

536. *Billmark, Erik*,
läroverksadjunkt i Härnösand. f. 9/2 1827 i Billsta, Hackås, d. 21/1 1899 i Härnösand. *F*: Bonden och kyrkvärden Jöns Ersson, *M*: Kerstin Andersdotter. g.m. Annie Margareta Boström.
537. *Charlier, Axel Wilhelm*,
provinsialläkare i Sollefteå. f. 12/5 1827 på Frösön, d. 8/12 1908 i Sollefteå. *F*: Överstelöjtnanten Carl Charlier, *M*: Carolina Gustava Grundahl, syster till 417. g.m. Hilma Adelaide Hultbom.
538. *Edelsvärd, Axel Eugene*,
kapten vid Västernorrlands bevärbataljon. f. 15/2 1827 i

Hammerdal, d. 13/9 1897 i Stockholm. *F*: Kaptenen Adolf Fabian Edelsvärd, *M*: Catharina Charlotta Ångman, dotter till 284. g.m. Julia Andréetta Amrén, dotter till 384.

539. *Tirén, Lars Martin*,
kronolänsman i Oviken. f. 2/11 1824 i Berg, d. 26/6 1891 i Oviken. *F*: Hovkamreraren Martin Tirén, *M*: Sofia Agneta Fåggell. g.m. Brita Nikolava Hamrin.
540. *Wikström, Olof*,
kollega vid Sundsvalls läroverk, förman i Sundsvalls folkbank, riksdagsman. f. 15/11 1826 i Brunflo, d. 27/4 1900 i Heby, Västerlövsta. Broder till 514.

1845

541. *Dalén, Gustaf Aron*,
amanuens vid Svea hovrätt. f. 6/6 1829 i Lit, d. 29/8 1855. Broder till 520.
542. *Edholm, Lars Petter*,
bonde och gästgivare i Ragunda, mormon, utvandrade 1860 till Utah. f. 25/7 1825 i Krångede, Ragunda, d. okänt när. *F*: Bonden Bengt Larsson, *M*: Engla Lisa Simonsdotter. g.m. Justina Johanna Esbjörnsdotter.
543. *Feltström, Nils Theodor*,
khde i Hammerdal. f. 19/6 1830 i Lit, d. 23/2 1904 i Hammerdal. Son till 352. g.m. 1) Hilda Lovisa Sundberg, 2) Ida Maria Sundberg, den föregåendes syster, 3) Malin Carolina Kronberg.
544. *Genberg, Anders*,
kronolänsman i Bollnäs. f. 17/4 1826 i Genvalla, Frösön, d. 23/10 1900 i Bollnäs. *F*: Bonden Jonas Jonsson, *M*: Kerstin Pehrsson. g.m. Johanna Carolina Sandström.
545. *Nordensson, Jonas Theodor*,
pastorsadjunkt i Resele. f. 25/9 1830 i Lillherrdal, d. 3/10 1858 i Resele. Son till 405.
546. *Ocklind, Olof Emanuel*,
auditör vid Jämtlands fältjägarkår. f. 17/8 1827 i Östersund, d. 12/6 1899 i Östersund. Son till 379. g.m. Jenny Theodolinda Söderberg.

1847

547. *Edvall, Frithiof Laurentz*,
khde i Grundsunda. f. 1/3 1829 i Oviken, d. 12/12 1896 i Grundsunda. Son till 363. g.m. Brita Dillner.

1848

548. *Stridsberg, Axel Curt Evald*,
adjunkt vid Nya Elementarläroverket. f. 7/9 1831 i Brunflo, d.
30/1 1921 i Stockholm. F: Regementsläkaren Carl Axel Strids-
berg, M: Brita Sofia Lindström. g.m. Carolina Wilhelmina Hiller-
ström.
549. *Söderlind, Jonas Anton*,
trafikchef vid Upsala-Gefle järnväg. f. 26/11 1831 i Alanäset,
d. 27/7 1875 i Uppsala. F: Kapellpredikanten Pehr Söderlind i
Alanäset, M: Anna Margareta Millén. g.m. Anna Maria Dahl-
ström.
550. *Tiselius, Gustaf August*,
fil.dr., lärare vid Ultuna. f. 25/8 1833 i Ljungå, Hällesjö, d.
21/2 1904 i Stockholm. F: Sägverksinspektorn Gustaf Adolf Ti-
selius, M: Helena Maria Staaf. g.m. Mary Anne Caroline Brit-
helli.

Ett unikt bronsfynd

Länsmuseet har under året av Sigvard Stefansson i Huså fått ett fint tillskott till samlingarna. När denne höll på med röjning på Kyrkslätten nära Storåns mynning i Kallsjön, fann han en holkyxa av brons, den hittills första i Jämtland. Enligt upphittaren låg yxan på stranden utan samband med andra föremål, och museets undersökning av platsen gav också negativt resultat. Sannolikt har emellertid en boplats funnits i närheten men blivit utplånad genom den kraftiga regleringen av Kallsjön.

Holkyxan tillhör närmast den grupp som Evert Baudou kallar blandform mellan typen utan mynningsränder och den skånska typen med förlängd hals (Die regionale u. chronologische Einteilung der jüngerer Bronzezeit im Nordischen Kreis. 1960, Taf. VI: VII C 3).

Yxan är 66 mm hög och har vertikala skaftstöd. Den nu förlorade öglans övre fäste övergår i en vulst.

Yxan är sannolikt tillverkad i Mellansverige omkring 6—700 år f. Kr. Längs de gamla handelsvägarna har den nått ända bort till Huså. Tidigare har endast ett bronsföremål från denna tid kommit i dagen i Jämtland, och av andra fynd från perioden finns bara ett ringa fåtal. Den gamla jägar- och fångstkulturen har här uppe levat kvar under den tid som i sydligare trakter kallas bronsålder.

Börje Rosén

Från läns museets nydaning

OMBYGGNAD

Länsmuseet började uppföras år 1928 och stod färdigt år 1930. För byggnadens arkitekt, F. B. Wallberg, var museet ett av de sista verken i en rad projekt av vilka Östersunds Rådhus, 1912, blivit uppmärksammat som ett av nationalromantikens främsta verk. Vissa nationalromantiska drag finns även i länsmuseet, speciellt i entréer och trapphallar, men man märker även senare tiders strävan mot konstruktiv enkelhet.

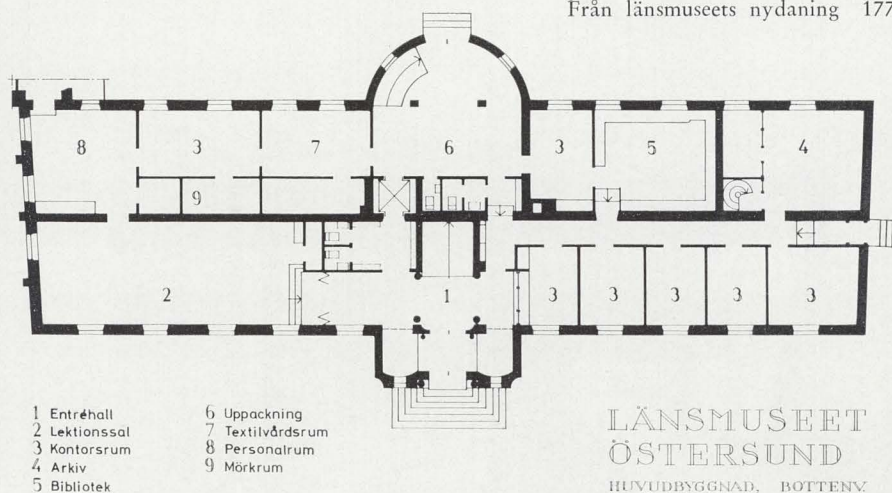
Verksamheten vid museet har sedan 30-talet ändrat karaktär och utvecklats, och efter en ombyggnad av konstflygeln åren 1962—63 har under 1969 även huvudbyggnaden genomgått en omdaning.

Lokalerna har genom ombyggnaden anpassats till dagens verksamhetsinriktning. Museet måste kunna engagera och aktivera publiken och arbeta med täta växlingar av utställningar och variationer av de fasta samlingarna.

Intill entréhallen, som genom ombyggnaden getts en luftigare prägel, har i samråd med länsskolnämnden en lektionssal inretts. Där skall skolklasser och andra besöksgrupper kunna samlas för information och diskussion kring ett aktuellt utställningstema. Salen kan även användas för tillfälliga utställningar, som barnkrubba m.m. I övrigt har bottenvåningen och en del av källarvåningen omdisponerats för att ge bättre arbetsutrymmen för personalen. Antalet kontorsarbetsplatser har utökats och speciella utrymmen har inretts för textilvård, fotograf och vaktmästare. Ett lunchrum för personalen har placerats mellan lektionssalen och konstflygeln, där det även kan utnyttjas i samband med gruppverksamheter i dessa utrymmen.

I utställningsplanen är förändringarna ej lika märkbara. De arbeten som gjorts syftar bl.a. till ett bättre brandskydd. Elinstallationerna är helt omarbetade och har utformats med tanke på att fortlöpande omflyttningar och speciella arrangemang av fasta och tillfälliga utställningar skall vara möjliga.

En ny hiss betjänar alla utrymmen i huvudbyggnaden, vilket förut ej varit fallet på grund av de nivåkillnader, som finns inom samma

våningsplan. Härigenom har man tillmötesgått det självklara kravet på handikappvänlighet.

Utvändigt har gårdssidan mot Rådhusgatan planerats om så att all inlastning, även till konstflygeln, sker från denna sida. En ny skylt som annonserar Museet, Jamtli och Hov har satts upp mot Rådhusgatan. Den har formgivits och utförts av reklamtecknare Kalle Berglund.

Ombyggnaden, som administrerats av museets tjänstemän i samarbete med Östersunds stads centrala byggnadskommitté, beräknas dra en kostnad av ca 570.000:—. Av summan bidrar Arbetsmarknadsstyrelsen med 75 %. Dessutom tillkommer kostnader för nya kontorsinventarier, ca 40.000:—.

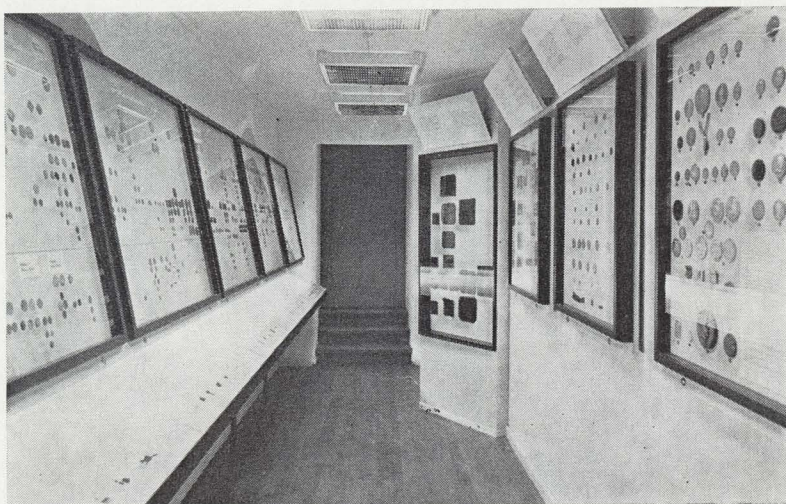
Projektör har varit K-Konsult (arkitekt SAR Hans Jäderberg), Frösön, och ombyggnaden har utförts av Byggnads AB Viktor Jonsson, Frösön, målarmästare Uno Bergman, Frösön, Gun-Jo Rör AB, Östersund, Hallströms Verkstäder AB, Näliden och AB Nordström & Jansson, Östersund.

Hans Jäderberg

MYNTSAMLINGEN NYORDNAD

Sedan flera decennier har länsmuseet som deposition haft Elementarläroverkets mycket omfattande mynt- och medaljsamling. Den har tidvis varit utställd men nedtogs slutligt 1968 sedan det visat sig, att montern icke var stöldsäker.

Lägligt nog erbjöd sig under våren 1969 Svenska Handelsbanken att kostnadsfritt ställa intendenten vid Bankmuseum, Ernst Nathorst-

Myntsamlingen. — Foto Lennart Pettersson, läns museet.

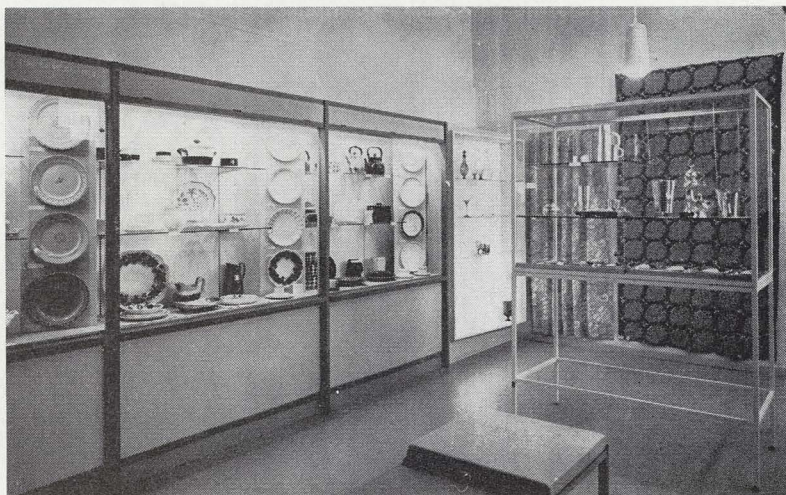
Böös, till förfogande för en uppordning. Ett anslag på 5 000 kronor har vidare erhållits från Sven Svenssons stiftelse för numismatik för texter mm.

Samlingen har inrymts i den s.k. kyrkgången, varvid Överhögalds-tapeten flyttats. I samband därmed har nya monstrar ritats av Heimbygdas hedersledamot arkitekt SAR Robert Berghagen, Stockholm. Snickerierna har utförts av Berggrens snickeri, Odensala.

Samlingen inryms i nio monstrar, varav fem upptar svenska (före 1645 även dansk-norska) mynt i kronologisk ordning, en monter div. utländska mynt, en sedlar, en medaljer och en plåtmynt. En av intendent Nathorst-Böös författad text berättar om pengarna och deras historia. Exempel på priser och löner i länet under olika århundraden ges.

Myntsamlingen är, som nämnts, ytterst omfattande. Den har i hudsak byggts upp under 1800-talets sista decennier av elementarläroverkets bibliotekarie, lektor Peter Olsson. Det påstås, att han mera såg till myntsamlingens förkovran än till bibliotekets.

Efter tillstyrkan från riksantikvarieämbetet har stadens skolstyrelse beslutat medge rätt för museet att med sakkunnig hjälp från Myntkabinettet avyttra dubletter och en del utländska mynt för att med därigenom erhållna medel täcka luckor i den svenska avdelningen.

Från brukskonstavdelningen. — Foto Halling.

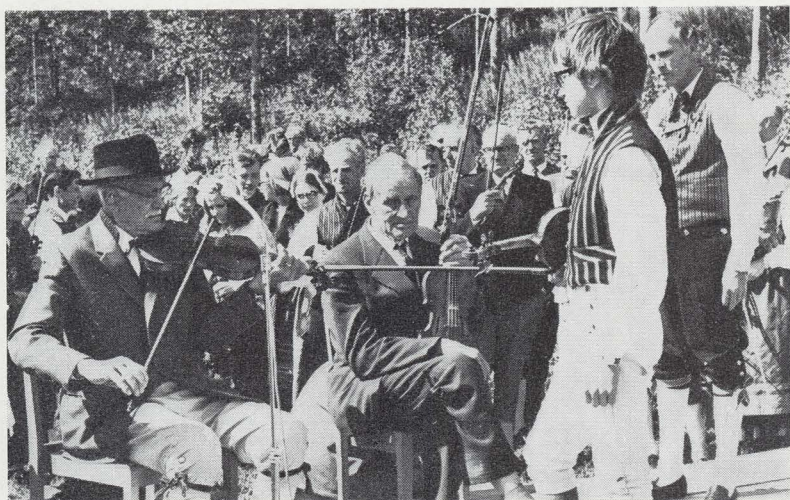
Samtidigt beslöt skolstyrelsen att överlämna myntsamlingen i dess helhet till föreningen Heimbygda, som därigenom fått en av sina största donationer genom tiderna.

Utställningen invigdes 15 sept. 1969 av bankdirektör Rune Höglund, Stockholm.

BRUKSKONSTAVDELNINGEN

Museets mycket omfattande avdelning av svensk brukskonst 1900—1960, skapad av arkitekt SAR Robert Berghagen, Stockholm, och invigd 1966, har under året tillförts ytterligare en del föremål, donerade av arkitekt Berghagen. I samband därmed har en del ändringar vidtagits i utställningsrummen, så att samlingarna blivit luftigare exponerade.

Göran Rosander

Från spelmansstämman i Stugun. Fr.v. Helmer Bäckman, Fridolf Andersson, Sven-Bertil Sahlin och Ragnar Bohman.

Spelmansstämma i Stugun

Heimbygdas spelmansförbund hade i år förlagt sin stämma till Stugun 12—13 juli. Vård var Stuguns hembygdsförening.

Närmare 125 spelmän samlades på lördagen i GT-gården. Efter välkomstkaffe och anvisning av logi började låtarna klinga. Där var spelmän i alla åldrar från ungdomar till 80-åringar.

På lördagskvällen anordnades "spelmanskväll" i GT-gården. Denna var då så fylld av åhörare, att spelmännen knappt kunde tåga upp på scenen. Nu följde ett uppskattat program med låtspel men även inslag av sång och intervjuer. Programledare var förbundets sekr. Ragnar Bohman. Sedan dansades det till spelmännens fioler.

Söndagen inleddes med årsmötesförhandlingar. Efter parentation valdes styrelse. Den fick följande sammansättning: ordf. Göran Rosander, v. ordf. Alfred Rönqvist, sekr. Ragnar Bohman, kassör Ola Henriksen, Lennart Olsson, suppl. Gustav Persson och Fritjof Mesch.

Vid söndagens gudstjänst i Stuguns gamla kyrka medverkade spelmän från Alsen. Kyrkan var fylld till sista plats.

Söndagens uppspelning inleddes med spelmanståg genom samhället upp till festplatsen vid den nyuppförda hembygdsgården, Pål Persgård. Smyckade hästar och blomsterprydda vagnar, i vilka de äldsta spelmännen tagit plats, ingick i tåget. Vid uppspelningen fick nu ett par av bygdens äldsta och skickligaste spelmän, 87-årige Helmer Bäckman, Lillsjöhögen, och 83-årige Fridolf Andersson, Selet, mottaga bygdens hyllning för sina insatser för bevarandet av de gamla låtarna. En minnesgåva överlämnades från hembygdsföreningen genom dess ordf. Karl-Erik Silén. Hem.äg. Lars Forssberg hälsade på hembygdsföreningens vägnar välkommen till Stugun och som representant för kommunen talade disp. John Pettersson. Göran Rosander, ordf. i förbundet, berättade om dess verksamhet.

Traditionsenligt öppnade därefter Erik Nilsson, Mattmar, stämman genom att på sin klarinett blåsa en vallåt. Sedan följde "allspel" och spel i både små och stora lag samt flera soloframträdanden. Idag var det de östjämtska låtarnas dag. Det bjöds på förnämligt spel och nog blev stugunborna "brydd", när de hörde vad Fridolf Andersson och Helmer Bäckman kunde prestera än i dag. Hur gladdes inte alla när 20-talet välspelande ungdomar stämde upp en östjämtsk polska.

Efter avslutad uppspelning samlades sedan alla deltagarna till stor avslutningsmiddag med låtspel, tal, diplom och medaljer. Stämman i Stugun blev ett vackert minne för både spelmän och stugunbor.

Ragnar Bohman

NYA BYAMÄN

Efter beslut av Heimbygdas styrelse 18.6.1969 har följande byamän utsetts: Johan Agerberg, Ås; Elov Boman, Offerdal; Ragnar Bohman, Östersund; Gunhild Byström, Fanbyn; Ruth Håkansson, Östersund; Ella Nilsén, Östersund; Nils Uddegård, Östersund.

BIRGITTA HANSSON

Hänt i länet

November 1968—oktober 1969

NOVEMBER

6. Regeringen uppvaktas av 40 jämtar med landshövdingen i spetsen. Man vill övertyga de styrande om att något snabbt måste göras för att bryta den olyckliga utvecklingen i länet, som lett till en svår undersysselsättning. Jämtarna får dock inga positiva besked med tillbaka.
10. Jämtslöjd firar 50-års jubileum och visar hemslöjdsalster i en utställning på läns museet.
12. Slutbesiktning på södra skolan i Svegs köping. Drygt 7 milj. kr har den nya skolan kostat Svegs skolförbund.
16. Den manuella telepoken i västra Jämtland avslutas och 17 telefonister avtackas.
- På teatern i Östersund visas Vilhelm Mobergs *Din stund på jorden*.
22. Östersunds orkesterförening fyller 60 år.
- Föreningen Jazz i Jemtland spelar på morgonsamling i Krokom.
23. Vattenbristen i Jämtland börjar nu bli katastrofartad.

DECEMBER

2. Martin Johansson, svårt synskadad sedan 8 år tillbaka, har bott ensam i sin stuga utan vatten och elektricitet mellan Yxskaftkälen och Telsbyn, men nu skall han få flytta in i en av de nya pensionärsbostäderna.
7. Under den senaste tvåårsperioden har ungefär 14 milj. kronor investerats i F 4. Överste Eric Nygren säger att investeringarna betyder en garanti för framtiden. "Det kan inte bli tal om in-dragning eller nedskärning av flottiljen efter det här."
11. Från och med idag kan ensamma människor få tala ut med en jourhavande pastor när som helst under hela dygnet. Predikantförbundet i Östersund har tagit initiativet.
13. Länets Lucia Gunilla Ehls från Strömsund med tärnor har en jobbig dag med början som vanligt på de tre regementena i staden. På programmet står sedan ytterligare 30 platser som skall besökas!

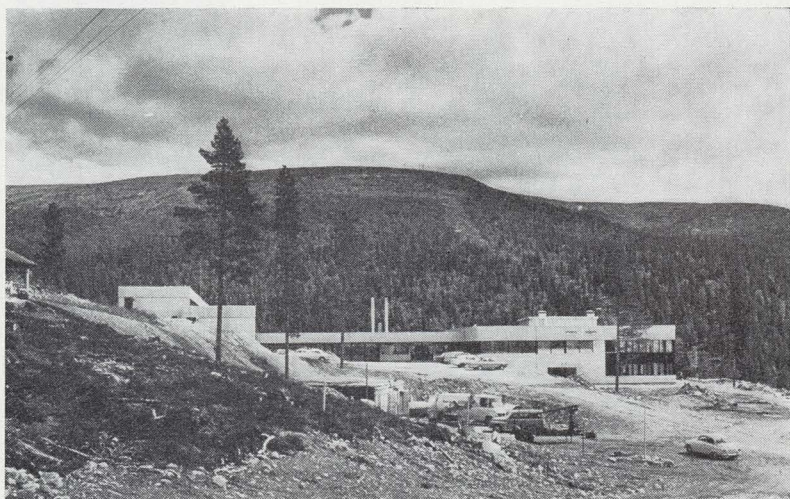

Från invigningen av Årets stad. Fr.v. Pekka Langer, Annie Jenhoff som stadens grundare Gustav III, Ulf Elfving. — Foto Halling.

21. IKEA skall investera för omkring 1 milj. kr i Strömsund. Det ger arbete åt ytterligare 50 personer; för närvarande är 25 personer anställda.
31. Rektorn vid Torsta lantmannaskola Olof Borgström avgår från sin tjänst och efterträdes av Gustaf Larsson.

JANUARI

1. Jämtlands län minskade under 1968 med 1 337 personer. Befolkningssiffran vid årsskiftet var 127 941.
4. Karolinermarschen är avslutad. Den var odramatisk men klart jobbig. 50 tappra kom fram till minnesstenen i Handöl.
11. Årets stad — Östersund — invigs. 7 000 människor är med på invigningen på Rådhusplanen. Expressens chefredaktör Per Wrigstad överlämnar en relief som tecken på värdigheten.
14. Jämtlandsluften är bland den renaste i hela Norden, berättade miljövärdsforskare docent Hans Palmstierna vid föreningen Nordens Storlienkurs.
- F 4 får ny chef, överste Evert Carl Erik Båge, 43, från Alingsås.
17. I byn Landön, Offerdal visar sig en gammal bekant. Det är älgen Halvöring, som för tionde vintern i följd besöker byn. Älgen känns igen genom sitt vänstra öra, som är halvt viket framåt, därav namnet.

Björnrike fjällhotell, Vemdalen. — Foto Halling.

21. 1 747 arbetslösa i januari i Z län!
— I Sveg startar man, i AMS regi, en kransbindarkurs med 12 deltagare.
24. Pensionärsföreningens gymnastikgrupp i Strömsund har hyrt Filadelfialokalen sedan ett par år tillbaka, men nu har de blivit vräkt efter att ha gymnastiserat efter en valsmelodi!
25. Landshövding Anders Tottie inviger för första gången en helt ny turistanläggning, nämligen Björnrike fjällhotell i Vemdalen.
— Hotellet går i konkurs på förhösten.
30. Om Östersund får hålla de olympiska spelen kommer alla kostnader, direkta som indirekta, att sluta på 208,5 milj. kr enligt den statlige OS-utredaren Holger Bergérus.

FEBRUARI

3. Idag är det premiär för Sveriges längsta taxifyglinje, Umeå—Lycksele—Hallviken—Stockholm, omkring 850 km.
4. Önskeprogrammet 90 1950 inspelas i Östersunds sporthall, med konstauktion som inbringar 23 000 kr till radiohjälpen.
11. Bror Wallentin bygger ett snabbköp i Kallsedet! Han räknar med ökande turism och bättre vägar. Kommunen ställer sig som garant för drygt 100 000 kr under vissa villkor.

12. I Rätan återgår ett antal strejkande skogsarbetare till arbetet efter 3 veckors uppehåll.
14. Indalsälvens vattenregleringsföretag och ombuden för de ca 2 300 sakägarna har träffat en prel. överenskommelse på 6 milj. kr i ersättning för skada på fisket i Storsjön.
15. Jämtlands läns kommuner får för 1969 skatteutjämningsbidrag på sammanlagt 53,4 milj kr enligt en utredning som gjorts på länsstyrelsen i Östersund.
18. I Vallrun fälls en lodjurshona på 21,5 kilo, ett av de största lodjur som skjutits i Jämtland på senare tid.
19. Länets rekordkossa mjölkade under 1968 6 919 kilo mjölk med 494 kilo smörfett! Kon heter Bamba, är en korsning mellan SJB och SRB och hör hemma på Bällsta gård i Genvalla.
22. Hamnerdals stafettlag med Bjarne Andersson, Melcher Risberg och Janne Halvarsson segrar i SM-stafetten på skidor i Östersund.
26. Arne Funseth, 55 år, Fågelberget, har jobbat i skogen sedan han var 10 år. De verktyg han använder är såg och yxa. Han har

Hamnerdals segrande stafettlag vid Skid-SM i Östersund. — Foto Halling.

aldrig använt motorsåg beroende på motorsågens farliga avgaser. Han blev nämligen koloxidförgiftad under kolaråren i mitten på 40-talet.

M A R S

1. Värnpliktige Tord Emilsson från Dals Långed, som under en militärövning fick en torr grankvist genom huvudet, skrivs idag ut som fullt frisk från lasarettet.
6. Överkontrollör fru Ingrid Wikström vid postkontoret i Östersund får 7 000 kronor av posten! Hon har uppfunnit ett nytt system för inbetalning av boxavgifter.
- Revsund är först om att ordna skolskjuts för lekskolebarn.
9. Esten Jämting från Tångböle placerar sig på 3:e plats i finalen i TV:s bibelolympiad.
13. Östersunds första vuxenstudent kläcks idag, Alice Rudfelt, 51 år.
- Parkskolans hem- och skolförening anordnar sammankomst kring narkotikafrågor. Vi har 125 knarkmissbrukare i Östersund som är kända av polisen.
17. Mr Avery Brundage, 82-årig amerikansk IOC-chef, inspekterar idag Östersund och Jämtlands möjligheter att arrangera olympiska spel.
20. Roland Bååge, Västerskucku, Svenstavik, går till historien som den siste hästköraren som drar timmer till Skuckuviken.
24. AKUT — aktionsgruppen för kultur och utbildning — bildas i Östersund med en målsättning som inte bara täcker de traditionella kulturområdena utan snarare vill vidga kulturbegreppet som sådant, både socialt och kommunikationsmässigt.

A P R I L

3. Karl Hammarberg från Kluk har verkligen haft några nervpåfrestande dagar. Han hade en tolv på tipset men det visade sig att hans tipskupong inte hade kommit AB Tipstjänst tillhanda i tid. Hammarberg hade dock lämnat in kupongen inom föreskriven tid. AB Tipstjänst och postverket enas om att stå för summan, och Hammarberg får sålunda 89 340 kronor!
5. Histopatologiska laboratoriet vid lasarettet i Östersund är det första i sitt slag i landet.
10. Tidningstecknaren Karl-Iwar Karlson får 1969 års kulturspris, 5 000 kronor, samt blommor och vackra ord vid Jämtlands läns sparbanks sammanträde.

Verkställande kommittén i Röda fjädern-insamlingen, Östersund. I förgrunden Bengt Weilert, t.h. Gösta Olofsson. — Foto Halling.

12. Irma la douce ges på Östersunds teater med Anna Sundqvist som Irma.
- Krokoms skola invigs av statsrådet Moberg, anläggningens totalkostnad är 8,5 milj. kr.
17. Invigning av ny nattklubb, Nattoxen, på Tre Tallar i Östersund.
19. Röda Fjädern-insamlingen, anordnad av Lions och Sveriges Radio, avslutas och Jämtlands län vinner mycket klart i länstävlingen! Därmed får länet halva insamlingsbeloppet, 500 000:—, till sjukvården.
20. Den unge tyske dirigenten Rainer Miedel gästdirigerar vid symfonikonsert i Sporthallen, Östersund.
24. Västernorrlands läns landsting tittar på och köper konst av ett 20-tal jämtländska konstnärer.
25. Gunnar Wärdell, 52, Ås, blir vår nye radiobonde. Under ett års tid skall han en gång i månaden i radio berätta om årstidsväxlingar i Jämtland.
30. Ragunda nya församlingsgård är nu i bruk.
- Landshövding Anders Tottie avgår med pension efter 15 år som landshövding i Jämtlands län och efterträdes av civilminister Hans Gustafsson.

MAJ

1. 17 elever ur 9 g vid Centralskolan i Stugun har loppmarknad för att få in pengar till Italienresa.

Anna Magnusson nyttjar brandkårens utrustning för att tvätta tråkärln på Jamtli. — Foto Lennart Pettersson, läns museet.

7. Fem snöslungor sätts in vid uppbrytningen av landsvägen över Flatruet, som sedan i oktober månad varit snöblockerad. Snödrivorna är ett par meter höga!
11. Köpmännens jippo, i Sporthallen, Årets dag i årets stad, drar mycket folk. På programmet står bil- och båtutställning utomhus, mannekänguppvisning, demonstrationer, filmer och underhållning.
13. John Ericssonsskolans elever utfrågar 4 500 personer i Östersund om miljövärd.
17. En tromb drar fram i Kaxås och tar med sig ett garage bara två minuter efter det att fem personer vistats i garaget!

21. Regeringen säger nej till vinter-OS 1976 i Östersund med den motiveringen att Sverige inte har råd.
23. Österängsskolan i Östersund vinner finalen i skollag-SM i schack.
— Tullen i Storlien utrustas med högeffektiv knarkhund.
27. Isen på Storsjöflaket har gått upp efter att ha legat 6 månader och 17 dygn!
28. Rektor Gulli Jonsson vid Rösta lanthushållsskola i Ås avgår med pension.

JUNI

2. Teaterkonferens i Östersund mellan Riksteatern och länsskolnämnden, där man bl.a. diskuterar en fast skolteater i Östersund som skall betjäna hela länet.
— Vandaliseringen i Östersund och Frösön kostar nu årligen bortåt 200 000 kr.
7. Sverre Wessel och Karl Salomonsson, Funäsdalen, får på nät utlagda i Ljusnedalssjön en gädda på 13,5 kilo!
11. Klasserna 7 e och f vann för några veckor sedan antirökkampanjen i Östbergsskolan, Frösön. Priset bestod av en flygresä. Idag embarkerar 50 elever planet för en timplång geografilektion 900 meter över Jämtland.
14. Sikås församlingshem har fått ny elorgel. Den premiärspelas av kantor Herbert Sjödin. Inköpet har finansierats genom symöten, lotterier, tombolor samt enskilda gåvor av olika storlekar.
19. Oscanitruppen från München dansar i Östersund på lina spänd mellan kyrktornet på nya kyrkan och Österängen.
28. Expo Norr slår upp portarna. Temat i år är skogsbruket. Samtidigt börjar expops och Rikskonserterns årliga musikvecka, som ägnas 30-talet. Under veckan framträder bl.a. Sergiu Celibidache med Sveriges Radios symfoniorkester, Mattiwiilda Dobbs, Peter Schreier samt Östersunds egen Madrigalkör under Karl-Fredrik Jehrlander. Tonsättaren R. Lundsten och L. Nilsson låter elektronisk musik ljuda över expon från två ballonger. En ballong sliter sig första kvällen.

JULI

2. Stortorget i Östersund har ändrat utseende. Stadsarkitekt Bo Larsson har gett östersundarna två uterum med plats för kommers och rekreation.
3. Årspremiär på Wilhelm Peterson-Bergers taldrama Arnljot med Rolf Tourd och Marianne Condé som Arnljot och Gunhild.

4. Storsjöyran i Östersund lockar 20 000 personer med landshövdingetal, Hootenanny Singers, Nacka Skoglund, Thomas Funck, utvikiningsflickor, vattenskidshow, tombolor, karuseller m.m.
5. Symposiet "Vändpunkt-Östersund" på Wargentinskolan, med Expo Norr, Norrländska uppsalagruppen och Aktionsgruppen för Norrlands inland som arrangörer blir en mammutuppvisning men en allsidig genomlysning av hela problematiken.
12. Näldens Ullspinneri har fått en order på 17 000 filter, som skall överlämnas till Röda Korsets katastrofhjälp.
- Bernt Nord, Änge, upptäcker en lappuggla med ungar i östra Offerdal. Lappugglan sågs sist i Jämtland 1936.

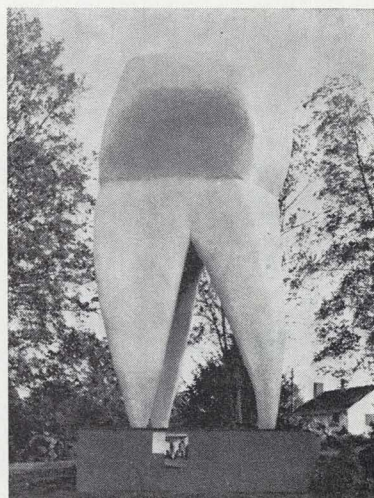
AUGUSTI

1. Under juli månad har Linjeflyg befordrat inte mindre än 3 100 passagerare via Frösö flygfält. Det är nära 40 % ökning mot juli ifjol.
- Aspås festspel varar i tre dagar med Nicolai Gedda, Ernst Hugo Järegård, John Elfström, Olle Björklund, pop- och jazzorkestrar m.m. Sammanlagt besöks spelen av 7 000 personer.
3. SM i fallskärms hoppning inleds på Opefältet i Östersund.
9. Den J 29, "Flygande tunnan", som Hilding Andersson fått från F 4, transporteras till Hammarnäset, där den senare skall bevaras åt eftervärlden.
14. Östersunds nya storindustri strumpbyxfabriken Vinneta AB har startat. När man har kommit igång på allvar, vilket beräknas ske 1.4.1970, skall 400 stickmaskiner vara i verksamhet.
15. I Bräcke drar ett demonstrationståg fram därför att de båda konsumbutikerna i Hunge och Stavre skall läggas ned.
16. Det fattas nu 1 600 milj m³ vatten i Indalsälvens vattenmagasin!
23. Ragunda kommunalfullmäktige firar 100-årsjubileum med festtåg och stor publik.
31. Vernissage på utställningen Tanden på läns museet, varvid bl.a byn Tandsbyn får motta en 8 m hög plasttand att sätta upp vid infartsvägen. Riksmuseet har producerat utställningen.

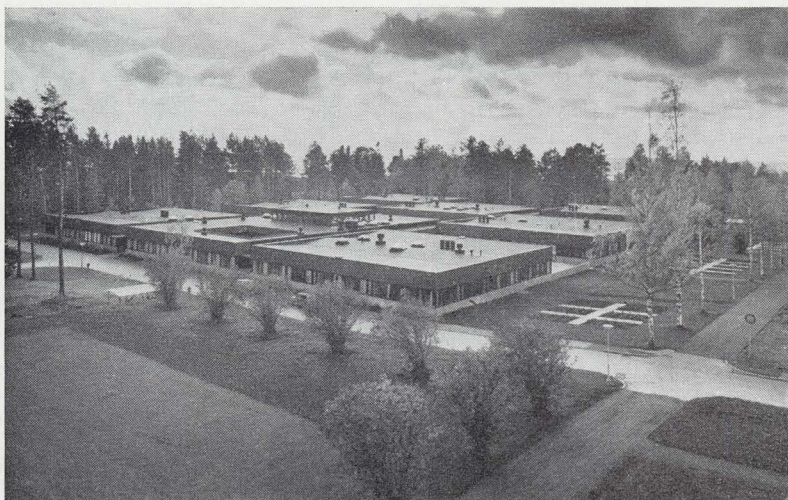
SEPTEMBER

1. På A 4 i Östersund är det premiär för civil klädsel för militärerna vid vistelse utanför regementets område.
4. Östersunds stad har fått ett erbjudande att förvärva Carl Milles skulptur Danserskor. Erbjudandet avslås senare.

Den åtta meter höga reklam-
tanden vid infarsten till Tandsbyn.
— Foto läns museet.

5. Konstnärerna Ingeborg Strangell, Erik Jamte och Stig Bahlenberg packar för en utställning, som de skall ha på Art club, Antibes, under tre veckor.
10. Turistinkomsten för Jämtlands län beräknas för 1969 uppgå till ca 170 milj. kr. År 1960 uppgick summan till 49 milj. kr.
13. AB Offerdals Glasfabriksindustri, Tulleråsen, börjar sin tillverkning av egen lanserad produkt, skoterpulkor i två olika storlekar.
15. Premiär i Östersund för det nya inskrivningssystemet för värnpliktiga. 4 000 pojkar skall gå igenom en mängd prov, som sedan databehandlas.
19. AB Funäsdalens timmerhus i Tännäs kommun skall börja tillverka fritidshus och sportstugor. Kommunen har investerat ca 200 000 kronor i byggnader och maskiner.
20. HKH kronprins Carl-Gustaf inviger tillsammans med statsrådet Sven Aspling det nya reumatikersjukhuset i Östersund.
21. I 5 har fältjägarlag då man bl.a. inviger sitt museum.
23. Östersunds stads kulturstipendium på 5 000:— tilldelas textilkonstnärinnan Hannah Ryggen, Trondheim.
24. Länet får sitt första egentliga snöfall. I svenstavikstrakten bryts ledningsstolparna.
30. Cullbergbaletten gästas Östersund och utför fyra baletter av mycket hög klass i både uppsättning och utförande.

Reumatikersjukhuset, Östersund. — Foto Halling.

OKTOBER

1. Fängelset i Östersund öppnas under en vecka för allmänheten innan det börjar rivas.
3. Under årets licensjakt på älg uppmanas jägarna att även försöka skjuta tre numera förvildade kvigor, som av oförståndiga ungdomar släppts lösa i Mörsil.
16. En tre dagar lång Hem och Skolakonferens börjar i Östersund med drygt 300 deltagare från hela landet.
- Östersund gästas av två ryska experter på rennäringsfrågor.
22. Dir. Sven O. Persson har utsetts till Årets företagare i Jämtlands län. Utmärkelsen har instiftats av Sundsvallsbanken för att stimulera näringslivet i länet.
- Makarna Elsa och Nils Eriksson, Munkflohögen, har fått tillbaka en förlovningsring, som försvann för 35 år sedan. Den satt fastvuxen vid sidan av en potatis.
23. En universitetscirkel i naturvård, som skall pågå i tre terminer, har startat i Östersund med drygt 40 deltagare.
25. IFK Östersund kommer upp i div. II Norrland i fotboll efter 0—0 mot Luleå SK.
29. Vallsundsfärjans båda wirar slits av i höststormen när den skall lägga till på Fillsta-sidan. Efter två timmars kamp lyckas man dock lägga till igen.

BRITA KARLESTEDT

Konstkrönika 1968-69

Konstaktiviteterna i Östersund ha varit många under det gångna året. Vi har haft möjlighet att se ett 30-tal utställningar och det innebär att omkring 1 000 bilder i form av oljemålningar, akvareller, grafik m.m. passerat revy. Därtill kommer keramik och konsthantverk, och staden har också blivit några offentliga verk rikare. Ute i länet råder det fortfarande brist på konstkontakter även om fina insatser gjorts på många håll. Tyvärr måste det bli ett begränsat antal som här ägnas kommentarer.

När löven började dala hösten 68 undrade många östersundare vad som höll på att ske på Televerkets entrévägg åt Kyrkgatan. Mystiska hjul, trissor och hålskivor sattes upp. Så småningom visade det sig vara en konstnärlig utsmyckning. Man ville kamouflera några ventilationsgaller och samtidigt ge den tråkiga fasaden liv. Husets arkitekt och statens konstråd gav uppdraget åt skulptören Olle Adrin från Bromma. Telepussel kallar han sitt verk, och det är utfört i aluminiumplåt och plast, kompletterat med pulserande ljus och teleljud. Kompositionen symboliserar teletekniken men också vissa funktioner, klorofyll, sol och celledelning.

Jämtlands läns konstförening inledde säsongen med "Unga norrbottningar", och Östersunds konstklubb presenterade en ung målare, Anders Foglin, Stockholm, Norrbottningarna bestod av åtta konstnärer födda omkr. 1930 med hemortsrätt i Norrbotten, flera av dem nu utvandrade till huvudstaden. Det spårades ingen provinsialism i deras konst, tvärtom var de alla mer eller mindre engagerade i världssituationen.

Anders Foglin, kungafondsstipendiat, var en naivistisk berättare med en frisk kolorit, som med humor noterade sina verklighetsintryck.

Den från Jämtland stammande Bengt Hamrén hade inbjudits av Galleri Norrland. Hans exposé, som bestod av pasteller och några få oljor, var inte representativ men innehöll några övertygande färgupplevelser.

Riksutställningars "Upptäcka-Uppleva" som öppnades på läns museet var en utställning för skolungdom. I samarbete med föreningen Konst i skolan ville den konkretisera olika sidor av skolans estetiska fostran. Utställningsmaterialet var avsett att ge impulser till självverksamhet. Utställningen mottogs mycket positivt av alla åldrar, inte minst gjorde

det s.k. aktivitetsrummet stor succé. Där hade besökaren tillfälle att själv skapa i olika slags material.

Från Riksutställningar kom också "Om männskor", en s.k. rapportutställning. Den skulle informera om olika sidor i svenskt konstliv och temat var den här gången människan. Några av de deltagande var X:et Sven Erixson, Verner Molin och Endre Nemes.

Mot slutet av oktober gjorde sig Konstföreningen redo att ta emot höstsalongen, som kallades "Jämtar-höst". Dessförinnan fick vi tillfälle att möta Astrid Tobiasson-Schoerner på Galleri Norrland och en "annorlunda" utställning, "Dekoratören", på Ahlbergshallen. Konstklubben hade inbjudit stadens dekoratörer att fritt få utveckla sina idéer i material de annars måste exponera i kommersiellt syfte.

När det var dags för den gemensamma kraftmätningen mellan länets konstnärer hade 12 av 17 hörsammat inbjudan till "Jämtar-höst".

Vernissagedagen presenterade Gösta Rollin utställningen och gav en liten historik över jämtländskt konstliv, med början på 30-talet. Aktuella var då bland andra Byström, Genberg, Edwall och Örbo.

Nu satt på hedersplats Britta Iwalds skisser till hennes och maken Olles dekor i HSB-fastigheten Bangårdsgatan 54, Östersund. Motiven är djurkretsens stjärnbilder samt runorna. Originalkompositionen är utförd i etsad eternit.

Torsten Fridh, enda skulptör, hade bl.a. några roliga bronsreliefer. Målare av olika årgångar, Lars Palmqvist, Örjan Noring, Stig Sundin, Sven-Olof Norman och yngsten Bengt Karlsson samsades och kompletterade varandra fint. Målarinnorna Nanny Nilsson, Kerstin Bränngård, Irene Jonsson, Lis Wiborgh och Ingegerd Gothe var en intressant provkarta på vitt skilda uttrycksmedel.

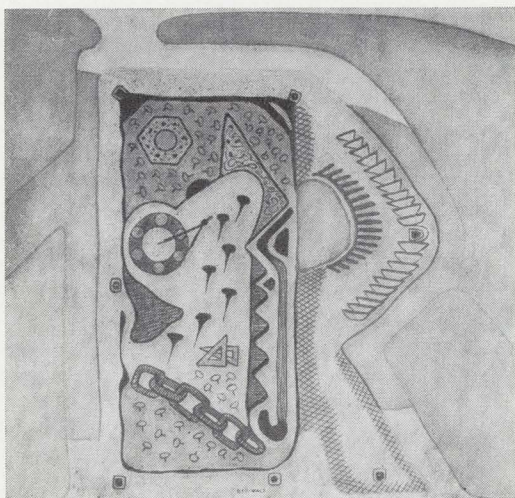
Slutomdöme, en fin samlingsutställning och en bra registrator av dagens jämtkonst.

I november framträdde två jämtkonstnärinnor, som man gladdes åt att få se på nytt i större sammanhang. Ingeborg Strangell gjorde faktiskt sin separatdebut på Galleri Norrland med en vacker och publikdragande utställning. Gabriella Önstad hade fullbordat en keramikrelief i försäkringskassans östersundslokaler. Kompositionen symboliserade vitaminernas kamp mot bakterier och virus.

Strax innan den värsta julrushen satte in hade man tillfälle att på läns museet bekanta sig med några av vårt sekels berömdheter via "Talande porträtt", en vandringsutställning från Nationalmuseum. Sålunda kunde t.ex. Hjalmar Branting, målad av Richard Berg, också höras tack vare en bevarad inspelning.

Detalj ur Britta och Olof Iwalds väggutsmückning i etsad eternit, Bangårdsgatan 54, Östersund.

— Foto Harry Rislund.

Konstklubben tog upp en gammal tradition och bjöd på "julkappsutställning". Nio konstnärer från Östersund och Frösön presenterade oljor, gouacher, akvareller, grafik och skulptur till mycket moderata priser.

För den som ville skänka bort något vackert konsthantverk erbjöd Annas i Höge lilla exposé många möjligheter. Här fanns smycken, textil och keramik i erkända kvaliteter.

Keramik tyckte Birger Lindgren på Galleri Norrland, passade bra som julgåva och lät Atte Holm visa sina små vändrejade alster.

Knappt var trettondagshelgen överstånden så togs Ahlbergshallen i bruk för Östersunds stads konststipendiat 1968, keramikern och lapp-landsflickan Britt-Ingrid Persson. Det var femte gången stipendiet utdelades. Britt-Ingrid Persson använder det keramiska materialet på ett nytt, okonventionellt sätt. Mest intressanta var hennes skulpturer, som åskådliggjorde vår tids aktuella situationer, miljöförstöring, övergödning och världssvält.

Konstföreningen och Konstklubben gick samman om att inbjuda jämtlandsfödda målarennorna Birgit Ståhl-Nyberg och Ingegerd Möller och ge dem en representativ presentation. Konstmuseets två salar annekterades och det blev en mycket lyckad kombination av två personligheter. Den första skildrar den stressade stadsmiljön och den senare uttrycker skiftande sinnesstämningar i sina minnesbilder från fjäll och hav.

Birgit Ståhl-Nyberg.
— Foto Harry Rislund.

Vad ett yttre öga aldrig sett men ett inre öga kan skåda skildrade åtta svenska elitkonstnärer i utställningen "Verklighetens gränsland". Det var grafik och teckningar av Folke Dahlberg, Anna-Greta Dahlqvist-Ljungberg, Börje Sandelin, Börje Veslen, Axel Fridell, Bertil Bull-Hedlund, Stig Åsberg och Max Walter Svanberg.

Kontakt med den skånska konstproduktionen fick vi då sex unga, sinsemellan mycket olika konstnärer gästade museet. Differenterna var det gemensamma namnet och deras alster var spännande och präglade av en djärv experimentlusta.

Söndagen den 2 mars tycktes konstlivet kulminera med utställningar överallt i staden. Konstmuseet visade tio st. Jämtar-Vår. I Ahlbergshallen huserade två unga hälsingekonstnärer. De kallade sin utställning "Kontrast". Galleri Norrland satsade på brunflokonstnären Einar Hag-nestad och på Grand hotell fanns minst tre utställare. Det blåste inte några förnyelsens vindar kring "Vårjämterna" och helhetsintrycket blev mattare jämfört med hösten. Jag minns enskilda insatser. Barbro Chessmans applikation Afrique, Christian Dues grafik, Doris Hennix sensibla färg, Akke Jonsons träreliefer.

Så drabbades Östersund av professor Oscar Reutersvärd. Han kom på inbjudan av Konstklubben och ställde ut sina "Egyptiska drömmar och kedjefantasier" i Ahlbergshallen. De betryktade kedjorna såg vi för första gången här för fem år sedan. Bildsviten "Egyptiska drömmar" var en ny upplevelse. Den skildrar i en serie drastiska berättelser de egyptiska gudarnas kärleksliv. Till stor del var stoffet hämtat direkt

Joy Egnel. — Foto Halling.

ur hieroglyferna. Framställningssättet var mycket estetiskt tilltalande. Figurerna tecknades plant i profil på egyptiskt manér med en elegant tuschkontur och målade i milda akvarellfärger. Även om en del besökare tog anstöt av motiven och upprörda röster höjdes i insändarspalterna var det allmänna omdömet en fascinerande kollektion, en erotisk annorlunda konst.

Gösta Ahlberg var nästa utställare på Ahlbergshallen med motiv från fjällvärlden.

Med vårstormarna drog intensivt målande Joy Egnel in på Galleri Norrland. Hon bygger sina kompositioner på ett rörelseschema. Från ett kraftcentrum kastas nästan explosionsartade små färgplan ut i olika riktningar. Färgskalan är kontrastrik och vibrerande. För galleriets del säsongens mest intressanta satsning. Galleriets nästa utställning var konstnärsparet Ulla Liljenberg och John Hedman, som visade hur olika varandra de målar. Det var åtta år sedan Ulla L. ställde ut och det var roligt att se hennes pasteller i djärva färgställningar.

En underbart vital och lättfattlig utställning hade Konstfrämjandet sammanställt av eskimåskulptur och grafik. Den kom från ett s.k. konstkooperativ, upprättat av kanadensiska staten för att ge eskimåerna ekonomisk hjälp.

I maj visades på länmuseet Riksutställningars "Det inre landskapet", dvs. det undermedvetnas, drömmens och fantasiens domäner. En kvali-

tetsmässigt mycket fin utställning i varierande material och teknik av 15 konstnärer från sju olika länder. Svenskan Thea Ekströms spröda figurationer av tecken och symboler var speciellt tilldragande.

I säsongens elfte timme samlade sig Erik Jamte till en utställning på Galleri Norrland. Den skulle också kunna kallas "Om människor", ty som genomgående motiv använder Jamte stora gåtfulla ansikten med ögon som anklagande borrar sig in betraktaren eller speglar ett själs-tillstånd av latent oro. Han arbetar med krita på oljefärgsgrund i utslutande svart och grått. Det var 12 år sedan han sist ställde ut och hans come back var övertygande.

I maj månad bidrog Strömsund med en intresseväckande utställning av Valandselever.

På Ahlbergshallen visades en annan elevutställning av ungdomar från Wargentinsskolans estetiska linje. Den bebådade att den kommande konstnärsgenerationen i Jämtland är på stadig tillväxt. Skapar-glädje och engagemang i tidens aktualiteter saknades inte.

Under sommarens musikfestival bidrog läns museet med en i egen regi utformad idéutställning om 30-talet. Tonvikten lades på funktionalismen och Stockholmsutställningen, dess betydelse för det nya formspråket mot bakgrund av ett Sverige drabbat av Ådalskravaller och Krügerkrasch.

En festivalattraktion som också kunde upplevas på museet var Andromatic II, ljud- och ljusspel av Ralph Lundsten och Leo Nilsson, ett slags "sfärernas musik" till ackompanjemang av ljuseffekter i olika färger. En konstarnas integrering i en rymdålderns massmediakonst får stå som slutvinjett.

SIGRID THOMSON

Ny litteratur om Jämtland och Härjedalen

FACKLITTERATUR

LUNDQVIST, Jan, Beskrivning till jordartskarta över Jämtlands län. Med fyra planscher samt karta i fyra blad i skala 1:200 000. Sthlm 1969. 4:o. 418 s. Ill. kart. litt. Sveriges geologiska undersökning. Avhandlingar och uppsatser. Serie Ca. Nr 45.

Behovet av en jordartskarta över Jämtlands län har länge varit stort. Jordarterna är tidigare endast åskådliggjorda på översiktskartor i mycket liten skala över hela landet.

Den systematiska karteringen av länet påbörjades 1957 och arbetet har genomförts med en stor arbetarstab under författarens ledning. Såväl karta som beskrivning visar ytterst omsorgsfull noggrannhet och användningsmöjligheterna bör vara stora.

NILSSON-TANNÉR, Per, Dödens drabanter. Ösd 1969. Ill.

Ett arbete, som bygger på författarens intressanta, i Östersunds-Posten publicerade, artiklar om Armfeldts karoliner.

NODERMANN-HEDQVIST, Maj, Gammaldags och modenytt hos jämtländska möbelsnickare under 1860—70-talen. Sthlm 1967. 8 s. Ill. Särtr. ur Fataburen 1967.

NODERMANN-HEDQVIST, Maj, Gregorius Raaf, en "tysker" i Jämtland. Ösd 1968. 20 s. Ill. litt. (Kyrkokonstnärer i Jämtland och Härjedalen. 5.) Särtr. ur Jämten 1968.

NORRLÄNSKTT arbetsliv under 1700-talet. Länsmännens berättelser 1764 om allmogens årliga arbeten i Medelpad, Ångermanland och Jämtland. Utg. av Holger Wichman under medverkan av Hans Medelius och Vidar Reinhammar. Sthlm 1968. 162 s. Ill. portr. (Nordiska museets handlingar. 65.)

Berättelserna är svar på landshövding Örnskölds skrivelse och innehåller okonstlade och förtrogna beskrivningar av arbetslivet, så som det utfördes vecka efter vecka, i en rytm, fixerad både genom årstidernas växlingar och gemenskapen i by- och sockenkollektivet.

RAGUNDA 1869—1969. 100 år med kommunalfullmäktige. Utg. av Ragunda kommun. Ösd 1969. 160 s. Ill. portr.

Ragunda var en av de allra första landskommuner, som införde kommunalfullmäktige. Med en minnesskrift har man därför velat spegla utvecklingen inom Ragunda under de 100 år, som kommunalfullmäktigeinstitutionen haft bestånd. Utdragen ur protokoll och beslut ger bakgrund till historiska perspektiv även på andra samhällets funktioner. I boken behandlas bl.a. skolväsendet, arbetarrörelsen, nykterhetsrörelsen, det kyrkliga livet, idrotten.

Redaktör är Knut Svedjeland.

ROSANDER, Göran, Färd och fordon. Kommunikationerna i Jämtlands län. Ösd 1969. 16 s. Litt.

Lärrarhandledning till en vandringsutställning producerad för skolorbruk.

ROSÉN, Birgitta, Marby kyrkor. Ösd 1968. 16 s. Ill. litt. (Jämtlands kyrkor. 18.) Särtr. ur Jämten 1968.

SLÄKTKRÖNIKA. Del 6. Adler-Ridderbergs släktförenings skriftserie. Red.: Ingmar Fredriksson. Ösd 1968. 46 s. Ill. portr.

Krönikan innehåller "nutidsskildringar om sammanträffanden" i släkten, minnesbilder och data kring Olof Fredriksson i Ocke m.m.

STAAF, Anders, Släkten Staaf från Ljungå i Jämtland. En släktkrönika. Del 1. Falun 1968. Ill. portr.

Huvuddelen av boken upptas av ett släktregister, ännu ofullständigt, enl. förf., för Ljungå-Staafarna. Dessutom stadgar för släktföreningen, rapporter från släktmöten m.m.

ULLBERG, Gösta, Kall — en jämtländsk gränssocken. Ösd 1969.

Boken, som föreligger i korrektur, när detta skrivs, beräknas utkomma okt.-nov. 1969.

WIKEGÅRD, Gösta, Rödöns socken. Byar och gårdar. Under red. av Lars Faxén. Ösd 1968. 454 s. Ill. portr.

Gösta Wikegård efterlämnade vid sin död 1960 manuskriptet till en skildring av Rödöns bebyggelse, som nu redigerats och utgivits av Lars Faxén. Beskrivningen av de enskilda hemmanen och data och historia kring ägarna gör boken till en ytterst intressant och värdefull kulturskildring av den bygd, som räknas som Jämtlands äldsta bosättningsområde.

ÖSTERSUNDSBILDER från Oscar II:s och Gustaf V:s tid. Ett album utg. av föreningen Gamla Östersund. Bildurval och red.: Er-

land Lindhammar, Gösta Rollin. Ösd 1968. 149 s. Ill. portr.
 En Östersunds-rapsodi från åren 1870—1945, som ger ett livligt intryck av staden, människorna och tiden.
 Boken, som utkom till julen 1968, har blivit en klar succé.

PERIODICA

AKTUELLT FRÅN ARBETSFÖRMEDLINGEN I JÄMTLANDS LÄN. Information från arbetsförmedlingen. Utk. var 14:e dag. Innehåller bl.a. kursnytt, uppgifter om omskolning, platsregister.

FORNVÅRDAREN. Utg. av G. Rosander. X:3. Ösd 1968.

Innehåll: Wikström, H., Om Härjedalens forna vägar. — Schylberg, S., Fäbodar — avradsland — ödesbölen i Brunflo under äldre tid. — Rosander, G., Jämtländskt kynne. — Rosander, G., Binärningar i Jämtlands län på 1860-talet. Svar på en samtida enkät.

Sven Schylbergs artikel även utg. separat av Brunflo hembygdsförenings fäbodkommitté.

FORUM THEOLOGICUM. Årsbok för Härnösands stifts teologiska sällskap. Årg. 26 (1969).

FÖLLINGE HEMBYGDSFÖRENINGENS SKRIFTSERIE. 2. Thorslund, Per, Berggrund inom Föllinge området. Ösd 1969. 41 s. Ill. litt.

GAMLA ÖSTERSUND. Årsskrift utg. av Föreningen Gamla Östersund. Red.: Anton Svensson. Årg. 32 (1969).

Innehåller bl.a. Nilsson-Tannér, P., Bronsgubbe på Läns museets vind (Carl Gustaf Lagergren). — Sjöman, C., Landshäktet i Östersund. Några anteckningar om fångvård från förra hälften av 1800-talet. — Rollin, G., Gravskrift öven en offentlig byggnad. (nuv. fängelset).

I JULETID BLAND FJÄLLEN. Årg. 61 (1968).

JAKTEN I JÄMTLAND OCH HÄRJEDALEN. Jämtlands läns jaktvårdsförenings årsskrift. 18. 1969.

JUL I JÄMTLAND. Årg. 33 (1968).

JÄMTLANDS LÄNS HUSHÄLLNINGSSÄLLSKAPS HANDLINGAR. 1968.

JÄMTLANDS LÄNS LANDSTING INFORMERAR. Årg. 1 (1969).

LANTBRUKSTIDSKRIFT FÖR JÄMTLAND OCH HÄRJEDALEN.

Utg. av Jämtlands läns hushållningssällskap. Årg. 22 (1969).

LOCKNE HEMBYGDSFÖRENINGENS SKRIFTSERIE. 17. Innehåller Jonas Nords brev från 1788—90. Tandsbyn 1969.

STRÖMSBOKEN. Del 3:1, häft. 25. Av Lennart Trangius. (Ströms hembygdsförenings årspublikation. 1968.)

Dessutom periodiskt utkommande skrifter utg. av församlingar och friförsamlingar, skolföreningar, politiska föreningar etc.

SOCKENKRÖNIKOR

En förteckning över samtliga dittills utkomna årgångar lämnades i Jämten 1960, sedan har för varje år noterats utgivna nummer.

BERG OCH ÅSARNE. Årg. 32 (1968).

BRUNFLOBYGDEN. Årg. 22. (1967/68).

BRÄCKE OCH NYHEM. Årg. 13 (1967).

HACKÅS SOCKENKRÖNIKA. Årg. 10 (1968).

HALLEN OCH MARBY. Årg. 17 (1968), årg. 18 (1969).

HAMMERDALSKRÖNIKAN. Årg 21 (1968).

Utökat format med rikhaltigt bildmaterial.

LITSBOKEN 1968. (Lits hembygdsförenings skriftserie. 18.)

(LOCKNE) *ÅRSRINGEN*. Årsskrift för Lockne församling. Årg. 25 (1968).

(NÄS) *GAMMALT OCH NYTT*. Krönika för Näs församling. Årg. 9 (1968).

OVIKS- OCH MYSSJÖBYGDEN. Årg. 12 (1968).

REVSUND. Årg. 5 (1968).

STRÖM. Årg. 24 (1968).

STUGUKRÖNIKA. Årg. 15 (1968).

SUNNEBYGDEN. Årg. 13 (1968).

UNDERSÅKER. Årg. 17 (1968/69).

(ÖVERHOGDAL) VÄVTRÅDEN. Årg. 8 (1969).

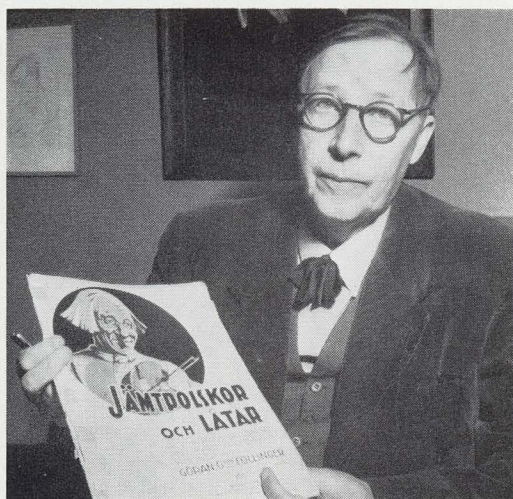
VIT'TERHET

EKERWALD, *Carl-Göran*, Saltstampen. Roman. Sthlm 1969. 203 s.

En ny roman från Kumminåkern, denna gång med vägarbetaren Jul O. Kval som huvudperson. Intrigen kan synas enkel och Ekerwald berättar med humor, men boken är krånglig och slingrig i både handling och språk, full av utvikningar och citat. En svår men bra bok.

ERIKSSON, *Ing-Marie*, Segerhuva. Sthlm 1969. 239 s.

Författarinnan håller fast vid den miljö, som hon beskriver i sina tidigare romaner: fjällbyn med utposter på myrlandet, där den fattigare befolkningen bor. I årets roman får vi följa Efraims familj och uppleva den seger, som sonen Olov vinner genom att arbeta sig upp och bli konsumchef.

In memoriam

GÖRAN OLSSON-FÖLLINGER

Den 24 oktober 1969 avled en av folkmusikens förgrundsgestalter i länet, violinisten Göran Olsson-Föllinger. Han var född den 7 januari 1886 i Föllinge. Redan som ung kom han liksom sina bröder i kontakt med folkmusiken genom fadern, som deltog i den första spelmanstävlingen i länet. Intresset kom att sitta i hela livet och tog sig uttryck i ett upppoffrande arbete för Heimbygdas spelmansförbund, som han var med om att bilda 1948 och i vars styrelse han kvarstod till för ett par år sedan. För förbundets räkning arrangerade Göran Föllinger ett otal låtar från Jämtland och Härjedalen samt reviderade samlingsverket Svenska låtar vad gäller länet.

Hela sitt livsverk ägnade Göran Föllinger musiken. Efter studier i in- och utland verkade han under en mansålder som konsertviolinist i Sverige, Tyskland och Nord-Amerika. Han har också komponerat åtskilliga seriösa verk, varibland en violinkonsert.

Erkänslan för Göran Föllingers insatser har tagit sig uttryck i ett flertal utmärkelser, såsom Zornmärket i guld, Lapp-Nils-medaljen, Olof Högborgs-plaketten samt, någon månad före bortgången, Jämtlands läns landstings kulturstipendium.

Med Göran Föllinger har länet mist en av sina mest brinnande och allsidiga musikanter i ordets bästa bemärkelse. Hans insats inte minst för folkmusiken kan ej överskattas.

CARL MELIN

*

Redaktör Carl Melin, Östersund har avlidit i en ålder av 67 år. Han var född i Gävle och kom i unga år till Östersund där han arbetade som journalist först i Jämtlands Tidning, därefter i Länstidningen och från 1945 fram till uppnådd pensionsålder för två år sedan hos Östersunds-Posten.

Carl Melin var en skicklig och mångsidig yrkesman med levande intresse för kulturlivet inom ett brett register. I sitt arbete ägnade han sig mycket åt konst- och teaterkritik men därutöver hann han lägga ned ett omfattande frivilligt arbete inom en mångfald föreningar vari han var medlem, bl.a. konstföreningarna, Östersunds Fabriks- och Hantverksförening, Heimbygda och Föreningen Gamla Östersund.

Carl Melin besatt betydande konstnärliga anlag inom litteratur, konst och teater. Hans mångåriga dagsverkskrönika i de tidningar han medarbetade i, medverkan i amatörteater av kvalificerad art och alla uppdrag som bordsviseförfattare och komponerande av hyllningsadresser etc. gav belägg för detta. Han var också en intresserad samlare av litteratur och konst.

Sved

Fynd och förvärv

Ur Jämtlands läns museums accession 1969

Museets accession för tiden 1.11.1968—1.11.1969 omfattar 749 föremål, fördelade på nr:ris 21 451—22 157.

Förvärven till den förhistoriska avdelningen har under året inte varit så talrika som vanligt, men i gengäld kan vi notera att ett unicum tillförts samlingarna, nämligen en bronsålderstida holkyxa från Kall, beskriven på annan plats i årsboken.

Som vanligt finns åtskilligt att glädjas åt beträffande avdelningen för dräkter och textilier. Från landshövdingeparet Tottie, som under sin tid i länet verkligen månat om museets samlingar, har inkommit bl.a. en mässhake av mönstrad sidenbrokad, blå botten med grå mönstring och silvergaloner, ursprungligen använd i grekisk-ortodoxa kyrkan, och en jockeydräkt bestående av vita byxor, jacka i grönt och vitt, damasker samt mössa i grönt och vitt. Landshövdingen bar denna dräkt då han medverkade i en kadrilj på gotlandsruss vid en hästutställning omkring 1912. Av Lars Hemmingssons sterbhus i Brynje har museet fått en hundskinnspäls med rött yllefoder, ett par damasker av renskinn samt en skinnmössa. Från fru Sylvia Forss kommer bl.a. en vit underkjol med kappan garnerad med smala veck och infällda bårder av engelskt broderi, och fru Naemi Rydberg har bidragit med tre klänningar.

Fru Karin Wiborgh i Faxälven tillverkade på 1940-talet, då hon var i 75-årsaldern, en serie om sju dockor av tyg och tråd på metalltrådstomme. Dockorna är endast 10—15 cm långa men fint karakteriserade. De har nu överlämnats av konstnär Kjell Janne Wiborgh.

En trogen gynnare av museet är Göte Näslund, som i år skänkt böcker, damskridskor, trygor och mycket annat. Till de minnesgoda hör också Siv Karlgren, som överlämnat ett bokstöd i lövsågningsarbete.

Ett verkligt ovanligt förvärv är en maskin för tillverkning av kardpinnar. Den uppfanns och byggdes av Karl Estensson, Bränna, Hallen, Undersåker, på 1870-talet. Nu har den jämte en utmärkt beskrivning av arbetsprocessen donerats av Per Edvard och Ursula Malmsten, Järpen.

Till de mera originella tingen hör också den diskmaskin, som postkontrollör Martin Berghe i Uppsala överlämnat. Den uppges vara tillverkad i Hammerdal mot slutet av 1940-talet och har varit avsedd att — utan botten som den är — placeras direkt i diskhon.

Exempel på förnämligt konsthantverk utgör de silversaker från omkring 1830, som testamentariskt skänkts av Anna-Lisa Ljunggren, Bromma. De tre pjäserna, en kaffekanna, en gräddkanna och en stor sked, har tillhört den Risslerska släkten.

Ett broderi av utsökt kvalitet, möjligen avsett för en eldskärm, har skänkts av f. civilförsvarsdir. R. Borgström. På ett bottentyg av siden har med silke broderats bibliska och profana motiv samt dekorativa blombuketter och växtrankor. Broderiet är utfört av A. M. Stapelmohr 1788 och har samma utseende som ett arbete på Nationalmuseum.

Från Sundsvalls virkesmättningsförening kommer en vacker serie märkxor för timmer.

P. Rings sterbhus i Gällö har överlämnat ett stort antal föremål, bland vilka bör nämnas en åkskrinda med skaklar, viktsats, räknemaskin och räknemaskin samt en samling möbler och husgeråd.

En toalettservis bestående av handfat, vattenkanna, tvålask och nattkärl har skänkts av arkitekt Robert Berghagen. Porslinsservisen är tillverkad av Wilhelm Kåge, Gustafsberg, 1918. Arkitekt Berghagen har också bidragit med andra konsthantverksföremål.

Gåvor har under året inkommit från följande personer och institutioner, till vilka Föreningen Heimbygda framför sitt varma tack.

Olle Agerberg, Frösön, Lovisa Ahlin, Östersund, Olaus Andersson, Dvårsätt, Robert Berghagen, Stockholm, Martin Berghe, Uppsala, Anna Bertilsson genom Siv Jönsson, Östersund, R. Borgström, Östersund, Tilda Engström, Stockholm, Harald Eriksson, Hucksjöåsen, Kälarne, J. Alb. Eriksson, Vällviken, Hallen, John Fjellner, Vemdalen, Sylvia Forss, Östersund, Johannes Gokall, Vigge, Erik Haraldson, Östersund, Lars Hemmingssons sterbhus, Brynne, Kyrkås, A. W. Hermansson, Valsjöbyn, Serena Hermansson, Valsjöbyn, Olaus Håkansson, Lillrönningen, Järpen, Anton Jansson, Oxböle, Jämtlands Änge, Arvid Johansson, Sem, Ås, Gerda Jönsson, Hunge, Bodsjö, Siv Karlgren, Östersund, Gerda Kjellsson, Jämtlands Änge, Aina och Conrad Lind, Huså, Kall, Anna-Lisa Ljunggren, Bromma, Anna Magnusson, Brynne, Kyrkås, Per Edvard och Ursula Malmström, Järpen, Nils Mårtensson, Vällviken, Hallen, Ernst Nathorst-Böös, Stockholm, Bertil Nilsson, Frösön, Nils Nilssons sterbhus, Näliden, E. O. Norberg, Östersund, B. Normann, Östersund, Göte Näslund, Dvårsätt, Karl Axel Olsson, Åkeräng, Genvalla, Lennart Rehdin, Frösön, P. Rings sterbhus, Gällö, Gösta Rollin, Östersund, Eva och Göran Rosander, Östersund, Naemi Rydberg, Östersund, Kuno Sjöström, Östersund, Sigvard E. Stefansson, Huså, Kall, Karl Sundström, Östersund, Tora Svanbergs sterbhus, Frösön, Sundsvalls virkesmättningsförening, Sundsvall, Televerket, Östersund, Anders och Margareta Tottie, Strängnäs, Edvin Wallin, Stockholm, Gunhild Wedholm, Strängnäs, Kjell Janne Wiborgh, Näliden, Bengt Wickström, Stockholm, Märta Wikström, Östersund, Erik Winnberg, Frösön, Naima Wählén, Östersund, Ivan Zetterström, Stockholm, Anna Märta Ägren, Östersund, och Östersunds stads skolstyrelse.

Årsberättelser och ekonomi

HEIMBYGDA

Årsberättelse 1968

MEDLEMMAR, STYRELSER OCH NÄMNDER

Medlemmar

Medlemsantalet uppgick vid årets slut till 2 112, en ökning med 49. Under november—december pågick en värvningskampanj, som resulterade i omkring 150 nya medlemmar.

Till byaman har utsetts affärsföreståndare Enny Lind, Östersund.

Styrelse

ANDERS TOTTIE, landshövding
suppl. BERTIL ADELL, härads-
hövding (till 20.8)

SVEN ERIKSSON, 1:e läns-
assessor (från 20.8)

(valda av länsstyrelsen)

MARY BERGSTRÖM, fru

suppl. JÖNS FAHLÉN, kon-
trollass.

(valda av hushållningssällskapet)

GÖRAN ROSANDER, lands-
antikvarie

NILS UDDEGÅRD, bankdirektör

suppl. BERTIL ALMERUD,
länsarkitekt

M. A. MÅRTENSSON, ekonomi-
chef

suppl. SVEN WALLIN, chef-
redaktör

(valda av landstinget)

Ordf. har varit A. Tottie, v. ordf. M. A. Mårtensson, sekr. G. Rosander och skattm. N. Uddegård.

I tur att avgå ur styrelsen är R. Ohlson och dennes suppleant O. Berndtsson.

HOLGER SOLBERGER,
distriktschef

suppl. RUTH HORNEIJ,
ämnestekniker

(valda av Östersunds stad)

ANDERS HELLZÉN, inspektör

suppl. SVEN SCHYLBERG,
ämnestekniker

RAGNAR OHLSON, konsul

suppl. OLLE BERNDTSSON,
boktryckare

ELOV BOMAN, kyrkoherde

suppl. JOHN-LENNART

JOHNSON, lantbrukare

BRITA EKLUND, rektor

suppl. ELLA BENGTSSON, fru

Revisorer

EVERT ERIKSSON, häradsskrivare
 suppl. ERLAND WESTBERG, länsassistent
 KRISTER BERGGREN, aukt. revisor
 suppl. BERTIL ANDERSSON, aukt. revisor

Arbetsutskott

ANDERS TOTTIE (ordf.)	NILS UDDEGÅRD
GÖRAN ROSANDER (sekr.)	RAGNAR OHLSON

Jamtlinämnden

OLLE BERNDTSSON (ordf.)
 RUNE BERGENBY, kamrer
 SÖREN FREDRIKSSON, bokh.
 ÅKE JONSSON, försäljare
 STIG SUNDSTRÖM, banktjm.

Slöjdnämnd

MARGARETA TOTTIE, fru (ordf.)	BRITA EKLUND, rektor
GÖRAN ROSANDER, lands- antikvarie (sekr.)	GULLI JONSSON, rektor
	ANNA MAGNUSSON, fru
	ENNY LIND, förest.

Förtroenderåd

IDA ANDERSSON, fröken, Ope
 ANTON ANDERSSON, föreståndare, Hammarstrand
 OLOF BERNTSON, f. affärschef, Sveg
 JOHN EURENIUS, kontraktsprost, Lit
 P. O. HEDMARK, hemmansägare, Ljungdalen
 LARS HEMMINGSSON, elektriker, Krokom
 NILS HEMMINGSSON, hemmansägare, Gärdsta
 TIDE JOHANSSON, fru, Ytterhogdal
 BENGT OCKLIND, förvaltare, Ocke
 NILS PERSSON, hemmansägare, Lockne
 GUNNAR SIMONSSON, köpman, Strömsund
 EDITH SVENSSON, fröken, Hoverberg
 ELIS SVENSSON, konsulent, Haraby
 JOEL GANELL, f. rektor, Hede
 NILS THOMASSON, fotograf, Åre

Heimbygdas styrelse har under året sammanträtt 5 gånger och arbetsutskottet 2 gånger. Årsmöte hölls den 7 juni.

PERSONAL

Inga större personalförändringar har skett under året. På museet har tjänstgjort landsantikvarie Göran Rosander, antikvarie Börje Rosén, kamrer Rune Bergenby, kanslibitråde Karin Johansson (t.o.m. 31.8), kanslibitråde Birgitta Hansson (från 1.7), vaktmästare Arvid Nilsson. Städningen har skötts av fruarna Gunhild Byström och Gunhild Nilsson. Som extra amanuens har tjänstgjort F. K. Eva Rosander och som textilt biträde på deltid fru Anna Magnusson. Som extra guider har tjänstgjort fru Anne-Marie Rydquist och fröken Laila Rydberg.

Antikvarien har under året erhållit Rettigs stipendium, innebärande en månads tjänstgöring på riksantikvarieämbetet. Han har därvid varit tjänstledig från museet.

Liksom tidigare har arbetsmarknadsstyrelsen ställt ett antal arkivarbetare till förfogande. Ruth Håkansson, Naemi Rydberg, Knut Linder, Melker Jacobsson och Erik Stugholm har varit knutna till museet hela året, Göte Näslund från 5.12.

I sommarens fältarbeten har som extra anställda deltagit Börje Oljelund (flottningsundersökningen) samt Ingrid Dahlroth, Kajsa Solberger och Kristina Selander (byggnadsinventeringen). F. landsantikvarie Lenart Björkquist har därjämte ställt sig till förfogande för byggnadsinventeringen.

Under året har ett tiotal elever från grundskolan under varierande tid följt arbetet på museet såsom praktisk yrkesorientering.

Som restaurangchef på restaurang Hov har tjänstgjort Roland Mattson. Vaktmästare på Jamtli har varit Jonas Olsson.

Landsantikvarien har tillika varit intendent för Jämtlands läns konstförening, sekreterare i Hemslöjdsnämnden för Jämtlands län, ordförande i Heimbygdas spelmansförbund, adjungerad i Stiftelsen Expo Norrs arbetsutskott, medlem av Naturvårdsrådet samt medlem av en av länsstyrelsen tillsatt arbetsgrupp inför flottningsnedläggningen.

LÄNSMUSEET OCH FORNBYN JAMTLI

Nyförvärv

Museets samlingar har under året utökats med 479 föremål, fördelade på 203 nummer. En del inköp har företagits, bl.a. av nutida same-slöjd samt av ett collage, Arkeologens dröm, av textilkonstnär Eivor Strube. Bland gåvorna märks en dosa av silver med lock, komponerad av silversmeden Owe U. Bohlin, som erhållits av Föreningen för nutida svenskt silver. Vidare har museet fått ett målat skåp, skänkt av Mrs Merion Plewis, Canada.

Biblioteket har under året tillförts ett par hundra band, varav omkring 25 inköpts och resten erhållits som gåva eller i byte. Omkring 1 000 volymer har inbundits genom Arkivarbetscentralen.

Utställningar

I läns museet eller i konstflygeln har Heimbygda och Jämtlands läns konstförening, ofta i samarrangemang, och stundom även med andra institutioner som medarrangör, anordnat följande utställningar.

- 21. 1—18. 2 Det underbara skåpet
- 25. 1— 7. 2 Skultunamässa
- 15. 2— 3. 3 Min bästa grej
- 23. 2—27. 2 Nordisk impuls
- 9. 3—24. 3 Förgiftar vi naturen?
- 14. 3—24. 3 Hav och fjäll. Axel Sjöbergs konst
- 31. 3—15. 4 Astrid Munthe—Ronald de Wolfe
- 31. 3—15. 4 Sosaku Hanga, japanska träsnitt
- 21. 4—28. 4 Toppar i svenskt 1900-talsmåleri
- 11. 5—26. 5 Flärd
- 29. 5—31. 5 Slöjdskolans elevutställning
- 29. 5—23. 6 Lapptäcken
- 7. 6— 1. 9 Sameslöjd
- 29. 6—14. 7 20-tal
- 30. 6—21. 7 Folkmusik (på Hackåsgården, Jämtli)
- 7. 9—29. 9 Högtid och fest
- 22. 9— 6.10 Flottning
- 6.10—13.10 Unga norrbottningar
- 13.10— 3.11 Upptäcka—uppleva
- 20.10—27.10 Om människor
- 10.11—20.11 Jämtar—höst
- 10.11—20.11 Jämtslojd 50 år
- 24.11— 8.12 Talande porträtt

Mest besökta var utställningarna Upptäcka—uppleva (6 085), Sameslöjd (3 419), Förgiftar vi naturen? (2 765) och Det underbara skåpet (2 474).

På Expo Norr visade museet en kollektion hemslöjd och folkkonst.

Den av läns museet 1967 byggda utställningen Schack har under 1968 visats på museerna i Uppsala, Sundsvall, Örebro, Linköping, Falun och Västerås.

Vidare har de likaledes av läns museet under 1967 byggda skärmställningarna för skolbruk, Nödåret 1867 samt Jämtlands län under forntiden, visats i 13 resp. 12 skoldistrikt, varvid demonstration med

föredrag hållits för lärarkåren. Sammalunda har skett 17 gånger för allmänheten.

Andra arrangemang

I samband med vissa utställningar har andra arrangemang anordnats. Under den tid Det underbara skåpet visades, gav intendent John-Erik Elmberg ett föredrag, Vildar, kannibaler och premiärminstrar, och avhölls jazz- och popafton. En kväll besvarade personal från museet samt arkitekt G. Rollin frågor om föremål, som allmänheten visade upp. Vid vernissagen på Nordisk impuls hölls en soaré, och i samband med Förgiftar vi naturen? en miljövårdsdebatt. Utställningen Same-slöjd invigdes med visning av en film om samisk slöjd. Under Expo Norrs musikvecka hölls två folkmusikkonserter i museikyrkan samt en modevisning. I samband med utställningen Upptäcka—uppleva hölls jazzkonsert och anordnades en familjedag med målarstuga, modevisning m.m.

Vid årsmötet talade f. kontraktsprosten Gösta Ullberg om Glimtar ur släkten Burmans historia.

I samarbete med Filmstudion m.fl. har en filmkurs hållits på museet.

Vid en av Bildningsförbundet anordnad kurs på museet visades arkivet och höll landsantikvarien ett föredrag, Museet såsom dokumentationscentral.

Besökare

Länsmuseet och konstmuseet har under året besökts av 28 544 personer (1967: 20 411). Antal betalande besökare på Jamtli uppgår till 2 981. Museets vandringsutställning Schack sågs av 8.854 personer på annan ort och de två skärmutställningarna för skolbruk av omkring 8 400 personer, varav ca 375 vuxna.

Under juli månad höll museet kvällsöppet 5 dagar i veckan.

Antalet forskare, som besökt museets arkiv, uppgår till 11.

Pedagogisk verksamhet, publikationer

En stor del av de 428 skolklasser och flera av de 51 grupper av äldre, som besökt museet under året, har erhållit visning, likaså åtskilliga av grupperna, som besökt Jamtli.

Landsantikvarien har hållit 13 föredrag utanför museet (varav 4 på hembygdsfester) och antikvarien 5 förutom föredragen i samband med vandringsutställningarna.

Ett intimt samarbete med länsskolnämnden har skett inför flera av utställningarna. Vidare har nämnden givit ett anslag om 5 000 kronor för byggandet av två nya vandringsutställningar för skolbruk, vilka färdigställs under våren 1969.

Årsboken Jämten utkom i början av december i 3 300 exemplar med landsantikvarien som redaktör. Som rådgivande kommitté har fungerat Ragnar Ohlson och Mary Bergström. Separattryck ur årsboken ingår i serierna Jämtlands och Härjedalens kyrkor samt Jämtländska kyrkokonstnärer. Strax före årsskiftet utkom vidare Fornvårdaren, häfte X:3 (600 ex.). Av större, under året utgivna kataloger bör nämnas Sameslöjd, som också innehöll en uppsats.

Landsantikvarien har under året publicerat uppsatserna Fäboddriften i Jämtlands län 1967, Jämtländskt kynne och Etnologiskt fältarbete och totalundersökning samt åtta artiklar och en recension.

Antikvarien har publicerat en artikel om länets allmogesmycken.

Vetenskaplig verksamhet

Med anslag från Indals och Ljunga älvars flottningssförening har under sommaren bedrivits en flottningsundersökning, bestående av intervjuer, beskrivningar, fotografering och arkivexcerpering.

Bebyggelseundersökningen har fortsatt. Arbetet har bedrivits i Mysjö, Mattmar, Revsund, Marby och Alsen, varav de förstnämnda nu är slutinventerade. Undersökningen kompletteras fr.o.m. 1968 med fotoinventering av vissa byggnader och miljöer i offentligt bruk, sammanlagt 103 blad.

Uppteckningsarbetet har förutom flottningstradition omfattat främst hemslöjd i Kall (i samband med hemslöjdskonsulentens inventering) samt nutida fäbodrift.

Sammanlagt har 339 blad tillförts arkivet, varav omkring 200 rörande flottning. Förutom museets personal har främst fröken Märta Sandberg, Oviken, bidragit.

Inför en redogörelse i årsboken har insamlats uppgifter om fäbodriftens omfattning i länet 1967.

Museets personal har under ett par dagar deltagit i den insamlingsverksamhet, som startats av Samarbetsnämnden för svensk folkmusik.

Fotosamlingen har totalt utökats med omkring 1 500 bilder, varav ett par hundra färgdiabler.

Omordningar

Under året har förberedelser för omordning av den permanenta utställningen av jordbruk och boskapsskötsel påbörjats.

Jämtli

På fornbyn har banvaktstugan ommålats, gårdsgården runt fäbodvallen utbytts, syllarna på ett stort antal byggnader frilagts från torv

samt en allmän markvård skett. En del av arbetet har bedrivits som beredskapsarbete genom att Arbetsmarknadsstyrelsen ställt två man till förfogande under ca 4 månader.

Genom ett anslag å 4 300 kronor från Gustav VI Adolfs fond för vetenskap och kultur har takmålningarna i Lillhärdaalsgården kunnat konserveras.

Fäboden har varit bebodd under ett par månader av fru Karin Nilsson med sina djur.

FÄLTARBETEN, TJÄNSTERESOR

Landsantikvarien har besökt ett antal hembygdsföreningar, nämligen Alsen 12.11, Berg 4.8, Frösön 26.5, Funäsdalen 27.5, Föllinge 26.7, Hackås 4.8, Hällesjö 23.10, Klövsjö 23.1, Lillhärda 10.7, Näs 19.7, 25.8, Oviken 4.8, Storhögen 26.7, Ström 31.5, Sveg 28.5, Åsarna 5.8.

Antikvarien har besökt Alsen 30.1, 8.3, Ström 31.5 och Stugun 8.4. Extra amanauensen har besökt Fors 5.7.

Landsantikvarien har i tjänsteärenden besökt Andersön, Ljusnedal, Skallsjön, Vallbo, Änge, Gråsjön, fäbodar i Oviken-Myssjö, Rönnöfors, Bispfors och Håsjö. Antikvarien har besökt Sunne, Lövkläppen och Lit. Flera av dessa resor har skett i samband med planerade eller pågående arbeten med bidrag från Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS).

Inventering av flottleder, som skall nedläggas, har påbörjats.

Vidare har besiktningar och arkeologiska undersökningar gjorts efter förordnande från riksantikvarieämbetet. De har förtecknats i bilaga [ej återgiven här].

Under året har markvård på ca 15 fornlämningar runt Östersund kunat påbörjas genom anslag från AMS. Arbetet utförs av patienter från Frösö sjukhus under ledning av förman från Skogsvårdsstyrelsen. Bland objekten ingår det av Heimbygda ägda gravfältet på Hov, Frösön.

Genom särskilt anslag från riksantikvarieämbetet har projektering av ett antal byggnadshistoriska AMS-objekt skett. Främst märks ett antal fäbodar i Oviken-Myssjö samt del av Duvbergs by, Sveg. Projekteringen har utförts av byggnadsingenjör Marie Anne Björk.

Landsantikvarien har deltagit i en del kurser och konferenser samt i Heimbygdas spelmansförbunds årsmöte i Hallen.

Östersund den 26 februari 1969.

För Föreningen Heimbygda
Anders Tottie

Göran Rosander

FÖRENINGEN HEIMBYGDA

Balansräkning 31.12.1968

Tillgångar

Kassa:

Föreningen Heimbygda	1.830:11
Restaurangen	7.385:07
Jamtlinämnden	10:—

Postgiro:

Föreningen Heimbygda	5.547:30
Restaurangen	3.616:91
Lotteriet	10:01
Förlaget	1.702:34

Bank:

Föreningen Heimbygda	27.079:59
Jamtlinämnden	12.049:51
Fonderna	205.546:86

Debitorer:

Föreningen Heimbygda	1.233:08
Restaurangen	14.642:60
Jamtlinämnden	1.500:—
Inteckningsfordran	135.000:—

Värdepapper:

Andelar i Jämtslöjd	38.250:—
Fondernas obligationer	64.000:—

Varulager:

Restaurangen	20.720:—
Förlaget	8.495:—

Inventarier:

Föreningen Heimbygda	6.540:—
Restaurangen	27.385:43
Jamtlinämnden	4.800:—
Jamtamot	1.657:—
Samlingarna	80.000:—

Fastigheter:

Hov	70.000:—
Nyvik	12.000:—
Jamtamot	50.806:—
Stugorna	82.000:—

883.806:81

Skulder

Kreditorer:

Heimbygda	4.091:—
Restaurangen	34.611:50
Förlaget	22.793:—
Östersunds stad	28.600:—
Arbetsmarknadsstyr.	1.562:15

Källskatter:

Föreningen Heimbygda	20.940:—
Restaurangen	14.283:—

Varuskatter:

Restaurangen	8.734:—
--------------	---------

Fonderna:

Klockstapelns fond	984:38
Stadlings fond	184.625:—
Minnesgårdsfonden	90.000:—
Fädernas sten	2.878:54
Festins naturskyddsf.	1.438:07
Stina Bergners fond	35.712:72
Tibrandshögen	6.554:65
Skogsbyns fond	1.558:66
Torsten Bobergs fond	7.063:42
Jamtligåvan	53.556:70
Friluftsscenen	62.319:57
Heimbygdas slöjdfond	9.945:85
Agnes Erikssons fond	3.854:52
Byggnadsfonden	3.125:86
Eget kapital	284.574:22

883.806:81

FÖRENINGEN HEIMBYGDA

Vinst- och förlusträkning 1.1—31.12.1968

Kostnader

Löner	209.893:80
Pensioner, ATP-avg.	31.977:90
Rese- och traktam.ers.	10.414:07
Forskningar, foto	3.145:03
Bebyggelseinventering	3.940:15
Samling, förvärv o. vård	5.701:62
Kontorsmaterial o. tel.	9.826:22
Allmänna omkostnader	5.270:93
Bibliotek	2.903:35

Intäkter

Museets entréavgifter	13.033:80
Hyresinkomster	14.477:50
Stugornas entréavg.	3.947:50
Medlemsavgifter	15.331:15
Ränteinkomster	1.890:05
Utdelning från fonder	925:50

Reklam- o. PR verksamh.	9.058:86	Anslag:	
Utställningskostnader	13.407:51	Landstinget	106.000:—
Museets fastighetskostn.	24.247:54	Östersunds stad	111.000:—
Projekteringskostnad		Frösö köping	5.000:—
för museets ombyggn.	11.087:64	Staten	85.750:—
Projekteringskostnad för		Museiföreningen	3.914:50
Hovs ombyggn.	4.091:—	Övriga anslag	30.887:—
Omordning av samling.	3.172:35	Rörelsenetton:	
Fastighetskostnad, stug.	5.435:31	Turisthärbärgat	3.885:20
Fornbyn, allm. omk. ..	5.880:90	Jamtlinämnden	7.123:13
Flottledsforskningar	12.171:70	Årets underskott	108:09
Egna skatter	2.138:—		
Försäkringskostnader ..	6.276:—		
Ränta /Jamtamot/	1.800:—		
Avskrivningar /Jamtam./	7.028:—		
Avskrivn., inventarier	3.510:35		
Stugornas visningskostn.	5.740:60		
Projektering AMS-arb.	4.698:29		
Underskott, förlaget ..	456:30		
	403.273:42		403.273:42

JÄMTLANDS LÄNS MUSEIFÖRENING

Årsberättelse 1968

Föreningens styrelse utgöres enligt stadgarna av Föreningen Heimbygdas styrelse. Föreningens ekonomi framgår av nedanstående utdrag ur räkenskaper.

Balansräkning den 31.12.1968

TILLGÅNGAR

Museifastigheten	500.000:—
Obligationer	40.238:—
Aktier	37.518:—
Bank	72.244:02
	Kronor 650.000:02

SKULDER

Avlösningsfonden	150.000:—
Kapitalbehållning	500.000:02
	Kronor 650.000:02

Vinst- och förlusträkning den 31.12.1968

INTAKTER

Utdelning av obligationer	1.862:50
Utdelning å aktier	2.223:—
Ränta å kapitalbehållning, bankräkning	4.051:70
Aktievinster	4.342:—
Årets underskott	—:30
	Kronor 12.479:50

UTGIFTER

Förvaltningskostnader	171:—
Nedskrivning av värde å obligationer	8.394:—
Överlämnat till Föreningen Heimbygda	3.914:50
	Kronor 12.479:50

Östersund 20.2.1969

För Jämtlands läns Museiförening
Anders Tottie

Göran Rosander

Anders Tottie

Ny hedersledamot

Vid Heimbygdas årsmöte 1969 beslöt föreningen enhälligt att som hedersledamot kalla sin avgående ordförande, f. landshövding Anders Tottie, Strängnäs.

Anders Tottie är född 1902. Efter jur. kand. i Uppsala 1925 tjänstgjorde han på socialdepartementet och blev 1937 föredragande i regeringsrätten. Samma år utnämndes han till kanslisekreterare i Kungl. Maj:ts kansli. 1946 blev han kansliråd efter att ha varit tillförordnad sedan 1940. Året därpå, 1947, utsågs han till chef för inrikesdepartementets landsstatsavdelning. 1954 tillträdde han posten som landshövding i Jämtlands län, varifrån han pensionerades 30.4.1969.

1929 gifte sig Anders Tottie med Margareta Thoresen, som under sin tid i Jämtland nedlagt stort intresse på hemslojden och varit v. ordf. i landstingets slöjdnämnd.

I länet har Anders Tottie setat som ordförande i en mängd föreningar och sammanslutningar. Här bör särskilt nämnas ordförandeskapet i Jämtlands läns konstförening.

Under hela sin tid som landshövding har Anders Tottie innehaft posten som ordförande i Heimbygdas styrelse. Med ett levande intresse har han tagit del av verksamhetens många grenar. Inte minst har han vinnlagt sig om att förbättra föreningens ekonomi, ofta genom egna, kraftfulla initiativ. Såväl den regionala som den lokala hembygdsvården i Jämtlands län har under Anders Totties tid som landshövding haft mycket goda möjligheter att hävda sig.

JÄMTSLÖJDS FÖRSÄLJNINGSFÖRENING

Verksamhetsberättelse för år 1968

Sedan föreningens senaste årsmöte har styrelsen haft följande sammansättning: bankdirektör Carl Brinkman ordf., fru Margareta Tottie v. ordf., rektor Gulli Jonsson, rektor Brita Eklund, fru Lena Nystedt, fru Margit Harvard, ekonomichef Martin Mårtensson och bankkamrer Gunnar Ljunggren suppleant och sekreterare.

Tillverkning av alster har som tidigare skett dels i föreningens väveri och dels i form av hemarbete.

Utställningar: På Hotell Granen Äre i samband med Sveriges Textillärares årskonferens. — Sommarutställning i föreningens egna lokaler med tonvikt på ortstypiska föremål och turistsouvenirer. — Expo Norr. — Utställningar i samband med föreningens 50-års jubileum, dels i egna lokaler dels på läns museet.

Beställningar: Bland större beställningar kan nämnas ett antependium till Ås kyrkas gravkapell. — 9 st rölakansmattor, 2 st ryor.

Som tidigare har Jämtslöjd haft en omfattande försäljning av byggedräkter och handarbeten. Bland handarbeten kan nämnas "Krokus", av textilkonstnärinnan Anita Persson, som bygger på fynd från en inventering gjord av hemslöjdskonsulenten. En del nya finnvävar har gjorts av Anita Persson.

50-års jubiléet firades den 10 november med 120 inbjudna gäster. Utställningen på läns museet öppnades av landshövding Anders Tottie. Den omfattade dels en äldre avdelning med inlånade föremål, dels en avdelning ur den nuvarande produktionen. Festligheterna fortsatte sedan på restaurang Hov med ett litet samkväm, där landshövdingen utdelade Hemslöjds förtjänstmedalj i brons till följande (årtal för första engagemang inom parentes): brodöserna Alice By (1943), Alma Bollnert (1957), Sara Gunnerfeldt (1956), Britta Lindström (1954), Bojan Malmberg (1953), Margit Nilsson (1943), Svea Sjöström (1953), Anna Wennermo (1954), väverskorna Ellen Gärdén (1954), Gölin Helander (1935), Sigrid Gustavsson (1953), Beda Johansson (1953), Alma Jonsson (1954), Anna Wall (1953), modist Laila Holm (1920), ciselörerna Karin Jönsson (1920), Olle Olsson (1946).

Föreståndarinnan Enny Lindh erhöll Heimbygdas Byamannamärke.

I föreningens lokaler fanns under jubiléet en utställning med byggedräkter. Samtidigt visades stickat och virkat från Bergå, vävda kläder från Kungshol och knypplade spetsar från Föreningen Svenska Spetsar.

I arbetslöner har utbetalats till väveripersonal 22.279:—, hemarbete 29.039:—, övrig personal inkl. pensioner 124.734:—.

Omsättning har under året uppgått till 539.060:— varav detaljförsäljning 508.603:— och partiförsäljning 30.457:—.

Efter betryggande nedskrivning av varulagrets värde vid årets slut samt reserverade medel till semesterlöner har rörelsen lämnat ett överskott av 360:30 kronor. Styrelsen föreslår att detta föres till föreningens konto.

Östersund i april 1969.

Carl Brinkman

Margareta Tottie

Brita Eklund

Margit Harvard

Gulli Jonsson

Lena Nystedt

Martin Mårtensson

JÄMTLANDS LÄNS KONSTFÖRENING

Verksamhetsberättelse för år 1968

Jämtlands läns konstförening får härmed avgiva följande berättelse över föreningens verksamhet under år 1968.

Under året har följande utställningar anordnats:

21. 1—18. 2	Det underbara skåpet	Konstmuseet	Kf	Lm	Ru
3. 3—10. 3	Flavet	Ahlbergshallen	Kf	Kk	
14. 3—24. 3	Hav och fjäll. Axel Sjöberg	Konstmuseet	Kf	Kk	
31. 3—15. 4	Astrid Munthe — Ronald de Wolfe	Konstmuseet	Kf	Kk	
31. 3—15. 4	Japanskt träsnitt	Länsmuseet	Kf	Kfr	
21. 4—28. 4	Toppar i svenskt 1900-talsmåleri	Konstmuseet	Kf		
29. 6—21. 7	20-talskonst	Konstmuseet	Kf	Rk	Lm
6.10—13.10	Unga norrbottningar	Länsmuseet	Kf		
13.10— 3.11	Upptäcka—uppleva	Konstmuseet	Kf	Kk	Ru Lm
20.10—27.10	Om människor	Länsmuseet	Kf	Ru	
10.11—19.11	Jämtar—höst	Konstmuseet	Kf		
24.11— 8.12	Talande porträtt	Konstmuseet	Kf	Ru	

Medarrangörer har, som framgår av ovanstående sammanställning, varit Rikskonserter, Riksutställningar, Konstfrämjandet, Östersunds konstklubb och länsmuseet.

Vid föreningens årsmöte den 19 mars utdelades Acke Åslund-stipendium till konstnären Lennart Örnberg, Östersund.

Nya depositioner ur föreningens samlingar har under året utlämnats till olika allmänna institutioner i länet.

Konstföreläsningar av docent Allan Ellenius, Uppsala, har anordnats i samarbete med Jämtlands läns bildningsförbund.

Den sedvanliga utlottningen av konstverk bland föreningens medlemmar ägde rum den 17 december och omfattade 25 konstverk och 5 konstböcker.

Föreningen hade vid 1968 års utgång 24 ständiga och 513 årsbetalande medlemmar (minskning 42). För föreningens ekonomiska ställning hänvisas till av kassaförvaltaren upprättat räkenskapssammandrag. Föreningen har under året erhållit anslag av Jämtlands läns landsting med 5 000 kronor och av Östersunds stad 2 000 kronor.

Bland större inköp till samlingarna märks oljemålningen "Skördetid i Jämtlandsfjällen" av Axel Sjöberg.

Föreningens styrelse har under året bestått av landshövding Anders Tottie, ordförande, bankkamrer Lennart Staverfelt, vice ordförande, landsantikvarie Göran Rosander, intendent, riksbanksdirektör K. O. Marklund, skattmästare, konsulent Elis Svensson, sekreterare, apotekare Nils Dahlberg, bankdirektör Gustaf Harvard, chefredaktör Lennart Schöquist, (vald av landstinget), konstnär Ingeborg Strangell, konstnär Filip Weiner och advokat Frans Victor.

Suppleanter: rektor Åke Engström, konstnär Olof Iwald, konstnär Kerstin Bränngård och advokat Bo Victor.

Revisorer har varit f. 1:e landskanslist John Ericson och bankkamrer Olle Nilsson, med bankdirektör Gunnar Roos och konsulent Gullik Roos som suppleanter.

I tur att avgå ur styrelsen är hrr Anders Tottie, Lennart Staverfelt, Göran Rosander och Frans Victor, varjämte ny ledamot utses efter framlidne bankdirektör Gustaf Harvard. Av suppleanterna är hrr Olof Iwald och Bo Victor i tur att avgå.

Östersund i mars 1969

Anders Tottie

Elis Svensson

Annonser

HEIMBYGDAS SKRIFTER

En rad tidigare utgivna skrifter finnes ännu i lager och kan erhållas direkt från förlaget, tel. 063-271 25, eller i närmaste bokhandel. Några exempel:

Jämten 1919, 1929, 1930, 1932—39, 1942—50	6:—
Jämten 1951—54	9:—
Jämten 1955—58	10:—
Jämten 1959—63	12:—
Jämten 1964—66	15:—
Jämten 1967—68	18:—

Register till Jämten 1906—36, 1937—46 resp. 1947—66, per styck	1:50
--	------

Serien Jämtlands och Härjedalens kyrkor

Följande kyrkor har utkommit:

Frostviken, Kolåsens kap., Norderö, Sveg, Lockne, Offerdal, Tännäs, Kall, Föllinge, Sunne, Vemdalen, Hammerdal, Hällesjö, Häggenås, Brunflo, Frösön, Stugun, Hackås, Oviken, Marby	0:50—1:50
--	-----------

Serien Kyrkokonstnärer i Jämtland och Härjedalen

Jonas Granberg	1:25
Olof Ahlberg	1:—
Pål Pehrsson i Stugun, klockstapelbyggare	1:25
Anders Berglin	1:75
Gregorius Raaf	1:75

Maj Nodermann, En jämtländsk kyrkmålarfamilj	20:—
--	------

Göran Rosander, Sparkstöttingar	1:50
---------------------------------	------

Göran Rosander, Färd och fordon. Kommunikationerna i Jämtlands län	1:50
--	------

Göran Rosander, Bokmärken, glansbilder, stycken. En värld i smått	1:50
---	------

Göran Rosander, Nödåret 1867 i Jämtlands län	1:—
--	-----

Börje Rosén, Jämtlands län under forntiden	1:—
--	-----

Fornvårdaren 1923—36 (band I-II:4, IV-V) per häfte	2:50—10:—
--	-----------

Fornvårdaren 1937—44 (band VII-VIII) per häfte	1:— 8:—
--	---------

Fornvårdaren 1946—62 (band IX:3-4 — X:1-2)	4:— 6:—
--	---------

Fornvårdaren 1968 (band X:3)	10:—
------------------------------	------

Ur innehållet:

Bd 1	Överhogdalstapetens livsträd
	Frostvikens förste nybyggare
	Troll-Marksens svartkonstbok
	Jämtlands bergverk
Bd 2	Acta Jemtlandica
	Vidskepelse, trolldom- och häxeriprocesser
	Jämtlands forna vägar
	Gamla tak
	Landskapet Jämtlands sigill och vapen
Bd 4	Klövsjö avradsland
	Om joikning och voulleh
	Till Jämtlands och Härjedalens herdaminne
	Om sjätte mosebok på Frösön
	Jämtländska tingslags- och sockensigill
	"Mjälleborgen"

- Bd 5 Religionsvården bland lapparna i Jämtland och Härjedalen
Om död och begravning. Skildringar från Frostviken
Jämtlandshandeln under 1500- och 1600-talen
Om "Stenen i grönan dal"
- Bd 6 Näskott, fsv. Næsgatu
Härjedalen under stora ofreden
Byggenskap i Härjedalsfäbodar
Till linberedningens historia i Jämtlands län
Några synpunkter med anledning av den jämtländska stamsagan
- Bd 7 Lidmål
- Bd 8 Konungens allmänning och socknarna i västra Jämtland
Domsago- och häradsrättsprotokollen i länsarkivet i Östersund
Karolinerminnen. Några nyare fynd
Jämtlands äldsta orglar
Sveriges förbindelser förr och nu med Trondhjemsområdet
Gravfältet på Vivallen i Funäsdalen
- Bd 9 Nigritella-studier
Om matberedning och måltidsseder i Hammerdal
Åder och plog i Jämtland och Härjedalen
Norderö kyrka och skola
- Bd 10 Bystämman i Lockne
Fåravel och yllertillverkning i Jämtland och Härjedalen
Om Härjedalens forna vägar
Fäbodväsendet i Brunflo
Jämtländskt kynne

*

De institutioner och firmor, som finns upptagna nedan, har genom att annonsera i Jämten givit föreningen Heimbygda ett värdefullt stöd.

Gynna dem! Därmed stödjer Du jämväl indirekt Heimbygdas verksamhet.

SVENSKA HANDELSBANKEN

Östersund

JÄMTLANDS LÄNS MEJERIFÖRENING

Östersund, tel. 171 10 (växel)

JÄMTLANDS FOLKBANK

Östersund

JÄMTLANDS LÄNS SPARBANK

Huvudkontor Prästgatan 21, Östersund, tel. 176 80 (växel)

ICA AB HAKON SWENSON

Östersund

LÄNSFÖRSÄKRINGSBOLAGET

Jämtlands läns brandförsäkringsbolag
Kyrkgatan 49, Östersund, tel. 178 95 (växel)

KONSUM JÄMTLAND

Östersund, tel. 179 60 (växel)

ÖSTERSUNDS ELEKTRISKA AKTIEBOLAG

Fältjägargränd 9, Östersund, tel. 248 80 (växel)

MELLERSTA NORRLANDS CENTRAALKASSA FÖR
JORDBRUKSKREDIT

Kyrkgatan 54, Östersund, tel. 248 20 (växel)

JÄMTLANDS LÄNS SLAKTERIFÖRENING ek. för.

Östersund, tel. 173 45 (växel)

ÖSTERSUNDS-POSTEN

Östersund, tel. 248 60 (växel)

LÄNSTIDNINGEN

Rådhusgatan 37, Östersund, tel. 246 50 (växel)

SUNDSVALLSBANKEN

Östersund

WAPLANS MEKANISKA VERKSTADS AB

Vaplan, tel. 0640-203 50 (växel)

ÖSTERSUNDS REDSKAPSHANDEL

Varuhuset Kärnan, Östersund, tel. 171 90 (växel)

ÖSTERSUNDS BRYGGERI AB

— alltid en flasklängd före

SVERIGES KREDITBANK

Östersund

Passar alla

WISÉNSKA BOKHANDELN

Östersund, tel. bokavd. 102 28, pappersavd. 102 02, kassa
111 05, chef 108 10

AB J. P. HÅRD

Byggvaror, golv och plattsättning
Kyrkgatan 45, Östersund, tel. 175 00 (växel)

AB GÄRDIN & PERSSON

Östersund

RESTAURANG HOV

Restaurangen som kan mat
Östersund, tel. 169 87

JÄMTSLÖJDS FÖRSÄLJNINGSFÖRENING

Samuel Permans gata 9, Östersund, tel. 102 43

P. A. LARSSONS GULDSMEDSAFFÄR AB

Kyrkgatan 45 — Prästgatan 24
Guldsmedsvara om det skall vara
Stora Jämtlandsskeden alltid i lager

JÄMTLANDS-POSTENS TRYCKERI AB

Prästgatan 44, Östersund
Trycksaker, stämplat och offset

FRESKS FÄRGHANDEL

Storgatan 19, Östersund, tel. 150 00, 104 23

HÜBENETTES BOKHANDEL

Storgatan 30, Östersund, tel. 103 00, 164 44

LENNART NILSSON AB

charkuterifabrik, varuhall
Brunflo, tel. gruppnummer Östersund 504 20

AKTIEBOLAGET NYA JÄRNHANDELN

Östersund

GUNNAR JOHANSSON, OST & VILT

Lappmarksvaror i parti och minut
Östersund

MAGNUSSONS PÄLSVARUAFFÄR

Orrviken, tel. Östersund 400 03

AB BRÖDERNA HERMANSSON

Östersund

DAHLMANS MANUFAKTURAFFÄR

Storgatan 21, Östersund, tel. 100 07

BURMANS SKOAFFÄR

Prästgatan 38, Östersund

FRIMANS

specialaffär i optik (glasögon, kontaktlinser)
Storgatan 27, Östersund, tel. 102 49

P. A. LANDBYS EFTR.

Köpmangatan 39, tel. 101 39, 149 99

PONTUS ERICSSON

Specialaffär i mattor, gardiner och inredningstyper
Kyrkgatan 58, Östersund, tel. 106 74, 106 57

BEKLÄDNADSMAGASINET UNION

M. A. Hellgren & Son, Prästgatan 28, Östersund

Huvuddelen av årets JÄMTEN behandlar samerna i Jämtland och Härjedalen, såväl deras äldre som nutida kultur. Ett par fristående artiklar ingår också. Dessutom återfinns som vanligt rapporter från läns museets verksamhet samt krönikor från det år som gått.

Ur innehållet:

BÖRJE ROSÉN: Lappkapellen i Jämtlands län

HANS CHRISTIANSSON: Hur länge har samerna funnits i Jämtland och Härjedalen?

ROLF KJELLSTRÖM: Samer på Uppsalamarknad

NILS THOMASSON: Samer. En bildsvit

SIGRID RUTFJÄLL: Minnen från sameskolan

TOM G. SVENSSON: Frostviken Mellersta sameby

GÖRAN ROSANDER: Från renskötare till stadsbo. En intervju

ANDERS ÅHRÉN: Samiska organisationssträvanden

LARS THOMASSON: Litteratur om samerna i Jämtlands län.

Bibliografiska anteckningar

*

CARL RUBEN CARLSSON: Skånketraditionen. Ett förslag till lösning

RAGNAR BOHMAN: Jämtslöjd 50 år

GÖRAN ROSANDER: Nils Nilsson i Näliden. En jämtländsk naturforskare

KARL JOHAN EKLUND: Vikingatid i Sanne, Hackås

THORD BYLUND: Jämtlänningar och härjedalingar vid Härnösands gymnasium under 200 år.